МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 46

Частина 3

КИЇВський ВУ 2013 УНІВЕРСИТЕТ

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	д-р філол. наук, проф. А.Д. Бєлова
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	д-р філол. наук, проф. В.Б. Бурбело; д-р філол. наук, проф. І.О. Голубовська; канд. філол. наук, проф. Н.Ю. Жлуктенко, д-р філол. наук, проф. В.І. Карабан; д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України Н.Ф. Клименко; д-р філол. наук, проф. Н.М. Корбозерова; д-р філол. наук, проф. Г.Г. Крючков; д-р філол. наук, проф. О.С. Снитко; д-р філол. наук, проф. Л.В. Коломієць; д-р філол. наук, проф. Л.І. Шевченко; д-р філол. наук, проф. О.І. Чередниченко
Адреса редколегії	01030, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14, Інститут філології, тел.: 239-32-58
Рекомендовано	Вченою радою Інституту філології 23.10.2013 року (протокол № 3)
Зареєстровано	Постановою президії ВАК України протокол №1-05/5 від 01.07.10
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу інформації видано Міністерством юстиції України серія КВ № 16155-4627Р від 11.12.2009 р ДК № 1103 від 31.10.02

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ "Київський університет", 2013

УДК 81:811.124'02

Михайлець В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ЗООМОРФНОГО КОДУ КУЛЬТУРИ В ПОЕМІ ОВІДІЯ "МЕТАМОРФОЗИ"

Статтю присвячено дослідженню мовних одиниць зооморфного коду культури, відображеного в латинській мові класичного періоду. Розглянуто лексеми на позначення тварин та проаналізовано специфіку їх вживання.

Ключові слова: *зоолексема, зооморфний код культури.*

Пріоритетним напрямком лінгвістики кінця XX – початку XXI ст. є вивчення мови у тісному зв’язку з людиною, її свідомістю, мисленням і духовно-практичною діяльністю. Зооморфний код культури виявляє систему національно-культурних символів та еталонів, тому аналіз латинської зоологічної лексики видається нам цікавим і важливим об’єктом дослідження. Тексти античних авторів, у яких є згадування про флору або фауну, відображають уявлення давніх народів про світ природи, який завжди співіснував із людською спільнотою. Зоолексеми є універсальними мовними одиницями, що належать до архаїчного мовного пласта та представлені у всіх мовах світу. Вивченню зоологічної лексики у складі національних мов присвячували свої дослідження такі відомі мовознавці як О.М. Трубачов та В.Г. Гак, а також О.Б. Гаврилович, Ф.Н. Гукетлова, Ц.Ц. Огдонова та ін.

Метою нашої роботи є комплексний аналіз зоолексем у тексті поеми "Метаморфози" ("Metamorphoses") Овідія та виявлення асоціативних зв’язків із зооморфним кодом культури давніх греків та римлян.

Актуальність полягає як у виборі об’єкта дослідження, так і в загальному інтересі сучасних науковців до вивчення історичного досвіду людства, відображеного в творах античних авторів та античній міфології. "Повернення в минуле" допомагає краще зрозуміти витоки культурних традицій та проблеми сучасної культурології. Зооморфні міфологічні образи, назви міфічних тварин та істот, укорінені в латинську мову, є частиною міфопоетичної картини світу, духовної історії людства,

дослідження яких допомагає глибше зрозуміти витоки усієї європейської культури.

Об'єктом дослідження є латинськомовна лексика на позначення тварин у тексті поеми Овідія "Метаморфози".

Матеріалом дослідження є оригінальний текст поеми Овідія "Метаморфози".

Поема написана гекзаметром, традиційним розміром епічної поезії. У 15 піснях "Метаморфоз" розповідається про різного роду міфічні перетворення, починаючи з космогонії – створення світу з хаосу і закінчуючи астральним міфом про перетворення душі Юлія Цезаря на зірку. Відповідно до піфагорійської теорії метемпсихозу (переселення душ), метаморфоза означає не тільки перетворення, але символізує єдність і зв'язок між елементами всесвіту. Метаморфоза втілює ідею про вічність світу, оскільки смерть не є закінченням, а лише перетворенням, отже переходом в іншу якість. Зооморфні та фітоморфні перевтілення в поемі Овідія пояснюються тотемічною природою найдавніших божеств, що проявляється внаслідок метаморфоз. Тотемні тварини вважалися предками давніх племен і народів. Питання про сутність походження культу тварин здавна було предметом наукових дискусій. Е. Тайлор, поклавши в основу своїх робіт вивчення психології народів, вказав на величезне значення первісного анімізму у формуванні релігійних понять [Тайлор 2000, 45]. Тотемні тварини з часом перетворилися на культурні символи, які зберігає мова у фразеологічних зворотах, або особливі графічні знаки – геральдичні зображення.

Вивчаючи зооморфний код культури, одиниці якого утворюють окремий мовний шар, мовознавці можуть дослідити відбитки міфологічного мислення та специфіку сприйняття світу живої природи носіями окремої мови та культури. Зооморфний код культури вкорінений у мовну картину світу давніх греків і римлян, мовні одиниці коду функціонують на лексичному та фразеологічному рівнях мови.

Зооніми, або зоолексеми, є універсальними одиницями лексичного фонду будь-якої мови, з яскраво вираженою національно-культурною семантикою. У вузькому розумінні зоонім – це власне ім'я (кличка) тварини, наприклад, Мурка, Рекс [Словарь иноязычных слов]. У нашій роботі ми вживаємо термін "зоонім" у широкому розумінні, спираючись на думку, що

зоолексеми (або зооніми) – це слова, які позначають назви представників тваринного світу.

У тексті поеми Овідія, зоолексеми можуть вживатися як у прямому, так і в метафоричному значенні. Лексеми, які були вжиті у прямому значенні, наприклад: equus – *кінь*, taurus – *бик*, juvenca – *корова*, canis – *собака*, apis – *бджола.* Особливий інтерес становлять зоолексеми та похідні від них, які називають результат зооморфних метаморфоз, описаних Овідієм у поемі, наприклад, божественні перевтілення, які виткала на полотні Арахна: "Maeonis elusam designat imagine *tauri* Europam: verum *taurum*, freta vera putares; fecit et Asterien *aquila* luctante teneri, fecit *olorinis* Ledam recubare sub alis" [VI, 103] – "Взір меонійки – облудливий *бик*, що обманом Європу викрав: мов справжній той *бик*, і море під ним – наче справжнє. Виткала й те, як Астерія в кігтях *орлиних* тріпоче. Виткала й Леду, котра прилягла під крилом *лебединим*".

Крім цих лексем, які утворилися внаслідок прямої номінації, можлива також образна номінація, в результаті якої з'являються *зооморфізми* – назви тварин, вжиті в образному, метафоричному значенні. Зооморфізми виникають внаслідок асоціативного зв'язку між світом тварин і світом людей, для характеристики людської особистості. В основу зооморфізмів покладені асоціації щодо зовнішності, поведінки тварин, які зіставляються з образом людини. У романі Апулея "Золотий осел" ми знайшли такий приклад: "Teneo te, inquit, teneo, meum *palumbulum*, meum *passerem*" [X, 22]. – "Тримаю тебе, мій голубе, мій горобчику". Самі назви тварин оцінки не містять, але при співвіднесенні певних ознак тварини з людськими якостями і характеристиками зоолексеми майже завжди набувають оцінних смислів, виступають як еталон якості. Оцінка людини за допомогою назви тварини може набувати іронічного або зневажливого відтінку значення, мати як позитивне, так і негативне навантаження.

Зоолексеми можуть вживатися як об'єкт порівняння для людини або героя міфу: "Denique nitentem contra elabique volentem inplicat *ut serpens*, quam regia sustinet ales sublimemque rapit" [IV, 359]. – "Врешті довкола плавця, щоб не вислизнув, щоб не пручався, так обвилась, *мов змія*, що її аж до хмар піднімає владар пернатих, орел".

Серед проаналізованих зоолексем ми також виявили невелику групу *зооміфологізмів* – це лексеми на позначення міфологічних

міксантропічних істот, деякі з яких перетворилися на загальні назви, наприклад, Echidna – Єхидна, підземне чудовисько, змія.

Крім зоолексем у тексті поеми "Метаморфози" представлені *анімалізми* – лексеми, похідні від зоонімів, більшість яких є прикметниками, наприклад: *anguigena, ae* – народжений змієм; *olorinus, a, um* – лебединий.

Комплексний аналіз зоологічної лексики у нашій роботі спирається на різні види класифікації. Так, згідно із зоологічною номенклатурою, ми розподілили зоолексеми за принципом таксономічної ієрархії, де класифікаційні групи, або таксони, послідовно підпорядковуються одна одній. У тексті "Метаморфоз" Овідія зустрічаються лексеми – родові назви, які в сучасній бінарній номенклатурі входять до складу видової назви тварин. Наприклад, іменник columba є назвою роду у видовій назві Columba livia *голуб сизий,* а іменник ursus – назвою роду для видової назви Ursus arctos *ведмідь бурий.* Усього у тексті нами було класифіковано 58 родових назв.

Серед проаналізованих зоолексем значну групу складають загальні назви на позначення тварин, наприклад, animal – *тварина*, piscis – *риба,* avis – *птах,* aranea – *павук*: "Ego primus in illo caespite consedi, dum lina madentia sicco, utque recenserem captivos ordine *pisces*, insuper exposui" [XIV, 940] – "У тім закуті тихім я перший сів на травицю м'яку, й, поки сіті намоклі сушились, *рибок* почав рахувать, розкладаючи їх по порядку". Окрему групу утворюють лексеми із загальним збірним значенням, наприклад: pecus – *худоба*, armentum – *рогата худоба*, grex – *стадо.* Як загальні назви інколи можуть вживатися субстантивовані прикметники або дієприкметники, наприклад: ales – *крилатий* та volucer – *пернатий* як синонімічні назви до avis – *птах*; ferus – *дикий* як синонімічна назва до bestia – тварина, що може перекладатися словосполученням *дикий звір*, serpens – *повзучий*, що за походженням є дієприкметником теперішнього часу, утвореним від serpere – *повзти*, синонім до anguis *змія*: "Tale nemus vates attraxerat inque *ferarum* concilio, medius turbae, *volucrumque* sedebat" [X, 143]. – "Ось яким лісом Орфей оточив себе; сам же безпечно серед усяких тварин, серед *звірів* сидів і *пернатих*". Серед зоолексем можна також виділити назви тварин за віком, наприклад, catulus – демінутив із суфіксом -ul-, позначає дитинча будь-якої тварини: "Nec catulus, partu quem reddidit ursa recenti, sed male viva caro est;

lambendo mater in artus fingit et in formam, quantam capit ipse, reducit" [XV, 379]. – "А ведмежатко? Народжене щойно, воно й не подібне до ведмежати – лиш м'яса клубок. Ведмедиця старанно лиже його, поки тілом не стане подібне до неї". Крім цієї групи існують також назви тварин за статтю, наприклад, femina у значення *самиця* та mas – *самець*: "Taurum dilexit filia Solis, *femina* nempe *marem*" [IX, 736]. – "Сонця дочка тут бика полюбила, все-таки, *жінка – самця*".

Продовжуючи словотвірний аналіз зоолексем, варто зазначити, що у тексті поеми "Метаморфози" широко представлені паралельні назви тварин згідно зі статевою приналежністю. Найчастіше – це зоолексеми на позначення домашніх тварин, коли іменники жіночого роду походять від відповідних іменників чоловічого. Наприклад equus, i m *кінь* – equa, ea f *кобила*, juvencus, i m *бичок* – juvenca, ae f *телиця*, leo, onis m *лев* – leaena, ae f *левиця*, cervus, i m *олень* – cerva, ae f *олениця*, caper, pri m *козел* – caprea, ae f *коза*, agnus, i m *ягня* – agna, ae f *овечка*. Очевидно, що диференціація за статтю у тварини зазначених видів здавна добре відома людям.

У реченні зоолексеми можуть виконувати синтаксичні функції підмета, додатка, означення та обставини. "Quod modo pontus erat, quosque altum texerat aequor, exsistunt montes et sparsas Cycladas augent. ima petunt *pisces*, nec se super aequora curvi tollere consuetas audent *delphines* in auras; corpora *phocarum* summo resupina profundo exanimata natant" [II, 263]. – "Вужчає простір морів: де недавно здіймалася хвиля, жовті піски залягли; де стелилася рівнява синя, гори в незвичних місцях – Кіклади нові – виринають. Туляться *риби* (підмет) до дна, не відважаться й звинні *дельфіни* (підмет) випірнуть, щоб якусь мить у прозорому звитись повітрі. Жирних *тюленів* (неузгоджене означення) тіла животом догори, бездиханні, плавають посеред вод". "Et iam mallet *equos* numqaum tetigisse paternos" [II, 183]. – "Вже він [Фаетон] не радий, що батьківських *коней* (додаток) торкнувся". "Hinc Titaniacis ablata *draconibus* intrat Palladias arces" [VII, 398]. – "Злинувши знов *на* Тітанових *зміях* (обставина способу дії), вона [Медея] прибуває в замок Паллади".

Етимологічний аналіз довів, що більшість досліджених нами лексичних одиниць є грецького походження, наприклад: κάπρος / лат. caper –*козел,* τίγρις / лат. tigris – *тигр*, ταύρος / лат. taurus – *бик*. Цікавою групою є такі іменники як bubo *пугач*, corvus / cornix *ворона*, що за походженням є звуконаслідувальними словами.

Деякі лексеми-загальні назви збереглися в сучасних індоєвропейських мовах. Наприклад, ferus *дикий звір* => feral англ. *дикий,* férocе фр. *лютий,* ales *птах* => alate англ. *крилатий,* ailé фр. *крилатий,* piscis риба => poisson фр. *риба,* serpens *змія* => serpent англ. *змія,* avis *птах* => oiseau фр. *птах,* aranea *павук* => *araignée* фр. павук.

Цікаво, що тварини, зображені у поемі Овідія, на відміну від тварин-героїв казок, не розмовляють і не є активними дійовими особами. Найбільш детальний опис тварин з уточненням форми, кольору, окремих частин тіла представлений Овідієм метаморфозою: "Tec plura minata dat sparso capiti vivacis cornua *cervi*, dat spatium collo summasque cacuminat aures cum pedibusque manus, cum longis bracchia mutat cruribus et velat maculoso vellere corpus; additus et pavor est" [III, 197]. – "Не додавши ні слова, оленя роги йому понад мокрим чолом підіймає, шию видовжує, над головою – загострює вуха, кисть у копито тверде перемінює, руки ж – у довгі ноги, а тіло вкриває густою плямистою шерстю, в серце вселяє ще й страх".

Аналіз і класифікація лексичних одиниць зооморфного коду культури дозволили зробити такі попередні висновки. У тексті поеми "Метаморфози" згадуються представники майже усіх класів тварин: ссавці, птахи, плазуни, комахи та ін. Найчастіше у тексті зустрічаються лексеми на позначення домашніх тварин: equus *кінь* – 48, taurus *бик* – 42, juvenca *телиця* – 20, canis *собака* – 15, що можна пояснити особливим значенням їх у культурі та побуті давніх греків та римлян. Переважна більшість лексем є грецького або індоєвропейського походження. Подальшим нашим завданням буде дослідити характеристику людської особистості в латинських пареміях і прозових текстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Голубовська І. О.* Етнічні особливості мовних картин світу. Монографія, 2-е вид., випр. і доп. – К.: Логос, 2004. – 284 с.

2. *Гукетлова, Ф. Н.* Зооморфный код культуры в языковой картине мира (на материале французского, кабардино-черкесского и русского языков): автореф. дис. д-ра филол. наук. – М., 2009. – 53 с.

3. *Михайлова О.Г., Кононко Г.Г.* Медична та біологічна латина. Основи термінології: навч. Посібник. – К., 2007. – 160 с.

4. *Покровский М.М.* История римской литературы. – М.: Наука, 1942. – 432 с.

5. *Публій Овідій Назон.* Метаморфози. – К.: Дніпро, 1985. – 301 с.

6. Соколов В.Е. Пятизначный словарь названий животных. Млекопитающие. – М., 1984. – 352 с.

7. *Тайлор Э.Б.* Первобытная культура / Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1989. – 573 с.
8. *Walde A*. Lateinisches etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg, 1910. – 1044 S.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Михайлец В., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ ЗООМОРФНОГО КОДА КУЛЬТУРЫ В ПОЭМЕ ОВИДИЯ "МЕТАМОРФОЗЫ"

Статья посвящена исследованию языковых единиц зооморфного кода культуры, отображенного в латинском языке классического периода. Рассмотрены лексемы, обозначающие животных и проанализирована специфика их употребления.

Ключевые слова: *зоолексема, зооморфный код культуры.*

Mihailets V., Stud.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

LEXICAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF LANGUAGE UNITS OF ZOOMORPHIC CULTURE CODE IN THE POEM "METAMORPHOSES" BY OVID

This article is devoted to the study of language units of the zoomorphic code of culture represented in the Latin language of the classical period. We considered lexemes that represent animals and analyzed the specifics of their use.

Key words: *zoolexeme, zoomorphic code of culture.*

УДК 81'366=512,161

Михайлова Є., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЗАЙМЕННИК У ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються займенники, співвідносні з іменниками та прикметниками. Визначаються їх синтаксичні та морфологічні ознаки..

Ключові слова*: займенник, граматична категорія, синтаксична функція, морфологічна ознака, іменникові займенники, прикметникові займенники.*

Дискусійною проблемою турецької граматики є визначення статусу займенника. Традиційно займенникі за особливим способом номінації (дейктичним) виділяються в окрему частину мови, до якої відносяться слова, що вказують на предмети, ознаки, кількість, проте не називають їх. За синтаксичною функцією займенники розглядають як співвідносні з іменниками та прикметниками, тому в більшості турецьких граматик (М. Хенгірмен [12, с. 145]; А. Гьоксель [11, с. 51]), деякі розряди займенників визначаються як такі, що виконують функції прикметника: вказівні займенники (*bu /цей/, єu /той/, o /той/*), питальні займенники (*ne /що/, nasıl /який/, каз /скільки/, kaçıncı /котрий/*), неозначені займенники (*bir /один/, birkaз /декілька/, her /кожний/, bazı /деякий/*).

Тому завдання нашого дослідженя – визначити синтаксичні та морфологічні ознаки займенників у розподілі їх на кілька груп, співвідносних з іменниками та прикметниками, з урахуванням лексичних розрядів займенників, що визначаються у традиційних граматиках: 1) вказівні; 2) особові; 3) присвійні; 4) зворотний; 5) питальні; 6) заперечні; 7) неозначені; 8) узагальнюючі.

Визначення займенника як окремої частини мови відповідає європейській граматичній традиції, започаткованої ще в античності, що відображає етимологічний аспект, оскільки, на думку більшості лінгвістів, первинно всі слова поділялися на дві лексико-семантичні групи: 1) які називали предмети, якість, обставини та ін.; 2) вказівні, які не називали явищ дійсності. Зокрема В.В. Виноградов [1], О.О. Потебня [6] зазначають, що давні вказівні слова були займенниками і мали всі ознаки самостійної частини мови. Але з часом, у процесі еволюції граматичної будови мови, більшість займенників злилися із дієсловами, іменниками, прикметниками, прислівниками, сполучниками, частками, а деякі перетворилися в прислівники і частки. У граматичних теоріях XX ст. (В.В Виноградов [1] І.Р. Вихованець [2], І.К. Кучеренко [4], О.М. Пєшковський [5], П.Ф. Фортунатов [7], Л.В. Щерба [9] та ін.) займенники вважаються граматично неоднорідними і розподіляються за частинами мови відповідно до функцій, які вони виконують у реченні, та до морфологічних ознак, якими вони характеризується у цих функціях. Таким чином, займенники диференціюється на різні семантико-граматичні категорії, що дозволяє розглядати її як

особливу дейктичну лексику у складі різних частин мови: іменника та прикметника:

- до іменника відносяться займенники, що виконують у реченні функцію підмета та додатка, відповідають на іменникове питання kim? ne? і мають відмінкову парадигму іменника;
- до прикметника відносять займенники, що виконують атрибутивну функцію, займаючи препозицію до означуваного іменника, в якій вони виступають у незмінюваній формі і відповідають на питання, характерне для прикметника – nasıl?

Вказівні займенники *bu, єu, o* вказують і на предмети (ne? kim?), і на ознаки (nasıl?), реалізуючись у таких синтаксичних функціях: 1) означення: ***Bu*** *(nasıl?) kitabı alacağım. /Я придбаю* ***цю*** *книгу./*; 2) підмета: ***Єu*** *(ne?) senin iєindir. /****Це*** *– твоя робота./*; 3) додатка: ***Bunu*** *(neyi?) bilmiyorsun. /Ти* ***цього*** *не знаєш./; 4*) у складі іменного присудка (аналітична та синтетична форми): *Yapmanız gerek* ***budur*** *(nedir?). /Те, що вам потрібно зробити, (є)* ***це***. Вказівні займенники, вказуючи на предмет, у функції підмета й додатка, можуть мати форму множини та відмінкову парадигму, а вказуючи на ознаку, у функції означення виступають у незмінній формі і поєднуються у препозиції до іменником синтаксичним зв'язком прилягання.

Семантика **особових займенників** турецької мови визначається за лінгвістичною традицією за ознакою участі / неучасті у комунікативному акті і формує граматичну категорію особи, що складається з трьох грамем: першої особи однини *(ben /я/)* / множини *(biz /ми/)*, що вказує на мовця *(я)* або на групу осіб, до складу яких входить мовець *(ми)*; другої особи однини *(sen /ти/)* / множини *(siz /ви/)*, що вказує на співрозмовника комунікації *(ти)* або співрозмовників *(ви)*; третьої особи однини *(o /він, вона, воно/)* / множини *(onlar /вони/)*, що вказує на особу або предмет, на сукупність осіб або предметів, які не беруть участь в комунікативному акті, але про який йдеться у мовленні. Особові займенники, відповідаючи на запитання kim? ne?, у реченні виконують функції: підмета: ***Sen*** *dersi biliyorsun. /****Ти*** *знаєш уроки./*; присудка: *Bu kurumda iyice çalışan tek bir inasan* ***sizdir****. /Єдина людина, яка старанно працює в цій установі,* ***(є) ви.****/*; додатка: ***Ona*** *yardım etmek istedim. /Я хотіла* ***йому*** *допомогти./*; означення: ***Senin*** *köpeğin yükseк zıplanıyor. /* ***Твій*** *пес (досл. тобі пес належить) високо стрибає./*. У функціях підмета та другорядних членів речення особові займенники виступають у відмінкових

іменникових формах, а у функції присудка – в аналітичній або синтетичній формі іменного присудка, у якій реалізуються іменникові форми присудкової парадигми. Таким чином, семантично, морфологічно та синтаксично особові займенники є іменниковими займенниками.

Дискусійним є питання про виокремлення особових займенників в ізафетних словосполученнях в окремий розряд присвійних займенників та про їх частиномовну належність. Ю.В. Щека [Щека Ю.В 2007, с. 130] серед займенників виокремлює окремий лексико-граматичний розряд присвійних займенників, зазначаючи, що вони є формами родового відмінка особових займенників: *ben-im (досл. /мене/), sen-in (досл. /тебе/), o-nun (досл. /його/), biz-im (досл. /нас/), siz-in (досл. /вас/), onlar-ın (досл. /їх/).* Особові займенники, які в турецькій мові можуть використовуватися в атрибутивних словосполученнях (двохафіксному ізафеті), є займенниковими іменниками, які транспозитують у прикметник.

Зворотний займенник kendi /сам/ може виступати самостійно в іменникових синтаксичних функціях: підмета, вказуючи на суб'єкт дії і морфологічно оформлюючись присвійними афіксами та нульовим афіксом називного відмінка: ***Kendi-m-ш*** *bu ödevi hazırladım. /Я* ***сам*** *(досл. сам-мій) це домашнє завдання зробив/*; додатка, вказуючи на об'єкт дії і оформлюючись присвійними афіксами та афіксами непрямих відмінків: *Yarın* ***kendi-n-e*** *yeni bir kitap al. / Завтра купи* ***собі*** *(досл. сам-твоєму) цю книжку./; Sana yürduğum için* ***kendi-m-den*** *utanıyorum. /Я соромлюсь* ***себе*** *(досл. сам-мойого) тому, що тебе вдарив/.* Також цей займенник виступає у складі іменникового словосполучення і як одна синтаксична синтагма виконує у реченні функції підмета або додатка, вказуючи на підсилення, виокремлення присвійності, вираженої афіксами приналежності в означуваному іменнику: ***Kendi*** *iş-in-i yapmalısın. /Ти повинен робити* ***саме твою*** *роботу./;* ***Kendi*** *hatalar-ımız-ı kabul etmezsek başarılı olmayız. /Якщо ми не визнаємо* ***саме наших*** *помилок, то не досягнемо успіху./.* В іменнику *hatalar-ımız-ı* формант *ımız-ı* вказує на присвійність першій особі множини *'ми' – 'наш'* та на знахідний відмінок (закінчення –ı). Препозитивний займенник *kendi* виокремлює, наголошує це значення.

У деяких турецьких граматиках займенник *kendi* у складі

іменникового словосполучення визначається як означення і як прикметник [Щека Ю.В 2007, с. 134]. Проте узагальнена вказівна семантика цього слова та семантичний зв'язок виокремлення саме присвійної ознаки іменника, а не індивідуалізація лексичного значення іменника, не дозволяє семантично та синтаксично розірвати це словосполучення. Із функціональної точки зору, слово *kendi* у складі іменникового словосполучення подібне до уточнювальних видільних часток.

Питальні займенники (*nereden? /звідки?/ nizin? /чому?/* та ін.) виражають питання про ознаки предметів (*nasıl? /який?/; kaçıncı? /котрий?/*), про осіб чи про інших істот (*kim? /хто?/*), про предмети-неістоти (*ne? /що?/*), про кількість предметів, явищ (*каз? /скільки?/*), та про різні обставини дії (місце – *nerede? /де?/*; часу – *ne zaman? /коли?/* та ін.). Відповідно, ці займенники можуть виконувати різні синтаксичні функції: підмета: ***Kim*** *geldi? /**Хто** прийшов?/;* ***Ne*** *oldu? /**Що** трапилось?/*; присудка: *Єи* ***ne-ш-dir****? /То **(є) що**?/; Salonuz* ***nasıl-ш-dır****?/Ваша кімната **(є) яка?**/*; додатка: ***Kim-i*** *dinliyorsunuz? /**Кого** ви слухаєте?/;* ***Kim-e*** *para verdin? /**Кому** ти дав гроші?/*; обставини: ***Nereden*** *geri dönüyorsunuz? /**Звідки** ви повертаєтесь?/ Misafirleriniz* ***nerede*** *oturuyor? /**Де** зупинились ваші гості?/*; означення: ***Nasıl*** *kitap arıyorsunuz? /**Яку** книгу ви шукаєте?/;* ***Hangi*** *eteği gördün? /**Яку** спідницю ти бачила?/;* ***Kim-in*** *arabası çalındı? /**Чию** машину вкрали?/.*

Прикметниковими питальними займенниками є *nasıl? hangi? kaçıncı?*, оскільки вони виступають у функції означення, поєднуючись із іменником шляхом прилягання у своїй незмінній формі, та виражають питання про ознаку предмета: *nasıl?* – як про типову якість предмета не співвідносну з конкретним денотатом; *hangi?* – про ознаку референційну, яка співвідносна з конкретним денотатом іменником і виділяє його з-поміж інших; *kaçıncı?* – про ознаку предмета за порядком його слідування при лічбі.

Питальний займенник *hangi?* може набувати відмінювання за присвійністю та відмінками, реалізовуючись в ізафетних двохафіксних конструкціях, у позиції головного слова: *Bu çantalar-ın* ***hangi-si-nde*** *kitap var? /В якій із цих сумок є книга?/; Arablar-ın* ***hangi-si-ni*** *alacaksın? /Яку з цих машин ти придбаєш?/.* Таким чином, займенник *hangi?* із залежної атрибутивної позиції (*hangi çanta?* /яка сумка?/) переходить у головну іменникову позицію (*çantaların hangisi?* /яка із сумок?/). Семантика займенника *hangi?* в ізафетному словосполученні не змінюється і категорійно не

субстантивується, оскільки самостійно не виконує функцію підмета або додатка. Цей займенник в ізафетному словосполученні має статус морфолого-синтаксичного транспозита в іменник.

Заперечний займенник *hiз*, який поза контекстом не можна перекласти українською та російською мовами [Щека Ю.В 2007, с. 140; Кононов А.Н 1956, с. 179], у реченні може виступати: присудком: *O benim izin* ***hiз-tir****. /Він для мене – нічого./*; обставиною: *Paris'e* ***hiз*** *gitmedim. /Я* ***ніколи*** *не їздив до Парижа./; Zamur bu sokaklarda* ***hiз*** *kurumazdı. /Болото на вулицях* ***зовсім*** *не висихало./*; означенням: ***Hiз*** *єьphem yok. /У мене не має ніяких сумнівів/.* Отже, цей займенник є завжди функціональним словом, поза контекстом він не має лексичного значення.

Займенник *hiз* вказує на заперечення, яке поширюється на всі предмети, на всі ознаки, на всі дії двома способами:

1) узагальнюючи категорійну семантику цих частин мови, замінює їх у відповідних синтаксичних позиціях і функціях та набуває їхніх морфологічних ознак, але лексично конкретно не наповнюється, тому поза контекстом такі займенники не можна перекласти українською та російською мовами. Наприклад: *hiз* указує на відсутність іменника у присудковій позиції, а оскільки іменник відповідає на питання *kim? /хто?/*, то *hiз,* відповідно, вказує, але лексично не виражає, на значення 'ніхто' (hiзkim): *O benim izin* ***hiз-tir****. /Він для мене* ***є ніхто****/*; *hiз* указує на відсутність прислівника у значенні часу *ne zaman? /коли?/* , а отже означає 'ніколи' (hiз zaman): *Paris'e* ***hiз*** *gitmedim. /Я* ***ніколи*** *не їздив до Парижа/*; *hiз* указує на відсутність присубстантивної ознаки, яка виражається питанням *nasıl?/який?/*, а отже, вказує на її відсутність і може перекладатися як 'ніякий': ***Hiз*** *єьphem yok. /В мене не має* ***ніяких*** *сумнівів./.* В атрибутивній функції цей займенник має статус функціонального атрибутива;

2) вказує на узагальнене заперечення до всіх цих мовних категорій, приєднуючись до відповідних слів різних частин мови: ***Hiзbir*** *hırsızı gurmedim. /Я не бачив* ***жодного*** *злодія./;* ***Hiзbir*** *ağaç kalmadı. /Не залишилось* ***жодного*** *дерева./;* ***Hiзkimse*** *onа yardım edemedi. /Йому* ***ніхто*** *не допоміг./.* У цій дейктичній функції аналізується слово *hiз* у турецькій граматиці і визначається як заперечна частка [Hengirmen M. 1998, с. 147; Banguoğlu T. 2007, с. 368].

Неозначені займенники вказують на невизначену особу (*biri /хтось/* та ін.), невизначений предмет (*єеу /щось/* та ін.), на

невизначену кількість (*birkaз* /декілька/ та ін.) та на невизначену ознаку (*baєka /інший/, bazı /деякий/* та ін.); відповідають на питання *kim / ne? nasıl? / hangi?* І можуть виконувати функції: підмета – *Dьn okulda **biri** sizi soruyordu. /Вчора в школі вас **хтось** шукав./*; додатка – *Yarın **herkes-e** aracağım. /Завтра я **всім** зателефоную./*; присудка – *Dьn okula gelen öğrenci **başka-ydı**. /Учень, який вчора приходив до школи, **був іншим.**/*; означення – *Bu kız **her** kiєiye gьveniyor. /Ця дівчина довіряє **кожній** людині./; **Bazı** insanlar yalnızca kendi çıkarlarını dьєьnьr. /**Деякі** люди думають лише про свій прибуток/*. Неозначені займенники, які відповідають на прикметникові питання *nasıl? hangi?* та виконують атрибутивну або предикативну функції, характеризуються категорійною семантикою прикметника: *Gьn gelecek **bьtьn** (nasıl?) insanlar dostza yaşamayı öğrenecek. /Прийде день, коли **всі** люди навчаться жити у мирі/; Bu iєi yapabilen mьhendis **herhangi-dir** (nasıldır?). / Інженер, який може зробити цю роботу, **є будь-ким**/*.

До **узагальнених займенників**, які виокремлюються російськими тюркологами, відносять слова *hep /всі/, bьtьn /все/* [Banguoğlu T. 2007, с. 150; Кононов А.Н 1956, с. 181]. Проте турецькі мовознавці відносять ці слова до розряду неозначених займенників [Hengirmen M. 1998, с. 154].

Займенник *hep* може виконувати функцію означення, не змінюючи свою форму: ***Hep** beraber ormana gidelim. /Давайте **всі** разом підемо до лісу./; Seni **hep** dьєьnьyorum. /Я **все** про тебе думаю./*. У цій функції узагальнені займенники вказують на ознаку предмета лексично і функціонально, а отже, є прикметниками. У випадках, коли займенник *hep* оформлюється афіксами присвійності та / або афіксами відмінка, він може виконувати функції: підмета – ***Hep-imiz** testi iyice yazdık. /**Ми всі** добре написали тест./*; додатка – *Sana **hep-si-ni** anlatacağım. /Я тобі **все** розкажу/*; присудка – *Buraya gelen sadece **hep-iniz-dir**. /Всі хто сюди прийшов – **це ви**/*. У цих випадках займенник *hep* має морфологічні ознаки іменника. Отже, відповідні займенникові іменники та займенникові прикметники *hep /всі/, bьtьn /все/* є граматичними омонімами.

Таким чином, як прикметники може кваліфікуватися такі займенники лексика: вказівні займенники, питальні займенники, неозначені займенники, узагальнені займенники. Усі інші займенникові слова, які реалізовуються у функції означення, є

функціональними атрибутивами. Як іменники може кваліфікуватися така займенникова лексика: вказівні займенники, питальні займенники, неозначені займенники, узагальнені займенники, а також особові займенники і зворотній займенник.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Виноградов В.В.* Русский язык (грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1972. – 615 с.
2. *Вихованець І.Р.* Теоретична морфологія української мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська. – К.: Унів. вид-во "Пульсарі", 2004. – 411 с.
3. *Кононов А.Н.* Грамматика современного турецкого литературного языка / А.Н. Кононов. – М.: Академия наук УССР, Институт Языкознания, 1956. – 570 с.
4. *Кучеренко І.К.* Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія / І.К. Кучеренко. – Вінниця: "Поділля-2000", 2003. – 464 с.
5. *Пешковский А.М.* Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – М.: Усевно-педаг. Изд., 1935. – 452 с.
6. *Потебня А.А.* Из записок по русской грамматике: в 4 т. / А.А. Потебня. – М.: Учпедгиз, 1958. – Т1/2. – 536 с.; М.: Просвещение, 1968. – Т. 3. – 551 с.; 1985. – Т. 4. – 287 с.
7. *Фортунатов Ф.Ф.* Сравнительное языковедение: общий курс / Ф.Ф. Фортунатов. – М.: Красанд, 2010. – 184 с.
8. *Щека Ю.В.* Практическая грамматика турецкого языка / Ю.В. Щека. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 606 с.
9. *Щерба Л.В.* О частях речи в русском языке. Избранные труды по русскому языку / Л.В. Щерба. – М.: 1957. – 188 с.
10. *Banguoğlu T.* Türkçenin Grameri / T. Banguoğlu. – Ankara: TDK Yay., 2007. – 628 s.
11. *Gцksel A.* Turkish: A Comprehensive Grammar / A. Gцksel. – NY.: Routledge, 2005. – 605 p.
12. *Hengirmen M.* Tьrkзe Dilbilgisi / M. Hengirmen. – Ankara: Engin Yayınevi, 1998. – 624 s.

Стаття надійшла до редакції 12.04.13.

Михайлова Є., асист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

МЕСТОИМЕНИЕ В ГРАММАТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается местоимения, соотносительные с существительными и прилагательными. Определяются их

синтаксические и морфологические признаки при распределении на две группы, соотносительные с именами существительными и прилагательными.

***Ключевые слова**: местоимение, грамматическая категория, синтаксическая функция, морфологический признак, существительные местоимения, прилагательные местоимения.*

Mykhailova E., teach.,
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

THE PRONOUN IN TURKISH LANGUAGE GRAMMAR

The article deals with the pronouns correlated with nouns and adjectives. Their syntactic and morphological features according to the differentiation into noun and adjective vocabulary are viewed.

***Keywords:** pronoun, grammatical category, syntactic function, morphological features, noun pronouns, adjective pronouns.*

УДК 81’255.111.161.2

Мовчан Б.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЗБЕРЕЖЕННЯ СТИЛІСТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ)

У статті розглядаються особливості відтворення стилістичних функцій фразеологізмів в українському перекладі. Матеріалом для аналізу є повість Артура Конан Дойля "Собака Баскервілів" ("The Hound of the Baskervilles"), "Оригінал Лаури" ("The Original of Laura") В. Набокова та переклади цих творів українською мовою. Зроблено спробу проаналізувати доцільність застосування різних перекладацьких прийомів, оцінити рівень збереження експресивності та образності оригіналу в перекладі.

***Ключові слова:** переклад, фразеологізми, Артур Конан Дойль, В. Набоков, мовний регістр, експресивність.*

Фразеологічні одиниці, безперечно, відіграють важливу роль у формуванні стилю художнього твору. Вони значною мірою впливають на сприйняття тексту читачем, створюючи складну систему прямих і переносних значень, їх відтінків, образів, асоціацій тощо.

Фразеологізми часто виходять за межі окремого речення, міцно зцементовуючи текст у єдине ціле. На основі базових загальновідомих фразеологічних одиниць під час їхнього ситуативного застосування і внаслідок їх модифікації автором тексту можуть будуватися нові специфічні стилістичні конструкції. Деякі дослідники звертають увагу на так звану фразеологічну гру слів, фразеологічну алюзію, а також на поширену фразеологічну метафору, яка може через асоціативні зв'язки з компонентами фразеологізмів створювати метафоричну мережу, що простягається іноді навіть на декілька сторінок. Латвійська дослідниця Аніта Нацисіоне зазначає, що у такий спосіб досягається образна цілісність тексту, який об'єднується певною мірою навколо фразеологізмів [Nacisione, 2001].

Ми вважаємо, що навіть частотність використання фразеологізмів у тексті можна назвати однією з рис ідіостилю того чи іншого автора. Тому вибір матеріалу для дослідження не є випадковим.

У статті розглянуто повість "The Hound of the Baskervilles" Артура Конана Дойля та її українські переклади, а саме "Пес Баскервілів" видавництва "Українська накладня", що надруковано у Лейпцігу (рік видання та автор перекладу не вказується), "Пес Баскервілів" 1992 року (друковано за виданням 1928 року, перекладач не вказаний) та "Собака Баскервілів" 2010 року в перекладі В.О. Панченка. А також "Оригінал Лаури" В. Набокова у двомовному виданні 2009 року з українським перекладом П.В. Таращука.

Артур Конан Дойль у своїх творах досить часто застосовує фразеологічні одиниці, а з огляду на час, що пройшов після опублікування оригінального твору англійською мовою, уже можна говорити про множинні переклади українською, які разюче відрізняються один від одного. Отже, можемо провести певні порівняння між творами різних авторів, а також між різними перекладами одного твору.

Окрім певного семантичного значення, фразеологізми у сконденсованій формі містять приховані шари додаткової інформації, на кшталт національного колориту, алюзій тощо. Ми ставили за мету з'ясувати, чи зберігається ця інформація, а разом з нею рівень експресивності й образності цих одиниць у перекладі.

Цікавим є питання відповідності мовних регістрів перекладу й оригіналу. Мовний регістр (тип мовлення, обраний з урахуванням ситуації, мовленнєвих інтенцій, соціального статусу та

особливостей співрозмовника, як у межах різних функціональних стилів, так і в межах одного функціонального стилю) може змінюватися внаслідок належності складових образного фразеологізму до різних пластів лексики в мові джерела і перекладу. Окрім того, одиниця може не мати фразеологічних відповідників взагалі, а може мати їх декілька, кожен із яких належатиме до іншого регістру.

Кількісний підрахунок показує, що "Оригінал Лаури" В. Набокова містить 12 фразеологізмів, а фрагмент повісті "Собака Баскервілів" Артура Конан Дойля на приблизно такому ж обсязі тексту – більше 70. Розглянемо деякі з них.

Приклад 1.

*I also loathe the proximity of valets and the vile touch of their hands. The last one I had was at least clean but he regarded the act of dressing his master as a battle of wits**, he doing his best** to turn the wrong outside into the right inside and I undoing his endeavors by working my right foot into my left trouser leg.*

*"Мені була огидна й близькість слуг і ниці дотики їхніх рук. Останній слуга, якого я мав, був принаймні охайний, проте акт одягання свого господаря вважав за двобій винахідливих **і пнувся зі шкури**, щоб не оцей виворіт став нарешті потрібним лицем, а я нищив його зусилля, засуваючи праву ногу в ліву холошу".* [Набоков 2009, 298].

Тут бачимо, що англійське нейтральне "**doing one's best"** в українському перекладі перетворюється на експресивне, емоційно забарвлене, **"пнутися зі шкури",** що можна навіть певною мірою віднести до зниженої лексики.

Приклад 2.

*I confess that at these words **a shudder passed through me*** [Doyle 2007, 25].

*Признаюсь, що при цих словах **мороз пробіг у мене поза шкурою*** [Дойль б.р., 34].

*Признаюсь, почувши це, я **здригнувся*** [Дойл 1992, – 15].

*Щиро зізнаюся: в мене **мороз пробіг поза шкірою**, коли я почув ці слова* [Дойль 2010, 219].

У першому варіанті перекладу нейтральний вираз "**a shudder passed through me"** передається більш експресивним **"мороз пробіг поза шкурою"**. У другому варіанті переклад не фразеологічний – вжито лексему **"здригнувся"**. Найприйнятнішим, на наш погляд, виглядає третій переклад.

Незначна зміна одного слова, порівняно з першим варіантом (замість "шкура" використовується "шкіра"), змінює забарвлення фразеологічної одиниці в перекладі, наближає її до більш нейтрального регістру оригіналу.

Приклад 3.

The third, Rodger, was the ***black sheep of the family****. He came of the old mastersul Baskerville strain, and was the very image, they tell me, of the family picture of old Hugo* [Doyle 2007, 28].

Перший, Роджер, був, ***як то кажуть, паршивою вівцею в отарі****; він був старої свавільної породи Баскервілів і, як кажуть, як дві краплі портрет старого Гуга* [Дойль б.р., 40].

Третій, Роджер, ***був найгіршим у родині****. Кажуть, він скидався, як дві краплі води, на портрет старого Х'юго...* [Дойл 1992, 18].

Молодшого, Роджера, ***вважали в сім'ї за виродка****. Від предків він успадкував їхню лють і був достеменно схожий на портрет того самого Х'юго* [Дойль 2009, 222].

У наведеному фрагменті зосередимо увагу на фразеологізмі "**black sheep (*of the family)*"**. Він є похідним від прислів'я "there is a black sheep in every flock".

"Black sheep" – це людина, яка не вписується в групу або родину, зокрема, через свою поведінку, або людина, про яку сформована негативна думка інших членів групи.

Ключовим тут, на нашу думку, є відтінок значення, що вказує на "іншість". Це підтверджується існуванням модифікації цього фразеологізму "red sheep of the family" (мався на увазі комуніст у середовищі аристократів), а також те, що синонімом до цього фразеологізму в деяких джерелах наводять "white crow" – біла ворона.

Розглянемо варіанти існування цього фразеологізму в українській мові:

- Одна паршива овечка всю отару поганить.
- Паршива вівця цілу отару спаскудить.
- Від одного гнилого яблука увесь віз ізгниє.

Насамперед в очі кидається відмінність регістру мовлення, який для цього фразеологізму є дещо зниженим, порівняно з англійським "black sheep". Також помітно деяку відмінність у значенні. В українській мові під цим фразеологізмом мається на увазі хтось, хто негативно впливає на всю групу, а не просто відрізняється від інших її членів.

Зауважимо, що фразеологізм "паршива вівця" взагалі відсутній у "Фразеологічному словнику української мови" у 2-х книгах, а також у "Словнику фразеологізмів української мови", що вийшов друком у серії "Словники України", де найповніше відображено загальновживану фразеологію української мови і дано її всебічну лексикографічну характеристику.

Англо-російський фразеологічний словник за редакцією О.В. Куніна тлумачить цей фразеологізм так: сором для сім'ї; негідник; людина, яка негативно діє на інших; "паршива вівця".

У "Лейпцизькому" перекладі подається відповідник **"паршива вівця в отарі"**. Два наступні переклади використовують нефразеологічні варіанти перекладу: "Роджер **був найгіршим у родині**", "Роджера **вважали в сім'ї за виродка**". На нашу думку, доречнішими є нефразеологічні варіанти перекладу, адже використання варіанту "паршива вівця" є не зовсім точним семантично, а також змінює регістр мовлення, порівняно із більш нейтральним виразом "black sheep".

Приклад 4.

And certainly ***for no earthly reason*** *does this passage resemble in rhythm another novel* [...].

І, безперечно, ***аж ніяк не з земних причин*** *даний уступ нагадує своїм ритмом інший роман* [...] [Набоков 2009, 142].

Приклад 5.

*"****How in the world*** *can you say that?"* [Doyle 2007, 38].

– Як ***до чорта*** *можете ви це сказати* [Дойль б.р., 58].

– Скажіть, ***бога ради****, як ви це можете підтверджувати?* [Дойл 1992, 26].

– Чому ви так гадаєте? [Дойль 2010, 229].

У цих двох прикладах увагу привертають схожі одиниці – **"for no earthly reason"** і **"how in the world"**. У тексті також натрапляємо на подібні до них **"what in thunder"** та **"why in thunder"**.

У словниках знаходимо такі значення наведених одиниць: "of no earthly use" – абсолютно непотрібний; "not an earthly chance" – ні найменшого шансу; "in the world" – 1) дуже, абсолютно, ... на світі, в решті решт; 2) коли-небудь, взагалі, зовсім.

На нашу думку, усі ці одиниці можна назвати фразеологічними інтенсифікаторами.

При їх перекладі знову ж таки постає проблема збереження мовного регістру. Не зовсім зрозуміло, що ближче до англійського "in

the world" – українське "до чорта", чи "бога ради". Можливо, взагалі краще передати інтенсифікацію нефразеологічно? Однак ми вважаємо неправильним рішення В. Панченка взагалі не перекладати цей інтенсифікатор. Помилковим, з нашої точки зору, є також буквальний переклад П. Таращука, котрий без видимих причин не ідентифікував образного значення інтенсифікатора earthly.

Отже, навіть початковий аналіз невеликих обсягів текстів та їх перекладів засвідчив, що дійсно в деяких випадках відбувається зміна стильового регістру, порівняно з текстом оригіналу. Окрім того, іноді спостерігається втрата образності й експресивності внаслідок нефразеологічного перекладу, семантично неточний переклад або його відсутність.

Незважаючи на різну концентрацію фразеологічних одиниць у текстах, відсоток недосконалого перекладу, у якому в цільовому тексті фразеологізми належать до іншого стильового регістру або є інші неточності в обох проаналізованих джерелах, виявився приблизно однаковим. У перекладах виявлено 13 проблемних фразеологізмів із 70 у творі Артура Конан Дойля (18%) і 2 з 12 у творі Володимира Набокова (16%).

Дослідження підтверджує можливість існування неточностей у відтворенні мовного регістру, експресивності й образності в англійсько-українському перекладі. Для виявлення закономірностей у цій сфері перекладу необхідно перевірити отримані кількісні показники шляхом аналізу більших об’ємів текстів. Також відкритим залишається питання, чому слід віддати перевагу: збереженню саме фразеологічної форми одиниці в перекладі чи більш точній передачі нюансів смислів та емоційно-стилістичного забарвлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 352 с.

2. Nacisione, Anita. Phraseological Units in Literary Discource : Implications for teaching and learning. 2001 : [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.academia.edu/2424424/Phraseological_Units_in_Literary_Discourse_Implications_for_Teaching_and_Learning

Джерела ілюстративного матеріалу

3. Дойль, Артур Конан. Пес Баскервілів: роман : [пер. з англ.] / А. К. Дойль. – К. ; Ляйпціг : Українська накладня, Б. р... – 279 с.

4. Дойл, Артур Конан. Пригоди Шерлока Холмса; Вигнанці / А. К. Дойль ; [пер. з англ., перекл. не вказаний.]. – К. : Україна, 1992. – 512 с.

5. Дойль, Артур Конан. Пригоди Шерлока Холмса / А. К. Дойль ; [пер. з англ. В. О. Панченка]. – К. : Веселка, 2010. – 332 с.

7. Набоков В. Оригінал Лаури / В. Набоков ; [пер. з англ. П. В. Таращука]. – Харків : Фоліо, 2009. – 318 с.

6. Doyle, Arthur Conan. The Hound of the Baskervilles / Arthur Conan Doyle. – London : Penguin Books, 2007. – 174 p.

Стаття надійшла до редакції 23.04.13

Мовчан Б., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СОХРАНЕНИЕ СТИЛИСТИЧЕСКОЙ ФУНКЦИИ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В АНГЛИЙСКО-УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

(на материале произведений художественной прозы)

В статье рассматриваются особенности воспроизведения стилистической функции фразеологизмов в переводе. Материалом для анализа служат повесть Артура Конан Дойля "Собака Баскервилей" ("The Hound of the Baskervilles"), "Оригинал Лауры" ("The Original of Laura") В. Набокова и переводы этих произведений на украинский язык. Осуществлена попытка проанализировать обоснованность различных переводческих решений, оценить уровень передачи экспрессивности и образности оригинала в переводе.

Ключевые слова: *перевод, фразеологизмы, Артур Конан Дойль, В. Набоков, регистр речи, экспрессивность.*

Movchan B., postgraduate student,
Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

RENDERING STYLISTIC FUNCTION OF ENGLISH IDIOMS IN THE UKRAINIAN TRANSLATIONS (BASED ON LITERARY PROSE TEXTS)

The article aims to research different methods, techniques and decisions in rendering stylistic functions of English idioms in the Ukrainian translations. The novels "The Hound of the Baskervilles" by Arthur Conan Doyle and "The Original of Laura" have been chosen for our analysis, since there exist several Ukrainian translations of these works, which give us the possibility to compare various translation strategies and tactics which

prove successful in reproducing expressiveness and figurativeness of the original.

Keywords: *translation, idioms, Arthur Conan Doyle, Vladimir Nabokov, speech register, expressiveness.*

УДК 81’276.1::81’367

Мовчанюк А. О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СИНТАКТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІДІОЛЕКТУ БАРАКА ОБАМИ

У статті проаналізовано синтактико-стилістичні особливості ідіолекту Барака Обами на матеріалі публічних промов американського президента (протягом 2006–2012 рр.). Визначення характерних рис мовлення політика світового масштабу дає можливість дослідити особливості індивідуального вживання мови.

Ключові слова*: ідіолект, граматична структура, емфаза, стилістичний засіб, метафора, емоційний вплив.*

Метою статті є визначення й аналіз синтаксичного та стилістичного аспектів особливостей ідіолекту Барака Обами.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена аналізом нового мовного матеріалу, що відображає характерні риси мовлення одного з найпопулярніших сучасних політиків, а отже, відображає соціальну картину подій в Америці та всьому світі. Потреба адекватного висвітлення цих подій і визначає вибір політиком конкретних синтактико-стилістичних засобів впливу на аудиторію.

Об’єктом дослідження стали тексти публічних промов Барака Обами за 2002–2012 рр.

Термін "ідіолект" був уведений в англомовний науковий світ приблизно в 1940-ві рр. Він визначається як варіант мови, що використовується певною людиною і характеризується особливими принципами підбору слів і граматичних конструкцій, а також словами, ідіомами, вимовами, яким надає перевагу певна людина [3]. За Л.О. Ставицькою, ідіолект у широкому розумінні – це реалізація певної мови індивідом, тобто сукупність текстів, породжуваних мовцем і досліджуваних лінгвістом з метою

вивчення системи мови. Ідіолект у вузькому значенні – тільки специфічні мовленнєві особливості певного носія мови [5; 3]. Так чи інакше, це явище втілює спосіб та особливості використання мови певним індивідом.

Серед характерних рис мовлення Барака Обами необхідно відзначити синтаксичний аспект, адже спосіб, у який мовець об'єднує слова у змістовні фрази та речення, виділяє його серед інших користувачів мови. Найчастіше у промовах Барака Обами зустрічаються емфатичні структури, адже його цільовою аудиторією є народ, і політик повинен чітко наголошувати на головних пунктах своїх звернень, щоб привернути увагу слухачів до важливої інформації та зробити сприйняття інформації легшим.

Серед найбільш уживаних засобів емфази – таке явище, як *клефтинг (to cleft* – розділяти). Щоб наголосити на певній інформації, речення, в якому використовується клефтинг, поділяється на дві частини. Отже, головними функціями цієї конструкції є виділення, пояснення та контраст [1; 202]. Президент використовує клефтинг для того, щоб привернути увагу до головних пунктів своїх промов:

"*What the cynics fail to understand is that the ground has shifted beneath them – that the stale political arguments that have consumed us for so long no longer apply. The question we ask today is not whether our government is too big or too small, but whether it works – whether it helps families find jobs at a decent wage, care they can afford, a retirement that is dignified." (6)*

"What I am opposed to is the cynical attempt by Richard Perle and Paul Wolfowitz and other armchair, weekend warriors in this administration to shove their own ideological agendas down our throats, irrespective of the costs in lives lost and in hardships borne." (1)

У запропонованих прикладах політик використовує: речення з питальним словом (*wh-clause*) + форма дієслова *to be* + наголошена фраза або слово [1; 202].

Наступною емфатичною структурою, яку вживає американський політик, є *фронтинг ("fronting")*. За допомогою цього граматичного явища також можна виділити інформацію, виносячи різні члени речення у препозицію [1; 198]:

"But they sense, deep in their bones, that with just a change in priorities, we can make sure that every child in America has a decent shot at life, and that the doors of opportunity remain open to all. " (4)

"From his heroic service in Vietnam to his years as prosecutor and lieutenant governor, through two decades in the United States Senate, he has devoted himself to this country." (4)

У цих фрагментах промовця у препозиції стоїть обставина.

"I stand here knowing that my story is part of the larger American story, that I owe a debt to all of those who came before me, and that, in no other country on earth, is my story even possible." (2)

"Less measurable but no less profound is a sapping of confidence across our land is a nagging fear that America's decline is inevitable, and that the next generation must lower its sights." (4)

У вищезазначених прикладах американський президент вдається до фронтингу, особливістю якого є те, що підмет і присудок міняють місцями, що є досить незвичним для традиційного порядку слів в англійській мові. Така граматична конструкція називається інверсією, що також є емфатичним засобом. Барак Обама неодноразово її використовує:

"When I was first asked to speak here, I thought to myself, never in a million years would I have guessed that I'd be serving in Congress with John Lewis." (3)

"Nor should we allow those who would march off and pay the ultimate sacrifice, who would prove the full measure of devotion with their blood, to make such an awful sacrifice in vain." (1)

У поданих прикладах модальні дієслова стоять перед підметом, після якого йде головне дієслово.

Американський політик застосовує й такий засіб впливу на аудиторію, як короткі речення, зазвичай не більше трьох-чотирьох підряд. Вони є потужним засобом полегшити сприйняття інформації, адже слухач швидше запам'ятовує короткі, ніж довгі речення, глибше їх розуміє. Між ними мовець робить невеличкі паузи, що не менш важливо, оскільки так у слухача є час для засвоєння інформації [2]:

"Homes have been lost; jobs shed; businesses shuttered. Our health care is too costly; our schools fail too many; and each day brings further evidence that the ways we use energy strengthen our adversaries and threaten our planet."(6)

"And say it again. And say it louder. And keep saying it until other voices join the chorus to sing the songs that set us free." (3)

У цих прикладах короткі речення відділяються не тільки крапками: у першому випадку використано складносурядні еліптичні речення.

Не можна оминути й той факт, що промови Б. Обами насичені стилістичними засобами, покликаними пожвавити виклад, зацікавити слухача та надати текстові емоційності. Насамперед, помітне широке використання метафор, які пожвавлюють офіційний текст. Метафора привертає й утримує увагу, наповнює текст виразними образами, здатними надовго зберегтися у пам'яті, впливає на асоціативне мислення, а також є ефективним засобом вираження особистої позиції автора [4; 123]:

*"Over two **tumultuous decades**, that truth has been borne out around the world." (7)*

У наведеному вище прикладі Барак Обама згадує про *хвилюючі десятиліття*, маючи на увазі "холодну війну" з Радянським Союзом. Він робить контраст між минулим і сучасним, щоб показати, як змінилися стосунки між двома могутніми країнами:

*"We have done so despite a **difficult past**, and we have drawn strength from our African heritage." (5)*

Важке минуле є актуальним для африканських країн, що також є засобом контрасту між минулим та теперішнім становищем цього регіону.

*"That is why I have called for a **"reset" in relations** between the United States and Russia." (7)*

Подані приклади ілюструють, як за допомогою метафор Барак Обама привертає увагу та збільшує емоційне навантаження офіційної лексики політичного дискурсу.

Американський президент надзвичайно часто персоніфікує США:

*"To begin with, let me be clear: **America wants** a strong, peaceful, and prosperous Russia." (7)*

*"That is why **America seeks** an international system that lets nations pursue their interests peacefully, especially when those interests diverge." (7)*

Вживаючи фрази *America wants, America seeks*, Б. Обама тим самим узагальнює, говорить за всю країну, свої твердження й обіцянки підкріплює масштабністю цілої держави.

У публічному мовленні Барак Обама досить часто використовує порівняння:

"For over a thousand years, Al-Azhar has stood as a beacon of Islamic learning, and for over a century, Cairo University has been a source of Egypt's advancement." (8)

Називаючи університет "Аль-Ажар" провідною зіркою ісламського навчання, політик виражає глибоку пошану до освітніх надбань мусульманського світу.

"Russia has cut its way through time like a mighty river through a canyon, leaving an indelible mark on human history as it goes." (7)

Порівнюючи Росію з могутньою рікою, що біжить через каньйон, президент наголошує на силі великої держави. Вживання порівняння у промовах є надзвичайно важливим, адже вони допомагають наголосити на інформації та зробити промови впливовішими.

Не можна не звернути уваги й на такий стилістичний засіб, як антитеза. Функції антитези полягають у контрастному зіставленні референтів з метою затримання уваги, з одного боку, а з іншого – для надання висловлюванню ритмічності й чіткості [6; 58]:

"It is easier to start wars than to end them. It is easier to blame others than to look inward; to see what is different about someone than to find the things we share. But we should choose the right path, not just the easy path." (8)

"These are not opinions to be debated; these are facts to be dealt with." (8)

У такий спосіб Б. Обама показує альтернативи на шляху до кращого майбутнього, протиставляючи їх негідним крокам.

Тексти промов президента містять чималу кількість *паралелізмів,* що мають тотожні будови речень або їх частин [6; 62]:

"But wherever the market is allowed to run rampant –through excessive risk-taking, a lack of regulation, or corruption – then all are endangered, whether we live on the Mississippi or the Volga. " (7)

"In the 21st century, capable, reliable and transparent institutions are the key to success – strong parliaments and honest police forces; independent judges and journalists; a vibrant private sector and civil society." (5)

Подана приклади містять паралельні тотожні частини речень, які повторюються: додаток, обставина тощо. Таким чином, використовуючи паралелізми у промовах, Барак Обама посилює емоційний ефект і зворотній зв'язок.

Отже, дослідивши особливості ідіолекту Барака Обами з синтаксичної та стилістичної точок зору, робимо висновок, що він вживає надзвичайно багато емфатичних структур і коротких речень для підкреслення найголовнішого. Його промови насичені засобами емфази, щоб слухачам було легше сприймати інформацію на слух, а короткі речення роблять її зрозумілішою. Барак Обама широко використовує у публічному мовленні такі стилістичні засоби, як метафори, порівняння, паралелізми, антитези, персоніфікацію, що пояснюється їхнім високим аргументативним потенціалом, глибокою образністю. Публічні промови американського політика – це основний засіб спілкування з народом, отже, головні ідеї повинні бути донесені якісно. Вживання специфічних синтаксичних структур та стилістичних засобів є надзвичайно важливим, якщо врахувати, що його промови повинні відразу привертати увагу слухача, впливати на його почуття та емоції. Беручи до уваги, що американський президент, на диво, вправно використовує ці засоби у поєднанні з блискучими ораторськими здібностями, можна твердити, що ефект зазначених прийомів подвоюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Side R.* Grammar and Vocabulary for CAE and CPE / R. Side, G. Wellman. – Pearson Longman, 1999. – 286 p.
2. Short sentences [www document] – Режим доступу : http://changingminds.org/techniques/language/persuasive/short_sentences.htm
3. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Idiolects : [www document]. – Режим доступу : http://plato.stanford.edu/entries/idiolects/
4. *Новак В. Роль метофори в англомовному політичному дискурсі.* Студентські наукові записки. Серія "Філологічна" (Вип. 5). – С. 122–125.
5. *Ставицька Л. О.* Про термін ідіолект. Українська мова / Л. О. Ставицька. – 2009. – № 4.
6. *Худолій А. О.* Функціональні зміни у мові американської публіцистики кінця XX – початку XXI століття : монографія / А. О. Худолій. –. Острог : Видавництво НаУОА, 2006. – 384 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Barack Obama's 2002 Speech against the Iraq War [www document] – http://obamaspeeches.com/001-2002-Speech-Against-the-Iraq-War-Obama-Speech.htm

2. Election Night Victory Speech, Grant Park, Illinois, November 4, 2008 [www document] – http://obamaspeeches.com/E11-Barack-Obama-Election-Night-Victory-Speech-Grant-Park-Illinois-November-4-2008.htm

3. John Lewis 65th Birthday Gala [www document] – http://obamaspeeches.com/003-John-Lewis-65th-Birthday-Gala-Obama-Speech.htm

4. Keynote address at the 2004 Democratic National Convention [www document] – http://obamaspeeches.com/002-Keynote-Address-at-the-2004-Democratic-National-Convention-Obama-Speech.htm

5. Obama Ghana Speech [www document] – http://www.huffingtonpost.com/2009/07/11/obama-ghana-speech-full-t_n_230009.html

6. Obama Inaugural Address 20th January 2009 [www document] – http://obamaspeeches.com/P-Obama-Inaugural-Speech-Inauguration.htm

7. President Barack Obama's Moscow Speech [www document] – http://en.rian.ru/analysis/20090707/155460157.html

8. President Barack Obama's Speech to the Muslim World [www document] – http://www.time.com/time/politics/article/0,8599,1902738,00.html

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Мовчанюк А.О., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СИНТАКТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИДИОЛЕКТА БАРАКА ОБАМЫ

Статья посвящена синтактико-стилистическому анализу идиолекта Барака Обамы на материале публичных речей американского президента (за период с 2006 по 20012 год). Определение характерных черт речи политика мирового масштаба даёт возможность исследовать особенности индивидуального использования языка.

Ключевые слова*: идиолект, грамматическая структура, эмфаза, стилистическое средство, метафора, эмоциональное воздействие.*

Movchanyuk A. O., stud.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

SYNTACTIC AND STYLISTIC PECULIARITIES OF BARACK OBAMA'S IDIOLECT

The article deals with syntactic and stylistic analysis of Barack Obama's idiolect on the basis of his speeches in 2006 – 2012. Determining of the

speech characteristics of an internationally renowned politician gives an opportunity to examine the peculiarities of individual language use.

***Key words**: idiolect, grammatical structure, emphasis, stylistic device, metaphor, emotional influence.*

УДК 811.14'06

Мойсієнко О.А., к.філол.н.
Салоніцький університет імені Аристотеля

АСОЦІАТИВНО-ОБРАЗНА КОГЕРЕНТНІСТЬ У ДИНАМІЧНІЙ СИСТЕМІ ОПОВІДАННЯ (на матеріалі грецьких і англійських текстів)

На матеріалі оповідань Паноса Карнезиса та Джуліана Барнса простежено структурно-композиційні й образно-смислові особливості когерентних відношень у художньому тексті.

***Ключові слова:** текст, когерентність, повтор, образ.*

Поняття *когерентності* в художньому тексті розглядають як текстотворчу категорію семантичної зв'язності [Halliday and Hasan 1976, 293] або як особливі "види зв'язку, що забезпечують континуум, тобто логічну послідовність (темпоральну і / чи просторову), взаємозалежність окремих повідомлень, фактів, дій тощо" [Гальперин 1981, 78]. Зауважимо, що І. Гальперін вживає термін *когезія* не лише на позначення категорії граматичної зв'язності, а як ширше поняття, що вбирає в себе особливості і граматичної, і смислової, і структурної зв'язності, що суголосне терміну-"парасольці" *когерентність* [Halliday and Hasan 1976, 4; Werth 1984, 60].

І. Гальперін пропонує розглядати логічні, асоціативні, образні, композиційно-структурні, стилістичні, ритміко-твірні види когезії (когерентності).

Оповідання – своєрідний ланцюг із ключових слів- та фраз-символів, поєднаних між собою певною асоціативною канвою, яка і визначає загальний тон твору і його головну ідею.

В оповіданні грецького письменника П. Карнезиса *"Ο θρύλος της Ατλαντίδος"* нас цікавитиме явище асоціативно-образної когерентності, що виконує важливу структурно-композиційну і художньо-естетичну функцію смислового коду твору.

Основним засобом вираження образної когерентності є дистантні лексико-асоціативні повтори, що створюють певну символічно-настроєву картину.

Ідея неминучої загибелі села, загубленого у просторі і часі, іронічно порівнюваного із Атлантидою, криється у самій назві твору, а потім іще раз ніби ненавмисно згадується одним із другорядних героїв у тексті оповідання: *"...Μέχρι τότε το χωριό σας θα έχει συναντήσει την τύχη της Ατλαντίδος"*.

У самому зачині оповідання (*"Η σύσκεψη τελείωσε μ' ένα χτύπημα της γροθιάς του νομάρχη στο τραπέζι συνεδριάσεων. Η κρυστάλλινη καράφα αναποδογύρισε και τα κατακάθια του τσέρι χύθηκαν στη γυαλισμένη επιφάνεια,..πριν το κόκκινο σαν αίμα ποτό κυλήσει προς τη γραβάτα κουλουριασμένη σαν φίδι ...")* такі негативно конотовані лексеми і вирази, як *τελείωσε μ' ένα χτύπημα της γροθιάς, αναποδογύρισε, κόκκινο σαν αίμα, φίδι,* символізують якесь недобре знамення, попередження про небезпеку. І на такому негативно забарвленому настроєвому тлі слова́ *"κρασί"* та *"κόκκινος"*, супроводжувані порівнянням *"σαν αίμα"*, отримують особливу значущість і посилюють загальну ідею загостреного неспокою. Похід селян до префекта з проханням про відміну будування дамби біля їхнього села, що загрожує для селян переселенням на чужі неродючі землі, виявився невдалим: вино, розлите префектом на власну краватку, лише посилило його гнів і рішучість щодо їх якнайшвидшого переселення.

Образ пролитого червоного вина як символ трагедії, що насувається, набуває ще більшої сили при подальшому розгортанні оповідання. Селяни дізнаються від посланців про те, що їм все ж таки доведеться залишити село, і в розпачі вдаються до своїх поганських традицій – на знак загального великого горя почали лити вино на стіни своїх домівок: *"Σύντομα η πλατεία **πλημμύρισε απ' τα δάκρυα**.. Ο **ήλιος έδυε** όταν οι **θρήνοι** τελικά στέρεψαν. Τότε ήταν που τα σπίτια άρχισαν να **αιμορραγούν**. Απ' τα μπαλκόνια, τις βεράντες και τα περβάζια ένα **κόκκινο υγρό** κατρακύλησε στους ασβεστομένους τοίχους σαν παλιά **πληγή** που είχε ξανανοίξει... Δεν ήταν **αίμα** φυσικά...Αλλά ήπιαν λίγο απ' το **κρασί** πριν χύσουν το υπόλοιπο πάνω στους τοίχους και δε σταμάτησαν μέχρι που ο σοβάς πήρε **το χρώμα του αίματος**. Επίσης, επειδή είχε αρχίσει να σουρουπώνει, όλο το χωριό φαινόταν σαν να είχε κατέβει στην **Κόλαση**"*.

Образ розлитого вина на початку оповідання перетворюється за допомогою повторюваних слів *кров, вино, пекло, затопити, сльози* на ширший образ, що все наполегливіше символізує неминучість трагедії. У подальшому метафорику кровавої повені заступає уже сам факт трагічної повені, що таки сталася: прорвана дамба затоплює село.

Слід зауважити, що ритмічна напруженість на початку твору (яскрава колірність, різкість рухів, запахів, звуків, що апелюють до всіх чуттів читача) з ходом оповіді ближче до кінцівки і відповідно до трагічної розв'язки змінюється на дещо спокійніший тон, незважаючи на напруженість реальної ситуації, оскільки на перший план уже виступає сама трагедія, яка не потребує додаткових ефектів.

Таким чином, залишаючи оповідь емоційно нейтральною у найдраматичніші моменти, автор відтягує центр уваги читача від самої гибелі села як найтрагічнішого факту, і тим самим дає можливість читачеві прийняти загибель села як щось неминуче, але по-кафкіанськи природне.

Спинимося також на оповіданні англійського письменника Дж. Барнса *"East wind"*, де максимальна статичність і сірість пейзажу значною мірою визначає настрій твору, настрій головного героя: *"November, hard east wind, beach huts burnt to the ground, a strip of concrete, damp shingle, bits of bad weather, lots of no weather, had no feelings about beach huts, he'd moved here to have no weather in his life"*.

Ключовий образ спалених дерев'яних будиночків у вступному реченні *(The previous November, a row of wooden beach huts, their paintwork lifted and flaked by the hard east wind, had burnt to the ground),* повторюваний у тексті оповідання ще двічі *(No wonder they'd burnt down the beach huts,..There used to be a row of beach huts blocking view. Then someone had burnt them down.),* не є визначальним елементом смислової зв'язності твору. Динаміку оповідання можна простежити завдяки текстовому обрамленню – комбінуванню початкових двох речень і їх варіативного повтору в останньому абзаці твору: "*The previous November, a row of wooden beach huts, their paintwork lifted and flaked by the hard east wind, had burnt to the ground… From a window table, he now looked out across a strip of concrete to damp shingle, a* ***bored*** *sky, and a* ***lifeless*** *sea. – Vernon looked out of the concrete strip and the shingle beach, as the* ***grey*** *sea and the* ***grey*** *sky beyond. The view was* ***pretending*** *that it had always been the same, for as long people had sat at this café window. Except that there used to be a row of beach* ***huts blocking view****."*

Домінантним словом-образом, що символізує рух і очікування на зміни, є слово *вітер* у назві твору і повторюване ще не раз в оповіданні. Східний вітер у житті головного героя також асоціюватиметься з дівчиною зі Східної Німеччини, якій своєю появою і зникненням, подібно вітру, вдалося змінити і життя героя.

Замальовка пейзажу наприкінці оповідання, що дуже подібна до опису природи на початку твору, характеризується найбільшим

смисловим навантаженням. Герой, котрий так само, як і раніше, непорушно сидить за столиком у кафе і крізь вікно бачить ряд спалених пляжних будиночків, мокру гальку, сіре небо і сіре море. Але раніше він бачив *сумне* небо і *неживе* море. Насправді ж пейзаж не змінився, залишився таким самим, яким і був, однак змінився внутрішній стан героя. Заміна епітетики символізує зміни в житті героя, його здатність бачити справжній колір і неба, і моря, не навантажуючи себе депресивним поглядом на життя. Свідченням позитивного ставлення до ситуації може слугувати і речення "*Except that there used to be a row of beach* ***huts blocking view***", яке виступає антитезою до "він не мав жодних почуттів до будиночків". Речення-персоніфікація *The view was* ***pretending*** *that it had always been the same* може бути спроектованим на стан внутрішніх змін самого героя.

Як свідчать розглядані приклади, категорія когерентності, виражена різними видами варіативно-образних повторів у оповіданнях Паноса Карнезіса та Джуліана Барнса, забезпечує єдність смислової і динамічної організації текстового континууму, хоч у кожному окремому випадку це досягається відповідно до авторського задуму, авторського бачення такої образно-смислової, динамічної єдності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Barnes Julian.* East Wind. Pulse. – London, 2011. – P. 3–19.
2. *Halliday M.A.K. and Hasan Ruqaiya*. Cohesion in English. – London, 1976. – 374 p.
3. Werth Paul. Focus, Coherence and Emphasis. –London, 1984. – 293p.
4. *Гальперин И. Р.* Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 140 с.
5. *Καρνέζης Πάνος*. Ο θρύλος της Ατλαντίδος. Μικρές ατιμίες. – Αθήνα, 2003. – Σ. 333–348.

Стаття надійшла до редакції 20.04.13

Мойсиенко А.А., к.филол.н.
Салоникский университет имени Аристотеля

АССОЦИАТИВНО-ОБРАЗНАЯ КОГЕРЕНТНОСТЬ В ДИНАМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ РАССКАЗА
(на материале греческих и английских текстов)

На материале рассказов Паноса Карнезиса и Джулиана Барнса прослеживаются структурно-композиционные и образно-смысловые особенности когерентных отношений в художественном тексте.

Ключевые слова: *текст, когерентность, повтор, образ.*

Moisienko O.A., Cand. of Philol. Sc.,
Aristotle University of Thessaloniki

ASSOCIATIVE AND IMAGINATIVE COHERENCE IN A DYNAMIC SYSTEM OF SHORT STORIES (based on Greek and English texts)

Structural, notional and imagery peculiarities of coherence in the literary text were studied on the base of short stories of Panos Karnezis and Julian Barnes.

Key words: *text, coherence, repetition, image.*

УДК 811.14’02’367.623’37-26

Мокрівська М.Т., асист.,
факультет іноземних мов ЛНУ імені Івана Франка

РЕАЛІЗАЦІЯ ОПОЗИЦІЇ "РАДІСНИЙ - СУМНИЙ" У ДАВНЬОГРЕЦЬКОМУ РОМАНІ

Розглянуто ад’єктивні одиниці, які реалізують опозицію "радісний – сумний" у давньогрецькому романі. Встановлено тематичні групи іменників, з якими вступають у синтагматичний зв’язок аналізовані лексеми, і семи, які вони актуалізують. Констатується факт, що досліджуваним прикметникам широка семантична сполучуваність не притаманна.

Ключові слова: *опозиція, прикметник, ад’єктивна одиниця, значення, сема, синтагматичний зв'язок.*

Тенденція досліджувати мову в зв’язку з людиною-мовцем стає все більш популярною на сучасному етапі розвитку лінгвістики. Мовець як суб’єкт будь-якого мовного явища з його ставленням до дійсності, мотивами, прагненнями стає визначальним компонентом при розгляді проблеми співвідношення мови і дійсності, мовної картини світу. Тому вивчення мовних явищ та їхнє функціонування на різних етапах розвитку мови в зв’язку з виявленням людського чинника комунікації є **актуальним**. Ще В. фон Гумбольдт трактував мову як антропологічне явище, невід’ємне від суб’єктивного світу та мислення людини, вважаючи, що вивчення мови "слугує найвищій і загальній меті людського духу, меті пізнання людиною самої себе і свого ставлення до всього баченого і небаченого навколо себе" [Гумбольдт 1985, 283].

Сприйняття людиною себе як центру всесвіту зумовлює антропоцентричний підхід у дослідженні різних явищ, що усвідомлюється як "особливий спосіб пізнання та осмислення суб'єктом оточуючої дійсності" [Пилипак 2009, 13]. У цьому руслі реалізовуються дослідження сприйняття та вербалізації внутрішнього світу людини, зокрема її емоційного стану.

Вивчення лексики, що відображає емоції, є достатньо непростим, оскільки вимагає компетентності не лише у мовознавстві, а також в когнітивній науці та культурології. Аналіз вивчення мови емоцій у різних культурах дозволяє виявити низку особливостей, які можуть слугувати орієнтиром для комплексного вивчення потрібного матеріалу в самій мові, а також простежити світосприйняття і його мовне вираження етносом.

У мові існує певний набір засобів, які об'єктивують емоції. Значну частину їх становлять прикметники, які позначають емоційний стан людини. Свого часу ми вже розглядали семантичні та синтагматичні особливості ад'єктивів семантичного поля "щастя – нещастя" в античному романі [Мокрівська 2012]. **Об'єктом** даної розвідки стали емотивні прикметники, які репрезентують опозицію "радісний – сумний" в ідіостилі грецьких письменників-романістів, нашою **метою** є виявити їхні функціонально-семантичні особливості. **Матеріалом** для дослідження слугують твори "Ефіопіка" Геліодора та "Левкіппа і Клітофонт" Ахілла Татія. Вибір матеріалу зумовлено тим, що жанр античного роману зародився в умовах занепаду античного суспільства і його характеризував "інтерес до життя окремої людини, її психології, мотивів її поведінки" [Тахо-Годи 1986, 252], а однією з основних мотивів поведінки героїв античного роману були "ті внутрішні і зовнішні випробування, яким вони піддаються, і всі інші події отримують значення в романі лише завдяки своєму ставленню до цього змістового стержня" [Бахтин 1974, 155] .

Отже, на матеріалі текстів вище вказаних романів за допомогою лексикографічних джерел та контекстуального аналізу було виділено ряд прикметників на позначення емоції радості – ƒλαρός, εÜθυμος, περιχαρής, φαιδρός та на позначення емоції печалі – κατηφής, σκυθρωπός, σύννους, λυπηρός, περίλυπος.

Найбільш вживаною лексемою зі значенням "радісний" є ƒλαρός (чотири випадки вживання). Тлумачні словники подають її значення як *сповнений радості, веселий, з гарним настроєм*

[Δημητράκου 2000, т. 4, 3437; Liddel, Scott 2001, т. 2, 525]. Головний герой "Ефіопіки" *Феаген вдавав веселого* – Ð Θεαgένης ™δείκνυτο μεν ƒλαρός [Heliodorus, 88] на влаштованому ним самим бенкеті, хоча Каласирід помітив на його обличчі ознаки задумливості, оскільки знав, що той думає про дівчину, в яку закохався. *Радісний натовп* – τÕ ... πλÁθος ƒλαρÕν [Heliodorus, 302] зустрічає Феагена після того, як юнак приборкав бика, оскільки налякана, і тому буйна тварина становила загрозу для людей, які зібралися на священному полі, і Феаген врятував багатьох з них від смерті чи каліцтва. З *радісним поглядом* – ƒλαρù … τù βλέμματι [Heliodorus, 238] зустрічають Феаген і Харіклія воєначальника Багоаса, що прийшов забрати їх із в'язниці. І хоча закохані думають, що їх ведуть на смерть, вони радіють, що настане кінець їхнім стражданням. У першому прикладі аналізований прикметник виражає суб'єктивну стилістично нейтральну оцінку мовця, а в двох наступних – об'єктивну оцінку, обґрунтовану макроконтекстом. Ще в одному випадку лексема ƒλαρός реалізує номінативно-похідне від головного значення "милий, приємний". Автор висловлює суб'єктивну думку, що довге волосся робить коханих *милішими* – ƒλαρωτέρους, а розбійників – страшнішими [Heliodorus, 58]. Тобто, у перших трьох прикладах описується душевний стан людини, а в останньому актуалізується сема "який приносить радість, втіху".

Тричі у Геліодора вживається прикметник εÜθυμος. Слід зазначити, що першим і основним значенням цієї лексеми є *прихильний, доброзичливий* [Δημητράκου 2000, т. 4, 3051; Liddel, Scott 2001, т. 2, 364]. Сема *"прихильність, приємність"*, очевидно, лягла в основу номінативно-похідного від основного значення *радісний*, яке реалізується у всіх випадках вживання даної лексеми в романі. Аналізований прикметник зустрічається лише у сполученні з власними іменами та особовими займенниками і реалізує сему *"сповнений радості з якогось приводу"*. Купець Навсікл закликає Каласиріда бути радісним – σÝ … εÜθυμος ε‡ναι [Heliodorus, 157], оскільки той вже знайшов доньку – Харіклію, а скоро знайде й сина – Феагена, котрого вони от-от викуплять у розбійників. Цариці Арсаці служниця повідомляє, що її коханий житиме з нею в одному палаці, і це робить *її радісною* – εÜθυμον αÙτ¾ν [Heliodorus, 199]. Харіклія, яка, нарешті,

отримала змогу розповісти, що насправді є царською донькою, *стає радісною, очікуючи звільнення від бід, які її оточили*: ¹ δε Χαρίκλεια καˆ ¥λλως οâσα εÜθυμος δι¦ τ¾ν προσδοκωμένην τÎν περιεστηκότων λύσιν [Heliodorus, 283].

Ще *радіснішою* – περιχαρής – стає дівчина, почувши ім'я Сісіміфра, людини, котра немовлям передала її названому батькові Харіклу [Heliodorus, 283]. Так само стає дуже *радісним Кліній* – Ð Κλεινίας ... περιχαρ¾ς, дізнавшись, що його родичеві Сострату снилася Артеміда, а це, на думку юнака, означає що донька того жива і незабаром знайдеться [Tatius, 138]. Префікс περι- в аналізованій лексемі має підсилювальне значення.

Основним значення прикметника φαιδρός є *світлий, сяючий* [Δημητράκου 2000, т. 9, 3755; Liddel, Scott 2001, т. 4, 510]. З десяти випадків вживання в текстах аналізованих творів у чотирьох реалізується його метафоричне значення *сяючий радістю, радісний* і лише у сполученні з іменником τÕ πρόσωπον (обличчя). Так, з *радісним обличчям* – φαιδρù τù προσώπω – з'являється Харіклія перед єгипетським царем, бо знає, що той є її справжнім батьком [Heliodorus, 279], слуга Сатир перед своїм господарем Клітофонтом, бо встиг того попередити про небезпеку [Tatius, 28], ефесець Ферсандр виходить до народу, упевнений в своїй правоті щодо зради дружини [Tatius, 156], а його дружина Меліта входить у священне джерело, яке повинно довести її вірність чоловікові, бо знає, що ні в чому не винна [Tatius, 157]. У наведених прикладах виступає сема *"той, який випромінює радість",* а під іменником τÕ πρόσωπον мається на увазі вираз обличчя.

Серед прикметників, які містять сему "сум, печаль", найуживанішими є лексеми κατηφής (сім випадків вживання) та σύννους (шість випадків вживання). Феаген під час бенкету часом стає *сумний* – κατηφής, бо весь час думає про кохану, оскільки ще не знає, чи й вона його любить [Heliodorus, 88]. Згодом він *засмучений* іде від Каласиріда, бо той поки що не знає, як умовити жерця Харікла не видавати свою доньку за іншого [Heliodorus, 103], а той, своєю чергою, – від рибалки Тіррена, після того як отримав звістку, що ватажок розбійників хоче вкрасти дівчину, щоби одружитися з нею [Heliodorus, 143]. *Сумними й заплаканими* – κατηφεις δε καˆ δεδακρυμένους [Heliodorus, 193] бачить служник

Феагена й Харіклію, бо помер їх названий батько Каласирід. Такою ж зустрічає Ахемен свою матір Кібелу, бо та поганою звісткою розгнівала свою господиню Арсаку і цариця вигнала її зі своїх покоїв [Heliodorus, 207]. Феаген і Харіклія, потрапивши в полон, знаходяться серед інших засмучених бранців – οƒ τε ¥λλοι ... κατηφες [Heliodorus, 279]. Клітофонт бачить *Менелая дуже засмученим* – τÕν Μενέλαον κατηφÁ πάνυ [Tatius, 45], бо той поринув у спогади і згадує трагічну загибель свого коханого. У наведених прикладах прикметник κατηφής слугує означенням до іменників тематичної групи "люди" та субстантивованого займенникового прикметника ¥λλος, котрий теж позначає людей.

Головним значенням лексеми σύννους є *задумливий, занурений в думки* [Δημητράκου 2000, т. 8, 6965; Liddel, Scott 2001, т. 4, 239]. Саме воно реалізується у двох випадках вживання прикметника, у решті чотирьох випадках σύννους перекладається як *сумний, зажурений*. *Кібела сумна* – σύννους ...[1] Κυβέλη – повертається до своєї господині, бо юнак Феаген, в якого закохана цариця, відмовив тій, і служниця повинна це повідомити [Heliodorus, 207]. Проте, оскільки Феаген є полоненим Арсаки, вона змушує його прислуговувати і той *сумний* – σύννους μεν Ð Θεαγένης – змушений коритися її волі. Ще у двох випадках поруч з σύννους вжито синонімічний до нього прикметник σκυθρωπός, який підсилює його значення. Саме σύννους κα̂ σκυθρωπός – *зажуреним та сумним* – застає Каласирід Харікла, який розмірковує над своїми лиховісними снами [Heliodorus, 95], а потім над тим, що скоро йому доведеться розлучитися зі своєю донькою Харіклією [Heliodorus, 112]. Ще один раз лексема σκυθρωπός вжита самостійно, вона слугує епітетом до Ахемена, сина Кібели. Той сумний, бо цариця доручила прислуговувати їй за столом іншому, тоді як раніше це було почесним обов’язком Ахемена.

Прикметник περίλυπος має значення *дуже, надмірно засмучений* [Δημητράκου 2000, т. 7, 05; Liddel, Scott 2001, т. 3, 548] і є антонімом до прикметника περιχαρής, який ми розглядали раніше. Він зустрічається двічі у тексті "Ефіопіки" і обидва рази слугує для позначення емоційного стану жерця Харікла. Перший раз він дуже сумний – ¥γαν περίλυπον, бо невідомо з чого захворіла його донька [Heliodorus, 95], а другий раз Каласирід застає його πρÕς

Øπερβολ¾ν περίλυπον – *надмірно сумним*, бо тому наснився дуже страшний сон і він передбачаю швидку і болісну розлуку з донькою [Heliodorus, 12]. В обох випадках значення аналізованого прикметника інтенсифікується його контекстуальним оточенням – прислівником ¥γαν та зворотом πρÕς Øπερβολ¾ν.

Як бачимо, прикметники κατηφής, σύννους, σκυθρωπός, περίλυπος у текстах вживаються в якості епітетів виключно до іменників тематичної групи "люди" або займенників, які їх заміняють.

Прикметник λυπηρός вживається тільки один раз, містить сему *"той, який викликає сум"* і слугує означенням до субстантивованого дієприкметника τ¦ μέλλοντα (майбутні події): Каласирід за нутрощами тварин побачив майбутні події, приємні та сумні – τîν μελλόντων..., ¹δέων τε καˆ λυπηρîν [Heliodorus, 112] .

Проведене нами дослідження дозволяє зробити **висновок**, що ад'єктивним одиницям зі значенням "радісний - сумний" не притаманна широка семантична сполучуваність. Вони вступають у синтагматичний зв'язок, як правило, з іменниками на позначеннями особи або особовими займенниками, також зустрічаємо один випадок сполучення з займенниковим прикметником ¥λλος. У таких випадках реалізується сема *"сповнений радості/ суму з якогось приводу"*. Ця ж сема реалізується у сполученні прикметника ƒλαρός зі збірним іменником τÕ πλÁθος. З іменниками τÕ πρόσωπον і τÕ βλέμμα прикметники реалізують сему *"той, який випромінює радість/виражає сум"*. Обидва прикметники співвідносяться з людиною: перший позначає частину тіла, а другий є абстрактним іменником, що стосується внутрішнього світу людини. Сполучаючись з абстрактними поняттями та іменниками на позначення людей частина аналізованих лексем реалізує значення *"той, який викликає радість/сум"*.

Емоційно забарвлені прикметники зі значенням "радісний/сумний" відображають не лише внутрішні переживання людини, але її взаємодію з довколишнім світом, його оцінку, а їх дослідження на матеріалі художніх творів дозволяє простежити світосприйняття і його мовне вираження етносом, а також особистісне бачення автора, яке презентується індивідуальною манерою письма.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бахтин М. Время и пространство в романе/М.М.Бахтин // Вопросы литературы. – 1974. – № 3. – С. 133 – 179.
2. Гумбольдт В. фон Язык и философия культуры /В.фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. – 462 с.
3. Мокрівська М.Т. Ад'єктивна лексика на позначення понять "щасливий-нещасний" в давньогрецькому романі / М.Т. Мокрівська //Мова і концептуальні картини світу. – Київ, 2012. – Вип. 39. – С. 93-98.
4. Пилипак В. Антропоцентричні та егоцентричні концепції в лінгвістиці [Електронний ресурс] / В. П. Пилипак – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/protal/Soc_Gum/Ls/2009_18/18.2_pylypak_koncepcii.pdf
5. Тахо-Годи А.А. Античная литература./ А.А.Тахо-Годи. – М.: Просвещение, 1986. – 464 с.
6. Achilles Tatius. Leucippe and Clitofon. – Stockholm, 1955 – 167 p.
7. Heliodori Aethiopicorum Libri decem. – Lipsiae, 1860 – 312 p.
8. Liddel H.G., Scott R. Μέγα Λεξικόν της ελληνικής γλώσσας / H.Liddel, R.Scott // Μεταφράσθεν εκ της αγγλικής εις την ελληνικής υπό Ξ.Π.Μόσχου. – Σε 4 τόμους. – Αθήνα, 2001.
9. Δημητράκου Δ. Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης / Δ.Δημητράκου. – Σε 9 τόμους - Αθήνα, 2000.

Стаття надійшла до редакції 11.04.13

Мокривская М.Т., асист.,
Факультет иностранных языков ЛНУ имени Ивана Франко

РЕАЛИЗАЦИЯ ОППОЗИЦИИ "РАДОСТНЫЙ – ГРУСТНЫЙ" В ДРЕВНЕГРЕЧЕСКОМ РОМАНЕ

Рассмотрены адъективные единицы, реализующие оппозицию "радостный – печальный" в древнегреческом романе. Определены тематические группы существительных, с которыми вступают в синтагматическую связь анализируемые лексемы, и семы, реализуемые ими. Констатируется факт, что исследуемые прилагательные не обладают широкой семантической сочетаемостью.

Ключевые слова: *оппозиция, прилагательное, адъективная единица, значение, сема, синтагматическая связь.*

Mokrivska M.T., assist.,
Faculty of Foreign languages Ivan Franko University of Lviv

THE REALIZATION OF OPPOSITION "JOYFULL – SAD" IN THE ANCIENT GREEK NOVEL

The paper deals with the adjective units that represent the opposition "joyfull – sad" in the ancient Greek novel. The thematic groups of the nouns

that make syntagmatic connections with the discussed lexemes are established. Also the realized semes are determined. It is shown that wide semantic connectivity is not characteristic for the discussed adjectives.

Key words: *opposition, adjective, meaning, adjective unit, seme, syntagmatic connection.*

УДК 811.124’04:736

Мосаковська Х., магістрант,
КНУ імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛАТИНСЬКОМОВНИХ СФРАГІСТИЧНИХ НАПИСІВ

У статті визначаються структурно-семантичні особливості латинськомовних сфрагістичних написів на матеріалі папських печаток-булл, які охоплюють хронологічний період з IX до XIV століття. Вказано зміни, які відбулися у структурі папських булл, а саме: у розміщенні зображення та напису, протягом п’яти століть.

Ключові слова: *сфрагістика, булла, печатка, епіграфіка, латинськомовний сфрагістичний напис, лексико-семантичні особливості.*

Разом із писемністю в людській цивілізації починають з’являтися і письмові документи. Згодом для надання документу достовірності, для його автентифікації потрібен був особливий засіб. Таким засобом стали печатки, які і в наш час, і багато століть тому, були одним із найбільш поширених засобів підтвердження достовірності документа.

Науку, яка займається систематизацією та аналізом давніх печаток, називають сфрагістикою. Сфрагістика, яка почала формуватися у XVII ст., спочатку обмежувалася датуванням документа та встановленням його автентичності (за допомогою печаток, що були на ньому). Із кінця XIX ст., коли в науковий обіг було введено велику кількість печаток, що були віднайдені в результаті розкопок і втратили свій зв’язок з документом, почався новий етап розвитку сфрагістики як дисципліни, що вивчає історію формування і розвитку давніх державних інститутів на основі хронологічної класифікації печаток, які чітко вказували на зміни державного апарату.

Початок сфрагістики як науки поклав Михаїл Гейнецький у 1709 році, а Йоганн Гейманне дав їй грецьку назву – сфрагістика (гр. ὁ *σφράγις,ίδος –печатка*) [Брокгауз и Ефрон 1999, 876]. Особливий інтерес становлять вислі печатки, а саме булли, які головним чином використовувалися у Ватикані, а також булли, що використовувалися венеціанськими дожами.

Мета дослідження – з'ясувати структурно-семантичні особливості латинськомовних сфрагістичних написів. Матеріалом дослідження стали латинськомовні написи на папських буллах XI–XIV ст., буллах венеціанських дожів та окремих буллах королів Єрусалиму.

Матеріалом для дослідження послугувала колекція відомого науковця М.П. Ліхачова, яка знаходиться в Російському державному музеї "Ермітаж" у Санкт-Петербурзі.

Поява булл (так званих вислих пломб) була спричинена спекотним кліматом Півдня. Науковці сперечаються щодо того, яке походження має це слово – латинське чи грецьке. Один з відомих італійських лексикографів Е. Форчелліні у праці "Lexicon totius latinitatis" [Forcellini, 1989] пише: "…bulla – nomen, qua significatur tumor ille globulosus, qui in aqua ex ebullitione producitur"[1]. Так само в творах Ісидора "Origines" зустрічається фраза: "Bullae, quod sint similes rotunditate bullis, quae in aqua verto inflantur"[2] [Климанов 1999,224].

Важливе і досить розповсюджене в Римській імперії значення слова "булла" стосувалось оберігу, яку носили римські юнаки на шиї, поверх одягу, для вказівки на своє благородне походження. Е. Форчелліні вказує, що "Bulla dicta est globus aureus, qui velut insigne quoddam, a pueris Romanis e collo ante pectus loro suspensus gestabatur vel signum ingenuitatus et fortunae"[3].На думку Плінія, цей римський звичай зародився ще в часи Тарквінія Старшого, після того як той "filium suum, quod adhec praetextatus hostem in bello occidisset, aurea bulla donavit"[4] .

---

[1]*Лат.:* Булла – це назва, яка позначає випуклість округлої форми, яка з'являється внаслідок кипіння води.

[2]*Лат.:* Булли, які є подібними своєю округлістю до бульбашок, які виникають на воді.

[3]*Лат.*: Як кажуть, що булла - це золота куля, яку носили римські юнаки на шиї на ланцюжку на грудях і була знаком походження і знаком вдачі.

[4]*Лат.*: Його син, що загинув на війні, отримав золоту буллу.

Поява терміна "булла" в значенні "печатка" датується римським періодом, але в загальний вжиток з таким значенням він увійшов у період Візантійської імперії [Лихачев 1900, 86]. Булла – це висла печатка з металу або воску (у випадку, якщо вона проставлялася на самому папері), тому інколи значення булли переносилось і на печатку з воску.

Точний час, коли канцелярія римських пап почала використовувати вислі металеві печатки невідомий. Деякі дослідники вважають, що їх появу можна датувати другою половиною II ст. н. е., епохою римського імператора Марка Аврелія. Так, Карло Серафіні, спираючись на печатки, які йому були доступні для безпосереднього вивчення, виділив три періоди в історії папських печаток: перший – від Адеодата I (615–618) до Дамасія II (1048), другий – від Лева IX (1049–1054) до Пія II (1458-1464), третій – від Павла II (1464–1471) до наших днів [Климанов 1999, 56].

У *перший період* на металевих папських печатках, як правило, не було ніяких зображень, а писалися латиною тільки ім’я і титул папи. Спочатку на лицьовій стороні у два рядки писалося ім’я папи в родовому відмінку, на зворотному боці також у два рядки слово "папа" в родовому відмінку – "papae"; потім протягом десяти років на печатках Лева IV (847–855) і Бенедикта III (855–858) ім’я папи зазначалося у вигляді монограми[5], а з часів понтифікату Миколая I (858–867) ім’я папи писалося по колу (за годинниковою стрілкою). За перебування на престолі папи Стефана VI (885–891) відбулася спроба повернутися до лінійного напису – ім'я папи на лицьовій стороні печатки писалося у три рядки, але потім до кінця періоду напис вже писали по колу. На всіх відомих папських печатках перед написом ставився простий або "лапчастий" рівнокінечний хрест, який позначав інвокацію (закликання) Христа. Відомі також три печатки із зображеннями: печатка Адеодата I має на лицьовій стороні зображення "доброго пастиря" між літерами "A" і "ω" і на зворотному боці напис "DEUSDEDIT PAPAE"; на лицьовій стороні печатки Павла I (757–767) зображені апостоли Петро і Павло; у середині печатки Миколая I в обідку була зображена восьмикутна зірка.

На початку *другого періоду* (1825–1855) до імені папи додається порядковий номер, написаний римськими цифрами, слова

---

[5]Монограма (*грец.* *μόνος* – один + *γράμμα* – літера) – максимально стисла позначка перших літер імені та прізвища особи, іноді тільки імені.

відокремлюються одне від одного крапками. Чіткість і послідовність напису з часом порушується: або розетками чи ліліями замість крапок (печатка папи Лева IX і антипапи[6] Климента VII з роду графів Савойських), або семикутною ("віфлеємською") зіркою над верхнім рядком напису, або "всевидячим оком".

У першій половині XI ст. відбуваються пошуки виду і типу зображення на лицьовій стороні, імовірно, так чи інакше пов'язані з подією, яка сталась 1054 р., – поділом церков на Західну і Східну. На печатці Віктора II (1054–1057) зображується погруддя апостола Петра, першого римського первосвященика, який приймає ключі, що даруються з небес божественною правицею, а на зворотному боці знаходиться краєвид міста Риму і напис "aurea Roma". Відомо, що в короткий понтифікат наступного папи – Стефана X, на печатці був зображений "добрий пастир", як 400 років тому при Адеодаті I.

Пізніше, за Миколая II (1059–1061), на лицьову сторону знову повертається фігура апостола Петра, а через кілька років, за часів Григорія VII (1073–1085), поруч з нею з'являється постать апостола Павла, іноді ця сцена супроводжується словами з Євангелія, які вказують на першість апостолів.

На десять років – при Урбані II (1088–1099) – зображення зникає з печатки, поступившись місцем хресту з іменами апостолів Петра і Павла, але вже з наступного понтифікату – Пасхалія II (1099–1118), правління якого прийшлося на час успіхів хрестових походів на Сході, знову з'являється і вже не зникає аж до XX ст. тип папської металевої печатки із зображенням голів обох апостолів, розділених хрестом [Климанов 1999,58].

Петро, апостол іудейський, і Павло, апостол язичників, зображувалися на папських печатках в канонічному вигляді: перший – мужнім старцем з високим чолом і різкими рисами обличчя, короткою сивою бородою з дрібними завитками, другий – з худорлявим, овальної форми обличчям, високим чолом, носом з горбинкою, удавано блискучими очима і спадаючою клином бородою, зображеною однаковими лінійними штрихами [Firoconi 1909, 156]. На полі печатки зображення голови Петра розташовувалось (по відношенню до того, хто дивиться), не ліворуч, як йому належить за апостольським старшинством (de

[6] Антипапа – папа, якого було усунуто з посади через певні причини, або який зайняв цю посаду нечесним шляхом.

primate Petri), а праворуч, а зображення голови Павла – ліворуч. Між зображеннями голів апостолів на полі печатки розміщувалось зображення хреста, який стоїть на невеликому виступі з крапкою посередині – умовному зображенні Голгофи з розташованою усередині "печерою Адама", у якій, за переказами, був похований біблійний праотець; крапка означає "череп Адама". Над хрестом між зображеннями голів апостолів скорочено в рядок написані їхні імена: "S PA" і "S PE" – Sanctus Paulus et Sanctus Petrus, але існує також припущення, що ці скорочення розшифровуються, як Sanctus Paulus epicscopus et Sanctus Petrus apostulus. На зворотному боці печатки в два лінійні рядки написано ім'я папи в називному відмінку, у третьому рядку – скорочення "PP" слова "papa і порядковий номер понтифіка, якому належало це ім'я.

У *третій*, виділений Карло Серафіні, *період* зберігається попередній тип печатки, з деякими удосконаленнями, зокрема зображення голів апостолів стають більш реалістичними, древко хреста подовжується, імена апостолів пишуться в два стовпчики вздовж хреста. У той же час з'являються і деякі "вольності": на лицьовій стороні в підніжжі хреста з часом зображуються фамільні герби тих родів, до яких належали папи; на зворотному боці з початку XVIII ст. на зворотній стороні напису зображувався хрест, який позначав інвокацію Христа, іноді оточений променями, а пізніше обідком з листя, а слова напису були розділені замість крапок або зірочками, або ліліями з фамільного герба [Battelli 1949, 243]

Не схожою на інші печатки є печатка Павла II, на лицьовій стороні якої зображені апостоли Петро і Павло, які сидять на престолах, кожен зі своїми канонічними атрибутами – ключами і мечем відповідно, а на зворотному боці представлена сцена, в якій папа головує у колегії кардиналів. Зображення обох сцен виконані настільки ретельно і майстерно, що печатка виглядає швидше як твір ренесансного медальєрного мистецтва, ніж як строгий канцелярський атрибут. Існує також думка, що печатка цього папи, венеційця за походженням, була створена під впливом венеційського зразка – дожівської печатки [Климанов 1999, 63].

Епіграфіка папських булл і церковних печаток у цілому є закономірною і звичною для свого часу: всі елементи й особливості латинського письма легенд цих пам'яток сфрагістики враховані і систематизовані Ю. Пфлугк-Хартінгом у його монографії про папські

булли XII ст., а потім І.-М. Міхаель-Шведер, дослідження якої залишається й дотепер незамінним посібником з епіграфіки булл.

Письмо написів майже в усіх випадках маюскульне, окремі мінускульні літери з'являються на буллах лише з середини XIV ст. В архаїчних типах папських булл письмо написів виконане грубувато, з нерівними літерами, часто чергується з уніфікованими, більш правильними і чіткими, рядки не витримані. З XII ст. деякі букви капітального письма набувають криволінійності – аж до перетворення в уніфіковане письмо; у деяких примірниках письмо виконане витриманим унціалом з елементами готики. З приходом у письмо готичного мінускула вплив готики проникає і в епіграфіку печаток – літери написів, особливо маюскульні, набувають готичного характеру. З XV ст. під впливом ренесансної культури з її спрямуванням до античної спадщини в епіграфіку церковних печаток приходить і закріплюється в письмі написів витончений лапідарний маюскул [Федорова 1982, 250].

У результаті дослідження і детального структурно-семантичного аналізу написів на 47 папських буллах, які охоплюють період від IX ст. до середини XIV ст., було визначено, що семантичне наповнення булл протягом семи століть не змінилося, тобто спостерігається однотипне використання номену (імені папи) в Nominativus Singularis, а сама назва титулу папи вживається в синтаксичній функції Genetivus Possessivus. [Соболевский, 1998].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – М. : ЛКИ, УРСС Эдиториал, 1999, Т. 5. – 876 с.
2. *Egidio Forcellini.* Lexicon totius latinatis. – Napoli, 1989. –Т. 1. – 324 с.
3. *Климанов Л. Г.* Византийские отражения в сфрагистике / Л. Г. Климанов. – СПб., 1999. – 373 с.
4. *Лихачев Н. П.* Русская сфрагистика. Сборник лекций / Н. П. Лихачев. – СПб., 1900. – 86 с.
5. *Федорова Е. В.* Введение в латинскую эпиграфику : учеб. пособие для ист. и филол. спец. ун-тов / Е. В. Федорова. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 250 с.
6. *Соболевский С.И.* Грамматика латинского языка. Часть первая (теоретическая). Морфология и синтаксис. [3-е изд.]. – М. ; СПб. : Летний сад, 1998.
7. *Firoconi F.* I plombi anticui. – Roma, 1909. – 156 c.
8. *Battelli G.* Bolla //Sigillo// Enciclopedia Cattolica// 1949. – 243 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Мосаковская К.В., маг.,
КНУ имени Тараса Шевченко

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛАТИНСКИХ СФРАГИСТИЧЕСКИХ НАДПИСЕЙ

В статье рассматриваются структурно-семантические особенности латинских сфрагистических надписей на материале папских булл IX–XIV веков. Были описаны изменения, произошедшие в течение пяти веков в структуре папских булл, связанные с местом изображения и инскрипции.

Ключевые слова: *сфрагистика, булла, печать, епиграфика, латиноязычная сфрагистическая надпись, лексико-семантические особенности.*

MOSAKOVSKA K.V., MA,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF THE LATIN SPHRAGISTIC INSCRIPTIONS

This article is devoted to the structural-semantic peculiarities of the Latin sphragistic inscriptions on the material of the papal seals or bulls, which cover period from the IX to XIV centuries. The changes which took place in the structure of papal seals during five centuries particularly in relation to the locus of image and inscription are indicated.

Key words: *sphragistics, bull, seal, epigraphics, Latin sphragistic inscription, lexical-semantic peculiarities.*

УДК 81’255.4:811.111

Науменко О.В., викл.,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ПЕРЕКЛАД КОЛОРОНІМІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ (на матералі роману С. Моема "Розмальована завіса")

У статті розглянуто колороніми у перекладацькому аспекті. Визначено способи та труднощі відтворення кольороназв. Матеріалом дослідження слугує роман англійського письменника XX століття Сомерсета Моема "Розмальована завіса".

Ключові слова: *колоронім, картина світу, символ, фразеологізм, перекладацькі збіги, перекладацькі незбіги, трансформації.*

Феномен кольору цікавить людство з давніх часів. Учені завжди намагалися пояснити це явище, з'ясувати його дію на мозок і психіку. Аналіз досліджень і публікацій з визначеної теми свідчить про те, що колірна лексика (колороніми, кольороназви) постійно перебуває об'єктом дослідження лінгвістики, антропології, культурології та психології. Проблема колоронімів розглядається у різних напрямках. У першу чергу вчені звертають увагу на національно-культурні й індивідуальні характеристики кольоросприйняття. Значний інтерес викликають кольороназви як об'єкт досліджень у перекладознавстві, оскільки вибір адекватної лексичної одиниці при перекладі на іншу мову справляє значний вплив на збереження стилістичних та авторських особливостей тексту у художньому перекладі.

Сучасна наука розглядає колір як наслідок складного психофізіологічного процесу, який відбувається в організмі людини. З огляду на зростання зацікавленості лінгвістичної спільноти до когнітивних особливостей, зумовлених відмінністю картин світу, науковий пошук у сфері психолінгвістики є досить актуальним.

Метою статті є дослідження колоронімів у перекладацькому аспекті, визначення основних труднощів їх перекладу та з'ясування способів відтворення на матеріалі романі С. Моема "Розмальована завіса" ("The Painted Veil") та двох його перекладів. Російський було здійснено М. Ф. Лоріє, а український належить автору статті.

Психологи засвідчують, що механізм сприйнятті кольору однаковий у всіх людей, тобто носії різних мов потенційно повинні сприймати кольори однаково. Що ж до ідентичності мовного вираження цього однакового сприйняття – подібного узгодження думок не спостерігається. Кожна мова по-своєму описує та членує об'єктивну реальність. На прикладі англійської, російської та української мов можемо зазначити, що у цих мовах налічується неоднакова кількість лексичних одиниць на позначення кольору. В англійській мові існує шість базових кольорів, які позначаються такими лексемами: *red, orange, yellow, green, blue, purple*, а у російській та українській – сім: *червоний оранжевий, жовтий, зелений блакитний, синій, фіолетовий* [Башманівський 2011, 151]. Т.М. Нікульшина також зауважує, що система відтінків кольорів в

українській мові більш розвинута та розгалужена, ніж в англійській мові: "Колористичний ряд бідніше представлений в англійській мові, а семантично ускладнена кольорова парадигма характерна для об'єктів ірреального світу в українській мові" [Нікульшина 2012, 277]. Саме через це спостерігаємо певні труднощі у перекладі з англійської на російську/ українську.

Експерт у галузі психїології кольорів Фабер Біррен провів дуже багато досліджень і у книзі "Психологія кольору та колірна терапія" ("Color Psychology and Color Therapy") він зазначає, що представники обох статей упродовж усього життя віддають перевагу синьому та червоному кольорам [Birren 2006, 151]. І це не дивно, адже усі кольори можна отримати, змішуючи у різних співвідношеннях три первинні кольори: червоний, блакитний і жовтий. Змішуючи їх попарно, можна отримати три вторинні кольори: оранжевий, зелений і фіолетовий. Знову змішуючи суміжні кольори, отримуємо колесо основних кольорів з дванадцятьма секторами.

Й.В. Гете розробив шкалу кольору, на позитивному полюсі якої знаходиться жовтий, оранжевий, жовто-червоний тіа пурпуровий кольори, а на негативному – синій, червоно-синій, синьо-червоний (причому це крайній полюс, що виражає найсильніше внутрішнє збудження) та фіолетовий кольори [Гете]. Письменник характеризував кольори позитивного полюсу як життєві та рухливі. У поняттях сучасної психології їх можна охарактеризувати як стимулюючі, екстенсивні, експансивні. Якщо, наприклад, в образі чи у картині переважають ці кольори, то можна припустити, що художник – екстравертна людина. І, навпаки, прихильники кольорів негативного полюсу у шкалі – це люди інтравертні, оскільки ці тони викликають тривожні, м'які відчуття туги, що нібито спрямовані всередину.

На основі детального аналізу частотності вживання колоронімів у художньому творі можна з'ясувати психологічний тип письменника. У романі С. Моема "Розмальована завіса" переважають кольори негативного полюсу, найчастіше зустрічається чорний і синій. Це дає право припустити, що С. Моем – інтроверт (людина, спрямована на внутрішній світ власних думок І переживань), і факти з біографії письменника це лише підтверджують.

Найвагомішою перешкодою перекладу, зокрема перекладу колоронімів, є несумісність картин світу. Картина світу – це

поняття, створене в результаті взаємодії мови та культури. Як вже зазначалося, кожна мова по-своєму відображає світ, тобто кожна мова має свою особливу картину світу.

Інщою проблемою перекладу колоронімів є символічне значення кольорів, адже воно не в усіх культурах є однаковим. Досягти адекватності у цьому випадку можна татим чином:

- знайти у мові перекладу інший кольороприкменик з тотожним значенням;
- замінити його неколірним відповідником.

Приклад символічності спостерігаємо в епізоді, коли Чарлі Таунсенд звертається до Кітті: *"Вам жодний колір так не личить, як чорний" ("Nothing sits you so well as black")*. Колоронім чорний у цьому випадку є символом трауру. Завдяки йому письменнику вдалося досягти іронічного ефекту. Щодо перекладу, і російською, і українською наведена репліка перекладена адекватно, з урахуванням символічності та синтаксичних прийомів: *"Вам ни один цвет не идёт так, как чёрный"/ "Вам жодний колір так не личить, як чорний"*.

Особливої уваги потребують і стійкі вирази (фразеологізми, ідіоми) з колірним компонентом. Їх зараховують до реалій – словникових одиниць, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу. Про реалії писав ще Й.В. Гете, але він не використовував цей термін: "При перекладі слід зачіпати неперекладне, тільки тоді можна зрозуміти інший народ, іншу мову". Реалії охоплюють зміст фонової інформації – соціокультурних фактів, характерних лише для певної нації чи національності, засвоєних масою їх представників і відображених у мові даної нації.

Цікавими з точки зору перекладу є відтінки кольорів. Наприклад, англійська лексема *blue* перекладається російською як *синий, голубой*, а українською – *синій, блакитний*. У цьому випадку *голубой/ блакитний* – відтінки синього кольору, а саме світло-синього. Це пояснюється тим, що у кожній мові колірний спектр поділяється по-різному, кількість основних кольоропозначень у кожній мові своя. Для російської та української картини світу характерне виділення блакитного та синього кольору як основних, а в англійській мові обидва відтінки позначаються одним колоронімом *blue*. Вибір того чи іншого варіанта пояснюється традицією використання у мові перекладу. Наприклад, для

позначення кольору моря у російській традиції зазвичай використовується варіант *синій*, для неба – *блакитний*, в українській – в обох випадках використовують *синій* колір. А слова, що позначають забарвлення рослин, квітів, цілком імовірно, пояснюються особистим досвідом перекладача.

У романі колоронім *blue* використовується на позначення кольору очей героїв роману. Як вже було зазначено, синій і блакитний – це два зовсім різних відтінки одного кольору, що за своєю природою не є однозначними.

Синій – колір спокою й умиротворення – у деяких випадках може символізувати вірність і відданість. Блакитний – колір знаті – часто виступає втіленням смутку та депресії. Три персонажі твору мають очі такого кольору. У Чарлі очі сині, і таке рішення перекладача вдало підкреслює натуру чоловіка. Серйозний і стриманий урядовець залишається вірним дружині і кидає коханку. У Дороті та Уодінгтона очі блакитні, та якщо у жінки вони підкреслюють шляхетне походження та непохитний характер, то у чоловіка – світяться вірою та надією.

У перекладі художнього твору, яким би близьким до оригіналу він не був, неминучі відмінності від первинного тексту: заміни, додавання, опущення тощо. Це спричинено такими факторами: особистість перекладача та своєрідність його сприйняття оригіналу; різносистемність мов; відмінності соціокультурного середовища.

Питання про міжмовні лексичні відповідності займає важливе місце у перекладознавстві. Я.І. Рецкер поділяє можливі відповідності між лексичними одиницями оригіналу та перекладу на три основні типи: еквіваленти, аналоги й адекватні заміни [Рецкер 2007, 73]. З розвитком перекладознавства з’явилася тенденція до створення більш точної класифікації співвідносності лексичних мовних засобів оригіналу та перекладу. В.С. Виноградов вважає доцільним покласти в основу класифікації перекладацьких лексичних відповідностей їх різні властивості та якості: за формою, обсягом, характером функціонування і способом перекладу [Виноградов 2001, 67-77].

Ураховуючи вищевказані теорії можна запропонувати таку класифікацію способів перекладу колоронімів:

- перекладацькі збіги,
- перекладацькі трансформації,
- перекладацькі незбіги (розбіжності).

До перекладацьких збігів відносимо повні збіги (еквіваленти) та варіантні. Еквіваленти характеризуються тотожністю значення, а також збігом структурних і лексико-семантичних елементів двох мов. Порівняємо:

blue sky – синее небо/ синє небо,

white china knob – белая фарфоровая ручка/ біла порцелянова ручка.

Зазначені збіги кольоропозначень характеризуються тотожністю значення та співпадають на морфологічному рівні, тобто виражені однією і тією ж частиною мови. Це пояснюється тим, що усі базові кольори (білий, чорний, червоний, синій, зелений тощо) мають свій еквівалент у мові перекладу. Та еквівалент кольоропозначення, що входить до групи основних кольорів, – це не завжди один з основних колоративів мови перекладу. Повні збіги не становлять труднощів для перекладачів. Їх передача (за рідкісним винятком) не залежить від контексту, і від перекладача необхідне лише знання відповідного еквівалента.

Варіантні збіги виникають, коли у мові перекладу існує декілька слів для передачі одного й того ж значення вихідного слова. Так, англійський колоронім *brown* російською перекладається як *коричневый, русый, каштановый*, а українською *коричневий, русявий* та *каштановий* відповідно. Ось і вираз *brown hair*, який двічі зустрічається у тексті і використовується для опису зовнішності двох героїнь, по-різному відтворюється у перекладі: *русые волосы/ русяве волосся* та *каштановые волосы/ каштанове волосся*. Один з варіантів перекладач обирає, виходячи з власного досвіду, сполучуваності та контексту.

У процесі перекладу необхідно так чи інакше трансформувати оригінальний текст, "щоб текст перекладу з максимально можливою повнотою передавав усю інформацію, закладену у початковому тексті" [Бархударов 1975, 190]. Будь-яка зміна елемента оригінального тексту, що здійснюється у процесі перекладу, називається перекладацькою трансформацією. Існують різні класифікації видів перекладацьких трансформацій, при цьому більшість перекладацьких операцій повторюється в усіх класифікаціях і розрізнється лише взаємною співвіднесеністю, розподілом за класами та іноді термінологією. С.Г. Бархударов виділив чотири основних типа трансформацій: переставлення, заміни, додавання та опущення [Бархударов 1975, 190].

Переставлення – це зміна розташування мовних елементів у тексті перекладу, порівнян з текстом оригіналу. Такими мовними елементами є зазвичай слова, словосполучення, частини складного речення та самостійні речення. Поширений випадок у процесі перекладу – це зміна порядку слів і словосполучень у структурі речення. Порядок слів в англійській та українській (російській) мовах неоднаковий, і це, звичайно ж, не може не виявлятися при перекладі. Переставлення зустрічаються досить часто, однак вони переважно поєднуються з різними граматичними та лексичними замінами. Розглянемо приклад: *She liked his black, bushy eyebrows. – Она любовалась его густыми чёрными бровями./ Їй подобалися його густі чорні брови*.

Заміни – найбільш поширений і різноманітний вид перекладацької трансформації. У процесі перекладу заміні можуть підпадати як граматичні одиниці – форми слів, частини мови, члени речення, типи синтаксичного зв'язку – так і лексичні, отже, можна говорити про граматичні та лексичні заміни. Наприклад: *His face had a sort of black pallor… – …его посеревшее лицо…/ Його посірівше обличчя…*

Причини, через які виникає необхідність лексичних додавань у тексті перекладу, можуть бути різними. Головною є "формальна невираженність" семантичних компонентів словосполучень у вихідному тексті. Скажімо, *"You know, this is no place for a woman". – А знаете, здесь не место для белой женщины./ Знаєте, жінці тут не місце*. Подібні зміни пояснюються прагненням перекладача внести пояснення у текст перекладу. Так, у поданому прикладі російський переклада М.Ф. Лоріє фразою Уоддінгтона наголошує, що Кітті – англійка (європейка) – вразлива та витончена, не те, що місцеві жінки – китаянки.

Опущення – це явище, прямо протилежне додаванню. При перекладі опущенню найчастіше піддаються слова, що є семантично надмірними, тобто ті, що виражають значення, які можуть бути зрозумілими з тексту і без їхньої допомоги. Конкретні мовні елементи, як і система будь-якої мови у цілому, характеризуються великим ступенем надмірності, що дозволяє робити ті чи інші опущення у процесі перекладу. Розрізняють повне та часткове опущення. Часткове опущення зазвичай використовується при перекладі складних колоронімів. У перекладі "Розмальованої завіси" спостерігаємо лише повне опущення:

small white even teeth – ровные мелкие белые зубы/ маленькі рівні зуби, *yellow ray of sun – пятна солнечных бликов/ промінь сонця*.

Перекладацькі розбіжності (незбіги) зустрічаються при буквальному перекладі, який проявляється у вигляді кальки, оскільки перекладач, уведений в оману спільними властивостями й ознаками контактуючих мов, особливо типологічно близьких, ототожнює всі інші властивості цих мов. В аналізованих перекладах перекладацьких розбіжностей не було виявлено.

Колороніми активно використовуються у художньому тексті для передачі емоційного стану людини, її позитивних і негативних рис характеру, різних соціальних і культурнх явищ, менталітету народу. Завдяки своїй смисловій та емоційній насиченості кольороназви є одним із засобів втілення естетичних ідеалів автора: вони виражають його оцінки і ставлення до описуваного, слугують розкриттю його ідей, уявлень і поглядів. Дослідження тенденцій вживання колірної лексики у творах того чи іншого автора дозволяє повніше відзначити неповторність його авторського стилю.

При перекладі кольори можуть зберігатися, втрачатися, замінюватися та набуватися. Усе залежить від того, що має на меті перекладач: передати якнайточніше зміст чи створити цілісний текст, що справлятиме таке ж враження, що і текст оригіналу. У перекладі роману С. Моема "Розмальована завіса", як в російському, так і в українському, більшість колоронімів збережено. Це пов’язано зі спільними основними кольорами усіх трьох мов і свідчить про адекватність перекладу кольороназв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бархударов Л. С.* Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 287 с.
2. *Башманівський О. Л.* Лексико-семантичні особливості прикметника black в англійській мові / О. Л. Башманівський // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2011. – С.151–153.
3. *Виноградов В. С.* Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
4. *Моэм У. С.* Собрание сочинений в 5 т. / У. С. Моэм. – М. : Худож. Лит., 1993. – Т. 3. – 671 с.
5. *Моем У .С.* The Painted Veil = Розмальована завіса : роман / У. С. Моем. – К. : Знання, 2006. – 287 с.

6. *Нікульшина Т. М.* Ірреальність у просторі можливих світів : етнолінгвальні особливості (на матеріалі англійської та української мов) : [монографія] / Т. М. Нікульшина. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 377 с.
7. *Рецкер Я. И.* Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / *Я. И. Рецкер ;* дополнения и комментарии Д. И. Ермоловича. – М. : Р.Валент, 2007. – 244 с.
8. *Birren Faber.* Color Psychology and Color Therapy: A Factual Study of the Influence of Color on Human Life. – Lightning Source Incorporated, 2006. – 348 p.
9. *Гёте Й. В.* Учение о цвете / *Й. В. Гёте* // Режим доступу : http://www.psyworld.info

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Науменко О.В., препод.,
Черноморский государственный университет
имени Петра Могилы, Николаев

ПЕРЕВОД КОЛОРОНИМОВ С АНГЛИЙСКОГО НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА С. МОЭМА "УЗОРНЫЙ ПОКРОВ")

В статье рассмотрены колоронимы в переводческом аспекте. Выделены способы и трудности перевода цветовой лексики. Материалом исследования служит роман английского писателя XX столетия Сомерсета Моэма "Узорный покров".

Ключевые слова: *колороним, картина мира, символ, фразеологизм, переводческие совпадения, переводческие несовпадения, трансформации.*

Naumenko O.V., instructor
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv

TRANSLATION OF COLOUR NOMINATIONS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN (BASED ON SOMERSET MAUGHAM'S NOVEL "THE PAINTED VEIL")

The present article introduces colour nominations in the translation aspect. The main difficulties and ways of their rendering are examined. Somerset Maugham's novel "The Painted Veil" serves as the material of the research.

Key words: *colour nomination, world picture, symbol, phraseological unit, translational coincidences, translational noncoincidences, transformations.*

УДК 811.581

Несина І., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОДИФІКАЦІЯ КИТАЙСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СЛОВНИКАХ

Стаття присвячена аналізу репрезентації китайських лексичних запозичень у словниках іншомовних слів російської та української мов, що дав можливість зробити висновки про сталість динаміки зростання кількості китайських запозичень як в українській, так і російській мові. Розглядаються процеси входження китайських слів у словниковий склад російської та української мов. Визначено чинники, які впливають на ці процеси, подано характеристику особливостей адаптації китаїзмів на різних мовних рівнях.

Ключові слова: *китайська, російська та українська мови, запозичення, словник, словниковий склад, лексикографія.*

Словниковий склад будь-якої мови поповнюється кожного дня. Зі збільшенням потоку інформації, особливо із іншомовних джерел, збільшується кількість запозичених слів, і мова повинна реагувати на потреби сучасності, активно включаючи у свій словниковий склад нові поняття. Методом фіксації функціонування слів у мові є словники, важливість яких важко недооцінити.

Словники відіграють вагому роль у житті будь-якої людини.

До основних функцій словників відносять такі:

- *Інформативна* (через слово словник передає знання найкоротшим шляхом).
- *Нормативна* (фіксуючи знання й уживання слова, словник сприяє вдосконаленню, уніфікації мови, подають норми слововживання).
- Освітня (подаючи норми слововживання, словник підвищує мовну культуру суспільства).

До особливого типу належать словники іншомовних слів, які фіксують процес входження нових лексем у словниковий склад мови у діахронії. Входження китайської лексики у словниковий склад української та російської мов почалася досить давно, але в різні історичні періоди ми спостерігаємо різну кількість китайських

лексичних запозичень в українських і російських словниках іншомовних слів.

Більшість словників, які ми проаналізували, були укладені в роки незалежності України. Кількість китайських запозичень у цих словниках порівняно велика – від 10 до 45 лексичних одиниць. Цікаво те, що найбільша кількість китайських запозичень спостерігається у найдавнішому словнику 1955 року (Словник чужомовних слів : Репринт з 2-го переробленого видання 1955 р./ укл. І. Бойків та ін.). Перше видання цього словника було у 1933 році, у той час ще не існувало піньїну як офіційної транскрипційної системи для китайської мови засобами латинської абетки, і судячи з усього, джерелом запозичення деяких слів служили діалектні форми китайської мови або ж процес запозичення відбувався опосередковано з письмових англомовних джерел. На користь цієї тези свідчить те, що ці запозичення записані таким чином, ніби вони транскрибовані з китайських запозичень, які були записані за допомогою транскрипційної системи Уейда-Джайлза (威妥玛拼音 Wēituoma pīnyīn або 韦氏拼音 wéishì pīnyīn) або французької транскрипційної системи EFEO. Розглянемо найхарактерніші особливості обох систем.

Система Уейда-Джайлза – це система романізації китайської мови, яка була широко розповсюджена у країнах Заходу перед уведенням китайської системи піньїнь. Ця система була розроблена англійським дипломатом і лінгвістом Томасом Уейдом у другій половині XIX століття. Уперше вона була представлена вченим у книзі "Hsin Ching Lu, or Book of Experiments" і отримала закінчений вигляд у навчальному посібнику "語言自邇集 Yü-yen tzu-erh chi: a progressive course designed to assist the student of colloquial Chinese", що вийшов друком у Лондоні у 1867 році. Вона отримала широке розповсюдження після виходу у 1892 році китайсько-англійського словника відомого британського лінгвіста і дослідника Китаю Герберта Джайлза "A Chinese-English Dictionary" [Giles H. A., 5] і прийшла на зміну більш ранній системі, яка була створена на базі нанькінського діалекту. Г. Джайлз частково модифікував і пристосував цю систему до пекінського діалекту. Порівняно з тією ранньою системою, він, у першу чергу, спростив усі склади, які починалися на ng-, деякі склади були взагалі виключені. Характерними особливостями цієї транскрипції вважаються використання апострофа після букв k, p, t і буквосполучень ch, ts

для передачі придихових глухих приголосних (k', p', t \ ch', ts'), а також використання діакритичних знаків над голосними [Wade T. F., 15]. Тон було прийнято позначати маленькими цифрами після складів. Велика кількість діакритичних знаків цієї транскрипції, спрямованість на транскрибування звучання окремих складів, через що не завжди чітко визначається складовий поділ під час написання разом, є головними недоліками цієї системи. Крім того, у періодичних виданнях, у засобах масової інформації діакритичні знаки, зокрема апостроф, зазвичай опускаються, тони також не передаються, через це з'являються неоднозначні написання. Останні зміни у цю систему були внесені у 1912 році [Wade T. F., 8]. Цікавим є той факт, що саме ця система залишається де-факто системою передачі власних імен на Тайвані.

Французька система – система EFEO – була створена Серафином Куврером у 1902 році. Він працював у Французькому інституті Далекого Сходу, який був започаткований у 1898 році і функціонував на теренах тодішнього Індокитаю. Серед особливостей цієї системи, які наразі нас цікавлять, варто назвати передачу початкових напівдзвінких приголосних (у Китайському фонетичному алфавіті (далі – КФА) b-, d-, g-, j-) літерами для глухих (p-, t-, k-, k-/ ks-) і придихових (у КФА p-, t-, k-, q-), а також літерами для глухих із додаванням знака придиху у вигляді апострофа – p'-, t-, k'-, k'-/ ts'- [Couvreur S., 10].

Наведемо приклади деяких запозичень, які зафіксовані у цьому словнику і мають явні ознаки того, що запозичення відбувалося через транскрипційні системи, що використовують латинську абетку:

Кін – міра ваги 604, 5 гр. Наразі це запозичення виглядає як цзінь -斤 [jīn], а автори словника зустрічали це запозичення, написанне транскрипційними системами Уейда-Джайлза чи EFEO, адже саме вони використовують глухий k на позначення дзвінкого j (КФА), або ж це запозичення прийшло в українську мову з кантонського діалекту.

Дехто може заперечити це твердження і сказати, що, можливо, ця лексема була запозичена безпосередньо з китайської мови ще 400 років тому, коли у північних діалектах ще не відбулося зрушення приголосних, але ми вважаємо, що це є малоймовірним, адже немає ніяких письмових згадок про прямі контакти українців з китайцями у період до XVI ст., унаслідок яких це слово могло увійти в українську мову шляхом усної передачі.

Така сама ситуація зі словом *кінг* – 1) Священна книга, що містить у собі науку Конфуція. Можна припустити, шо мається на увазі经 [jīng] – канон, і це слово було запозичене або з кантонського діалекту, або автори словника зустрічали це запозичення у написанні транскрипційними системами Уейда-Джайлза чи EFEO. Цей елемент часто входить до складу назв китайських канонічних текстів, на кшталт У-Цзін (五经, wǔjīng п'ятикнижжя) – п'ять книг конфуціанського канону, або易经*yìjīng* – *Книга перемін* – китайський філософсько-окультний трактат епохи династії Чжоу.

У цьому ж словнику зустрічаємо Ші-кінг, тобто 诗经 Shījīng Ши Цзін пам'ятка китайської літератури XII–VI століть до н. е., яка містить 305 поетичних творів, створених у різних царствах Стародавнього Китаю, і також Шу-кінг, тобто Шу Цзін (书 经) – Книга записаних переказів – епічний твір, що викладає ритмічною прозою легенди про освіту китайського народу і його стародавню історію.

Крім того, слово *кінг* у цьому словнику має й інше значення. Це музичний інструмент з бляшок різної довжини, об які б'ють молотком. Припустімо, мається на увазі музичний інструмент, що має вигляд гонгу – сучасний чжен – 钲 zhēng. Проте в англомовних джерелах це запозичення зберегло свою ранню форму jing, тому, напевне, і було у такому вигляді запозичене в українську мову.

Ко – міра об'єму 0.1031 л. Імовірно, мається на увазі ге – gě 合, міра об'єму, що дорівнює приблизно 100 мл.

Тао – тобто дао. Можливо, автори словника зустрічали це запозичення написанні транскрипційними системами Уейда-Джайлза чи EFEO, адже саме вони використовують глухий t на позначення дзвінкого d (КФА). Така ж саме ситуація і з лексемою *таосизм*, тобто даосизм і таоде – визнавці релігії даосизму, тобто даоде. Крім того, зустрічаємо запозичення *таотай* – правитель провінції. Мабуть, даотай (дослівно – стовп закону), це посадова особа в імператорському Китаї. Схожий випадок – і лексема *тонг* – схід, східний бік, мається на увазі дун – 东 [dōng] – схід.

Тцунг-лі-ямен – міністерство закордонних справ у Китаї. Може, це комбінація двох термінів: ямень – 衙门yámén – *це резиденція чиновника та його помічників у дореволюційному Китаї,* та цзунлі – *总理 [zǒnglǐ]* –

прем'єр-міністр. Проте в дореволюційному Китаї цей термін мав інше значення. Він був скороченням довшої назви – *总理各国事务衙门* – *цзунлі гего шиу ямень,* що і виконував функції Міністерства закордонних справ у період пізньої Цін. На нашу думку, цей термін увійшов у тогочасну українську мову саме у такому вигляді через те, що був запозичений в українську мову не напряму з китайської, а через англомовні джерела. На користь цього твердження ми можемо навести транскрипцію цього слова засобами транскрипційної системи Уейда-Джайлза – Tsungli Yamen.

Дуже цікавим прикладом є лексема *тюнгуй* – Китай, китаєць. Ми припускаємо, що мається на увазі китайська назва Китаю – 中国 [zhōngguó] Чжунго, проте це запозичення неможливо співвіднести з жодною відомою нам транскрипційною системою, тому ми вважаємо, що це запозичення увійшло до складу тогочасної української мови в усній формі і було записане на слух.

Таким чином, на початку XX століття китайські слова входили до складу української мови або опосередковано через письмо (тобто через англійські транскрипційні системи, зокрема, найбільш розповсюджену на той час систему Уейда-Джайлза або EFEO), або через усні запозичення у китайців, що володіли літературною вимовою, чи носіїв діалектів.

Щодо російської мови і процесу входження слів китайського походження до словникового складу російської мови, то варто зазначити, що кількість китайських запозичень у російських словниках іншомовних слів є досить сталою впродовж останнього століття – від 28 до 33. Лише у кінці XX – на початку XXI століть їхня кількість поступово помітно збільшується. Зі збільшенням потоку інформації з Китаю і про Китай у російську мову входять такі поняття, як фен-шуй, кунг-фу, ушу тощо. Навіть на сучасному етапі не завжди слова китайського походження входять до складу російської мови за правилами ТРТ (Традиційної російської транскрипції). Традиційна російська транскрипція, або Транскрипційна система Палладія, – це загальноприйнята система транскрибування китайських мовних елементів російською мовою. Вона створена відомим китаїстом Микитою Яковичем Мічуріним у 1839 році і була використана у словнику "Полный китайско-русский словарь", авторами якого були арх. Палладій (Петро Іванович Кафаров) і Павло Степанович Попов. Словник вийшов

друком у Пекіні у 1888 році. Певні зміни до цієї системи вніс Є. Д. Поліванов у 1928 році, а І. М. Ошанін використав її у словнику "Китайско-русский словарь". Отже, ця система, отримавши певні зміни, функціонує і сьогодні. Наразі це єдина система транскрибування китайської мови за допомогою кирилиці, яка є офіційно прийнятою на державному рівні. Її особливостями є:

1) кінцеві складові приголосні -ng і -n у транскрипції Палладія відповідно передаються за допомогою -н (shang – шан, sang – сан) і -нь (san – сань, wan – вань);

2) якщо два сусідніх склади одного слова закінчуються на -н, а наступний починається на голосну, то на межі складів ставиться твердий знак, що виконує складороздільну функцію (chang'an – Чанъань);

3) склад hui (в КФА) записується як "хуэй", що дозволяє уникнути не благозвучності російською мовою. У топонімах цей склад зазвичай записується як хой (Anhui – Аньхой) [Архим. Палладий, 5–8].

Як бачимо, така лексема, як *фен-шуй* входить до складу російської мови не за правилами ТРТ, оскільки за правилами ТРТ між двома складами не мав би стояти дефіс. Крім того, лексема *фен-шуй* навіть увішла у такі сталі словосполучення як "зробити щось по фен-шую" в українській мові та "делать что-то по фен-шую" у російській мові, проте сама лексема не входить до реєстру більшості сучасних словників. Лексема *кунг-фу* входить у склад російської мови ще менш відповідно до правил ТРТ. Зазвичай назви бойових мистецтв та їх елементів запозичуються безпосередньо з китайської мови, але існують певні винятки. Наприклад, в україно- та російськомовних текстах ми часто зустрічаємо термін *кунгфу* (або *кунг-фу* чи *кунг фу*) 功夫 gōngfu – китайський термін, який у сучасному значенні використовується за межами Китаю для позначення китайського бойового мистецтва. Крім того, що в українській мові важко відслідкувати його нормативне написання, різні словники пропонують і кунгфу, і кунг-фу і кунг фу, до того ж саме тому ми можемо чітко говорити про непрямий шлях цього запозичення як в українську, так і в російську мову. Таке написання могло виникнути лише шляхом запозичення із письмових, очевидно, англомовних джерел, оскільки ні в давно існуючій традиційній російській транскрипції, ні у недавно створеній українській транскрипції ми не зустрічаємо використання літери *г* для позначення твердості кінцевого

приголосного *н*. Подібне використання ми знаходимо у піньїні або у транскрипційній системі Уейда-Джайлза. Якщо записати склад піньїнем чи засобами транскрипційної системи Уейда-Джайлза, то ми бачимо наступне: Піньїнь: gōngfu – ТС Уейда-Джайлза: kungfu.

Дивлячись на це написання, ми цілком правомірно можемо припустити, що термін *кунгфу* був запозичений із англомовних джерел, автори яких використовували транскрипційну систему Уейда-Джайлза, звідки й взялося таке написання, оскільки якщо скористуватися традиційною російською транскрипцією чи українською транскрипцією, то отримаємо гунфу (рос.) і ґунфу (укр.), що аж ніяк не співпадає із тим написанням, що увійшло до вжитку носіїв української та російської мов.

Цікавим випадком також є запозичення лексеми *ці* (气 qì) – фундаментальний принцип, частина, що формує будь-яке живе створіння та ціґун (气功 qìgōng) – стародавнє китайське мистецтво саморегуляції енергії ці. Зазвичай в українській мові використовується неправильне з точки зору української транскрипційної системи китайської мови написання ци та цигун, що абсолютно не передає оригінального звучання [Кірносова Н. А., 43]. Таке написання з'явилося внаслідок сліпого калькування з російської, у якій написання "ци" та "цигун" є абсолютно нормативним з точки зору традиційної російської транскрипції, але українською мовою літера *и* та літера *г* читаються зовсім не так, як в російській, тому і з'явилось таке "неправильне" написання. На відміну від запозичення лексеми *кунгфу*, яке увійшло в українську мову вже досить давно, то запозичення *ці* та *ціґун* не так давно увійшло в українську мову, тому, на нашу думку, варто всіляко популяризувати коректне написання з метою повного його входження в українську мову і замінити некоректне.

Отже, процес входження та функціонування китайських слів у словниковий склад російської й української мов обумовлене багатьма чинниками. Беззаперечним є той факт, що ці слова входили і входять у російську й українську мови під впливом іншомовних джерел. Для російської мови вже створена Традиційна російська транскрипція, яка визначає певні норми і правила входження китайської лексики у російську мову. Визначення правил транскрипції полегшує такий процес. Необхідність створення української транскрипції є надзвичайно актуальною,

оскільки така транскрипційна система могла б значно полегшити й унормувати процес запозичення. Лінгвістична наука повинна вчасно реагувати на потреби сьогодення, і ми вважаємо, що питання створення української транскрипції викликане реальними вимогами сьогочасного глобалізованого світу.

Дослідження запозиченої лексики китайського походження, яка вже функціонує у словниковому складі української мови, є одним з етапів створення такої системи. Процес входження лексики китайського походження в українську мову варто окреслити певними правилами. Зрозуміло, що ті слова, які функціонують у мові вже давно, не підлягають коректурі, проте, на нашу думку, лінгвісти повинні контролювати процес адаптації слів, які лише зараз входять в українську мову, часто через сліпе калькування з російської. Українська мова володіє достатнім фонетичним потенціалом, щоб запозичення на кшталт "цигун" мали більш схожу на оригінал фонетичну форму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Архим. Палладий* Китайско-русский словарь / архим. Палладий, Н. С. Попов. – Пекин: Типография Тун-Вэн-Гуань, 1888 г. – 640 с.

2. *Кірносова Н. А.* Засади транскрибування китайської лексики українською мовою // Сходознавство. – 2009. – № 45–46. – С. 38–57.

3. *Couvreur S.* Langue mandarine: Guide de la conversation français-anglais-chinois, contenant un vocabulaire et des dialogues familiers. – Charleston : BiblioBazaar, 2010. – 306 p.

4. *Giles H. A* Chinese-English Dictionary. – Shanghai: American Presbyterian Mission Press, 1912. – 150 p.

5. *Wade T. F.* The Hsin Ching Lu, or Book of Experiments. – Hong Kong : The Presbyterian Press, 1859. – 284 p.

6. *Wade T. F.* Wen-chien tzu-erh chi: a series of papers selected as specimens of documentary Chinese, designed to assist students of the language. – London : Trübner, 1867. – 760 p.

Стаття надійшла до редакціх 21.04.13

Несина И., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КОДИФИКАЦИЯ КИТАЙСКИХ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В СЛОВАРЯХ

Статья посвящена анализу репрезентации китайских лексических заимствований в словарях иностранных слов русского и украинского

языка, который дал возможность сделать выводы о динамике повышения количества китайских заимствований как в украинском, так и в русском языках. Рассматриваются процессы вхождения китайских слов в словарный запас русского и украинского языков. Определены факторы, которые влияют на эти процессы, подана характеристика особенностей адаптации китаизмов на разных языковых уровнях.

Ключевые слова: *китайский, русский и украинский язык, заимствования, словарь, словарный запас, лексикография.*

Nesyna I., postgraduate student
Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CODIFICATION OF CHINESE BORROWINGS IN DICTIONARIES

The topic of the article is codification of the Chinese borrowings presented in Russian and Ukrainian dictionaries of loanwords, which gave the opportunity to analyze the dynamic increase of number of Chinese borrowings in the Ukrainian and Russian languages. The process of borrowing of Chinese words by the Russian and Ukrainian languages is characterized. The factors which influence this process are defined and the peculiarities of Chinese loanwords' adfaptation on different language levels are given.

Key words: *Chinese, Russian and Ukrainian language, borrowings, dictionary, vocabulary, lexicography.*

УДК811.581′367.628:316.772.2

Нестеренко О., викл.,
Київський університет імені Бориса Грінченка

КОМУНІКАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ ВИГУКІВ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття розкриває проблеми використання вигуків сучасної китайської мови у процесі комунікації. Проаналізовано роль цих лексичних одиниць на різних рівнях мовленнєвого акту.

Ключові слова: *вигуки сучасної китайської мови, комунікація, мовленнєвий акт, контекст, діалог.*

У процесі вивчення іноземної мови, зокрема китайської, важливого значення набуває освоєння лексичних і граматичних явищ, які слугують передачі емоцій, почуттів, ставлення до навколишньої дійсності. Суттєвим фактором у цьому контексті є вигуки, адже досить часто для якісного та продуктивного спілкування ці лексичні одиниці є визначальними.

Як відомо, особливість вигуків полягає в їхній здатності передавати почуття та емоції, не називаючи їх, тому вибір вигуку у процесі мовленнєвого спілкування зумовлюється його метою.

Необхідність детального аналізу проблем функціонування вигуків сучасної китайської мови у процесі спілкування залежно від мети й етапу комунікації та реалізації емоційного висловлювання за участю цих лексичних одиниць, зумовлюють **актуальність** статті.

Мета цього дослідження – з'ясувати емоційні особливості вигуків сучасної китайської мови на різних етапах комунікації. Це й зумовлює **завдання** статті, що полягає у визначенні етапів комунікації, до яких залучаються вигуки сучасної китайської мови.

Як зазначає О.О. Селіванова, комунікація – "цілеспрямований процес передачі інформації або обміну нею між двома і більше сутностями, а також їхнього впливу за допомогою певної семіотичної системи" [Селіванова 2011, 28]. У такому разі під поняттям "передача інформація" варто розуміти всі вербальні та невербальні прояви, за допомогою яких здійснюється комунікація, зокрема й вигуки.

Оскільки мінімальною одиницею комунікації є мовленнєвий акт, то варто визначити роль, яку відіграють вигуки на різних його етапах. О.О. Селіванова означує мовленнєвий акт як "інтенційно зумовлене, граматично й семантично організоване висловлення, інтегроване з комунікативною взаємодією адресанта й адресата в певній комунікативній ситуації" [Селіванова 2011, 55]. З цього визначення можна зробити висновок, що спілкування зумовлене спільною метою мовця та слухача, які є об'єктами мовленнєвого впливу один на одного.

Теорія мовленнєвих актів вперше була викладена англійським логіком Дж. Остіном [Austin 1973], а пізніше розвинена у працях американського логіка Дж. Серля [Серль 1989]. Зокрема, останній виводить власну класифікацію мовленнєвих актів на базі таких параметрів: 1) мета мовленнєвого акту; 2) спрямованість акту; 3)

вираження психологічного стану мовця; 4) сила прагнення до досягнення поставленої мети; 5) різниця у статусах (соціальному, віковому) мовця й адресата; 6) вираження інтересів мовця й адресата; 7) ставлення до мовленнєвого контексту; 8) відмінності між актами, що мають лише мовленнєву реалізацію, та актами, що можуть бути здійснені як вербально, так і невербально; 9) стиль і спосіб здійснення мовленнєвого акту; 10) інтенсивність іллокутивної сили; 11) спосіб співвідношення висловлення та зазначених інтересів; 12) співвідношення з дискурсом та ін. [Серль 1989].

Дж. Серль важав найважливішими параметрами перші три, на основі яких він виділив такі класи мовленнєвих актів: 1) репрезентативи – мовленнєві акти – повідомлення; 2) директиви – мовленнєві акти – спонукання, які включають вимогу інформації, запит, тобто питання; 3) комісиви – акти – прийняття зобов'язання; 4) експресиви – акти, які виражають емоційний стан, у тому числі формули соціального етикету; 5) декларації, тобто акти-настанови (наприклад, призначення на посаду, надання звань, винесення вироків) [Серль 1986, 243].

Ураховуючи класифікацію Дж. Серля, можна зробити висновок, що вигуки співвідносяться з *актами-експресивами*, адже передають емоційний стан. Прикладами таких актів є такі висловлювання:

A: 喂，小张，我们在这儿呢！我们就来了。– Агов, Сяо Чжан, ми тут! Ми вже прийшли.

B: 对不起！我们来晚了。– Вибачте! Ми запізнилися.

A: 没关系。我和小王在外边等了– 会儿。– Нічого страшного. Я та Сяо Ван чекали ззовні трішки.

Отже, у першій репліці вигук喂 [wèi] позначає оклик, привернення уваги. Після цього слідує основна інформація.

У другій репліці мовець вибачається (формула соціального етикету) за допомогою вигуку对不起 [duìbuqǐ], на що реагують також етикетним вигуком没关系[méi guānxi].

У структурі мовленнєвого акту Дж. Серль виділив такі аспекти:

- Локутивний аспект, який передбачає правильну побудову висловлювання з точки зору системи мови з певним смислом і референцією. Тобто, це акт говоріння, вимовляння [Серль 1989, 171]. Варто зазначити, що вигуки сучасної китайської мови

характеризуються певними фонетичними особливостями. Так, наприклад, склад вигуку може формуватися з різних приголосних: 哼hng / hm, 呣m / n / ng або ж прослідковується інваріантність дифтонгів:哎 [āi] / [ēi], 哎哟 [āiyōu] / [ēiyāo], 嘿 [hēi] / [hāi], 哟 [yōu] / [yāo],喂 [wèi] / [wài], що не є характерним для фонетичної системи сучасної китайської мови.

- Іллокутивний – втілення комунікативної інтенції у висловлюванні, певної комунікативної мети. Ця спрямованість надає висловлюванню сили до виконання дії. [Серль 1989, 174].

- Перлокутивний – наслідки впливу іллокутивного акту на конкретного адресата чи аудиторію [Серль 1989, 176].

Центральним поняттям серед них є іллокутивний акт, який співвідноситься з комунікативним наміром. Саме на цьому етапі відбувається відбір доречного вигуку для передачі своїх емоцій, вражень, почуттів.

На базі цього підходу до класифікації мовленнєвих актів лінгвісти виділяють три основні категоріальні значення:

1) констатація.

Наприклад:

阿呀[āyā]，你买了这本书! – Ого, ти купив цю книжку!

啊[à], 好吧! – Ага, добре!

2) спонукання.

Наприклад:

开步走! [kāibùzǒu] – Кроком руш!

3) питання.

Наприклад:

啊[á]，你说什么呢？– А, що ти кажеш?

咳 [hāi]， 你是在那儿？– Агов, ти де?

Комунікаційний процес – це обмін інформацією між двома і більше особами. Співрозмовники використовують різні мовні елементи для досягнення розуміння. Вигуки ж, у свою чергу, також є елементами-носіями інформації. Так, І.М. Гуменюк виділяє функціонально-семантичні особливості вигуків у сучасній українській мові, до яких залучає й інформативність цих лексичних одиниць. Автор зазначає, що семантичні можливості вигуків

найповніше розкриваються на рівні динамічного комунікативного мовлення, оскільки воно є "природним середовищем" для цих елементів. Інформативність вигуків визначається як сигнал про наявність певного ставлення мовця до почутого, ситуації, співрозмовника без найменування цієї об'єктивної дійсності [Гуменюк 2004, 4].

В інформативній структурі висловлювань з вигуками І.М. Гуменюк виділяє три сфери:

1) об'єктивна – сфера ситуації, що впливає на мовця;

2) суб'єктивна – сфера мовця (його бажання, думки тощо)

3) діалогічна – сфера реципієнта [Гуменюк 2004, 5].

Ці сфери впливають одна на одну, тобто не існують ізольовано.

На фоні *об'єктивної сфери* на мовця впливають чинники, що актуалізують використання того чи іншого вигуку. Наприклад, у ситуації, коли раптово пішов дощ, мовець може сказати: 天啊，下雨了! – О Боже, пішов дощ!

У висловлюваннях з вигуками, що спираються на *суб'єктивну сферу* мовця, виражається власне стан мовця. Наприклад, використання вигуків для передачі почуття здивування: 哎呀[āiyā], 真美！– Ой, яка краса!

Діалогічна сфера вигуків характеризується тим, що той чи інший лексичний елемент був сприйнятий слухачем й відповідна реакція слідувала після цього. Варто зауважити, що повідомлення ніколи не сприймається в чистій формі, а по-різному інтерпретується його отримувачем. Проте мовець прагне до почуттєво-емоційної адекватності, тобто намагається виразити свої почуття та емоції максимально доречними для цього засобами [Мацько 1981, 13].

Як відомо, діалогічна форма мовлення є однією з найпоширеніших способів комунікації й охоплює структурну єдність діалогу-тексту. Зокрема, виділяються такі фази розвитку діалогу [Почепцов 1981, 53]:

1. Встановлення мовленнєвого контакту.

На цій фазі мовленнєвої взаємодії використовуються вигуки, які спрямовані на ініціювання уваги співрозмовника. Наприклад: 嘿 [hēi], 喂 [wèi].

嘿，谁在那儿？– Агов, хто там?

喂，妈妈，你在哪里啊？– Ау, мамо, ти де?

2. Підтримка мовленнєвого контакту.

Протягом цієї фази реалізовуються стратегії щодо забезпечення прийому інформації та підтримування уваги співрозмовника. Процес комунікації підтримується як мовцем, так і слухачем, оскільки чергуються сигнали мовця та сигнали слухача. На цьому етапі можуть використовуватися такі вигуки: 咦 [yí], 嗯 [ńg], 咳 [hāi].

咦，你怎么知道？！– Ой, як ти це знаєш?!

嗯, 你说什么？– Ну, а що ти скажеш?

3. Розмикання мовленнєвого контакту.

На цьому етапі мовець дає сигнал про завершення теми розмови, підбиває її підсумки. Наприклад, мовець може використати такі вигуки: 嗷 [áo], 唉 [āi].

嗷, 我明白了！– Ага, я зрозумів!

唉, 我一定要去！– Так, я обов’язково маю піти!

Досить часто в діалогах є чимало речень, які формуються лише вигуковими одиницями. Наприклад:

呸 [pēi] ！– Тьху!

喂 [wèi]! – Алло!

呜呼 [wūhū] – О, горе!

皇帝[huángdì] ！– О, Боже!

Важливою проблемою при розгляді вигуків сучасної китайської мови у процесі комунікації є їх чіткість та зрозумілість. Так, здебільшого мовленнєвий акт залежить від контексту, однак виділяються мовленнєві акти, яким властива контекстна незв’язність. Якщо розуміння можливе без звернення до сусідніх висловлень, то такий мовленнєвий акт є мовним стереотипом, що типізовано виражає інтенцію [Медвєдєва 1988, 31]. Для вигуків, які залучаються до процесу комунікації, досить часто є характерним явище полісемії. Наприклад, вигук 嘿 [hēi] має значення:

1. гей (оклик):

嘿, 王先生, 快走吧! – Гей, пане Ван ходімо скоріше!

2. ну-у, ну ось (виражає вдоволення):

嘿, 这个好! – Ну-у, оце добре!

3. ах, ой (вигук здивування, співчуття):

嘿, 下雪了! – Ой, пішов сніг?!

Полісемантичні вигукові одиниці характеризуються залежністю від контексту, оскільки саме у визначених контекстних умовах знімається багатозначність вигуку, реалізується лише одне з його значень. Таким чином, контекст є засобом добору потрібного значення, хоча в літературі існують окремі випадки, коли контекст не завжди є гарантією однозначного розуміння. Проте, Сін Фу-і зазначає, що вигук не потребує контексту, тому що він "зв'язаний не з контекстом, а з емоційною інтенцією мовця". Під емоційною інтенцією мовця слід розуміти ті емоції, які він хотів виразити [邢福义 2000, 280].

Оскільки вигуки характеризуються експресивністю, ці лексичні одиниці здатні забарвити досить нейтральне висловлювання. Наприклад:

情况在变嘛！– Обставини змінюються!

Використаний на початку розмови чи діалогу, вигук надає цілому висловлюванню зовсім іншого сенсу та емоційного навантаження:

哦，情况在变嘛！– Ах, обставини ж змінюються!

Вигуки є істотним компонентом мовленнєвого спілкування і формою для вираження суб’єктивно-модальних значень, різних емоційних реакцій, акцентування, посилення чи інтенсивності. Здебільшого, вигуки супроводжуються жестами, специфічною інтонацією [Середа 2006, 60].

У китайській мові було закріплено чотири різних способи підвищення або зниження інтонації, відтак сформувалися чотири тони. Тому, аналізуючи вигуки сучасної китайської мови, варто відзначити, що використання різних тонів у фонетичній структурі лексичних одиниць, може означати те, що вони виражають різні значення та емоції. [Кірносова 2010, 12] Наприклад, вигук啊[á] виражає питання, а вигук啊[ā] передає здивування або ж захоплення мовця. Однак інколи вплив тону на виражальну можливість вигуку є незначним, наприклад, вигуки啊[ā] та啊[á] можуть виражати переживання страху.

Отже, залучення вигуків у процесі мовленнєвої комунікації досить продуктивне, вони не просто вказують на почуття мовця в даний момент, але й концентрують увагу співрозмовників на емоційних реакціях один одного. Ці лексичні одиниці активно використовуються на рівні актів-експресивів, зокрема й як формули етикету. Вони також є засобами ведення діалогічного мовлення, бо застосовуються для встановлення розмовного контакту, його підтримки та розмикання. Для чіткого розуміння семантичного навантаження вигуків сучасної китайської мови важливим є контекст. Ці лексичні одиниці активно використовуються у процесі вербальної комунікації із залученням невербальних елементів (жестів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гуменюк І.М.* Структурно-семантичні функції інтер'єктивів в українській мові: автореферат дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Гуменюк І.М. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.

2. *Кірносова Н.А.* Практична фонетика китайської мови: навч. посіб. для студентів першого курсу філологічного факультету / Кірносова Н.А. – К.: НАККіМ, 2010. – 96 с.

3. *Мацько Л.І.* Інтер'єктиви в українській мові / Мацько Л.І. – К.: КДПІ. – 1981.

4. *Медведєва Л.М.* Мовленнєвий акт і контекст / Медвєдєва Л.М. // Мовознавство. – 1988. – № 2. – С.31-37.

5. *Почепцов Г.Г.* Фатическая коммуникация / Почепцов Г.Г. // Семантика и прагматика синтаксических единств. – 1981. – С.52-59.

6. *Селіванова О.О.* Основи теорії мовної комунікації: Підручник. / Селіванова О.О. – Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А., 2011. – 350 с.

7. *Середа Е.В.* "Ах, интонация!." // Русская словесность. – 2006. – № 6. – С. 59-62.

8. *Серль Дж. Р.* Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1989. – Вып. 18. – С. 170-194.

9. *Серль Дж. Р.* Основные понятия исчисления речевых актов / Дж. Р. Серль, // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 18. – С. 242–263.

10. *Austin J.L.* How to do things with words / J.L. Austin. – Oxford: Oxford UP, 1973. – 342 p. 11. 汉语语法学 / *邢福义著*. – 长春: 北东师范大学出版社, 1997. – 488 页.

Стаття надійшла до редакції 15.04.13

Nesterenko O., instructor
Boris Hrinchenko University of Kyiv

COMMUNICATIVE CHARACTERISTICS OF INTERJECTIONS IN MODERN CHINESE

This article deals with the problem of usage of interjection in modern Chinese language during the process of communication. There were analysed these lexical units on the different stages of speech acts.

Key words: *interjections of modern Chinese language, communication, speech act, context, dialog.*

Нестеренко О., препод.,
Киевский университет имени Бориса Гринченко

КОММУНИКАТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕЖДОМЕТИЙ СОВРЕМЕННОГО КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена проблемы фукнционирования междометий в процессе коммуникации. Проанализирована роль междометий на разных уровнях речевого акта.

Ключевые слова: *междометия современного китайского языка, коммуникация, речевой акт, контекст, диалог.*

УДК 811.581’42:32:004.738.5

Нечипоренко Б., асист.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У КИТАЙСЬКОМУ ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ

Статтю присвячено особливостям реалізації сучасного політичного дискурсу КНР у віртуальному просторі. У ній висвітлено лінгвістичні та соціокультурні аспекти дискурсу. Через призму політичного дискурсу розглядаються такі поняття, як віртуальний дискурс, віртуальний реципієнт та гіпертекст. Лінгвістичні характеристики останнього представлені з урахуванням специфіки тоталітарного дискурсу КНР.

Ключові слова: *віртуальний дискурс, політичний дискурс КНР, віртуальний простір, Інтернет.*

Як зазначає Е.Тофлер, людство зараз перебуває у третій фазі розвитку інформаційно-технологічного суспільства, коли основний ресурс становить не капітал, а інформація та технології [2]. Упродовж останніх років відбулось суттєве переосмислення ролі інформації як найважливішого ресурсу в суспільному житті; суттєво збільшився інтерес до вивчення її функціонування в соціальних системах. Це зумовлено зростанням масштабу та складності інформаційних потоків, швидким розвитком інноваційних інформаційних технологій.

Провідну роль у цих процесах відіграє виникнення та стрімкий розвиток Інтернет-технологій. Тож цілком природно, що останнім часом виникає все більше досліджень у цій галузі, у тому числі лінгвістичних розвідок, присвячених Інтернет-дискурсу (В. Барон, Н.Г. Асмус, Н.В. Коломієць, Н.Г. Лукашенко, В.О. Чередниченко, В.М. Шевельов).

Особливий інтерес становить дослідження взаємодії політики та віртуального дискурсу, адже політичний дискурс у віртуальному просторі набуває все більшої ваги: з'являються нові політичні сайти, блоги, форуми та новинні портали. Вивченню цього феномену присвячені роботи вітчизняних та західних науковців: Л.Ф. Компанцевої, Є.П. Бєлінської, Д. Десерано, Г. Мантовані, С. Вейсбанда, С. Шнайдера та ін. Проте недостатньо дослідженим залишається питання адаптації тоталітарних суспільств до нових умов розповсюдження та обігу віртуальної інформації. У зв'язку з цим особливий інтерес становить китайський політичний дискурс, об'єктивований електронними каналами передачі інформації.

Оскільки віртуальна комунікація досить недавно потрапила у сферу інтересів мовознавства, її понятійний апарат ще не сформувався остаточно. В. Барон – один із перших дослідників, який звернувся до вивчення дискурсу, об'єктивованого електронними засобами комунікації. На позначення останньої він увів термін *комп'ютерно-медійна комунікація* (всі види спілкування та передачі інформації у мережі). Дослідник розмежовує два поняття: пошук / отримання інформації та безпосередньо спілкування. Проте занадто широкий спектр дефініцій призвів до виникнення в лінгвістичних дослідженнях терміну *комп'ютерно-медійний дискурс*.

Є.Н. Вавілова вводить поняття *віртуальний дискурс*, оскільки деякі компоненти такого спілкування носять віртуальний характер.

Науковець вказує на те, що під час взаємодії в мережі Інтернет у мовця може виникати ефект власної віртуальності – невідповідність мовленнєвої поведінки в реальному та віртуальному спілкуванні. Л.Ф. Компанцева обґрунтовує доцільність використання саме такого терміну, апелюючи до віртуальної реальності, де він функціонує.

Отже, віртуальний дискурс розуміємо, слідом за Л.Ф. Компанцевою, як "…комунікативну подію в мережі Інтернет, комунікативну ситуацію, що зафіксована у гіпертексті; системний процес кореляції символічно-мовного спілкування віртуальних комунікантів; спосіб представлення віртуальних мовленнєвих особистостей…."[1].

Науковці виділяють такі ознаки віртуального дискурсу: цифровий канал передачі повідомлення, віртуальність, дистантність, опосередкованість, високий ступінь проникності, використання гіпертексту, креолізованість, комбінування різних типів дискурсу тощо. Зазначені характеристики становлять особливий інтерес в контексті дослідження політичного дискурсу ЗМІ, опосередкованого електронними каналами передачі інформації.

Так, *цифровий спосіб передачі* та збереження повідомлень вказує, на яку аудиторію розраховані медіатексти. Оскільки в Китаї Інтернет доступний не всім, потенційними адресатами є люди середнього та високого статку, переважно мешканці міст.

Дистантність, віддаленість адресата та адресанта в часі та просторі, має два аспекти. З одного боку віртуальний медіатекст не має кордонів і може бути доступний адресатам із віддалених районів. З іншого боку, часова дистанційованість забезпечує додаткові можливості для цензури, бо, якщо текст, що не відповідає її вимогам, буде оперативно заблокований або вилучений із мережі, більшість адресатів так про нього й не дізнається.

Окремо треба сказати про *гіпертекст*. У 60-ті роки Т. Нельсон упровадив цей термін у науковий дискурс на позначення текстів, що мають розгалужену структуру та забезпечують читачеві можливість переходити до інших текстів. Такий спосіб організації повідомлень є принципово новим у медіапросторі, оскільки, як зазначає Дж. Лендоу, за рахунок особливих зв’язків гіпертекст може поєднувати між собою різні повідомлення, створювати посилання на зображення, аудіо- та відеофайли. Це розширює розуміння тексту й виводить його за межі вербального вираження.

Отже, гіпертекст – це непослідовне письмо, яке розгалужується й дає читачу можливість переходити від одного повідомлення до іншого (вербального чи невербального).

Ця специфіка гіпертексту активно використовується інформаційними агентствами та сайтами новин, оскільки гіперпосилання на супутні мультимедіа та "подібні новини" створюють відповідний антураж – емоційне забарвлення повідомлення. Такі посилання сприймаються як контекстуальне оточення, яке впливає на сприйняття повідомлення.

Усі зазначені фактори у поєднанні з великою скупченістю користувачів та стрімким обігом інформації забезпечують значний сугестивний потенціал віртуального дискурсу. Відповідно, всесвітня мережа Інтернет дедалі активніше залучається в процеси впровадження ідеології. Він проникає в різні сфери соціального, політичного та економічного життя. Згідно з дослідженнями Китайського інформаційно-статистичного центру CNNIC (Chinese Internet Network Information Center) у 2012 р. кількість користувачів Інтернету в Китаї становила 564 млн. осіб [7]. Враховуючи розвиток інформаційного потоку (подвоєння останнього за кожні 2,5 роки), ця тенденція має надзвичайний потенціал. За останні десятиліття активне використання Інтернету та інформаційних технологій призвели до інформаційної революції. Науковці відзначають тенденцію до глобалізації засобів масової інформації та комунікації, опосередкованих віртуальним простором. Це призводить до формування "світового інформаційного порядку" (термінологія Е.Гіденса). Уряди різних держав прагнуть максимально скористатися перевагами такої революції в соціальній, культурній та політичній сфері [3]. Уряд Китаю швидко усвідомив усі ризики та переваги такої тенденції та вжив законодавчих заходів, щоб отримати максимальний контроль над цією сферою з метою національної стабільності та розвитку. У цьому напрямку було вжито низку технологічних та політичних заходів, які відбивають загальносвітову тенденцію, вперше описаному в "Ініціативі з національної інформаційної інфраструктури" (*National Information Infrastructure Initiatives*). Таким чином, у Китаї будь-який Інтернет-контент, який містить ідеї, що суперечать засадам комунізму, піддає сумніву основні засади китайського суспільства та Комуністичної партії Китаю, сприймається як ворожий елемент, ідеологічна атака на суспільство [6].

Тут варто згадати про тоталітарний компонент віртуального дискурсу в Китаї, у якому можна виділити такі лінгвістичні особливості:

- декларативність (необґрунтовані узагальнюючі твердження, які спрямовані на емпіричну сферу реципієнта);
- слогановість (звернення до звичних формулювань, які створюють ілюзію безпеки та стабільності);
- велика кількість штампів (за рахунок ефекту офіціозності збільшується довіра реципієнта до нової інформації);
- залучення широкого спектру метафор, у тому числі стертих (активування ментальних парадигм, що вибудовують у свідомості реципієнта потрібні асоціації);
- апеляція до цінностей, емоцій (створення позитивного / негативного образу об’єкта повідомлення через зв'язок із аксіологічно забарвленими маркерами;
- суттєвий зсув аксіологічної шкали залежно від сфери повідомлення (одні теми неприпустимо піддавати критиці, а про інші не можна висловлюватись позитивно, наприклад, КПК та незалежність Тайваню відповідно).

Проте, як зазначає китайський дослідник Лі Цзіє (李杰), політичний дискурс, об’єктивований електронними ЗМІ, суттєво відрізняється від політичного дискурсу, об’єктивованого традиційними ЗМІ (газети, журнали, телебачення, радіо). Ці відмінності можна простежити на лексичному, синтаксичному та текстовому рівнях.

1) Лексичний: гармонійне поєднання розмовної та писемної мови (口语 та 书面语 відповідно), активне залучення класичних фразеологізмів типу ченьюй (成语) та просторічних фразеологізмів (歇后语*недомовки*, 怪用语*дивні вислови*, 俗语*прислів’я та приказки*), використання великої кількості запозичень, інтернаціоналізмів та скорочень.

2) Синтаксичний: на відміну від друкованих видань, які здебільшого використовують складні речення, та телебачення, яке тяжіє до простих конструкцій, у віртуальному дискурсі ЗМІ активно використовуються усі типи речень, зокрема й питальні, окличні, спонукальні та ін.

3) Текстовий: у віртуальному дискурсі використовується принципово відмінна структура повідомлення – гіпертекст, який забезпечує особливі умови передачі та сприйняття інформації [5].

З цих позицій особливий інтерес становить віртуальний адресат як об'єкт впливу ноосфери: людина, що живе в сучасному суспільстві, повинна отримувати та опрацьовувати значну кількість інформації, що стосується різних сфер життя, проте обсяги значно перевищують здатність людини сприймати інформацію та адекватно реагувати на неї. Тому індивід сам обирає інформацію, яка йому необхідна для оптимально ефективного функціонування, що призводить до селективності пізнання оточуючого світу.

Особливу роль у цьому процесі відіграє віртуальний дискурс, або гіпертекст. Враховуючи тенденційність більшості людей у процесі вибору інформації та переходу по гіперпосиланнях, більшим попитом користується саме та інформація, до якої простіший доступ [4]. Розташування матеріалу та його зв'язок з іншими текстами або мультимедіа суттєво впливає не лише на інформованість, але й на ставлення віртуального реципієнта до об'єкту повідомлення.

Так, наприклад, звернення новообраного Голови Китайської Народної Республіки Сі Цзінпіна 中国梦将造福各国人民 *Китайська мрія ощасливить народи всіх країн* супроводжується наступними супутніми гіперпосиланнями на "інші новини". 习近平：让群众得到看得见摸得着的实惠 *Сі Цзінпін: треба дати народу можливість побачити, відчути та отримати реальні переваги.* 习近平在广东考察时强调:以互利共赢促进粤港澳合作 *Під час інспекції в провінцію Гуандун пан Сі Цзінпін підкреслив: для взаємної вигоди та спільної перемоги необхідно забезпечити співпрацю із Кантоном, Гонконгом та Макао.* 习近平在调研时指出上海要着力发展"水岸经济" *У своєму огляді пан Сі Цзінпін зазначив, що необхідно докласти всі зусилля, щоб розвивати приморську економіку Шанхая.* 习近平接受专访：与全国共享难得的世博会机遇 *Ексклюзивне інтерв'ю з паном Сі Цзінпіном: вся держава разом насолоджується можливістю проводити унікальну світову виставку* [8].

Як видно з наведеного прикладу, гіперпосилання, розташовані у безпосередньому доступі разом із основним текстом, спрямовані на те, щоб створити позитивний образ голови КНР. Тож мовна особистість

лідера держави наділяється такими рисами: 1) турбота про народ: 让群众得到实惠 *Треба дати народу можливість ... отримати реальні переваги;* 2) прагнення єдності: 互利共赢 *взаємна вигода та спільна перемога;* 合作 *співпраця;* 全国共享 *вся держава разом насолоджується;* 3) прагнення дії: 促进…合作 *забезпечити співпрацю;* 发展"水岸经济" *розвивати приморську економіку.*

Таким чином, на сприйняття віртуального реципієнта впливає значно більша кількість сугестогенних текстів, об'єднаних спільною тематикою. Друковані або інші види ЗМІ не можуть забезпечити такого ефекту. У віртуального реципієнта за рахунок особливостей побудови віртуального простору (гіпертекст, тематична єдність та доступність інформації) формується особлива політична картина світу.

З наведеного можна зробити низку висновків. Унаслідок того, що розповсюдження інформації, об'єктивованої електронними каналами, набуває все більшої популярності, цей ресурс активно використовується в політичній комунікації. У рамках тоталітарного дискурсу КНР актуальне не лише ефективне залучення віртуального простору, але й значний контроль контенту. Лінгвістичні характеристики китайського політичного дискурсу, об'єктивованого через електронні канали, безпосередньо пов'язані з лінгвістичними характеристиками тоталітарного дискурсу. Із наведених положень цілком очевидно, що через Інтернет політичний дискурс регулює сприйняття масового адресата й у такий спосіб формує ментальні парадигми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Компанцева Л. Ф.* Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти: дис…. доктора філол.н / Компанцева Лариса Феліксівна. – К., 2007 .

2. *Тоффлер Э.* Третья волна. М.: ООО "Фирма "Издатетьство АСТ", 1999 г.

3. *Voiskunskii A.* Internet: Culture Diversity And Unification/ Voiskunskii Alexandr // *Proceedings Cultural Attitudes TowardsCommunication and Technology. – 1998. – Sydney* [*електронний ресурс: http://www.it.murdoch.edu.au/~sudweeks/*catac98/pdf/07_ voiskounsky.pdf]

4. *Voiskunskii A.* The development of external means of communicative orientation/ Voiskunskii Alexandr // Journal of Russian and East European psychology. – 1995. – vol. 33, № 5 [електронний ресурс:

http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&ved=0CDsQFjAB&url=http%3A%2F%2Fistina.imec.msu.ru%2Fpublications%2Farticle%2F1073883%2F&ei=sOxzUYWBNYza4QTR9IGIAg&usg=AFQjCNHb8I_BU8rx9Jwe-TFjM9y3IrpthA&sig2=dvGm-akkNo1le5sEljYtpw&bvm=bv.45512109,d.bGE]

5. 李杰。媒体新闻 语言研究，– 北京， 2009

6. 刘大华: http://www.hn148.com/lawyer/show_article1.asp?id=43&article_id=138

7. Chinese Internet Network Information http://www.techinasia.com/cnnic-report-2012-china-internet-users-weibo-stats/

8. 中国经济网http://finance.ce.cn/rolling/201303/24/t20130324_17081734.shtml

Стаття надійшла до друку 22.04.2013.

Nechiporenko B., University Instructor
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

POLITICAL DISCOURSE IN CHINESE VIRTUAL SPACE

In the article we touch upon the problem of Chinese political discourse, in particular its realization within the virtual discourse. The linguistic, social, and cultural aspects of the problem are discussed. Besides, virtual space, virtual recipient and the hypertext in the Chinese political Internet in context of totalitarian discourse are analyzed.

Key words*: virtual discourse, Chinese political discourse, virtual space, Internet.*

Нечипоренко Б., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС В КИТАЙСЬКОМ ВИРТУАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Статья посвящена особенностям реализации в виртуальном пространстве современного политического дискурса КНР. В статье рассматриваются лингвистические и социокультурные аспекты вопроса. Через призму китайского политического дискурса анализируются такие понятия: виртуальный дискурс, виртуальный реципиент и гипертекст. В статье также учитывается специфика тоталитарного дискурса КНР.

Ключевые слова: *виртуальный дискурс, политический дискурс КНР, виртуальное пространство, гипертекст*

Нікіфорова Є.Ю., асист.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ФЛУД У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-ФОРУМІВ)

Статтю присвячено лінгвістичному дослідженню явища "флуд" у форумному просторі мережі. Об'єктом комплексного лінгвістичного аналізу є пости, які містять флуд, тобто беззмістовні та абсурдні висловлювання. У роботі визначено основні прояви флуду (беззмістовні повідомлення, оверквонінг, оверпостінг та некропостінг). Розглядається семантика лексеми "флуд", яка є запозиченням з англійської мови. Аналізуються лексико-синтаксичні особливості повідомлення флудерів.

Ключові слова: *флуд, мовна особистість флудер, оверпостінг, оверквотінг, некропостінг, беззмістовні повідомлення.*

Значний розвиток сучасних інформаційних технологій розкриває все більше можливостей для простого користувача мережі. Інформаційний простір поступово наповнюється різним інформаційним матеріалом. Під час комунікації на форумах користувачі мережі часто можуть прочитати беззмістовні повідомлення, які засмічують форумній простір. Такі повідомлення називаються флудом та є грубим порушення правил спілкування у мережі. Флуд (від англ. flood [flʌd] – повінь, потік) – це спосіб ведення дискусії у віртуальному просторі, коли учасники дискусії вдаються до довгих промов, які не стосуються теми розмови. Як правило, флуд займає дуже багато місця на комунікативних сервісах та не несе жодної корисної інформації. Особа, яка поширює флуд, мовою Інтернет-сленгу, називається флудером.

Необхідно зазначити, що лексема "флуд" майже не вживається англомовними користувачами в тому значенні, що її використовують в україномовному та російськомовному віртуального просторі. Ця лексема є англомовним запозиченням, що отримало нове значення в російському віртуальному просторі. Вікіпедія має лише одну статтю Internet Relay Chat Flood, де поняття Flood розглядається як спосіб відключення користувача від каналу спілкування шляхом надсилання великої кількості беззмістовних повідомлень з певним часовим інтервалом [http://en.wikipedia.org/wiki/

Internet_Relay_Chat_flood]. Така техніка також використовується хакерами при DOSатаці серверів. Еквівалентом слова флуд в англомовному віртуальному просторі можна вважати лексему **shitposting**, яка використовується комунікантами на позначення нісенітних та порожніх постів.

На початковому етапі розвитку віртуальних комунікативних сервісів флудом вважався сміттєвий трафік та однотипні повідомлення, що не несуть змістової інформації. Пізніше флудом стали вважати однотипні повідомлення, що повторюються на різних підрозділах форумів або чатів. Зараз повідомлення флудерів не обов'язково є однотипними та короткими, а навпаки можуть бути довгими, але абсурдними [Изба-флудильня].

У англомовному віртуальному просторі до категорії флуду відносять такі поняття, як *оверквотінг (overquoting)*, *оверпостінг (overposting)* та *некропостінг (grave digging)*. **Оверквотінг** – це недоречне цитування повідомлення, що знаходиться безпосередньо перед постом-відповіддю. Надлишок цитат у тексті ускладнює розуміння та сприйняття думки автора. Такий прийом заборонений на багатьох форумах [Оверквотинг. Википедия]. Надлишкове цитування флудерів також ускладнюється тим, що мовець у своєму пості наводить об'ємну цитату попередніх постів, а потім коментує цей пост лише декількома слова (I agree, Absolutely, Yes/No) або вигуками та вигуковими висловлюваннями. Негативним наслідками оверквотінгу є те, що це явище ускладнює читабельність треду, а це призводить до того, що мовець змушений по декілька разів перечитувати одне й теж. Крім того, оверквотінг значно збільшує об'єм треду, що має значне навантаження на канал спілкування та збільшує трафік [Экслер 2006, с.343].

Оверпостінг – це два або більше однакових повідомлень на форумі (вважається серйозним порушенням, оскільки надсилаючи одне й те саме повідомлення декілька разів, ви ускладнюєте процес комунікації). Оскільки оверпостінг вважається грубим порушенням правил спілкування на форумі, то такі повідомлення моментально видаляються модераторами.

Досить поширеним явищем у форумному просторі є ведення дискусії в певному треді роками. На різних ланках форумів майже завжди можна натрапити на тред, який був започаткований декілька років тому. Знайшовши такий тред, флудери дають йому "нове життя", надсилаючи повідомлення, що автоматично переміщує такий тред у

перші ряди. Таким чином дискусія знову розпочинається. Це явище отримало назву **некропостінг** (або англ. gravedigging). Некропостінг, з одного боку, можна вважати позитивним явищем, оскільки у такий спосіб пожвавлюється форум та приваблюються нові користувачі. Але з іншого боку тактика некропостінгу відновлює треди, які налічують декілька сотен або тисяч постів, що робить неможливим для користувача прочитати весь тред.

Взагалі флудера не можна вважати конфліктною особистістю, оскільки його діяльність не направлена на створення конфліктів та приниження інших комунікантів. Однак переважна більшість користувачів мережі виражають негативне ставлення до флудерів [Лутовинова 2009, с.423]. Це пояснюється тим, що флудери надсилають велику кількість беззмістовних повідомлень, які засмічують форумний простір, що іноді призводить до непорозуміння та ускладнення комунікації. Флудери, як правило, мають дуже багато вільного часу, який вони проводять у мережі на таких підрозділах форумів як **General Discussion** та **Off-Topic Forum**. Ці підрозділи є на будь-якому форумі, незважаючи на тематику, будь-то релігійний чи політичний форум та були створені адміністраторами форуму саме для того, щоб флудери не розповсюджували власну діяльність на інші ланки форуму. Але, з іншого боку, флудери таким чином намагаються підвищити власну самооцінку. Тобто чим більше постів вони надсилають, навіть якщо вони не несуть жодного змістового навантаження, тим вищий **рейтинг** вони мають у форумній спільноті [101 правило флудера]

Прикладом флуду є створення квазіеквівалента розмовно-письмового мовлення, тобто адаптація фонетично-графічного рівня Інтернету, що дозволяє зберегти аудіовізуальну лакуну. Створення квазіеквіваленту розмовності призводить до виникнення єдиного коду для всіх користувачів, що сприяє когнітивно-прагматичній адаптації комунікантів у мережі. Використання цього коду особливо ефективне в таких жанрах Інтернет-дискурсу, як чат, форум, віртуальні щоденники та ін. [Компанцева 2007, с.80]. Повідомлення флудерів характеризуються використанням техніки фонетично-графічного спрощення слів, наприклад:

(1) **Hazardous:** wut u tlkn bout?
LethalFemme: im tlkn bout u foo
Hazardous: omfg srsly?

LethalFemme: u no it.
[http://www.killermovies.com/forums/showthread.php?threadid=426780]

(2) doin the best i can , but luk wot i hav to work with here.
[http://www.movieforums.com/community/showthread.php?t=2228&page=7]

Ця техніка використовується флудерами для того, щоб письмово зафіксувати усну вимову слова. На нашу думку, графічна форма слова не завжди точно передає усну форму, тому цю техніку можна розцінювати як конфліктогенний фактор, що може призвести до виникнення непорозуміння під час комунікації.

До фонетико-графічних прийомів флуду можна віднести повторення голосних, приголосних та символів декілька разів підряд. Використання такої тактики має намір передати інтонацію, емоційний стан комуніканта або інше просодичне явище [Компанцева 2007, с.83], наприклад:

We hope your ruuuuules aaaaaaannnnd wiiiiiiiiisdoooooom chooooooooke yoooooooooooooooooou!!!!
[http://www.killermovies.com/forums/showthread.php?threadid=474509]

what's looooovvve got ta' doooooo, gotttaa dooo with it? whatttttt's lloovvve gottta' doo with it?
[http://www.movieforums.com/community/showthread.php?t=2228]

У результаті використання такого прийому знижується читабельність повідомлення та треду, що призводить до формування негативного ставлення до мовця.

Капіталізація всіх слів є грубим порушенням мережевого етикету, оскільки такий пост мовця вважається дуже емоційним, складається враження, що мовець спілкується на підвищених тонах. Текст, який надрукований великими літерами, дуже часто сприймається оточуючими як крик, наприклад:

AXEL IS FINE AS LONG AS HE KEEPS IT NOT ABOUT MY SEX LIFE

THAT GUIDELINE DOES NOT APPLY TO SILVER TEARS
[http://www.killermovies.com/forums/f61/t560420.html]

@Sleepingwithsiren

NO

DONT BE A WORK

I LONELY. [http://www.teenforumz.com/teen-chat/41454-chit-chat-thread-part-24-a-10.html]

Найпоширенішою є думка про те, що мова Інтернет-комунікації є менш правильною, складною та зв'язною, ніж нормативна мова.

Але насправді, мова Інтернету вважається "повністю по-новому побудованою мовою" (a whole new fractured English), що є не такою елегантною, якою є англійська мова [Херінг 2003, с. 617]. Мова віртуальної комунікації має нестандартні риси (які деякі користувачі вважають помилками), але лише невеликий відсоток цих "помилок" трапляються через неуважність або неволодіння мовою. Насправді, Інтернет-користувачі намагаються виразити себе, навмисно роблячи помилки.

Синтаксис Інтернет-комунікації має тенденцію до активізації розмовних конструкцій, використання активного синтаксису потоку свідомості, перерваного синтаксису та експресивного синтаксису [Компанцева 2007, с.152]. Треди, що містять флуд, стилістично та структурно близькі до усного спонтанного спілкування. Наприклад, треди флудерів характеризуються використанням простих синтаксичних конструкцій:

ThorinWoofer: be for realz bro
Barker: Seriously doe
Barker: Man this place is "poppin"
ThorinWoofer: Man place right.
Barker: You can go die
ThorinWoofer: yes master
Barker: Man what if s_t
had been
stay with me here
ef
for halloween
[http://www.killermovies.com/forums/showthread.php?threadid=572077&]

Наведені пости характеризуються використанням простих речень та незавершених синтаксичних конструкцій. Взагалі спілкування флудерів має схожість з чатлайновою комунікацією, яку називають "літературою нонсенсу" та "поезією абсурду" [Бергельсон 2002, с.63].

Досить популярними у мовному арсеналі флудера є усічені синтаксичні конструкції або незавершені речення, що також створює імітацію розмовного стилю, наприклад:

whaaaa? who?
and as for kermit.....think sadie! would you want to hear that kermit voice saying....."oh yeah, sadie, right there, oh yeah..oh babeee, yes, yes, yes....."??

....or ??? now there's a question.
[http://www.movieforums.com/community/showthread.php?t=2228&page=6]

Наведений пост користувача є прикладом перерваного синтаксису, де переважають прості незавершені конструкції з порушенням правил орфографії. Спрощення та перерваність синтаксичних конструкцій створює образ розмовності та невимушеності спілкування.

Підсумовуючи, варто ще раз наголосити на тому, що флуд сприймається користувачами як негативне явище. Проявом флуду вважається фонетично-графічне спрощення слів, повторення голосних та приголосних декілька разів підряд, капіталізація всіх літер у повідомленнях, що сприймається як крик. Синтаксис флуду має схожість з синтаксисом потоку свідомості та перервного синтаксису. Крім того, слід пам'ятати, що повідомлення флудерів є семантично порожніми та не мають жодної користі для форумної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 101 правило флудера [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://accords.com.ua/topic/1671
2. *Бергельсон М. Б.* Языковые аспекты виртуальной коммуникации// Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М., 2002. – № 1. – С. 55–67.
3. Изба-флудильня : [електронний ресурс] – Режим доступу : http://vlgcibi.ucoz.ru/forum/8-3-1
4. *Компанцева Л.Ф.* Интернет-коммуникация: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический аспекты: Дисс…..д.филол.н.: 10.02.02 – Луганск, 2007 – 503с.
5. *Лутовинова О.В.* Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса: диссертация …д.филол.н.: 10.02.19 – Волгоград 2009 –519 с.
6. Оверквотинг. Википедия : [електронний ресурс] – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Оверквотинг
7. *Экслер А*. Общение в интернете. – М.:НТ Пресс, 2006. – 384с.
8. *Herring Susan C.* Computer-mediated discourse// The handbook of Discourse Analysis/edited by Deborah Schiffrin, D.Tannen and Heidi E.Hamilton – Blackwell Publishing, 2003 – p.p. 612-634
9. Internet Relay Chat flood. From Wikipedia, the free encyclopedia [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Internet_Relay_Chat_flood

Перелік джерел ілюстративного матеріалу:

1. Killer Movies Community forums [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.killermovies.com/forums/
2. Movie Forums [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.movieforums.com/community/
3. Teen Forumz [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.teenforumz.com/

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Никифорова Е.Ю., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ФЛУД В ВИРТУАЛЬНОЙ КОММУНІКАЦИИ (на материале англоязычных интернет форумов)

Статья посвящена лингвистическому исследованию явления "флуд" на форумах Интернета. Объектом комплексного лингвистического анализа являются сообщения, классифициируемые как флуд, то есть бессмысленные и абсурдные высказывания. В работе определены основные проявления флуда (бессмысленные сообщения, оверквотинг, оверпостинг и некропостинг). Рассматривается семантика слова "флуд", которое является англицизмом. Проанализированы лексико-синтаксические особенности сообщений флудеров.

Ключевые слова: *флуд, языковая личность флудер, оверпостинг, оверквотинг, некропостинг, бессмысленные сообщения.*

Nikiforova E.U., University instructor

"Flood" in the Virtual communication (based on the English language Internet Forums)

The paper is devoted to the linguistic study of such phenomena as "flood" in the Internet. The object of complex linguistic analysis is posts that contain meaningless and absurd expressions. The paper aims to investigate and exemplify posts with "flood" (meaningless posts, overquoting, overposting, gravedigging). The semantics of word "flood", that is a loanword of English origin, is outlined. Also the complex lexical syntactic analysis of posts with flood is provided.

Key words: *flood, language personality "flooder", overposting, overquoting, grave digging, meaningless posts.*

УДК 81’367’25=134.2=161.2 Г.Маркес

Омельченко О., асист.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ
(на матеріалі творів Г. Гарсіа Маркеса)

Стаття присвячена розгляду функціонування засобів експресивного синтаксису у творах Г.Гарсіа Маркеса. Проаналізовано особливості їхнього відтворення в українських перекладах.

Ключові слова: *засоби експресивного синтаксису, синтаксичний стилістичний прийом, повтор, полісиндетон, інверсія, функція.*

Поява нових робіт, присвячених вивченню кожного синтаксичного стилістичного прийому окремо та в його взаємодії з іншими синтаксичними стилістичними прийомами, сприятиме розробці проблеми стилістичного опису мови та опису системи експресивного синтаксису зокрема. Дослідження засобів експресивного синтаксису є важливим також у межах теорії лінгвістики тексту. Синтаксичні стилістичні прийоми, завдяки певній конфігурації, не лише надають експресії мові, але й слугують засобами організації тексту.

У нашій роботі ми розглядаємо синтаксичні стилістичні прийоми як важливий складник індивідуального стилю Г. Гарсіа Маркеса, однак їх дослідження цікавить нас не лише з погляду особливостей їхнього застосування автором, а й з перекладознавчого, оскільки відтворення цих прийомів може викликати певні труднощі та вимагає від перекладача неабиякої майстерності. Значний стилістичний потенціал, багатофункціональність засобів експресивного синтаксису та необхідність з’ясування адекватних способів відтворення їх в українському перекладі зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Об’єктом дослідження є засоби експресивного синтаксису у творах Г. Гарсіа Маркеса, зокрема полісиндетон, повтор та інверсія.

Предметом аналізу виступають особливості функціонування засобів експресивного синтаксису у творах Г. Гарсіа Маркеса та варіанти їхнього відтворення в українському перекладі.

Мета роботи – встановити роль експресивних засобів синтаксису в образній системі художніх творів Г. Гарсіа Маркеса та проаналізувати закономірності їхнього відтворення в українському перекладі.

Матеріалом дослідження є романи Г. Гарсіа Маркеса "Осінь патріарха" та "Записник з моїми сумними курвами".

Дослідженням проблем експресивного синтаксису займались такі науковці, як І. Білодід, О. Веселовський, В. Виноградов, А. Коваль, Б. Томашевський та ін.

Синтаксичні засоби увиразнення мовлення складає група так званих стилістичних фігур мовлення, які являють собою особливі побудови, що відхиляються від звичайного синтаксичного типу й дають оригінальну форму для образного вираження думок та почувань людини [Білодід 1973, 357].

Особливо продуктивними засобами експресивного синтаксису у проаналізованих нами романах Г. Гарсіа Маркеса є повтори, полісиндетон, інверсія.

У творах Г. Гарсіа Маркеса повтори виступають не лише поширеним засобом організації тексту, а й виконують різні стилістичні функції.

Так, у романі "Осінь патріарха" автор вдається до дистанційного повторення іменника *otoño*, зокрема словосполучення *en visperas de su otoño*. У творі такий повтор має кілька функцій, зокрема його використання веде до створення лейтмотиву в романі. Осінь людського життя – це пора, коли людина пожинає плоди своїх вчинків, дій, коли вона відчуває самотність, безпорадність. Засобом актуалізації повтору є його використання в заголовку та в різних контекстах впродовж всього твору. Однак, при відтворенні словосполучення *en visperas de su otoño* перекладачі С. Борщевський та С. Жолоб вдаються до варіацій, зокрема: *...на порозі його осені...* [Márquez 1978, 118]; *...напередодні його осені...*[Márquez 1978, 107], що вважаємо не досить вдалим. Окрім смислової функції, такий повтор покликаний створити стійку характеристику образу, чому б сприяло збереження єдиного варіанту перекладу.

Характерним для роману також є образний та тематичний повтор, зокрема повторюється образ мерця, картина змалювання тіла головного героя *carcomido de gallinazos*. Засобом актуалізації повтору є його розташування в сильних композиційних позиціях, зокрема з такого образного та тематичного повтору починаються

перший, другий та третій розділи роману. Це активізує увагу читача, змушує заглибитись у зміст оповіді, а також веде до створення стійкого образу. Однак відтворення цього повтору в українському перекладі характеризується варіативністю: *тіло, геть подзьобане грифами*...[Márquez 1978, 118]; *...його обкльоване грифами тіло*...[Márquez 1978, 23], що призводить до порушення цілісності створеного автором образу. Окрім того, роман "Осінь патріарха" характеризується спіральним розгортанням часу у творі, тож використання автором повтору через певні відрізки тексту сприяє порушенню поступальної динаміки твору, створенню ефекту епізодичності.

Досить частотними в романі "Осінь патріарха" є дієслівні повтори: *...vimos las oficinas privadas y las salas oficiales en ruinas..., vimos cuadros heroicos de santos y militares tirados por el suelo entre muebles rotos y plastas recientes de boñiga de vacas, vimos un comedor comido por las vacas..., vimos abandonada en un rincón la máquina del viento* [Márquez 1989, 11] –*...ми бачили зруйновані канцелярії..., а далі, серед свіжих коров'ячих кізяків та потрощених меблів, валялися героїчні полотна з життя святих і полководців; ми побачили об'їдену коровами їдальню..., ми побачили кинуту в кутку машину вітру*...[Márquez 1978, 4].

Дієслівні повтори сприяють не лише динамізації та інтенсифікації оповіді, а й ведуть до посилення емоційного звучання цього уривку завдяки актуалізації зображуваного. Однак в українському перекладі їхнє відтворення є неповним. Випущення дієслова *vimos* при його першому повторенні призводить до порушення ритміки оригіналу.

У наступному прикладі через звуження в українському перекладі лексичного і звукового повторення дієслова *siguió* зазнає спрощення задуманий автором образ, нейтралізується емоційно-інтенсифікуюча функція повтору: *Cuando pasó el cataclismo siguió oyendo músicas remotas en la tarde sin viento, siguió matando mosquitos..., siguió viendo la lumbre de los incendios en el horizonte...* [Márquez 1989, 36] – *Коли катастрофа минула, він все ще чув далеку музику серед вечірнього безвітря, бив москітів..., бачив заграви пожеж на обрії*...[Márquez 1989, 19].

Не зберігається повтор і в перекладі наступного фрагменту: *...inmune al calor y al polvo..., inmune al desaliento del trópico, inmune a las cagadas de los pájaros de la madre muerta* [Márquez 1989, 141] – *...він*

зовсім не зважав на спеку та куряву, на тропічну нудьгу, на послід пташок небіжчиці матусі... [Márquez 1978, 97].

У іспанському реченні завдяки багаторазовому повторенню прикметника *inmune* відбувається посилення оцінки емоційного стану героя. В українському перекладі такого посилення не відбувається, окрім того, подвійне випущення прикметника призводить до скорочення фрази та позбавлення її звукового повтору, а відтак і до зміни її ритміки.

Конвергенція експресивних засобів синтаксису є поширеним стилістичним прийомом у творах Г. Гарсіа Маркеса. Взаємодія стилістичних прийомів сприяє посиленню експресивного потенціалу певного відрізку тексту.

Так, у наступному прикладі підсилення стилістичної функції повтору супроводжується його взаємодією із градацією: *...veíamos la luz intermitente del faro que inundaba de sus aguas verdes y lánguidas los salones en ruinas, veíamos las lámparas de pobres dentro del cascarón…, veíamos abajo la cuidad dispersa y humeante, el horizonte instantáneo…* [Márquez 1989, 128] – *ми побачили зелене сяйво маяка, що заливало зруйновані покої кволою хвилею; ми побачили лампи бідняків серед громаддя схожих на скелі напіврозвалених будівель…, ми побачили розпростерте внизу димуюче місто, побачили обрій, який з'явився на мить…*[Márquez 1978, 91]. В українському перекладі ми спостерігаємо точність відтворення як синтаксичних засобів, так і образності оригіналу.

Взаємодія повтору із синтаксичним паралелізмом також є засобом посилення експресії оповіді: *...su madre que lo había concebido sola, que lo había parido sola, que se estuvo pudriendo sola…* [Márquez 1989, 132] – *...його мати, яка зачала його сама, народила його сама, а тепер сама гнила живцем…* [Márquez 1978, 93]. Кожне наступне повторення займенника *sola* сприяє водночас деталізації образу та заглибленню у внутрішній світ героїні. В українському перекладі, не зважаючи на інверсію займенника *сама* та зміну характеру синтаксичного зв'язку останньої конструкції з попередньою, збереження повтору забезпечує відтворення його стилістичної функції в оригіналі.

Інверсія є також засобом емфатичного виділення окремих елементів. Вона зберігається у перекладі наступних фрагментів: *1) Me pregunté de qué servía despertarla, humillado y triste como me sentía, y frío como un lebranche* [Márquez 2006, 31] – *Я запитав себе, пощо її*

будитиму, такий сумний і принижений, яким я себе відчував, і холодний, мов сом [Márquez 2005, 12];

2) Nítidas, ineluctables, sonaron entonces las campanadas de las doce de la noche, y empezó la madrugada del 29 de agosto…[Márquez 2006, 31] – *Виразно й невідворотно пробили опівнічні дзвони, і почався досвіток 29 серпня…*[Márquez 2005, 12].

У наведених нижче прикладах перекладачі Г. Грабовська, С. Борщевський та С. Жолоб чомусь не зберегли інверсію в оригіналі, хоча це було можливим, тим самим не відтворивши експресивності висловлювань:

1) Trabajo me costó mantener mi puesto y mi columna en El Diario de La Paz, después de aquella afrenta social [Márquez 2006, 41] – *Коштувало мені труду зберегти свої місце і колонку в "Діаріо де ля Пас" – після того публічного скандалу* [Márquez 2005, 14];

2) Malos tiempos aquellos mi general… [Márquez 1989, 132] –*" То були погані часи, мій генерале, …"* [Márquez 1978, 93].

Стилістичний прийом полісиндетон базується на використанні автором багатосполучникових конструкцій, зокрема тих, що вводяться за допомогою іспанського сполучника *y*. У романі "Осінь патріарха" полісиндетон виступає варіантом побудови тексту. Своєрідністю синтаксичної будови роману є наявність дуже довгих поліінформативних речень, у межах яких ми можемо виділити чималу кількість сурядних та підрядних речень. Одним із частотних поєднань у романі є поєднання внутрішньої та зовнішньої багатосполучності, а саме однорідних присудків, додатків та сурядних речень. Також досить розповсюдженими є випадки, коли полісиндетон поєднує речення та одночасно відкриває однорідний ряд в одному або в кількох з них.

Українські переклади не завжди зберігають полісиндетон, хоча є приклади майже повного його відтворення: *1)…, y guiándonos por el viento de putrefacción…encontramos en la sala de audiencias…, y entonces empujamos una puerta lateral…, y allí lo vimos a él, con el uniforme de lienzo sin insignias, las polainas,…, y estaba tirado en el suelo…* [Márquez 1989, 11] – *…і прямуючи туди, звідки…тягло духом тліну, ми дійшли до конференц-залу…; і, нарешті, ми штовхнули бічні двері…, і побачили його – в полотняному мундирі без ступеневих знаків, у крагах, …: він лежав долілиць на підлозі* [Márquez 1978, 5]. Перший, другий та третій сполучники приєднують однорідні члени речення. Функція полісиндетону в іспанському реченні полягає одночасно у вираженні послідовності дії та наростання напруги оповіді.

Останній сполучник *y* скоріше має функцію роз'яснення та доповнення змісту попередньої фрази. Гадаємо, що, керуючись саме бажанням відтворити цю функцію сполучника, перекладачі С. Борщевський та С. Жолоб вдалися до його заміни на двокрапку.

2)…y dejaba la sala de audiencias a merced de los delirios de los tiburones y rebasaba los niveles más altos de los océanos prehistóricos, y desbordaba la faz de la tierra, y el espacio y el tiempo, y sólo quedaba él solo…[Márquez 1989, 17] – *… і віддав конференц-зал на поталу знавіснілим акулам, і пересягнув найвищий рівень доісторичного океану, затопивши всю землю, і простір, і час, – зостався тільки він один…*[Márquez 1978, 7].

У наведеному прикладі двічі випущено сполучник *y*. У першому випадку ми вважаємо це недоцільним, оскільки його відтворення нам видається цілком можливим і потрібним для збереження ритмічної будови оригіналу й посилення емоційного звучання всього відрізку, що досягається також одночасним застосуванням автором градації. Натомість можливість випущення останнього сполучника зумовлена його функцією в іспанському реченні, а саме вираженням наслідкових відношень, що дало змогу перекладачам замінити сполучник на тире.

Заміну сполучникового зв'язку на безсполучниковий спостерігаємо у наступному прикладі:

… y asumió de viva voz y de cuerpo presente la responsabilidad solemne de interpretar la voluntad popular…, y en cuyo artículo primero proclamó la santidad civil de Bendición Alvarado…, y en el artículo segundo y a partir de la promulgación del presente decreto se declaró el estado de guerra…, y en el artículo tercero se ordenó la expulsión inmediata, pública y solemne del señor arzobispo…, los curas y las monjas y cuantas gentes nativas…, y se ordenó en el artículo cuarto y último la expropiación de los bienes de la iglesia… [Márquez 1989, 157] – *… і заявив урочисто, що бере на себе всю відповідальність, виявляючи свою волю декретом,…; стаття перша цього декрету проголошувала громадянську святість Бендісьйон Альварадо…; стаття друга оголошувала стан війни…; стаття третя містила наказ про негайне публічне вигнання за межі країни сеньйора архієпископа…, священників та черниць, а також усіх тих підданих…; стаття четверта й остання оголошувала експропріацію всього церковного майна…*[Márquez 1978, 106].

Використання полісиндетону є особливістю побудови даного відрізку тексту. Також цей прийом є засобом емфатичного

виділення кожного наступного відрізку речення завдяки створенню звукового повтору. У наведеному вище прикладі ми спостерігаємо випущення іспанського сполучника *y* та заміну сполучникового зв'язку на безсполучниковий. За допомогою сполучника *y* поєднуються й однорідні члени речення в четвертому реченні. Перераховуючи тих, кого чекає вигнання, автор вдається до полісиндетону, який у даному випадку виконує функцію деталізації. Варіантами його відтворення в українському перекладі стають сполучники сурядності *та* та *а*. Імплікація полісиндетону веде до позбавлення всього відрізку звукового повтору, що в ритмомелодиці оригіналу відіграє важливу роль. Заміна сполучникового зв'язку на безсполучниковий може бути зумовлена деякою змістовою віддаленістю та поширеністю речень.

Прикладом неповного відтворення полісиндетону може слугувати наступний переклад іспанського речення: *...y se oyó el interminable aullido de pavor de la mula ...a través de los climas sucesivos e instantáneos de los cromos de ciencias naturales del precipicio y el nacimiento exiguo de las grandes aguas navegables...por donde se trepaban a lomo de indio...los doctores sabios, y las mesetas de magnolias silvestres donde pacían las ovejas...y las mansiones de los cafetales... y el sol inmóvil y el polvo ardiente y la cucurbita pepo y la cucurbita melo y las vacas flacas y tristes del departamento del atlántico...y la exhalación de la mula...que se despanzurró...y las gallinitas espantadas del fondo del abismo* [Márquez 1989, 150] – *і моторошно заревів мул..., – тільки замигтіли один за одним пояси різних кліматичних зон: маленькі джерела великих судноплавних рік, а далі – крутосхили, якими видираються індіанці, несучи на своїх спинах учених..., а далі – вкриті дикими магноліями плато, де пасуться ...вівці..., а далі будинки серед кавових плантацій..., а далі – нерухоме сонце, розпечена пилюка, гарбузи, дині, худющі понурі корови атлантичної провінції..., – і нарешті мул гепнув...і перелякані куріпки розлетілися врізнобіч* [Márquez 1978, 102].

Полісиндетон у наведеному вище фрагменті виконує одночасно кілька функцій: експресивно-зображальну та емоційну. Окрім того, кожна наступна фраза завдяки полісиндетону доповнює та розширює зміст попередньої. Відповідниками іспанського сполучника *y* в українській мові є сполучники *і* та *а*. Однією з функцій сполучника *а* в українській мові є доповнення понять, значень. Зважаючи на це, перекладачі С. Борщевський та С. Жолоб вдалися до заміни сполучників. Введення у перекладі сполучника

а, його повтор та підсилення за рахунок додавання прислівника *далі* дозволяє перекладачам зберегти звуковий повтор в оригіналі, а також відтворити функції полісиндетону. Використання полісиндетону для перерахування однорідних членів речення *...y el polvo ardiente y la cucurbita pepo y la cucurbita melo y las vacas flacas y tristes*...посилює уточнюючу функцію прийому та сприяє емфатичному виділенню кожного з однорідних членів. Вилучення полісиндетону в цьому відрізку речення призводить, з одного боку, до скорочення фрази, і відтак порушенню ритміки, з іншого – до послаблення у перекладі функції прийому.

Полісиндетон можна використовувати не лише для передавання послідовності дії, а й для зображення внутрішнього світу людини, його переживань. У такому випадку домінуючою стає емоційно-оцінна функція полісиндетону, за якої важливого значення набуває його лексико-семантичне наповнення: *..., y él comprendió que era muerte y se encerró a ocuparse de su madre con una abnegación de madre*...[Márquez 1989, 132] – *...і він зрозумів, що це смерть – і, замкнувшись у палаці, став доглядати хвору матір по материнському дбайливо*...[Márquez 1978, 93].

Крім того, є випадки поєднання полісиндетону з іншими стилістичними прийомами. Так, у наступному прикладі емоційно-оцінна функція полісиндетону посилюється завдяки його поєднанню із антиклімаксом: *...al principio suscitaba el miedo, y después el asombro y por último la curiosidad*...[Márquez 1989, 148] – *...і викликав спочатку страх, потім – здивування, і врешті-решт – цікавість*...[Márquez 1978, 101].

Отже, засоби вираження експресивного синтаксису у творах Г. Гарсіа Маркеса беруть активну участь у побудові текстів. Водночас вони є особливо продуктивними завдяки своєму стилістичному потенціалу. У розглянутих нами романах Г. Гарсіа Маркеса засоби експресивного синтаксису виконують такі функції: текстотвірну, ритмоутворюючу, емоційно-оцінну, зображальну, уточнюючу, динамізуючу. Не завжди проаналізовані нами стилістичні синтаксичні прийоми були відтворенні повною мірою, що призвело до порушення ритмомелодики перекладених відрізків, часткової втрати або нейтралізації функцій засобів експресивного синтаксису, спрощенню задуманих автором образів.

Проведене дослідження не є вичерпним. Аналіз засобів експресивного синтаксису у прозі Г. Гарсіа Маркеса може бути спрямований на розгляд особливостей їхнього функціонування

залежно від жанру твору. Подальші перекладознавчі дослідження синтаксичних стилістичних прийомів сприятимуть встановленню адекватних способів їхнього відтворення в українському перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Білодід І. К.* Сучасна українська літературна мова. Стилістика / І. К. Білодід – К. : "Наукова думка", 1973. – 439 с.

2. *Гарузова Л. В.* Лингвистическая природа и стилистические функции полисиндетона (на материале английского языка): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. №10.02.04 – германские языки / Лариса Викентьевна Гарузова; Московск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – Москва, 1977. – 23 с.

3. *Змиевская Н. А*. Лингвостилистические особенности дистантного повтора и его роль в организации текста (на материале английской и американской прозы): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. №10.09.04 – германские языки / Нина Александровна Змиевская; Московск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – Москва, 1978. – 25 с.

4. *Ткаченко А. О.* Мистецтво слова: Вступ до літературознавства / А. О. Ткаченко. – К.: "ВПЦ" Київський національний університет, 2003. – 448 с.

6. *Чередниченко О. І.* Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.

7. *Шишкова Т .Н., Попок Х.-К. Л.* Стилистика испанского языка / Т. Н. Шишкова, Х.-К. Л. Попок. – Минск: Высшая школа, 1989. – 135 с.

8. *Маркес Г. Гарсіа* Осінь патріарха: Роман / З ісп. пер. Сергій Борщевський, Світлана Жолоб // Всесвіт. – 1978. – № 1. – С.3-43 (Початок).

9. *Маркес Г. Гарсіа* Осінь патріарха: Роман / З ісп. пер. Сергій Борщевський, Світлана Жолоб // Всесвіт. –1978. – № 2. – С.118-137 (Продовження).

10. *Маркес Г. Гарсіа* Записник з моїми сумними курвами: Роман / З ісп. пер. Галина Грабовська // Всесвіт. – 2005. – № 11 – С. 3-38.

11. *Márquez G. García* El otoño del patriarca / G. García Márquez. – Madrid: MONDADORY, 1989. – 265 p.

12. *Márquez G. García* Memoria de mis putas tristes / G. García Márquez. – Barcelona: Mondadory, 2006. – 109 p.

Стаття надійшла до редакції 22.04.13.

Омельченко О., асист.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ВОССОЗДАНИЕ СРЕДСТВ ЭКСПРЕССИВНОГО СИНТАКСИСА В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ (на материале произведений Г.Гарсиа Маркеса)

Статья посвящена рассмотрению функционирования средств экспрессивного синтаксиса в произведениях Г.Гарсиа Маркеса. Проанализированы особенности их воссоздания в украинских переводах.

Ключевые слова: *средства выражения экспрессивного синтаксиса, синтаксический стилистический прием, повтор, полисиндетон, инверсия, функция.*

Omelchenko O., Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

REPRODUCTION OF THE MEANS OF EXPRESSIVE SYNTAX IN THE UKRAINIAN TRANSLATION (on the basis of the prose of G.García Márquez)

The article focuses on the functioning of the means of expressive syntax in the prose of G.García Márquez. The peculiarities of their reproducing in Ukrainian translations are highlighted.

Key words: means of expressive syntax, syntax stylistic devices, repetition, polysyndeton, inversion, function.

УДК 81’253=112.2=161.2

Онопрієнко А.О., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

НІМЕЦЬКОМОВНИЙ ДІАЛОГ У ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНОМУ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ ВИМІРАХ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Стаття окреслює основні ознаки німецькомовного діалогу в прагмалінгвістичному висвітленні. Особливості перекладу діалогічного мовлення з німецької мови визначаються з урахуванням

синтаксичної та лексичної структури діалогу, побудови реплік та чинників, які зумовлюють специфіку діалогічного мовлення.

Ключові слова: *діалог, діалогічне мовлення, репліка, спілкування, особливості перекладу.*

Актуальність наукової проблеми та її значення. Мова є найважливішим способом людського спілкування, а діалог – це найголовніша форма реалізації мови. Переклад діалогічного мовлення, таким чином, мав би займати перше місце серед завдань перекладознавства. Проте проблеми дослідження цього напрямку сучасне перекладознавство майже не порушувало. Дослідженням діалогічного мовлення займалися такі радянські науковці: Е.І. Машбіц, В.В. Андрієвська, В.Л. Скалкін, В.Л. Сухіх, В.Д. Дєвкін, Л.П Якубинський та інші. Останнім часом зацікавленість науковців викликає саме переклад драматичного діалогу. Але особливості перекладу діалогу як окремого самостійного виду тексту в українському перекладознавстві досліджено недостатньо.

Метою цієї розвідки є окреслення особливостей перекладу діалогічного мовлення з німецької українською мовою з врахуванням граматичних конструкцій та лексичних засобів німецької мови. Наша увага до цього аспекту перекладу зумовлена необхідністю створити певну теоретичну основу для перекладу діалогу як частини перекладацької діяльності.

Матеріалом для дослідження стали твори австрійських драматургів Юра Зойфера ("Асторія"), Францобеля ("Wir wollen den Messias jetzt oder die beschleunigte Familie") та роман німецької письменниці Стефанії Цвайг ("Nirgendwo in Afrika").

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Діалог – це безпосередній обмін думками. Спілкування виникає через необхідність висловити свої думки, почуття, наміри, бажання, волю, повідомити про щось або ж дізнатися що-небудь і виразити своє ставлення до сказаного та дати відповідь на слова співрозмовника [1, 5]. Діалог є конкретним втіленням мови в її специфічних засобах як форма мовленнєвого спілкування, сфера виявлення мовленнєвої діяльності людини, а також як форма існування мови. У першому випадку аналізується мовленнєва структура, що виникла в результаті говоріння, у другому – дослідник має справу зі встановленням умов зародження

та протікання цього мовлення, а в третьому випадку проблеми діалогу опиняються у колі питань, пов'язаних із вивченням суспільної функції мови [4, 300].

Труднощі перекладу діалогічного мовлення можуть виникати з різних причин, наприклад, якщо перекладач не знає попередньої інформації, що вже була сказана мовцем, обставин, за яких відбувається спілкування, не може зрозуміти емоцій учасників діалогу або ж не знає, за допомогою яких граматичних та лексичних засобів побудувати репліки. З метою уникнення подібних помилок варто знати такі особливості діалогічного мовлення:

- непідготовленість спілкування (неможливо заздалегідь повністю спланувати, спрогнозувати мовну поведінку як співрозмовника, так і власну);
- безпосередність контакту учасників спілкування, а звідси – можливість емоційних виявів;
- використання допоміжних, невербальних засобів (міміки, жестів тощо);
- пряма зорієнтованість мовлення на конкретне висловлення співрозмовника, а отже, необхідність постійно стежити за його думкою, що потребує концентрації мисленнєвих зусиль і проведення деяких мовленнєво-мисленнєвих операцій;
- можливість зміни теми висловлювання, що вимагає уваги та відповідної оперативної реакції співрозмовника;
- налаштованість на діалог, що передбачає наявність бажання і вміння слухати й сприймати іншого.

Ці чинники зумовлюють особливості синтаксичної організації діалогічного мовлення: широке і відносно компактне використання різних речень за метою висловлення:

- *розповідних:*

Hupka: Schon immer gewesen, Gnädigste. Ob eigenes Vaterland oder fremdes, spielt für mich keinen Unterschied. Ich werde Ihnen einen Staatsbürger abgeben, dass Sie staunen werden. [6, 115].

Гупка: В мені завжди жило це почуття, вельмишановна пані. До своєї вітчизни чи до чужої – це не має жодного значення. Ви будете здивовані, яким зразковим підданим я стану.

- *питальних:*

Gwendolyn: Nun, kommen Sie oder nicht?

Hupka: Was? Sie sind noch immer da? [6, 115].
Гвендолін: Ну, ви їдете чи ні?
Гупка: Що? Ви все ще тут?

- *спонукальних:*

Jesus: Jetzt aber raus. Raus! Wiedersehen [5,23].
Ісус: А тепер геть. Забирайся! До побачення.

- *окличних:*

Gwendolyn: Was für ein Skandal!
Hupka: Ihre Schuld! [6, 122].
Гвендолін: Який скандал!
Гупка: Це ваша вина!

Можливість використання невербальних засобів спілкування дає змогу користуватися неповними реченнями, недоказаними або перерваними, деякими видами односкладних речень тощо, наприклад:

James: Zu Diensten, Frau Gräfin…aber…
Gwendolyn: Aber…? [6, 142].
Джеймс: До ваших послуг, пані графине…але…
Гвендолін: Але…?

Уживання в мовленні стереотипних формул, кліше може пояснюватися типовістю певної ситуації професійного спілкування (отримання довідки, обговорення окремих пунктів наказу тощо). Оскільки діалог реалізується в усному мовленні, то діалогічне мовлення характеризується інтонаційним багатством і водночас інтонаційною неорганізованістю. Інтонація не тільки оформлює речення як комунікативну одиницю, але й сприяє формуванню діалогічного контексту.

Діалог будується на репліках – особливих мовних одиницях, які харатеризуються відносною формально-граматичною завершеністю і відносною самостійністю. Залежно від теми спілкування, лексичної наповненості та синтаксичної побудови виділяються такі репліки: репліка – запитання, репліка –відповідь, репліка-ствердження або заперечення, репліка – оцінка, репліка, що переводить діалог в іншу тематичну площину та інші. Репліки можуть бути різними за протяжністю – лаконічні й самостійні; можуть виражатися ланцюгом взаємопов’язаних речень.

Проте така властивість речення, як завершеність і самостійність у репліках діалогу часто можуть бути порушеними. Репліки зорієнтовані на контекст і виступають його невід’ємною частиною.

Структурно-синтаксична залежність має переважно регресивний характер: кожна наступна репліка залежить від попередньої [1, 27]. Репліки тісно пов'язані одна з одною. Залежна репліка та репліка, від якої вона залежить і без якої її важко правильно зрозуміти, утворюють основну структурну одиницю діалогу, так звану "діалогічну єдність". Зв'язок реплік може бути змістовим або структурно-змістовим (з чітко вираженими засобами взаємозалежності висловлювань). Інколи діалогічні висловлювання з'єднуються за тими ж правилами, що й будь-які інші взаємозалежні висловлювання недіалогічного тексту. У інших випадках зв'язок реплік набуває специфічного характеру, притаманного лише діалогу.

Змістовий зв'язок реплік може бути:

1. Тематичний (репліки об'єднані спільною темою): *Bist du zur Abreise bereit? – Der Koffer ist gepackt, die Taxe bestellt, die Fahrkarte und der Personalausweis sind da, die Wohnungsschlüssel bei der Nachbarin, die Fenster sind zu, die Hähne in Ordnung. Ти готовий до від'їзду? – Валізу спаковано, таксі замовлено, квитки та паспорт тут, ключі від квартири у сусідки, вікна зачинені, крани у порядку.*

2. Гіперонімічний або гіпонімічний (зв'язок за родом або видом): *Hast du Gemüse eingekauft? – Blumenkohl, Salat, Tomaten und Möhren ja. Kartoffeln nein, die waren mir zu schwer. Ти купила овочі? – цвітну капусту, салат, помідори та моркву так. Картоплю – ні, вона заважка.* Кожна наступна репліка конкретизує предмет розмови.

3. Когіпонімічний (відношення однопорядковості): *Rot, weiß, rosa und hellila sind hier ganz harmonisch. – Gelb aber finde ich störend. Червоний, білий та світло-фіолетовий дуже гармонійні. – Але я вважаю, що жовтий тут не пасує.*

4. Партитивний(відношення "частина/ціле, ціле/частина): *Diese alte Kirche ist sehr schön. – Besonders das Gestühl. Der Lettner auch. Ця стара церква дуже гарна. – Особливо лави. Кафедра теж.*

5. Синонімічний: *Ihm geht es nicht gut. – Tatsächlich schlimm? – Ja, wirklich schlecht. Справи у нього не дуже добре. – Справді погано? – Так, дійсно жахливо.*

З синонімічними зв'язками тісно пов'язані паралелі, що відображають такі фактори:

- Територіальне забарвлення: *Nimmst du **weißen Käse**? – Nein, ich esse keinen **Quark**. Скуштуєш сир? – Ні, я не їм сир. // Haben wir noch **Brötchen** zu Hause? – Vier **Schrippen** sind noch da. У нас ще є булочки вдома? – Ще є чотири булочки.*
- Стиль: *Halt lieber dabei den **Mund**! – Ich weiß schon selber, wann ich das **Maul** halten muß und wann nicht. Краще закрий пельку! – Я й сам знаю, коли мені мовчати, а коли ні.*
- Фразеологізм та його відповідник: *Deine jüngste Tochter **kommt** sicher früh genug **unter die Haube**. – Dafür aber **heiratet** die Älteste kaum. Твоя молодша дочка певно рано піде під вінець. – Але старша ніяк не виходить заміж.*
- Запозичена та власна лексика: *Bist du **solo** hier? – Nein, ich habe meine Freundin mitgebracht. Und du? – Ich bin **allein**. Ти тут сам? – Ні, я взяв свою подругу. А ти? – Я одна.*
- Парафраза: *Zu Silvester kommen **mein Vater und meine Mutter**. – Ich habe nicht gewußt, dass du noch **Eltern** hast. На Сильвестр приїдуть мої батько та мати. – Я не знав, що у тебе ще є батьки.*

6. Антономічний: *Ist die Wäsche schon **trocken**? – Nein, **feucht**. Білизна вже суха? – Ні, волога.*

7. Градуальний: *Bist du **müde**? – Etwas **abgespannt**. – Ich bin ganz **erschöpft**. Ти стомлений? – Трохи стомлений. – Я зовсім виснажений.*

8. Омонімічний: *Ein Mädchen im Reisebüro: Bitte einen **Reiseführer**! – Broschiert oder gebunden? – Nein, möglichst **blond**. Дівчина у бюро подорожей: Будьласка одного гіда! – В обкладинці чи палітурці? – Ні, краще блондина.*

9. Паронімічний: *(In der Kunstausstellung beim Anblick eines Obststillebens) Der Junge: **Obst**. – Das Mädchen: **Obste** mich noch liebst?*

(На мистецькій виставці при спогляданні натюрморту) Юнак: Фрукти. – Дівчина: Чи ти мене ще любиш? (Німецьке слово **Obst** (фрукти) і розмовне **obste** (ob du – чи ти) співпадають за звучанням.

Змістові зв'язки понять у репліках можуть, окрім згаданого, виражати причинно-наслідкові, локальні, темпоральні, якісно-кількісні, порівняльні, протиставні, допустові, поширено-додаткові залежності. Все це взаємовідношення досить загального характеру.

Універсальність подібних семантичних зв'язків не важко простежити, порівнюючи німецький та український діалог.

Формально-змістова спорідненість реплік простежується у трансформаціях і словотворенні*: Es ist Zeit* ***mich*** *zu* ***verabschieden****. – Bevor du* ***Abschied*** *von uns nimmst, möchte ich dir etwas zeigen. Мені час попрощатися. – Перш ніж ти попрощаєшся з нами, я хочу тобі дещо показати.*

Schön ware es, wenn du mir etwas ***Hilfe leistest****. – Gerne* ***helfe*** *ich dir. Було б добре, як би ти мені трохи допоміг. – Я охоче допоможу тобі.*

Граматичний зв'язок реплік схожий на відношення частин складного речення й відношення членів речення: *Er ist ganz anderes geworden. – Wir haben das* ***auch*** *gemerkt. Він став зовсім іншим. – Ми теж це помітили.// Ich bin einer anderen Meinung. –* ***Und*** *die wäre? Я маю іншу думку. – І яку ж?*

Die meisten sind schon weggegangen. – Weil es zu spät geworden ist. Більшість вже пішла. – Тому що вже запізно. // Ich bleibe hier noch eine Woche. – Wenn es gestattet wird. Я залишуся тут ще на тиждень. – Якщо це дозволено.

Для діалогічного мовлення характерним є перенесення зв'язків між членами речення за межі речення і перетворення цих зв'язків у логічно-синтаксичний зв'язок між репліками: *Willst du mir das verraten? – Unter einer Bedingung. Ти хотів мене зрадити? – За жодних обставин.// Ist das eine Lösung? – Die einzig mögliche. Це єдине рішення? – Єдине можливе. // An wen schreibst du? – An meine Freundin. Кому ти пишеш? – Моїй подрузі.* [1, 30-31].

Діалогічне мовлення відрізняється своєрідною часовою динамікою: для нього характерний нетривалий проміжок між репліками партнерів [3, 26]. Цей часовий фактор необхідно враховувати, перекладаючи діалог усно, оскільки в живому спілкуванні своєчасність реакції є важливою умовою психологічного комфорту учасників діалогу.

Таким чином, перекладаючи діалог, потрібно враховувати граматичні та змістові зв'язки між репліками й зберігати їх послідовність. А при перекладі усного діалогічного мовлення варто брати до уваги часовий проміжок між репліками.

Однією з особливостей діалогу також є співвідношення його суміжних реплік, коли у першій репліці присудок представлений у повній формі, а у другій репліці названа лише одна з його частин [2, 7], наприклад:

"*Bist du eine Prinzessin?"*
"Ja. Aber die Leute hier glauben ***das*** *nicht."*
"Ich schon", sagte Regina. [7, 214].

– Ти – принцеса?
– Так. Але люди тут не вірять у це.
– А я вірю, сказала Регіна.

*"****So was Schönes*** *habe ich noch nie gehört."*
"*Wart nur ab. Eines Tages wirst du* ***so etwas*** *auch erleben.*" [7, 215].

– Нічого прекраснішого я ще не чула.
– Почекай лише. Колись ти теж переживеш це.

"Vielleicht ***wird dein Vater auch mal Soldat****."*
*"****Das*** *wird schön", malte sich Regina aus…*[7, 174].

– Можливо твій батько теж стане колись солдатом.
– Це буде чудово, уявила собі Регіна…

Ці приклади засвідчують, як тісно взаємопов'язані репліки у діалогах, адже частину, яка відсутня у другій репліці, можна зрозуміти лише з попередньої репліки.

Висновки. Діалог як особливий вид реалізації мови презентує значний інтерес для перекладачів. Особливості перекладу діалогічного мовлення полягають у його характерних рисах. Перекладаючи діалог, потрібно враховувати граматичні та змістові зв'язки між репліками, а також співвідношення між ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Девкин В. Д.* Диалог. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской / Д. В. Девкин. – М., 1981;
2. *Дмитриева В.Т.* Структурные особенности немецкой диалогической речи (Предложения с неполной формой сказуемого) / В.Т. Дмитриева. – Л., 1966;
3. *Машбиц Е.И., Андриевская В.В., Комиссарова Е.Ю.* Диалог в обучающей системе / И. Е. Машбиц, В. В. Андриевская, Ю. Е. Комиссарова. – К., 1989;
4. *Скалкин В.Л.* Основы обучения устной иноязычной речи / Л. В. Скалкин. – М., 1981;
5. *Franzobel*. Wir wollen den Messias jetzt oder die beschleunigte Familie / Franzobel – Wien., 2005;
6. *Jura Soyfer*. Szenen und Stücke / Soyfer Jura. – Wien., 1984;
7. *Stefanie Zweig*. Nirgendwo in Afrika / Zweig Stefanie. – München., 2002;

Стаття надійшла до редакції 22. 04. 13.

Оноприенко А.О., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ С НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА

В статье очерчены основные признаки немецкоязычного диалога в прагмалингвистическом освещении. Особенности перевода немецкой диалогической речи определяются с учетом синтаксической и лексической структуры диалога, построением реплик и факторов, которые обусловливают специфику диалогической речи.

Ключевые слова:*, диалог, диалогическая речь, реплика, общения, особенности перевода.*

Onoprienko A.O., stud.,
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

THE DIALOGUE PARTICULARITIES OF TRANSLATION FROM GERMAN

The article defines the dialogue particularities of translation from German into Ukrainian. The translation particularities of dialogues are distinguished within the syntactical and lexical structures, phrase building and factors that define the main features of conversational speech.

Keywords: *the translation particularities, dialogue, conversational speech, phrase building, communication.*

УДК: 811.134.2:801.82

Орличенко О.В., доц.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОБРАЗ-СИМВОЛ У СУЧАСНОМУ ІСПАНОМОВНОМУ ТЕКСТІ

У статті розглядаються символи, що мають опору в культурній традиції, джерелом яких служила антична міфологія, біблійні образи й сюжети, історичні реалії, події тощо, завдяки чому вони повинні стати зрозумілими освіченому читачеві.

Ключові слова: *символ, образ, знак, метафора, алегорія, архетип, переклад.*

Інколи навіть один образ-символ, вжитий у художньому тексті, здатний виразити надзвичайно широке узагальнення, оскільки виступає своєрідним ключем у сприйнятті реальності, стає інструментом проникнення у світ таїни через світ повсякденності. Проте кількість розвідок, які б торкалися аналізу цієї надзвичайно цікавої теми, особливо в плані перекладу з іспанської українською, залишається все ще незначною, що й зумовлює **актуальність та наукову новизну статті**. Символіка образів іспаномовних художніх текстів стала **предметом** цього лінгвістичного аналізу, а **об'єктом** – конкретні лексичні одиниці образів-символів, отримані методом суцільної вибірки із відповідного емпіричного **матеріалу:** текстів сучасних латиноамериканських письменників.

Вибір такої літературної основи пояснюється перш за все тим, що для творів письменників обраного для аналізу мовного ареалу властивий прийом так званого Магічного Реалізму, під час застосування якого автор поєднує фантастичні елементи з реальним світом, створюючи рівновагу між магічним і повсякденним, одночасно ламаючи межі між реальним та ірреальним, що, у свою чергу, призводить до використання образів-символів, які, виходячи із загальновідомих означень понять [Словник RAE та Diccionario de la lengua española © 2005 Espasa-Calpe; режим доступу до електронного ресурсу 1, 2], виступають алюзіями в тексті повідомлення. Натякаючи на реальний загальновідомий факт (річ, явище, випадок, історичний епізод, політичну подію тощо), образи-символи створюють особливий підтекст, у одному випадку роблячи його глибину неосяжною, а в іншому – досить прозоро вказуючи на справжній зміст написаного. Така спроможність образів-символів дозволяє їм утворювати своєрідний культурний терен, поєднуючи літературні джерела, що відносяться до зовсім різних століть та стилів. Ця ж здатність образів-символів пояснює, чому вони стали невід'ємною частиною художньої літератури: саме ці одиниці і є її (художньої літератури) формуючим елементом. З цього випливає, що лише правильне декодування образів-символів зможе привести читача до повного розкриття глибинного змісту твору.

Лінгвісти та представники інших гуманітарних дисциплін (скажімо, У. Еко, О. Ф. Лосєв, Ю. М. Лотман, А. А. Романовська) неодноразово вказували на труднощі, пов'язані з розумінням і визначенням символу, а відповідно і з його перекладом. На думку О.Ф. Лосєва саме символ є одним з найбільш суперечливих і

незбагнених понять, яке часто помилково асоціюється з алегорією, емблемою, персоніфікацією, тропом, міфом або ін. [Лосев, 1995, 9].

У чомусь схожу думку висловлює Н.Ф. Алефіренко, пропонуючи відрізняти символ від інших лінгвістичних термінів на підставі того, що символ – це знак, проте знак особливий, що виконує роль "знакового медіуму". На думку цього автора, кожний символ містить у собі образ (вказівку на якийсь окремий предмет, подію, обставину, дію, явище об'єктивного світу), але не зводиться лише до нього, оскільки має передумовою наявність якогось змісту, неподільно злитого з образом, хоча і не тотожного йому [тут і далі: Алефіренко, 2010, 189-190].

У подальшому розглянемо детальніше, що збігається, а що розрізняється у таких лінгвістичних одиницях, як знак і символ, символ і метафора, символ і архетип.

Знак і символ. Якщо звичайний знак (вербальне зображення якоїсь речі, тварини, якості предмета, поняття, ідеї, явища тощо) дає людині можливість проникнути в предметний світ значень, то символ дозволяє увійти в непредметний світ змістових відношень. Саме завдяки символам людському інтелекту відкриваються значення, що живуть десь у таємних глибинах душі й формують єдину етнокультурну свідомість. Символ не просто висловлює якийсь зміст, а передає весь спектр його магічної (реальної чи уявної) сили:

En un altar lateral, el ***Santo Niño Mecánico*** *sostenía una* ***llave de cruz****, ataviado con un ropón de mezclilla [Juan Villoro, Entre amigos].*

Llave de cruz **–** інструмент, що має форму хреста, і тому в одній площині він розуміється як натяк на рід занять людей (механіків, таксистів, автомобілістів, слюсарів та ін.), які користуються цим знаряддям, і чиїм покровителем виступає Santo Niño Mecánico, а в іншій – як обіцянка заступництва вищої сили.

Символ і метафора. Символ принципово відрізняється і від метафори, хоча на перший погляд їх подібність досить значна: і символ, і метафора зв’язують два концепти в один. Але метафора, порівнюючи два концепти, нівелює їх видимі ознаки, а символ ці відмінності зберігає, підкреслюючи самобутність кожного концепту:

Maleable como el mercurio*, poliédrica como el diamante, la estructura (vale decir el arreglo de los elementos en un todo) de Rayuela está*

sustentada en dos pilares básicos: la imaginación y la reflexión [Ednodio Quintero, Rayuela: una propuesta para el próximo milenio].

У наведеному прикладі автор вжив іменник ***mercurio.*** Ця лексема надзвичайно цікава тим, що за Парацельсом, меркурій відноситься до трьох основних символів (лат. Tria Prima) – сіль, ртуть (меркурій), сірка, крім цього до 7 астрологічних символів (гліфів), що відповідають у західній астрології світилам – Сонцю, Місяцю й планетам, серед яких – Меркурій, а також до алхімічних металів, якими "управляють" сім планет класичної астрології. Символ Меркурія використовується ще й для позначення інтерсексуальності або гермафродитизму [Режим доступу до електронного ресурсу 5].

Символ і архетип. Ці поняття традиційно розглядаються в ряді таких відомих категорій, як міф, обряд, ритуал, фольклор, але відрізнити символ від архетипу набагато складніше і на когнітивному, і на мовному рівні. Для першого прикладами може бути *знак долара = багатство або влада; змій = диявол,* а прикладами для другого є: *дитина = безтурботність; волосинка = життя:*

De pronto sopló el viento y pensé que se llevaría el ***pelo de Germán****; aquellas* ***hebras endebles eran un símbolo de su condición física*** *[Juan Villoro, Corrección].*

Pelo – волос. Представниками різних національностей волосся вважалося уособленням сили життя через те, що і після смерті людини воно продовжує рости. Відомо, що в магічних ритуалах часто вдаються до чаклунства, пов'язаного з волоссям, задля того, щоб прищепити почуття любові, викликати хворобу і навіть спровокувати смерть. З волоссям (його довжиною, формою зачіски, кольором тощо) пов’язано багато символічних значень.

Задля більш чіткого розпізнання наведених вище пар понять – знака й символу, символу й метафори, символу й архетипу – необхідно звернути увагу на їх властивості та ознаки, що й буде показано нижче.

На відміну від жанрової та смислової стійкості символу архетип характеризується жанровою нестабільністю, загальновідомістю і представляє собою, за Карлом Густавом Юнгом, споконвіку існуючі загальні образи "колективного несвідомого": *зірка – доля, сонце – божество, ягня – жертва* [Режим доступу до електронного ресурсу 6]:

En el cristianismo, ***Agnus Dei*** *(latín:* ***'Cordero de Dios')*** *se refiere a* ***Jesucristo*** *en su rol de víctima ofrecida en sacrificio por los pecados de los hombres, a* ***semejanza del cordero*** *que era consumido por los judíos durante la conmemoración anual de la Pascua. Este título fue aplicado a Él por el profeta san Juan Bautista, durante el episodio del bautismo de Jesús en el río Jordán, según se relata en los evangelios. El inmemorial texto de esta oración, y que recoge la Liturgia romana es el siguiente: Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis* [Режим доступу до електронного ресурсу 7].

При цьому архетип позбавлений тієї яскравої етномовної метафоричності, яка притаманна символу, і тому, як правило, не викликає проблем перекладу. Підтвердженням тому служить використання архетипів у складі фразеологізмів: *nacer con (buena) estrella – народитися під щасливою зіркою, manso como un cordero – лагідний, як ягня* тощо. Такі фразеологізми зазвичай перекладаються різними мовами світу без значних змін і не викликають проблем ані при загальному розумінні всього тексту, ані при його перекладі:

¡Ah! el oro... el oro... ¿Sabe cómo lo llamaban los antiguos germanos al oro? ***El oro rojo...*** *El oro... ¿Se da cuenta usted? [Roberto Arlt, El discurso del astrólogo / Los siete locos]*

У наведеному прикладі ***el oro rojo*** = червоне золото: золото що має специфічний колір; золотавий із червонуватим відтінком. Відомо, що ювеліри додавали в найчистіше золото мідь, щоб сплав отримав необхідний червонуватий відтінок, при цьому частка золота була досить високою й становила 90%, що відповідає сучасній метричній пробі 900, хоча за іншими даними співвідношення золота та міді в червоному золоті становить 50 : 50%, а проба, відповідно, 60. Так чи інакше, але червоне золото і раніше, і зараз символізує щось якісне, красиве, коштовне.

Оскільки символ виникає, як правило, у результаті метафоричного співставлення та зближення віддалених понять, він нібито "збільшується" на кшталт того, як росте обсяг слова, що отримує нову інтерпретацію. Завдяки цьому в ході мовної еволюції одні символи можуть повністю втрачатися або звужувати своє лексичне значення, а інші – "розтягуватися", додаючи нове значення до вже існуючого раніше:

–Los ***nombres de ciudades son portadores de sangre judía*** *–dijo, pero las gemelas no sabían nada del asunto ni se interesaron en la historia [Juan Villoro, La alcoba dormida].*

Sangre judía **–** іудейська кров. На думку багатьох іспанських учених, єврейський народ жив на Піренейському півострові ще у першому столітті нашої ери. Точної дати їх появи ніхто не знає. Таким чином, автор твору (Juan Villoro) натякає, що багато міст Іспанії й Португалії засновані представниками єврейського народу, які й давали їм (містам) назви, а в крові їх мешканців є кров представників семітської мовної групи. Причому цей факт з різних причин може бути невідомим їхнім нащадкам.

У художніх текстах символ і архетип виявляють лінгвокогнітивну близькість (наприклад, при створенні традиційних мотивів життя та смерті, любові та зради, птаха й свободи тощо). У творчості відомих латиноамериканських письменників втілення зазначених мотивів нерідко супроводжується паралельним авторським зверненням до міфологічної та/або фольклорної моделей світу. У такому випадку пошук аналогів авторських образів і мотивів стає при перекладі дуже актуальним. Він дозволяє виявити й розмежувати символічні, алегоричні, архетипічні та індивідуально-авторські образи у змісті художніх текстів. А це сприяє кращому розумінню глибинного змісту літературних творів, який може розходитися з узуальним змістом мовних засобів вираження (*земля – мати, вода – очищення*). Особливо важливим таке розмежування стає за необхідності розкриття в художньому тексті алегоричних значень:

> *Él dijo que sí, ella sonrió, y* ***la rueda de acontecimientos*** *comenzó a andar bajo su torpe, desasosegada, improvista dinámica [José Edmundo Paz Soldán y José Sanjinés, Una noche en mi Medusa].*

La rueda de acontecimientos – колесо подій. Символ колеса широко використовувався і продовжує вживатися багатьма представниками кіномистецтва (наприклад, у кінофільмі "Тіль Уленшпігель" режисера Алова), живопису (наприклад, картина "Колесо Фортуни" Эдуарда Берн-Джонса або Колесо Сансари, що є прикладом буддійського живопису), архітектури (наприклад, Колесо Дхарми), релігійного вчення (наприклад, символ буддизму – Дхармачакра або колесо закону, що символізує закони карми та реінкарнацій – нескінченного й безперервного круговороту

народження та смерті) на позначення закономірності, послідовності або долі [Режим доступу до електронного ресурсу 8].

Символ і алегорія часто створюють образну єдність, семантично доповнюючи один одного, але вони різні. Символічне значення виникає на основі "живих" асоціацій, тоді як алегоричне значення створюється й відповідно розпізнається на заздалегідь заданих умовах. Яскравим доказом цього є коментарі, пояснення або підписи під зображенням алегорії. Ще одним важливим зауваженням може стати те, що символу не завжди можна дати однозначне тлумачення, тому що символ – це завжди знак максимально узагальненого, максимально абстрактного зображення явищ та понять. Порівняйте такі приклади:

> *En Fábulas de la garza desangrada el tema de Sitio a Eros ha sido interiorizado, y aparece desde un principio transformado en símbolo.* ***La alegoría, recurso principal del libro****, me permitió un alejamiento aun mayor de un tema cuya pasión inicial había ya sido atemperada en Sitio a Eros [Rosario Ferré, Sobre cómo atemperar el acero del discurso].*

Алегорія розсудливості / мудрості (лат. Sapientia) зображувалася у вигляді жінки зі змією та дзеркалом, компаса, ***книги***, оленя, двох осіб Януса, що дивиться одночасно в минуле й майбутнє, триглавого чудовиська з головою вовка або інших тварин.

А от ***пентаграму*** – один з найдавніших складних містичних символів вічності й досконалості, життя й здоров'я, захисту від зла й чаклунства тощо – іноді трактують як візуальне зображення п’яти почуттів. На думку Хуліо Рамона Рібейро, єдиним символом чуттєвості, поширеним у сучасному людському соціумі, є фігура жінки:

> *Y por todo sitio, movediza y transparente como una* ***alegoría de la sensualidad, veía una figura femenina*** *que tenía las piernas de un cocote, el sombrero de una marquesa, los ojos de un tahitiana y absolutamente nada de su mujer [Julio Ramón Ribeyro, El banquete].*

Отже, образи-символи дуже часто використовуються у творах іспаномовних письменників. Їх правильне тлумачення сприяє більш глибокому й точному прочитанню художнього тексту, у той час як нерозуміння символічної природи образів навпаки може призвести до грубих помилок перекладу або ж до перекручування авторського задуму. Образи-символи завжди розширюють

значеннєву перспективу твору, дозволяють читачеві на основі авторських "підказок" і власних знань реконструювати ланцюг асоціацій, що зв'язує різні явища життя. Письменники, зокрема іспаномовні, використовують образи-символи для того, щоб підкреслити значеннєву глибину створюваних ними образів.

Сам образ-символ може виникати внаслідок вживання різноманітних образних засобів: метафор, порівнянь, фігур тощо. Хоча образ-символ має подібність до деяких з них, він усе ж таки суттєво відрізняється від стилістичних фігур. Це окрема самостійна одиниця, що використовується в багатьох науках. На відміну від метафори [Кис, 2001], образ-символ багатозначний, тобто в одержувача інформації можуть виникнути асоціації, неочікувані для самого автора. Декодування символу завжди ширше від порівнянь або метафоричних іносказань, які лежать у його основі. На відміну від алегорії, образ-символ не має прямолінійного, інтелектуально вибудуваного значення. Він завжди зберігає живі, емоційні асоціації із широким колом явищ. А от архетипи, як і символи, засновані на найдавніших, міфологічних або несвідомих уявленнях про світ, тому поняття "первинного" образу може вживатися взаємозамінно з поняттям "архетип", але при цьому образ ніколи не стає на місце дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. http://lema.rae.es/drae/?val=simbolo.
2. http://www.wordreference.com/definicion/s%C3%ADmbolo.
3. *Лосев А. Ф.* Проблема символа и реалитическое искусство. – 2-е изд., испр. – М.: Искусство, 1995. – 320с.
4. *Алефиренко Н. В.* Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка: учебное пособие. – М.: Флинт, 2010. – 288с.
5. http://ru.wikipedia.-org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BC%D0%B2%D0%BE%D0%BB.
6. *Юнг, Карл Густав*. Архетип и символ: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%-A1%D0%B8%D0%BC%D0%B2%D0%BE%D0%BB.
7. http://studentdream.narod.ru/ung.htm.
8. http://magicsym.ru/predmety/koleso-2.html#ixzz2PtTUY2vM. 9. *Кіс Т.Є.* Еволюція художньої метафори: лінгвокультурний аспект: Автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.01 / Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – К., 2001. – 20с.

Джерела ілюстративного матеріалу

http://www.literateworld.com/spanish/2002/escritormes/oct/w01/box9.html

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Орличенко О.В., к.филол.н., доц.
Институт филологии КНУ им.Т.Шевченко, Киев

ОБРАЗ-СИМВОЛ В СОВРЕМЕННОМ ИСПАНОЯЗЫЧНОМ ТЕКСТЕ

В статье рассматриваются символы, имеющие опору в культурной традиции, источником которых служила античная мифология, библейские образы и сюжеты, исторические реалии, события и т.п., благодаря чему они должны стать понятными просвещенному читателю.

Ключевые слова: *символ, образ, знак, метафора, аллегория, архетип, перевод.*

Orlytchenko O.V.,
Cand. of Phil. Sc., Assistant Professor

IMAGE-SYMBOL IN MODERN SPANISH TEXT

This article deals with symbols having support in cultural tradition which source was the antique mythology, bible images and subjects, historical realities, events, etc., therefore they are to become comprehensible to the informed reader.

Key words: *symbol, image, sign, metaphor, allegory, archetype, translation.*

УДК 81′811.13: 821.13

Орлова І.С., к.філол.н., доц,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ГІПАЛАГИ У ПЕРЕКЛАДАХ ТВОРІВ Х.Л. БОРХЕСА

У статті розглядається синтаксичний прийом гіпалаги як характерна особливість ідіостилю Х.Л. Борхеса. Цей прийом, відповідно до концепції Ю.М. Караулова, належить до вербально-семантичного рівня вираження мовної особистості. Задля його відтворення у перекладі використовується прийом калькування та інші види замін.

Ключові слова*: ідіостиль, гіпалага, калькування, нейтралізація.*

Синтаксичний прийом гіпалаги є малодослідженим феноменом у вітчизняній лінгвістиці. **Актуальність** статті зумовлена

частотністю вживання цього явища у творах Х.Л. Борхеса, для якого гіпалага є одним з ключових засобів експресивного синтаксису, а отже, може вважатися характерною рисою ідіостилю письменника.

До **завдань** статті входить дослідження засобів відтворення гіпалаги в українському та англійському перекладах, визначення ролі цього прийому у формуванні ідіостилю автора на основі аналізу комунікативної функції гіпалаги у творах Х.Л.Борхеса.

Предметом аналізу є стилістичний прийом гіпалаги та засоби його відтворення в перекладі. **Об′єктом** дослідження є корпус гіпалаг, відібраних з таких оповідань Х.Л. Борхеса: *"El Atroz Redentor Lazarus Morell", "El Impostor Inverosímil Tom Castro", "La viuda Ching, Pirata", "El proveedor de iniquidades Monk Eastman", "El asesino Desinteresado Bill Harrigan", "El Incivil Maestro De Ceremonias Kotsuké no Suké", "El inmortal", "El espejo y la máscara", "El disco", "Ulrica", "There are more things", "Avelino Arredondo"* мовою оригіналу, а також в українських (перекладачі В.Й. Шовкун, Ю. Покальчук, С.Ю. Борщевський) та англійських перекладах (перекладачі А. Харлей, Н.Т.ді Джованні).

Інтерпретація ідіостилю в рамках концепції "мовної особистості" (Ю.М. Караулов) має комплексний характер та виражає соціально-історичну сутність, національні, індивідуально-психологічні та морально-етичні особливості людини. В ідіостилі проявляється світогляд автора й знання про світ (концептуальна картина світу й тезаурус), загальна й мовна культура в їх текстовому втіленні. Модель мовної особистості, розроблена Ю.М. Карауловим [Караулов 1987], включає вербально-семантичний, когнітивний та мотиваційний рівні. Ідіостиль, таким чином, – це стиль особистості у всьому різноманітті її багаторівневих текстових проявів.

Вербально-семантичний рівень передбачає аналіз вживання в процесі текстової діяльності не тільки відповідних узусу, але й найбільш оригінальних індивідуально-авторських мовних засобів і особливих прийомів їх граматичної та стилістичної організації; вивчення регулятивних текстових структур різних типів, що стимулюють пізнавальну діяльність читача; дослідження певних способів асоціативного розгортання тексту.

Стилістичний прийом гіпалаги *(гипаллага (рос.), hypallage (англ.), hipálage (ісп.))* розглядається як особливість ідіостилю

Х.Л. Борхеса у роботах Х. Алазракі [Alazraki 1983], М. Дієк Новаль, Дж. Гомес Монтойа [Gómez Montoya, Dieck Novial 2010], П.Колларда [Collard 1992], Х. Клінтінг [Klinting 1996]. Цей прийом визначається як фігура експресивного синтаксису, що полягає в зміні логічного зв′язку між членами речення. У результаті такого переміщення виникають нові типи сполучуваності, що вважаються граматично правильними, але семантично несумісними [Klinting 1996, 56; Alazraki 1983, 255]. Для ідіостилю Х.Л. Борхеса найбільш характерним є переміщення означення іменного словосполучення та його приєднання до ядра (іменника) іншого словосполучення. Наприклад: *el arte vagabundo de los troperos, beben un alcohol pendenciero.* Отже, поняття, з яким логічно пов′язане означення, називається *вихідним поняттям*, а поняття в новому словосполученні – *приймаючим поняттям*.

Для Х.Л. Борхеса цей прийом є засобом подолання мовних меж та умовностей заради створення ефекту магічного, парадоксального. У такий спосіб автор намагається передати ірраціональність реальності, її складний та суперечливий характер, який, зазвичай, обмежений нормами мови. Гіпалага заперечує аналітичний спосіб мислення та дозволяє описати складний та синтетичний за своєю природою світ. Отже, комунікативну функцію гіпалаги в текстах можна описати як *створення багатоплановості та розширення інтерпретації висловлення*.

С. Саад [Saad 2005, 175] пропонує класифікацію гіпалаг за типом семантичної несумісності, яка виникає в результаті переміщення означення:

1) лексеми у словосполученні виражають протиставні поняття: *Llovió, con lentitud poderosa;*

2) лексеми у словосполученні належать до різних сфер буття: *¿Qué sintieron los protagonistas de esa batalla? Primero (creo) la brutal convicción de que el estrépito insensato de cien revólveres los iba a aniquilar en seguida;*

3) лексеми у словосполученні заперечують наші уявленню про світ: *el arte vagabundo de los troperos.*

У результаті перестановки означення утворюються словосполучення, які можуть бути розцінені як оксиморон (*lentitud poderosa*), синестезія (*hermosas perplejidades*), метонімія (*espada temblorosa*), метафора (*temerosa prudencia*) та синекдоха (*conmovido palacio*). Звідси можна визначити основні семантичні риси

гіпалаги: поєднання протилежних та несумісних понять, асоціація понять за подібністю та суміжністю. Саме такі характеристики гіпалаги призводять до суперечок серед дослідників, які часто ототожнюють її з вищезазначеними фігурами мовлення. Однак Х. Алазракі [Alazraki 1983] та С.М. Саад [Saad 2005] стверджують, що гіпалага є, перш за все, синтаксичним прийомом переміщення члена речення в іншу позицію, який, уже як наслідок, призводить до утворення нових семантичних значень. Головна відмінність від метонімії, синекдохи та метафори полягає в тому, що під час гіпалаги не відбувається заміни поняття на інше за подібністю або суміжністю, обидва поняття присутні в тексті:

Morell estuvo escondido ese tiempo en una casa antigua…. Parece que se alimentaba muy poco y que solía recorrer descalzo las grandes habitaciones oscuras, fumando pensativos cigarros ("El Atroz Redentor Lazarus Morell").

У цьому прикладі *pensativo* відноситься до героя оповідання, Мореля. Гіпалага полягає в переміщенні означення від одного ядра словосполучення, власної назви *Morell,* до іншого, іменника *cigarros,* у результаті чого утворюються метафоричне словосполучення.

Х. Алазракі також визнає, що вихідне поняття може бути присутнім у тексті лише імпліцитно [Alazraki 1983a, 220], що, дійсно, дозволяє інтерпретувати гіпалагу як метонімію або метафору.

Lo buscaron por todos los rincones de ese conmovido palacio. ("El Incivil Maestro De Ceremonias Kotsuké no Suké"):

Означення *conmovido* відноситься до людей і слуг, що мешкають у палаці; цій інтерпретації сприяє дієслово *buscaron,* вжите у третій особі множини. Вираз *conmovido palacio* не можна вважати синекдохою, оскільки поняття *palacio* не замінює поняття *слуги, люди,* тому що йдеться саме про просторовий опис ситуації. Отже, таке висловлення є прикладом гіпалаги з імпліцитним вихідним поняттям.

Х. Алазракі [Alazraki 1983a, 217] пропонує класифікацію гіпалаг залежно від типу ознак, що переносяться:

1) ознака переходить від особи до об'єкту: *fumando pensativos cigarros;*

2) ознака переходить від цілого до частини: *emergían hombres de piel gris, de barba negligente;*

3) ознаки походять з інших областей і приписуються людині або сфері її життєдіяльності: *todos los Inmortales eran capaces de perfecta quietud;*

4) ознака переноситься від одного об′єкту до іншого: *una biblioteca ilegible.*

Щодо механізму утворення гіпалаги, С. Саад [Saad 2005, 176] передбачає два типи синтаксичного переміщення:

1) на синтагматичному рівні – інтракатегоріальна гіпалага (в межах одного або різних словосполучень): *del indiscreto examen del vulgo.*

2) на парадигматичному рівні – міжкатегоріальна гіпалага (зміна частини мови одним з членів реченні): *todos los Inmortales eran capaces de perfecta quietud;* гіпалага полягає в трансформації прикметника *perfecta*, який за логікою має сполучатися з дієсловом у вигляді прислівника *perfectamente*.

Виходячи з цих характеристик гіпалаги, ми визначили такі ***критерії відбору прикладів*** із творів Х.Л. Борхеса та утворення корпусу для аналізу:

1) наявність 3 елементів: а) вихідного поняття – іменника, б) означення – прикметника або дієприкметника, в) приймаючого поняття – іменника;

2) зміна синтаксичної позиції означення в реченні;

3) неологічне вживання та семантична несумісність у межах другого словосполучення.

У результаті аналізу вищезазначених творів (див. Об′єкт дослідження) до корпусу увійшли 27 прикладів. Проаналізувавши відібрані приклади та їх переклади українською та англійською мовами, ми дійшли висновку, що засобами відтворення цього прийому можуть бути калькування, заміна прикметника на синонім, прийнятий у мовленні, переміщення прикметника до вихідного іменника, перефразування.

1. Калькування та утворення авторських епітетів є найбільш розповсюдженим прийомом перекладу гіпалаги. Серед проаналізованих прикладів він зустрічається 10 разів в українських перекладах та 23 рази в англійських.

У результаті калькування в перекладі утворюється нове словосполучення, яке має, так як і оригінал, ознаки несумісності з новим іменником та зберігається зв′язок із вихідним іменником. Наприклад:

1) el arte vagabundo de los troperos – мандрівне мистецтво торгувати худобою (перекладач В.Й. Шовкун) – the vagabond art of cattle driving (перекладач А. Харлей);

2) Menos que su rostro me impresionó su aire de tranquilo misterio. – Проте вираз незворушної загадковості справив на мене навіть більше враження, ніж її обличчя (перекладач С.Ю. Борщевський) – I was impressed by her air of calm mystery (перекладач Н.Т.ді Джованні).

У цих перекладах утворені словосполучення є неологічними та є частиною комунікативного задуму автора. Завдяки калькуванню адекватно відтворюється ідіостиль Х.Л. Борхеса, а український або англійський читач може відчути авторську манеру письма.

За результатами аналізу в англійській мові прийом калькування застосовується вдвічі частіше, у той час коли в українській мові перекладачі вдаються до нейтралізації авторських неологізмів:

hombres cansados y fornidos beben un alcohol pendenciero – стомлені і могутні чоловіки п'ють міцні трунки (перекладач В.Й. Шовкун) – tired, hard-muscled men drink a belligerent alcohol (перекладач А. Харлей).

2. Заміна прикметника на синонімічний вираз зустрічається частіше в український перекладах (8 разів), ніж в англійських (2 рази). У результаті заміни прикметника на синонім або синонімічний вираз втрачається алогічність вихідного словосполучення. Така заміна унеможливлює співвіднесення означення із вихідним іменником:

1) Ciento veinte mujeres que solicitaron el confuso amparo ... fueron denunciadas .... Aunque lejanas, las miserables lágrimas y lutos de esa depredación llegaron a noticias de Kia-King – Сто двадцять жінок, які знайшли для себе не дуже надійну схованку ... були знайдені .... Чутка про ці гіркі сльози, вбивства та грабунки, подолавши неблизький шлях, зрештою дійшла до Кіа-Кінга (перекладач В.Й. Шовкун) – One hundred twenty women who fled to the pathless refuge ... were betrayed .... Though distant, the pathetic tears and cries of mourning from these depredations came to the notice of Chia-Ch'ing (перекладач А. Харлей).

2) Parece que se alimentaba muy poco y que solía recorrer descalzo las grandes habitaciones oscuras, fumando pensativos cigarros. – Розповідають, ніби він майже не їв і знай ходив босоніж по великих темних покоях, курячи сигарету за сигаретою і щось

напружено обмірковуючи (перекладач В.Й. Шовкун) – Apparently he had almost nothing to eat and spent his days roaming barefoot through the large, dark rooms, smoking a thoughtful cheroot (перекладач А. Харлей).

У цих прикладах прослідковуються такі заміни: *miserables – гіркі – pathetic, pensativo – сигарету за сигаретою – thoughtful, confuso – надійний – pathless*. У оригіналі прикметник *miserables* відноситься до *mujeres*, у такий спосіб прослідковується гіпалага, переміщення означення від одного ядра до іншого. В українському та англійському перекладах прикметники *гіркі – pathetic* сумісні із іменником *сльози, tears* і не можуть відноситися до похідного іменника. Те саме відбувається із прикметником *pensativos*, що характеризує стан людини, а в українському перекладі трансформується у прислівникову конструкцію *сигарету за сигаретою,* залежну від дієприслівника *курячи.* Вдалим вважаємо в цьому випадку прийом калькування, застосований в англійському перекладі *thoughtful.*

3. Пермутація прикметника до вихідного іменника застосовується рідко: 2 рази в українській мові та жодного разу в англійській. У результаті такого переміщення означення змінює позицію та повертається до логічного ядра-іменника: *...su vigilante nube de pistoleros – зграя пильних головорізів (перекладач В.Й. Шовкун) – his watchful swarm of armed bodyguards (перекладач А. Харлей).*

У оригіналі означення *vigilante* логічно відноситься до іменника *pistoleros;* саме таке сполучення ми бачимо в українському перекладі.

Синтаксична пермутація в перекладі може також супроводжуватися випущенням приймаючого іменника: *Domino la escritura secreta que defiende nuestro arte del indiscreto examen del vulgo. – Я володію таємницями письма, які захищають наше мистецтво від вульгарної юрби (перекладач С.Ю. Борщевський) – I have mastered the secret of writing, which protects our art from the undiscerning eyes of the common herd (перекладач Н.Т.ді Джованні).*

4. Перефразування та експлікація внутрішніх зв'язків відбувається частіше в українському перекладі, 7 разів, та лише 2 рази в англійському перекладі. Перифраз часто супроводжується модуляцією, тобто зміною фокусу опису ситуації: *...Turdera, que le ofrecía las ventajas de una soledad casi agreste – У Турдері, де мав би змогу усамітнитися, користуючись перевагами майже сільської місцевості (перекладач С.Ю. Борщевський) – ...in Turdera, which*

offered the advantages of almost countrylike solitude (перекладач Н.Т.ді Джованні).

В українському перекладі відбувається конверсія, у результаті чого нейтралізується персоніфікація, присутня в оригіналі (*Turdera, que le ofrecía – У Турдері, де…).* Словосполучення *soledad casi agreste* перефразована за допомогою дієслова *усамітнитися* та іменного словосполучення *майже сільської місцевості*.

Результатом перефразування може бути транспозиція прикметника в іншу частину мови. Таку трансформацію ми прослідковуємо 4 рази в українському перекладі та 1 раз в англійському. Найчастіше такий прийом застосовується для відтворення дієслівних словосполучень із обставиною, вираженою конструкцією *con + іменникове словосполучення*:

1) Lo declamó con lenta seguridad – Він прочитав його спокійно і впевнено (перекладач С.Ю. Борщевський) – He declaimed it slowly, confidently (перекладач Н.Т.ді Джованні).

2) Llovió, con lentitud poderosa. – Випав дощ, рясний і повільний (перекладач Ю. Покальчук). – The sky rained slow, strong rain (перекладач А. Харлей).

В українських прикладах відбувається експлікація внутрішніх логічних зв'язків речення та нейтралізується авторське словосполучення. В англійському прикладі 2) перекладач вдало замінює стилістичну фігуру та використовує метафору: *sky rained slow.*

Транспозиція означення у присудок, у результаті чого переміщується семантичне значення, відбувається в такому українському перекладі: *Una espada temblorosa estaba en su diestra – У її правиці тремтів меч (перекладач Ю. Покальчук) – Меч тремтів у його правій руці (перекладач В.Й. Шовкун – A trembling sword was in his right hand (перекладач А. Харлей).*

У англійському перекладі застосовується прийом калькування, завдяки якому вдається зберегти неологічність авторського словосполучення.

Отже, синтаксичний прийом гіпалаги є засобом експресивного синтаксису та характерною особливістю творів Х.Л. Борхеса. Завдяки цьому прийому автор змінює традиційне сприйняття світу та намагається досягнути більш об'ємної його інтерпретації. Читач оригінальних творів Х.Л. Борхеса активно включається у процес створення художнього простору тексту.

Проаналізувавши українські та англійські переклади творів Х.Л. Борхеса, ми прослідкували, що в 17 випадках (український переклад) та в 4 випадках (англійський) переклад з 27 відбувається нейтралізація авторських неологізмів у результаті семантичних замін, синтаксичних переміщень та експлікації внутрішніх зв′язків висловлення. Така статистика підтверджує наявність універсалій перекладу, зокрема нейтралізації, яка викликана прагматичними чинниками, що діють у процесі перекладу. Текст перекладу потрапляє до певного літературного та культурного контексту, нормам якого він має підпорядковуватися, оскільки мусить орієнтуватися на читача приймаючої мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Караулов Ю.Н.* Русский язык и языковая личность / Караулов Юрий Николаевич. – М.: "Наука", 1987.
2. *Alazraki J.* Génesis de un estilo: *Historia universal de la infamia* / Jaime Alazraki // *Revista Iberoamericana*. Vol.123. Núm.24. 1983. http://revista-iberoamericana.pitt.edu – pp. 247-61.
3. *Alazraki J.* La prosa narrativa de Jorge Luis Borges / Jaime Alazraki. – Madrid: Gredos, 1983.
4. *Collard P.* Apuntes sobre traducciones al francés, neerlandés e inglés de relatos de Jorge Luis Borges / Patrick Collard. // Miscelanea Antverpiensia. Homenaje al vigésima aniversario del Instituto de Estudios Hispánicos de la Universidad de Amberes. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1992. – P.123-134.
5. *Gómez Montoya, J.J., Dieck Novial, M.* La hipálage en la obra poética de Borges / John Jairo Gómez Montoya, Marianne Dieck Novial. – Medellín: Universidad de Antiouquia, 2010.
6. *Klinting H.* ¿Una hipálage textual? Lectura de "El muerto" / Hanne Klinting. // Variaciones Borges: Journal of the Jorge Luis Borges Center for Studies and Documentation. Vol.2. – Pittsburgh: University of Pittsburgh, 1996. – P.54-67.
7. *Saad M.S.* La hipálage: estudio lingüístico con especial atención a las obras de Juan Ramón Jiménez y Rafael Alberti. / Saad Muhamed Saad. // Dicenda. Cuadernos de Filología Hispánica 23. – Madrid: Universidad Complutense, 2005. – P.165-179.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *Борхес Х. Л.* Дзеркало і маска / Хорхе Луїс Борхес/ Пер. С. Борщевського // Світо-вид: літературно-мистецький журнал. Ч. III(36). – Київ: 1999. — С. 86-105.

9. *Борхес Х.Л.* Безсмертний / Хорхе Луїс Борхес / Пер. Ю. Покальчука // Всесвіт. № 2. – Київ: Всесвіт, 1976. — С. 27-37.
10. *Борхес Х.Л.* Новели / Хорхе Луїс Борхес / Пер. Покальчука // Всесвіт. № 8 – Київ: Всесвіт, 1989. – С.10-19.
11. *Борхес Х.Л.*Алеф. Прозові твори. Пер. з ісп. В.Й.Шовкуна, С.Ю.Борщевського / Хорхе Луїс Борхес. – Харків: Фоліо, 2008.
12. *Borges J.L* Aleph / Jorge Luis Borges. – Barcelona: Alianza Editorial, 1998.
13. *Borges J.L.* Collected Fictions. / Jorge Luis Borges / Translated by A.Hurley – New York: Penguin Group, 1998.
14. *Borges J.L. El libro de arena /* Jorge Luis Borges. – Madrid: Alianza Editorial, 2000.
15. *Borges J.L.* Historia universal de la infamia / Jorge Luis Borges. – Madrid: Destino, 2004.
16. *Borges J.L.* The Book of Sand / Jorge Luis Borges / Translated by Norman Thomas di Giovanni. – New York: E.P.Dutton, 1977.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Орлова И.С., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ГИПАЛАГИ В ПЕРЕВОДАХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Х.Л.БОРХЕСА

В статье анализируется синтаксический прием гипаллаги как характерная особенность идиостиля Х.Л.Борхеса. Этот прием, согласно концепции Ю.Н.Караулова, принадлежит вербально-семантическому уровню выражения языковой личности. Для его передачи в переводе используется прием калькирования и другие виды замен.

Ключевые слова*: идиостиль, гипаллага, калькирование, нейтрализация.*

Orlova I., Cand. Of Phil.Sc., Associate Professor
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

RENDERING OF HYPALLAGE IN THE TRANSLATION OF J.L. BORGES′ WORKS

This article analyses the syntactic device of hypallage as a characteristic feature of the J.L. Borges′ personal style. This device, due to the theory of J.Karaulov, lies on the verbal and semantic level of the language personality. In order to translate this device are used loan translation and other types of shifts.

Key words*: author′ writing style, hypallage, loan translation, neutralization.*

УДК 811.134.2’81’42

Охріменко В.І., д.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СМИСЛОВА СТРУКТУРА МОДАЛЬНОГО ОПЕРАТОРА IN REALTÀ (на матеріалі італійської мови)

У статті розглянуто взаємозалежність між семантикою італійського модального оператора in realtà як згорнутою структурою, що належить до когнітивно-семантичного поля достовірності, та параметрами мікротексту його функціонування.

Ключові слова: *модальність, модальне значення, модальний оператор, смислова структура.*

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного дослідження категорії модальності у сучасній лінгвістиці, що носить поліпарадигмальний характер.

Метою статті є визначення функціональних характеристик висловлень з модальним оператором *in realtà*, що належить до когнітивно-семантичного поля (КСП) достовірності, та окреслення його смислової структури.

Об’єкт дослідження становить мікротекст функціонування модального оператора *in realtà.*

Предметом дослідження є дискретизація смислового простору мікротексту, у якому функціонує модальний оператор *in realtà.*

Наукова новизна дослідження полягає у першій спробі розкриття смислової структури модального засобу через встановлення взаємозалежності між його семантикою як згорнутою структурою та параметрами мікротексту, у якому він функціонує.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. У нашій концепції визначаємо категорію модальності як чотирирівневе утворення: модальне когнітивно-семантичне поле – модальне значення – модальна одиниця – сукупність її функціонально-семантичних варіантів (ФСВ). На відміну від концепції функціонально-семантичного поля (ФСП) О.В. Бондарка [Бондарко 1990], ми постулюємо сполучення модальної одиниці з модальним полем не безпосередньо, а через модальне значення. *Модальне поле* є абстрактною сутністю, в основі якого міститься бінарна опозиція. Її нейтралізація відбувається не відразу, а є процесом, прослідкувати який можна лише у мікротексті, що

відображає функціонування модальної одиниці. *Модальне значення* визначається за сукупністю параметрів, які каузують зняття невизначеності опозиції модального поля. *Модальна одиниця* розглядається в аспекті взаємозалежності її семантики як згорнутої структури та параметрів мікротексту функціонування у приядерній зоні (безпосередня сполучуваність), на ближній периферії (рівень висловлення, до складу якої входить модальна одиниця, або суміжного висловлення) та на периферії (рівень мікротексту). *Функціонально-семантичний варіант* модальної одиниці визначаються після її дослідження у мікротексті і побудови моделей мікротексту (кожній моделі мікротексту відповідає ФСВ). В основі назви моделі мікротексту знаходиться провідна група модусів. У результаті взаємодії епістемічного модусу з перцептивним, емотивним, волітивним, аксіологічним та поділу ментальної діяльності на синтетичну та аналітичну за Л.С. Виготським [Выготский 2000, 200], маємо 2 синтетичні моделі (сенсорно-рефлективного синтезу, сенсорно-емотивно-рефлективного синтезу) та 4 аналітичні (рефлективізації перцепції, рефлективізації емотивності, рефлективізації волітивності, рефлективізації аксіологічності). Розгортання інформації у мікротексті за певними векторами (перцептивним, емотивним, епістемічним, волітивним, аксіологічним), характер внутрішньофразової та трансфрастичної зв’язності уможливлює відстеження процесу смислотворення модальної одиниці. На відміну від усіх інших концепцій поля, зокрема концепції ФСП О.В. Бондарка, ми виносимо *принцип ядра та периферії у мікротекст*: ядром є модальна одиниця, приядерну зону складає її безпосередня сполучуваність, ближню периферію – різнорівневі мовні засоби модального висловлення, периферію – мікротекст (зазвичай рівень 3–5 висловлень).

Точкою відліку при розкритті смислової структури модальної одиниці є її *семантика* та зв'язок з *опозицією модального поля*. Модальний оператор *in realtà* належить до КСП достовірності з опозицією "уявлення про дійсність *vs* співвіднесення з дійсністю". Нейтралізація цієї опозиції існує не відразу, а є *процесом*, прослідкувати який можна під час дослідження мікротексту, у якому функціонує модальна одиниця. У семантиці модального оператора *in realtà* зафіксовано лише другий член бінарної опозиції, а саме: співвіднесення з дійсністю (в аспекті

заперечення). Чинники позамовної дійсності та встановлення закономірностей їх вербалізації дозволять окреслити смислову структуру модального оператора і змоделювати з високим ступенем імовірності ситуації його вживання.

В італійському тлумачному словнику *in realtà* не розглядається як окрема форма; натомість подаються основні значення лексеми *realtà* – іменника, що входить до складу цього модального прислівника, серед яких слід відмітити: 1) вказування на те, що існує та 2) вказування на те, що протиставляється вимислу, снам, уявному, можливому [IDDLI, 1702]. Укладачами словника помічена "подвійна" функція *realtà*: вказування і на дійсне, таке, що існує фактично, і на уявне.

Невідповідність дійсному положенню справ асоціюється з ілюзорністю, позірністю, хибністю [Апресян 2008, 25]. К. Ясперс зазначав, що "зустріч з реальністю (…) завжди має вигляд розрушення ілюзії" [Jaspers 1972, 78]. Аналіз висловлень з *realtà* виявив високу частотність вживання у модальному висловленні таких ЛО: *sogno, fantasia, immaginazione, chimere,* що розглядаються як "елементи квазіреальності" [Левицкий 2011, 448]. Наприклад: *(...) quasi non capivo se fosse sogno o realtà, mi fece trapassare di botto dall'indifferenza alla passione (Moravia RR, p. 9) O pure: Dipende da te, perché quel bagliore di fantasia diventi realtà (Capuana UV, p. 17).*

Також частотним є словосполучення *inattesa realtà* – ‘неочікувана реальність’, *diversa realtà* – ‘інша реальність’, *vera realtà, realtà dei fatti* – ‘справжня реальність’ (у розумінні ‘протилежна очікуваній’). Наприклад: *Quei ricordi così vivi, così netti pochi giorni addietro ora, sotto l’impressione di quella inattesa realtà, se li vedeva sbiadire rapidamente davanti con un senso di pena e d’indefinito terrore (Capuana G, p. 17). Mi trovò dinanzi una realtà troppo diversa (Barbaranelli, p. 13). Peccato che la realtà dei fatti sia diversa (Morante, p. 60).*

Можна висунути припущення про виникнення значення модального оператора *in realtà,* за яким при плануванні практичної діяльності відбувалося зіставлення уявного, запланованого (як має бути) і справжнього (як є насправді). Відсутність збігу запланованого з реальним викликала потребу у фіксуванні цього мовними засобами.

Вихідною гіпотезою є наявність у смисловій структурі *in realtà* семи протиріччя, що визначає основну закономірність кореферентних дійсності ситуацій, вербалізованих у мікротексті функціонування цього модального оператора як *зіставлення* рефлективної ситуації у момент мовлення з ситуацією, що була в минулому. Отже, йтиметься про суб'єктивну реакцію на факт, яка може бути модальною оцінкою мовцем ментально-епістемічного сприйняття, психоемоційного переживання й аксіологічного осмислення або переосмислення інформації [Рябцева 1995, 140].

Розглянемо основні моделі мікротексту, у якому функціонує модальний оператор *in realtà*.

1. Модальний оператор *in realtà* у складі моделі рефлективізації перцепції. Параметрами кореферентної дійсності ситуації, що міститься в основі мікротексту цієї моделі, є: зіставлення ситуації перцепції у минулому з ситуацією перцепції у момент мовлення; переоцінка перцепції суб'єктом; зв'язок перцепції суб'єкта з емоційно значущими подіями; тенденція до моносуб'єктності; опора на емпіричне сприйняття та вивідні знання. Проілюструємо прикладом.

(1) *Restai ancora là, presso la tavola, senza muovermi, senza pensare a niente, e mi parve che trascorresse così un tempo lunghissimo;* (1) (2) *ma* <u>*in realtà,*</u> *quando mi mossi per recarmi di sopra a dormire, la sigaretta lasciata accesa da mio padre bruciava ancora sul piatto, fra le bucce d'arancia. Dunque, era trascorso appena qualche minuto e a me quella giornata, e quella serata finite appena,* <u>*sembravano*</u> *invece,* <u>*chi sa perché*</u>*, lontane ormai da anni* (2) *(Morante, p.129).* Текстовий блок (1) містить інформацію про неадекватну перцепцію мовця: йому здавалось, що пройшло дуже багато часу, поки він сидів за столом. Маємо не просто інтерпретацію фрагмента дійсності в режимі перцепції, а оцінку перцепції, що вводиться експліцитним модусом (*mi* <u>*parve che*</u> *trascorresse…*). Характерним для текстового блоку (1) є також вказування на емоційний стан мовця: пригніченість, апатію (*senza muovermi, senza pensare a niente*). Текстовий блок (2) вводиться модальним оператором *in realtà,* описує фрагмент дійсності, що сприяє усвідомленню мовцем хибної інтерпретації сенсорних даних: він помічає на столі цигарку свого батька, яка все ще догорала, і робить висновок, що *насправді* пройшло всього кілька хвилин. Слід відзначити антонімічні відношення між сегментами мікротексту,

що розділяються *in realtà* (*senza muovermi – quando mi mossi; un tempo lunghissimo – qualche minuto*). У мікротексті розкривається механізм хибної інтерпретації сенсорної інформації.

Зауважимо, що частотним є вживання у препозиції до модального оператора *in realtà* протиставних сполучників, традиційним контекстом яких виступають ситуації, пов'язані з порушенням особистих очікувань суб'єкта та нормативних стереотипів [Труб 1994, с. 49].

Отже, параметрами моделі мікротексту рефлективізації перцепції є контамінація перцептивного і епістемічного модусів у мікротексті з домінуванням епістемічного; умовний поділ мікротексту на два текстові блоки. Особливості текстового блоку (1): позначення місцеположення суб'єкта (вживання темпоральних / локативних маркерів, дескрипція), ненейтрального емоційного стану суб'єкта – збудження / пригнічення (*eccitato, in ansia / depresso, senza muoversi*), інтерпретації суб'єктом сенсорної інформації; експліцитний епістемічний модус на позначення оцінки перцепції суб'єктом (*sembrare (parere) che*). Особливості текстового блоку (2): позначення переоцінки суб'єктом перцептивних даних (трансформація підсвідомого емотивно маркованого сенсорно-рефлективного синтезу у свідомий: *quando – notare che – dunque / allora* + переоцінка); сполучення модального оператора – диз'юнкта *in realtà* з диз'юнктивними конекторами *ma, però*; смислові відношення контрадикторності між текстовими блоками (1) та (2); *in realtà* у якості маркера: 1) неадекватності інтерпретації сенсорної інформації суб'єктом сприйняття; 2) об'єктивації перцептивного модусу.

2. Модальний оператор *in realtà* у складі моделі рефлективізації волітивності. Параметрами кореферентної ситуації є: зіставлення конкретної ситуації з минулого із ситуацією рефлексії у момент мовлення; оцінка наміру суб'єкта в аспекті реалізації / нереалізації; опора на вивідні знання. Розглянемо приклад.

(1) *Ma non fu solo una motivazione logistica a guidare quassù Maria Carmela. La Maiorano arrivò coi Testimoni di Geova, il movimento di cui, come il marito, era seguace (hanno una Sala del Regno sul nostro corso)* (1) *In realtà* (2) *si illudeva che quegli adepti potessero aiutarla a sbarcare il lunario. Non fu così* (2) *(Oggi, N 20, 05. 2005, p. 36).* Висловлення текстового блоку (1) відтворюють послідовність подій: йдеться про переїзд синьйори Майорано до

містечка Гамбатеза, куди вона перебралась разом із представниками організації свідків Ієгови. Текстовий блок (2), що вводиться модальним оператором *in realtà,* містить інформацію про причину переїзду: йдеться про ілюзії жінки щодо бодай якоїсь матеріальної допомоги від релігійної організації, які не виправдились. Висловлення з *in realtà* містить експліцитний епістемічний модус із семантикою хибності (*si illudeva che*). Мікротекст розкриває механізм суперечності між наміром суб'єкта та його реалізацією, що усвідомлюється мовцем – суб'єктом модальної оцінки.

Отже, параметрами моделі мікротексту рефлективізації волітивності є поділ мікротексту на два текстові блоки зі смисловими відношеннями контрадикторності. Особливості текстового блоку (1): висловлення на позначення дій суб'єкта в узгодженні з наміром; вживання ЛО волітивної семантики (*volere, motivazione, intenzione*). Особливості текстового блоку (2): висловлення зі структурою: подієвість + оцінність; частотність вживання ЛО привативної епістемічної семантики (*illusioni, illudersi che, sbagliarsi*); частотність вживання висловлень на позначення заперечення подієвості (*non fu così, non successe così*); частотність внутрішньофразової (трансфрастичної) контамінації модальним значенням заперечної можливості; формування модальним висловленням з *in realtà* ретроспекції; зростання смислової щільності у висловленні з *in realtà:* введення експліцитного епістемічного модусу зі вказівкою на хибність (*illudersi che, credere che... ma*); тенденція до збігу меж між текстовими блоками із завершенням синтаксичного періоду; *in realtà* у якості маркера: 1) контрадикторності між наміром суб'єкта та його реалізацією; 2) об'єктивації волітивного модусу.

У процесі аналізу було виявлено безпосередню найчастотнішу сполучуваність модального оператора *in realtà і*з заперечними кванторами *no, non,* диз'юнктивними конекторами *ma, però,* допустовими конекторами *sebbene*, *mentre*, *anche se,* екзистенційним предикатом *essere* + маркерами бачимості *come se, siccome*, ментальними предикатами, що допускають подвійну модальність *de re* та *de dicto: credere, supporre*, ментальними предикатами на позначення хибного епістемічного стану (*illudersi, sbagliarsi*) та епістемічного стану незнання (*non sapere, non capire*), словосполученням *venir fuori che.* Ці одиниці відносяться до

приядерної зони ізоморфності модального оператора. Подамо приклади. *In realtà, non voleva che il visconte si scorasse, avvedendosi che l'esercito cristiano consisteva quasi soltanto in quella fila schierata, e che le forze di rincalzo erano appena qualche squadra di fanti male in gamba (Calvino, p. 6). (...) ma poi in realtà sia più ben visto e ascoltato il principe tale, perché ha venti milioni, di quello che il povero onesto e intelligente… (Codèmo, p. 6). Non sapeva, in realtà, quanto si stava sbagliando. Su tutte e due le cose (Moccia TMSC, p. 12).*

Для *ближньої периферії* характерним є вживання ЛО на позначення нещирого наміру *fingere, far finta, darsi l'aria, apparentemente*), перцептивних предикатів *sembrare*, *parere* у якості ментальних. У таких випадках висловлення з модальним оператором *in realtà* виконує функцію спростування очікувань. Для ближньої периферії характерним є також вживання конструкцій *sembra (pare) A, ma in realta è non-A*, сполучуваність з екзистенційним предикатом *essere*, показниками бачимості *come se*, *siccome*, екзистенційним предикатом у кон'юнктиві (*in realtà è, come se fossimo...*). Подамо приклади: *Cercò di far finta di non essere disperato. In realtà lo era moltisimo (Moccia TMSC, p. 85). Sembra scocciato, ma in realtà come sempre divertito (Moccia HV, p. 138). – Fai benissimo, – soggiunse Guido in tono apparentemente bonario, ma in realtà alto ed amaro (Codèmo, p. 115). In realtà è come se fossimo tutti in libertà provvisoria (Barbaranelli, p. 14).*

Зауважимо, що найчастотнішою є сполучуваність *in realtà* з диз'юнктивним конектором *ma*. Це свідчить, що основним системоформотворчим смислом, релевантним для вияву ізоморфності модального оператора параметрам мікротексту, є диз'юнкція. Іншими системоформотворчими смислами є допустовість та оцінність, що вербалізуються за допомогою сполучників, словосполучень і конструкцій. *In realtà* виконує функцію зняття ентропії, здійснюючи спростування сподівань, очікувань, припущень, указуючи на хибність оцінки. Виявом диз'юнкції у ближній периферії та на периферії є смислові відношення контрадикторності між текстовими сегментами. Ці дані разом з ФСВ *in realtà* ми заносимо до смислової структури модального оператора.

Внутрішня форма: вказування на відповідність дійсності з позицій відстороненого спостерігача. Етимон: лат. *res* 'справа, річ'. *Виникнення значення: при плануванні практичної діяльності

відбувалося зіставлення уявного, запланованого (як має бути) і справжнього (як є насправді). Відсутність збігу запланованого з реальним викликала потребу фіксувати це мовними засобами. Опозиція модального поля "уявлення про дійсність *vs* співвіднесення з дійсністю" не нейтралізується: уявлення суб'єкта про дійсність суперечать дійсності.

Модальний статус: модальний оператор. Основними ФСВ *in realtà* з інтегративною ознакою 'об'єктивація суб'єктивного модусу (в аспекті заперечення)' є: 1) неадекватність інтерпретації сенсорної інформації суб'єктом сприйняття; 2) усвідомлення суб'єктом хибної інтерпретації емоційного реагування; 3) контрадикторність між наміром суб'єкта та його реалізацією; 4) оцінна асиметричність між суб'єктом / об'єктом та імплікованою йому ознакою зі зміщенням у бік негативного.

Квазісинонімія: *davvero.* Умови максимального зближення значень *in realtà – davvero*: набуття контекстом ознак суб'єктивації, вживання дейктичних показників присутності суб'єкта; при цьому смислові відношення контрадикторності між сегментами модального висловлення та мікротексту зберігаються, а в приядерній зоні ізоморфності зазвичай уживаються диз'юнктивні конектори.

Антонімія: *infatti.*

Семантичні імплікатури: [істинність в аспекті контрфактичності: суперечність суб'єктивних уявлень про дійсність; об'єктивація, контамінована оцінкою].

Приядерна зона: найчастотніша сполучуваність із диз'юнктивними конекторами *ma, però (ma in realtà)*, заперечним квантором *no (no, in realtà);* допустовими конекторами *sebbene*, *mentre*, *anche se*; ментальними предикатами, що допускають подвійну модальність *de re* та *de dicto: credere, supporre*; ментальними предикатами на позначення хибного епістемічного стану (*illudersi, sbagliarsi*) та епістемічного стану незнання (*non sapere, non capire*); словосполученням *venir fuori che. Заборона на сполучуваність: *sembrare, parere* (відсутність сполучення з маркерами проблематичної достовірності); **In realtà?* (невживання у квеситивах).

Ближня периферія: вживання у препозиції ЛО на позначення нещирого наміру *fingere, far finta, darsi l'aria, apparentemente*; вживання кондиціоналу *(potesse),* що відображає ускладнення диз'юнкції зумовленістю; функціонування перцептивних предикатів *sembrare*, *parere* у якості ментальних; вживання конструкцій: *sembra*

(pare) A, ma in realta è non-A. Сполучуваність з екзистенційним предикатом *essere*, показниками бачимості *come se*, *siccome*, екзистенційним предикатом у кон'юнктиві (*in realtà è, come se fossimo...*). Вживання ЛО на позначення несправдження очікувань: *delusione, disillusione, disincanto, disinganno, rimanere (restare) deluso.* Вживання у постпозиції висловлень, до складу яких входять заперечний квантор та екзистенційний предикат (*Non fu cosi*).

***Периферія*:** функціонування в аналітичних текстових моделях, що вербалізують переосмислення та переоцінку суб'єктивних відчуттів, емоцій; хибні сподівання, неадекватну оцінку. Дублювання смислових відношень диз'юнкції на смисловому рівні (смислові відношення контрадикторності між текстовими сегментами).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Ю.Д. От истины до лжи по пространству языка / Юрий Дереникович Апресян // Логический анализ языка. Между ложью и фантазией: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова. – М.: Издательство "Индрик", 2008. – С. 23-45.

2. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность : [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Беляева Е.И., Корди Н.Н., Цейтлин С.Н. и др.] . – Ленинград: Наука, 1990.

3. Выготский Л.С. Психология: [сб. осн. тр.] / Лев Семенович Выготский; [предисл. Н.Е. Веракса] – [переизд.]. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с. (Серия "Мир психологии").

4. Левицкий А.Э. Сон и *мечта* в пространстве квазиреальности (на материале восточнославянских и западногерманских лингвокультур) / Андрей Эдуардович Левицкий // Логический анализ языка. Лингвофутуризм. Взгляд языка в будущее: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова. – М.: Издательство "Индрик", 2011. – С. 448-460.

5. Рябцева Н.К. Истинность в субъективно-модальном контексте / Надежда Константиновна Рябцева // Логический анализ языка. Истина и истинность в культуре и языке: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова, Надежда Константиновна Рябцева. – М.: Наука, 1995. – С. 139-151.

6. Труб В.М. О коммуникативных аспектах отрицания как негативной оценке истинности / В.М. Труб // Вопросы языкознания / отв. ред. Тамаз Валерианович Гамкрелидзе. – М. : Наука, 1994. – № 1. – С. 44-61.

7. Il Dizionario della lingua italiana (IDDLI) / Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli. – [2-a ediz.] – Firenze: Le Monnier, 2000-2001. – 2390 p. *8. Jaspers K.* Philosophy of Existence / Karl Jaspers [translated and with an

Introduction by R.F. Grabau]. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. – 99 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Barbaranelli F. Prigionieri di un incubo: gli anni di piombo della giustizia [Risorsa elettronica]: Tratto da: "Prigionieri di un incubo: gli anni di piombo della giustizia" di Fabrizio Barbaranelli. – Roma: Gangemi Editore, 2001. – Режим доступу: http://www.lieberlieber.it/biblioteca/b/barbaranelli/prigionieri_di_un_incubo/pdf/barbaranelli_prigionieri_p.pdf

2. Calvino I. Il visconte dimezzato [Risorsa elettronica]. – Режим доступу: http://www.scribd.com/doc/13071781/Calvino-Italo-Il-Visconte-Dimezzato

3. Capuana L. Giacinta [Risorsa elettronica]: Tratto da: "Giacinta" di Luigi Capuana. – Roma: Editori riuniti, 1980. – Режим доступу: http://www.lieberlieber.it/biblioteca /c/capuana/ giacinta/pdf/ giacin_p.pdf

4. Capuana L. Un vampiro [Risorsa elettronica]: Tratto da: "Un vampiro" di Luigi Capuana. – Firenze: Passigli, 1995. – Режим доступу: http://www.lieberlieber.it/biblioteca/c/capuana/un_vampiro/pdf/un_vam_p.pdf

5. Codemo L. La rivoluzione in casa [Risorsa elettronica]: Tratto da: "La rivoluzione in casa" di Luigia Codemo. – Bologna: Cappelli Stampa, 1966. – Режим доступу: http://www.lieberlieber.it/biblioteca/c/codemo/la_rivoluzione_in_casa/pdf/ la_riv_p.pdf

6. Moccia F. Ho voglia di te / Federico Moccia. – Milano: Feltrinelli, 2006. – 415 p.

7. Moccia F. Tre metri sopra il cielo / Federico Moccia. – Milano: Feltrinelli, 2007. – 395 p.

8. Morante E. L'isola di Arturo / Elsa Morante. – Torino: Einaudi, 1957. – 379 p.

9. Moravia A. Racconti romani / Alberto Moravia.– Milano: Bompiani, 1986. – 183 p.

10. Oggi: settimanale di politica, attualità e cultura / ed. Paolo Occhipinti. – N.20 / 18.05.2005 – 162 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Охрименко В.И., д.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Смысловая структура модального ОПЕРАТОРА IN REALTÀ (на материале английского языка)

В статье рассмотрена взаимозависимость между семантикой итальянского модального оператора in realtà как свернутой структурой, который принадлежит к когнитивно-семантическому полю достоверности, и параметрами микротекста его функционирования.

Ключевые слова: *модальность, модальное значение, модальный оператор, смысловая структура.*

Ohrimenko V.I, Doctor of Philology, Associate Professor
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

Semantic structure of modal operator *in realtà*
(based on Italian language)

The article focuses on mutual dependence between the semantics of Italian modal operator in realtà as a condensed structure being part of cognitive-semantic field of trustworthiness and parameters of microtext of its functioning.

Key words: *modality, modal meaning, modal operator, sense structure.*

УДК 811

Падалка Ю.М., асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОДАЛЬНІСТЬ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ТА ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ

У статті проаналізовано походження, запровадження, історія розвитку поняття "модальність". Представлено погляди на категорію модальності Арістотеля, І. Канта, М. Епштейна. Розглянуто питання співвідношення лінгвістики та філософії в межах розгляду категорії модальності.

Ключові слова: *модальність, явище модальності, модус, висловлення, зміст (пропозиція) висловлення, диктум.*

Термін "модальність" використовується різними науками: логікою, філософією, мовознавством, літературознавством та ін. Модальність (від латинського "modus") – міра, спосіб, образ. У філософії виділяються онтологічна модальність, що означає спосіб існування будь-якого об'єкта або протікання будь-якого явища, і гносеологічна (логічна) модальність, яка вивчає сутність пізнавального процесу.

Уперше поняття модальності започатковано в "Метафізиці" Аристотеля (він виділив три основні модальні поняття: реальність і можливість, необхідність), звідки перейшли у класичні філософські системи. Про модальність знаходимо різні думки у Теофраста, Евдема Родоського, коментаторів Аристотеля, пізніше – у

середньовічних схоластів. У філософії Нового часу та логіці запропоновано І. Кантом розділ думок на асерторичні (думки про дійсність), проблематичні (думки про можливість), аподиктичні (думки про необхідніст) та думки достовірні й вірогідні.

Михайло Епштейн у "Філософії можливого" узагальнює підходи гуманітарного мислення у різних сферах до вивчення модальностей. Поняття модальностей М. Епштейн відносить до основоположних і вибудовує особисту теорію можливого, визначаючи істиннісні модальності буття: необхідне та можливе, дійсне. Як найзначнішу, М. Епштейн виділяє модальність можливого, через яку визначаються ще дві інші модальності.

Як у мовознавстві, так і у філософії визначають три типи модальності та три основні способи дієслова: дійсне (є), наказове (будь), умовне (було би).

У лінгвістиці модальність визначається як функціонально-семантична категорія, яка виражає будь-які види відношень вислову до дійсності та будь-які види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного. У західноєвропейській лінгвістиці найбільш поширеною є концепція модальності вченого Ш. Баллі, суть якої полягає в тому, що в різному вислові характерною рисою є основний зміст (диктум) і модальна частина (модус), яка виражає інтелектуальну, емоційну або вольову думку мовця до диктуму.

Обсяг цього поняття та обіг мовних явищ у концепціях багатьох лінгвістів не збігаються. У сучасному мовознавстві термін "модальність" має надзвичайно широке розуміння. Неможливо визначити декількох авторів, які розуміли б цей термін однаково, проте в будь-яке трактування цього поняття обов'язково входить елемент оцінки: точка зору щодо очевидного або прихованого виглядів. На підставі того, що піддається оцінці виділяються, два основні типи модальності: об'єктивна та суб'єктивна. Одна з мовних універсалій – це, яка категорія модальності може знаходити вираз на різних рівнях мови (синтаксичному, морфологічному, інтонаційному).

Говорячи про явище модальності, слід у першу чергу зупинитися на концепції модальності в метафізиці Аристотеля. Незважаючи на величезні успіхи в дослідженні модальних логік, проблеми, поставлені її родоначальником Аристотелем, що розробив і побудував оригінальну модальну систему, як і раніше представляють значний інтерес для багатьох учених. Головна

складність полягає в описі саме Аристотелевої модальної силогістики, і рішення цієї проблеми ускладнюється, імовірно, незавершеністю досліджень, що здійснювалися самим Аристотелем, і впливом традиції його учнів, які не тільки розвивали ідеї Стагиріта, але й розробляли власні теорії. Неоднозначне тлумачення старогрецьким ученим двох центральних понять алетичної модальної логіки – можливості та необхідності – дає можливість зробити висновок про заплутаність і суперечність першої модальної теорії [1].

У сучасних логіках реконструйовані значні фрагменти силогістики Аристотеля і побудовані семантики або більшою, або меншою мірою адекватні вченню Аристотеля. Але, мабуть, перш ніж будувати семантику для повної модальної системи, що описує як аподиктичні, так і проблематичні вислови, необхідно чітко уявляти собі, які положення сам Аристотель приймав, а які він відкидав. Ураховуючи сказане, зазначимо, що як це не дивно, але дотепер немає закінченого історико-логічного дослідження модальної силогістики грецького мислителя. Учені у своїх реконструкціях модальної силогістики Стагиріта спираються більше на загальне бачення цієї системи, ніж на детальний попередній її аналіз. З цих міркувань представляється досить актуальною проблема саме історико-логічного дослідження системи Аристотеля.

Логічна протилежність можливості та необхідності в Аристотеля має свою онтологічну основу. За метафізикою грецького вченого ("першою філософією") існує протилежність між світом мінливих речей природи, у якому немає місця для строгої необхідності та який є областю можливого (вірогідного), і зрозумілі вічною суттю, пізнання якої виражається в необхідних істинах, відносно яких немає місця для простої можливості.

Проте у своїй логічній теорії модальностей Аристотель строго не дотримується онтологічного тлумачення можливості й дійсності. Так, він стверджує, що поняття можливості вживається у трьох аспектах значення: по-перше, можливим ми називаємо необхідне, по-друге, не необхідне і, по-третє, те, що може бути. Але це положення, подане у творі "Про тлумачення", пояснюється в "Першій Аналітиці": якщо необхідне називається можливим, то термін "можливе" уживається в особливому значенні (тут лише омонім, що вводить в оману), а необхідне не є можливим [2; с. 92].

І справді, перші два види поняття можливості мали діаметрально протилежне значення.

В античній філософії поняття закону природи було у Геракліта, Демокрита, Епікура та у стоїків, але було відсутнім у Платона, Аристотеля і скептиків. Відповідно до навчання Аристотеля, у природі немає строгої закономірності, а є те, що лише "відбувається здебільшого", він задовольняється індукцією простого переліку, оскільки вона достатня для мети встановлення того, що буває здебільшого.

Логічне трактування можливості в Аристотеля має зв'язок з його онтологічним розумінням можливості. Реальна можливість у філософії Аристотеля розуміється як можливість руху і зміни. Можливе є все те, що може приводити в рух або змінити що-небудь, або щось приводиться чим-небудь іншим у рух або змінюється. У цьому значенні можливість є принципом руху (активного або пасивного). В іншому значенні реальна можливість у Аристотеля розуміється як закладена в самій мові потенція, яка може розвиватися і здійснюватися. Потенційне в цьому значенні саме собою стає дійсним, якщо йому ніщо зовнішнє не перешкоджає [3; с. 72]. Таким чином, Аристотель приймає два види реальної можливості: принцип руху від зовнішньої дії, іманентний принцип становлення – рухи, зміни і розвитку.

У вченого логічна можливість – віддзеркалення реальної можливості, і тому думки можливості відмінні від проблематичних думок подальшої формальної логіки, які відрізняються від асерторичних думок ступенем суб'єктивної упевненості.

Думки про одиничні мінливі речі можуть володіти фактичною або можливою істиною, необхідна ж істина належить лише до загальних понять. Проте Аристотелю не завжди вдається чітко провести межу між цими трьома видами істини. Як у своєму вченні про категорії, так і в теорії думок (зокрема, у вченні про модальність) Аристотель виходить з мовних даних і відшукує логічні форми в граматичних формах. Логічні ж форми для Аристотеля – суть віддзеркалення реальних відносин речей у найоб’єктивнішій дійсності.

Аристотель – творець теорії категоричного силогізму, яка розроблена ним уперше і притому з такою ретельністю й усебічністю, що подальшим дослідникам залишилося внести лише незначні, другорядні уточнення.

Заслугою Аристотеля є те, що він уперше дав вчення про розподіл думок щодо модальності та розробив теорію модальних силогізмів. У аристотелівській модальній силогістиці всі модуси з двома проблематичними посилками мають бути неправомірними, і цей висновок виходить з принципів аподиктичної силогістики, які постулює сам Аристотель. В асерторичній силогістиці не мають висновку модуси з двома приватними або двома негативними посилками, подібне обмеження доречне і для третьої (разом з кількістю і якістю) характеристики думок – модальності.

Заслуговує на увагу і питання вивчення герменевтики як засобу тлумачення прихованого модального змісту. Сьогодні у філософії та лінгвістиці під герменевтикою розуміється один з основоположних методів тлумачення прихованого значення тексту. Цей метод активно використовується за кордоном, наприклад, у Німеччині у практиці шкіл і ВНЗ на заняттях з аналітичного читання. Теоретичний інтерес до герменевтики як до основного методів осмислення тексту, особливо збільшився останнім часом у зв'язку з бурхливим розвитком нового, когнітивного напряму у вивченні мови. Уважається, що феномен герменевтики допомагає розкрити складний процес взаємодії мови і мислення.

Ф. Шлейєрмахера трактує герменевтику як вчення про "розуміння" (цілісного духовно-душевного переживання – comprendre) та методологічну основу багатьох гуманітарних наук на основі від "пояснення" (expliquer) у природних науках.

Проблематика герменевтики склалася задовго до феноменології Гуссерля. Нагадаємо, що проблематика герменевтики виникла спочатку в межах екзегетики, тобто дисципліни, мета якої полягає в тому, щоб зрозуміти текст: зрозуміти, виходячи з нього інтенції, зрозуміти на підставі того, що він хоче сказати. Якщо екзегеза і породила проблематику герменевтики, іншими словами, поставила питання про інтерпретацію, то тому, що будь-яке читання тексту, до того ж пов’язане з питанням про те, з якою метою теж написаний завжди здійснюється всередині того чи іншого співтовариства, тієї чи іншої традиції, того чи іншого перебігу живої думки, що мають свої передумови та висувають особисті вимоги: так, прочитання грецьких міфів стоїчної школи на основі натурфілософії й етики містить герменевтику, значно відмінну від раввіністської інтерпретації Тори в Галахе й Аггаде. Апостольське тлумачення

Старого Завіту в світлі пришестя Христа дає зовсім інше, ніж у рабинів, прочитання подій, розпоряджень, персонажів Біблії.

Основна мета герменевтики минулого століття – це розкриття авторської інтенції, літературна тенденція автора і його залежність від конкретних і соціальних умов. З початку XX століття розуміння значення тексту розвивається незалежно від соціальних і суб'єктивних умов як самостійна структура. У центр уваги дослідника потрапляє мовний феномен – метод, орієнтований на рефлексію. Основоположниками цього методу після другої світової війни вважаються дві найважливіші школи: структуралізм і феноменологічна школа німецької герменевтики. У наші дні поняття "герменевтика" широко застосовується в історії культури. Якщо необхідно виразити процес тлумачення, пояснення, роз'яснення, застосовується разом з "розумінням" термін "інтерпретація", який розповсюджується як на тлумачення стародавньої, так і сучасної літератури та її текстів.

З недавнього часу відбулося повернення герменевтики як теорії розуміння. Причому під "розумінням" мається на увазі мистецтво усвідомлення значення знаків. Мета розуміння – здійснити перехід від виразу до основної інтенції знаку й вийти зовні через вираз. Основоположним для розуміння й інтерпретації він вважає, услід за В. Дільгеєм, той момент, що розуміння постає можливим натомість здатності, якій наділена будь-яка свідомість, проникати у якусь іншу свідомість, не опосередковано шляхом "переживання" (re-vivre), а безпосередньо відтворенням творчого процесу та виходячи із зовнішнього виразу (наприклад, письмова фіксація тексту або дискурс). Звідси випливає, що розуміння (за П. Рікером "verstehen") – це загальне проникнення в іншу свідомість зовнішнього позначення [4; с. 37].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ватин И.В.* Человеческая субъективность. Ростов-на-Дону: ИРА, 1984. – С. 45.

2. *Волкова Н.А.* Использование методики интерпретации эгоцентрических элементов при анализе текстовой модальности (на примере рассказов В.М. Шукшина) / Н.А. Волкова // Вестник / Томский государственный университет: Общенаучный периодический журнал : Бюллетень оперативной научной информации. – 2006. – № 106. – Декабрь: Художественный текст: семиотика, лингвистика, поэтика. – Томск : Изд-во ТГУ, 2006. – С. 36–39.

3. *Делёз Ж.* Логика смысла; Пер. с фр. – М.: "Раритет"; Екатеринбург: "Деловая книга", 1998. – 480 с.
4. *Кобозева И. М.* Лингвистическая семантика : учебник / И.М. Кобозева. – [изд. 4-е.]. –М. : Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Падалка Ю., *асп.,*
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

МОДАЛЬНОСТЬ КАК ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ И ФИЛОСОФСКАЯ КАТЕГОРИЯ

Рассмотрено происхождение, внедрение, истории развития понятия "модальность". В статье представлены взгляды на категорию модальности Аристотеля, Канта, Эпштейна. Проанализирован вопрос о соотношении лингвистики и философии в рамках рассмотрения категории модальности.

Ключевые слова: *модальность, значение модальности, модус, высказывание, содержание высказывания, диктум.*

Padalka J.,postgraduate student
Institute of Pilology, Taras Schevchenko National University of Kyiv

MODALITY AS A LINGUISTIC AND PHILOSOPHICAL CATEGORY

Is devoted to the examination of the problem of origin, inculcation, history and development of the concept of "modality". The author reviews in detail interpretations of modality by such scientists as Aristotle, Kant, Epstein and considers correlation of linguistics and philosophy in the context of research of the modality category.

Key words*: modality, The phenomena of modality, modus, enounce, content of enounce, dictum.*

УДК 811.161.2’42

Падар Ю. А., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АКСІОЛОГІЧНІСТЬ У СИСТЕМІ ДИСКУРСИВНИХ КАТЕГОРІЙ

У статті розглянуто основні дискурсивні категорії, обґрунтовано статус аксіологічності як дискурсивної категорії. Автор відокремлює

категорію оцінковості від категорії модальності, розуміючи останню у вузькому значенні – як характеристику події з точки зору реальності / нереальності.

Ключові слова: *текстові категорії, дискурсивні категорії, аксіологічність.*

Актуальність дослідження основних дискурсивних категорій зумовлена загальною тенденцією лінгвістики до розгляду мови не ізольовано, у вигляді замкненої системи, єдності формальних і семантичних характеристик, але у нерозривному зв'язку з позамовною дійсністю. Увага переноситься на діяльнісний, функціональний аспекти, вивчення міжособистісної комунікації. Це зумовило необхідність входження в коло основних лінгвістичних термінів, що відносяться до поняття дискурсу, яке віддзеркалює процесуальний, комунікативно спрямований характер досліджень мовлення і тексту як його (мовлення) зафіксованої форми.

Метою дослідження є розгляд аксіологічності як "ціннісного аспекту значення" (Л. Дронова), оцінки мовцем описуваних подій чи висловлювання в колі основних дискурсивних категорій.

Предмет дослідження – аксіологічність як окрема та самостійна дискурсивна категорія. Об'єктом дослідження стали основні текстові та дискурсивні категорії, що вивчають мовлення як процес і текст як фіксацію акту комунікації.

Новизна роботи полягає у спробі доведення доцільності розгляду аксіологічності як однієї з основних дискурсивних категорій через зіставлення текстових і дискурсивних категорій, виділення серед них інваріантних, а також аналіз причин варіативності інших.

Розвиток уявлень про текстові категорії корелює з поступовою зміною "парадигми знання" (О. Кубрякова): від системно-структурної й структурно-семантичної до комунікативно-функціональної. Ці парадигми співвідносяться із розвитком категорій, притаманних тексту, від текстових і текстово-дискурсивних до дискурсивних.

Так, спершу лінгвістика тексту розвивалася в руслі структуралізму, тому серед основних категорій, чи дистинктивних ознак тексту, виділялися інформативність, дискретність, когезія, інтеграція, завершеність і континуум (єдність часово-просторових характеристик зв'язного тексту). Важливою текстовою категорією є модальність, яку І. Гальперін поділяє на об'єктивну та суб'єктивну. Перша з них

характеризує ставлення мовця до описуваних подій, а друга – до власне висловлювання (паралельно використовуються визначення "суб'єктивно-модальне", "суб'єктивно-оцінне" значення).

За структурно-семантичного підходу в окрему категорію не виділяється аксіологічність, або оцінка, оскільки до уваги не беруться екстралінгвальні фактори, умови творення комунікації, а модальність характеризує ставлення мовця до події чи висловлювання лише з позиції їх реальності/ірреальності. Виділення саме таких категорій пов'язане із розумінням тексту як статичного об'єкта дослідження, застиглого й такого, що після свого написання продовжує існування безвідносно до "людського фактора". Наголошується на статичному характері тексту, який не є фіксацією спонтанного мовлення, характеризується стабільністю і сталістю, виявляє свою "імпліцитну динаміку" (І. Гальперін) лише у процесі читання.

Із розвитком комунікативно-функціональної наукової парадигми у лінгвістиці тексту відбувається суттєве зміщення акцентів із власне мовної (семантичної та формальної) складової на комунікативний потенціал, а дослідження присвячуються питанням "комунікативного плану.., вивчення умов "правильної", вдалої комунікації" [Николаева 1978, 18]. З активним розвитком нового розуміння тексту в лінгвістиці, із його розширенням і багатовимірністю як явища комунікативного, що розглядається у функціональному аспекті, розгалужується й система текстових категорій. Серед інваріантних текстових категорій, яким присвячені праці О. Бондарко, Н. Валгіної, Л. Завгородньої, А. Загнітко, Т. Ніколаєвої, О. Селіванової, Л. Тихомирової, К. Філіппова, В. Чернявської та інші, виділяють когерентність, когезію, дискретність, інформативність, інтертекстуальність, а також модальність.

Модальність визначається як "ставлення автора до змісту повідомлення" [Кочан 2009, 25]. Сучасне розуміння модальності спирається не на поняття з модальної логіки, а на філософську категорію оцінки [Белова 2003, 252; Смущинська 2001, 16], оскільки тлумачиться широко: до оцінки подій з погляду їх реальності/ірреальності (співвідноситься із граматичною категорією способу) додається низка інших емотивно-оцінних значень, що зазвичай виражаються за допомогою лексико-семантичних одиниць.

У сучасних дослідженнях протиставлення об'єктивної та суб'єктивної модальностей поступово нівелюється, оскільки мовлення за своїм визначенням є суб'єктивним, бо твориться спонтанно, "тут і тепер", залежить від контексту та попереднього досвіду мовця, а модальність "у мовленні... претендує на роль всеохопної маніфестації суб'єкивного, пропущеного крізь призму індивідуального процесу пізнання навколишньої дійсності і сформульованого вербалізованого ставлення до неї" [Ніка 2007, 32]. Термін *суб'єктивна модальність* продовжує використовуватися, але вже не як частина опозиції суб'єктивне – об'єктивне, а як синонім до терміна *авторська модальність* (паралельно також використовується термін *суб'єкивна авторська модальність*). У різний час проблемою визначення поняттєвого обсягу терміна авторська модальність займалися Н. Валгіна, С. Вауліна, О. Девіна, В. Кухаренко, М. Откупщикова, Т. Якимець та інші. Усі дослідження можна узагальнити до двох основних підходів: у вузькому розумінні авторська модальність – це лише втілення інтенції автора, у широкому – "не обмежується лише образом автора, але охоплює також і образ персонажа і реалізується на всіх рівнях тексту, включаючи і синтаксичний" [Ваулина 2010]. Як синонімічний до авторської модальності використовується термін аксіологічна модальність, проте С. Вауліна, О. Девіна, Л. Дронова доводять, що ці поняття не є рівнозначними: якщо перша є вираженням системи цінностей і способів оцінки лише автора, то остання "може розкривати ціннісні уявлення не лише конкретної людини, але й цілої етнокультурної спільноти на різних етапах її формування і розвитку" [Ваулина 2010].

Отже, категорія модальності включає аксіологічну модальність, або оцінковість, як вираження ціннісних орієнтирів автора, його особистої позиції, оцінки подій або висловлювання за шкалою "добре/погано".

Якщо модальність характеризує смислові характеристики тексту, то інші інваріантні категорії є виразниками його структурних характеристик. Так, зв'язність і цілісність тексту взаємопов'язані та взаємозалежні як його зміст і форма: "поняття цілісності веде до його змістової та комунікативної організації, а поняття зв'язності – до його форми, структурної організації" [Валгина 2003]. Варто наголосити, що текст – це специфічна цілісність, оскільки ми говоримо про когерентність тексту навіть

тоді, коли він за певних обставин не був завершений або характеризується відкритим фіналом, долучає читача, реципієнта до процесу його творення.

Безпосередньо з когерентністю та когезією пов'язана категорія дискретності. Вона співвідноситься із "двоспрямованістю" тексту, який, з одного боку, є втіленням авторської індивідуальності, а з іншого, характеризується інтенційністю, орієнтацією на читача. Подільність тексту (тематична, формальна, на змістовому чи змістовому рівнях) свідчить про його здатність виконувати одну з головних функцій – впливу, тобто донесення до слухача або читача певної точки зору, обсягу інформації. Із властивістю тексту щось повідомляти, доводити до відома, пояснювати тощо пов'язана іще одна категорія – інформативність. Під інформативністю тексту розуміють або його фактологічну наснаженість, або ж "ступінь новизни й несподіваності для аудиторії елементів тексту" [Кочан 2009, 23].

У найновіших дослідженнях з лінгвістики тексту як постійна, невід'ємна й основна текстова категорія виступає й інтертекстуальність. Визначення інтертекстуальності базується на твердженні, що кожен текст пов'язаний з іншими текстами як на синхронічному, так і діахронічному рівнях, а також позамовним контекстом. Таку онтологічну вбудованість тексту і комунікантів у "семіотичний універсум" О. Селіванова називає інтерсеміотичністю. У кожному новому тексті ми знаходимо свідомі чи несвідомі ремінісценції, посилання, алюзії тощо, отже, окремий текст виступає як мікротекст, а їх сукупність утворює макротекст.

Функціональний характер сучасних досліджень показує необхідність вводу поняття дискурсу, яке не обмежується структурно-семантичними характеристиками тексту. При переході від текстових до дискурсивних категорій з'являється термін *текстово-дискурсивні категорії*. Крім уже традиційних категорій цілісності, зв'язності, дискретності, інформативності й континууму, дослідниця О. Селіванова долучає до текстово-дискурсивних категорій референтність як "співвіднесення дискурсу та змісту тексту із дійсністю" [Селиванова 2002], антропоцентричність, що виявляється у "діалогічних зв'язках автора і тексту, автора і... читача..." [Селиванова 2002], а також інтерактивність як "взаємодію комунікантів, занурених у семіосферу і буття" [Селиванова 2002]. У межах категорії модальності О. Селіванова виділяє підкатегорії аксіологічності й емотивності, де аксіологічність

визначається як оцінка подій автором або читачем (у дискурсі), персонажем (у тексті) за шкалою "добре – нейтрально – погано".

На сьогодні існує тенденція до зіставлення понять дискурсу і тексту за принципом "ціле – часткове" або "процес – результат". У лінгвістичному значенні дискурс трактується як "текст у нерозривному зв'язку з інтуїтивним контекстом, що визначає все суттєве для породження цього висловлювання/тексту, у зв'язку із системою комунікативно-прагматичних і когнітивних настанов автора, який взаємодіє з адресатом" [Чернявская 2009, 135]. Залучення до обсягу понять лінгвістики тексту дискурсу як тексту з його позамовним контекстом, інтенцій ними, прагматичними й ціннісними настановами мовця змістило увагу дослідників з проблем власне лінгвістичних на більш глобальну єдність мовлення й людини. Дискурсивні категорії, що стали об'єктом дослідження комунікативної та когнітивної лінгвістики, граматики дискурсу й інших напрямів, які вивчають співвідношення мовця й ментальних здатностей людини, розглядають мовлення не лише як засіб передачі, але й безпосереднього формування думки, відрізняються від досліджуваних раніше текстових категорій своїм процесуальним, діяльнісним характером, залученням до критеріїв виділення позамовного контексту, ситуації творення мовлення.

У когнітивній лінгвістиці проблемами вивчення дискурсу та дискурсивних категорій займаються В. Григорьєва, В. Касевич, Г. Колшаньский, О. Кубрякова та інші. Текст як породження дискурсу, що потребує "врахування усіх соціальних параметрів того, що відбувається, усіх прагматичних факторів його здійснення" [Кубрякова 2001], окрім усіх вище згадуваних категорій, також характеризується інформаційною самодостатністю, адресністю ("орієнтація на певне коло людей" [Кубрякова 2001]), але головною характеристикою тексту за когнітивного підходу є його інформативність, здатність бути носієм певного знання, яке не завжди (чи майже ніколи) є суто раціональним, оскільки "в когніції все нерозривно пов'язане з емоціями, оцінками" [Кубрякова 2001]. Отже, важливою характеристикою тексту є наявність у ньому "вивідного знання", яке нерозривно пов'язане з емотивними структурами, що експліцитно чи імпліцитно наявні у кожному акті мовлення і тексту як результаті такого акту.

Як бачимо, з погляду когнітивної лінгвістики, оцінка стає важливою категорією дискурсу, оскільки без оцінкового та експресивного компонентів текст не може виконувати свою

основну когнітивну функцію: бути "джерелом збудження у нашій свідомості багаточисельних асоціацій і когнітивних структур" [Кубрякова 2001]. Існує також тенденція до розгляду оцінки як частини загального дискурсу, що має назву експресивного дискурсу. Його мета – "скласти уявлення про предмет спілкування, дати йому позитивну чи негативну оцінку" [Григорьева 2007, 76].

У межах дискурсивного підходу до розуміння мовлення продовжує функціонувати термін суб'єктивна модальність, що позначає спектр смислів, які не увійшли у вузьке розуміння модальності як співвідношення повідомлення з дійсністю. При цьому, оцінковість або входить до поняття суб'єктивної модальності: "...категорія оцінності входить як складова до категорії суб'єктивної модальності поруч із емоційністю, експресивністю, соціальним забарвленням тощо" [Смущинська 2001, 16], або тісно пов'язана із суб'єктивною модальністю, але виводиться за її межі: "поєднуючись із оцінковістю, суб'єктивна модальність бере участь у розміщенні інформації у межах параметрів "добре/погано" [Белова 2003, 254].

Отже, основні текстові категорії, що характеризують його структурні властивості, доповнюються дискурсивними категоріями, які висвітлюють процесуальний, орієнтований на виконання певних функцій у позамовному просторі аспект тексту як зафіксованого мовлення. Текст розглядається як "двоспрямований" об'єкт дослідження, який має на меті не лише повідомлення певної інформації безвідносно до адресата, але і впливу на слухача. Оцінковість, або аксіологічність, є дискурсивною категорією, адже саме у межах дискурсу можливе пізнання, вивід знання, власне комунікація, метою якої є взаємний вплив комунікантів, а розуміння інтенції, прагматичної складової тексту неможливе без вираження авторського ставлення, оцінки, маніфестації власної ціннісної парадигми в ньому.

Аксіологічність – це дискурсивна категорія, спосіб когнітивного осмислення світу мовцем крізь призму його ціннісних орієнтирів, що формують систему оцінок у тексті за шкалою "добре – нейтрально – погано". Включення широкого спектру лексико-семантичних засобів, низки нових смислів у категорію модальності призвело до розмивання її поняттєвого обсягу, дало підставу визначати модальність як супер-, або гіперкатегорію (А. Бєлова). Ми вважаємо доцільним розглядати модальність у її вузькому значенні як характеристику мовцем

повідомлюваних подій з погляду реальності/ірреальності, а оцінковість виділити в окрему дискурсивну категорію, що характеризує подію за шкалою "добре-нейтрально-погано".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Белова А. Д.* Лингвистические аспекты аргументации/ А. Д. Белова. – К. : КНУ имени Тараса Шевченка, 2003 – 304 с.

2. *Валгина Н. С.* Теория текста. Учебное пособие/ Валгина Н. С. – М.: Логос, 2003 – 280 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://evartist.narod.ru/text14/01.htm

3. *Ваулина С. С., Девина О. В.* Авторская модальность как текстообразующая категория (к постановке проблемы)// Вестник Российского государственного ун-та им. И. Канта. Вып. 8, 2010 – С. 13-21. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://journals.kantiana.ru/vestnik/203/542/

4. *Гальперин И. Р.* Текст как объект лингвистического исследования/ И. Р. Гальперин. – М.: КомКнига, 2007 – 144 с.

5. *Григорьева В. С.* Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты/ В. С. Григорьева. – Тамбов : Изд-во ТГТУ, 2007 – 288 с.

6. *Кочан І.* Текстові категорії: проблеми виокремлення та трактування в сучасній науці // Лінгвістика. – Вип. 9. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009 – С. 20-25.

7. *Кубрякова Е. С.* О тексте и критериях его определения// Текст. Сруктура и семантика. Т. 1. – М., 2001 – С. 72-81. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.philology.ru/linguistics1/kubryakova-01.htm

8. *Ніка О. І.* Модальність у взаємозв’язках класичної логіки та лінгвістики// Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. Вип. 18, 2007 – С. 30-33.

9. *Николаева Т. М.* Лингвистика текста. Современное состояние и перспективы// Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8. М.: "Прогресс", 1978 – С. 5-39.

10. *Селиванова Е. А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации: [Монографическое учебное пособие]. – К.: "Фитосоциоцентр", 2002. – 336 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://bankknig.net/knigi/147522-osnovy-lingvisticheskoj-teorii-teksta-i-kommunikacii.html

11. *Смущинська І. В.* Суб’єктивна модальність французької прози: [Монографія]/ І. В. Смущинська . – К.: ВПЦ "Київський університет", 2001 – 255 с.

12. *Чернявская В. Е.* Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Учебнок пособие/ В. Е. Чернявская. – М.: "Либроком", 2009 – 248 с.

Стаття надійшла до редакції 18.04.13

Падар Ю. А., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка

АКСИОЛОГИЧНОСТЬ В СИСТЕМЕ ДИСКУРСИВНЫХ КАТЕГОРИЙ

В статье рассмотрены основные дискурсивные категории, обоснован статус асиологичности как дискурсивной категории. Автор отделяет категорию оценочности от категории модальности, понимая последнюю в узком смысле – как характеристику события с точки зрения реальности/нереальности.

Ключевые слова: *текстовые категории, дискурсивные категории, аксиологичность.*

Padar A., postgraduate student
Institute of Philology of Taras Shevchenko Kyiv

AXIOLOGY IN THE SYSTEM OF DISCURSIVE CATEGORIES

Main discursive categories is considered in the article. Status of evaluation as discursive category is grounded. The author divides evaluation category and category of modality, interpreting the latter in the narrow sense – as a characteristic of the events from the reality / unreality point of view.

Key words: *textual categories, discursive categories, appraisal.*

УДК 801.82.=161.1:165.3

Петренко О.В., асп.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ФЕНОМЕН ОСТЕНСИВНОСТИ В ЛИНГВОФИЛОСОФСКОМ ОСВЕЩЕНИИ

Статья посвящена анализу остенсивных определений в контексте их функционирования в заглавиях интернет-страниц. Приведены основные концепции, связанные с проблемой этого типа определений в философии, а также предложена классификация остенсивных

комментариев, разработанная на основе критерия соотнесенности объема вербально и невербально выраженной информации.

Ключевые слова: *интернетпагионим, параграфема, дефиниция, остенсивное определение, остенсивный комментарий.*

Описание языка в современных исследованиях тесно связано с рассмотрением его связи с действительностью, поскольку лингвистика XXI века ориентирована на вовлечение в сферу своих исследований не только собственно языковых, но и экстралингвистических факторов. Наряду с традиционно значимыми языковыми проблемами особую актуальность приобретает анализ новых способов передачи значения, что связано прежде всего с возникновением новых видов дискурса, в рамках которых реализуются эти способы.

Одним из таких распространенных в настоящее время видов дискурса можно считать интернет-пространство, изучением которого занимаются многие ученые (А. А. Атабекова, Е. Н. Галичкина, О. В. Дедова, А. И. Самаричева, D. Crystal, S. Herring), в работах которых выделяется феномен веб-страницы как особого типа текста, функционирующего в этом пространстве. Такой текст обладает теми же формальными признаками, которые характерны для традиционных печатных текстов, однако имеет некоторые отличия, связанные со спецификой состава и расположения его элементов. Особую значимость для изучения интернет-текста в целом имеет анализ заголовочного комплекса интернет-страницы как компрессированного текста, в котором отражены основные тенденции организации компьютерного дискурса.

Среди отличительных особенностей заглавий интернет-страниц, или интернетпагионимов [Петренко 2012, 330], можно назвать креолизованность, т. е. (совмещение "двух негомогенных частей, а именно: вербальной (языковой / речевой) и невербальной (принадлежащей к другим знаковым системам, нежели естественный язык)" [Сорокин 1990, 180–181], и, как следствие, повышенный персуазивный потенциал. Креолизованный характер структуры интернетпагионимов позволяет использовать новые способы передачи значения, которые раньше принадлежали сфере устной коммуникации, за редчайшим исключением их употребления в учебных словарях. Имеются в виду прежде всего остенсивные определения, анализ которых в контексте их

функционирования в составе заглавий интернет-страниц невозможен без углубления в логико-философские истоки возникновения явления остенсивности.

Феномен определения, или дефиниции, в целом не является новым в научных изысканиях. Считается, что впервые эта проблема стала предметом исследовательского интереса в парадигме логико-философского знания, а именно в античной философии, что связано с развитием ораторского искусства.

Так, широко известной является теория определения, которая была предложена Аристотелем. Философ считал, что дефиниция должна даваться через родо-видовую принадлежность предмета, поскольку именно род раскрывает сущность определяемого. Согласно Аристотелю, определение представляет собой процесс и результат анализа и сведения неизвестного к известному. Особенно важно, как это подчеркивается в литературе, что философ рассматривал акт определения в контексте процесса коммуникации, то есть в рамках отношений между тем, кто задает вопрос, и тем, кто на него отвечает [Попа 1985, 19]. Это утверждение свидетельствует об осознании диалогической природы определения, что представляется актуальным для современных лингвистических исследований, которые направлены на изучение коммуникативности как одной из основных характеристик текста.

В широком понимании определение рассматривается как "логическая операция, в процессе которой раскрывается содержание понятия" [Кондаков 1975, 409]. С точки зрения философов и логиков, существует большое количество разновидностей определения, к которым относят и остенсивные.

Ученые утверждают, что познание может идти несколькими путями. Во-первых, от вещей, когда человек через органы чувств воспринимает предметы, действия, явления, которые именуются. Во-вторых, от слова, когда человек пытается понять значение словесного стимула [Зимин, 76–77]. Первый вид познания представляется самым простым, так как он связан с непосредственным восприятием окружающей действительности, а остенсивные определения создаются именно на его основе, поэтому их признают первичными, базовыми.

Сам термин "остенсивное определение" был введен У. Э. Джонсоном в 1921 г. Под этим термином он предложил

понимать "создание имени в процессе рассмотрения, предъявления или указания на предмет, которому оно принадлежит" [цит. по: Попа 1985, 123]. Д. П. Горский считает, что это "определения значений слов и словосочетаний путем непосредственного ознакомления обучаемого с предметами, действиями и ситуациями, обозначаемыми этими словами и словосочетаниями" [Горский 1974, 84]. Остенсивность определяется также как такое определение слова, когда непосредственно указывается на предмет, который обозначен этим словом [Кондаков 1975, 417]. Такое понимание термина является наиболее распространенным (У. Э. Джонсон, Б. Рассел, Ю. М. Бохенский, Р. Робинсон). "Если я произношу слово "жираф" в присутствии собеседника (допустим, который до сих пор не знал о существовании данного животного), когда этот собеседник, например ребенок, находясь в зоопарке, внимательно смотрит на определенное животное, это значит, что я выполнил для данного субъекта остенсивное определение термина "жираф"" [Попа 1985, 123]. Становится очевидным, что остенсивное определение во многом зависит от контекста (ситуации), а не прямого словесного указания на основные характеристики определяемого предмета, что и дает основания исследователям относить этот вид определения к неявным, то есть таким, которые дают представление о сущности предмета опосредованно.

Исследователи отмечают, что мы "можем каким-то образом интуитивно (даже неосознанно) выделять признак предметов определенного класса в результате ознакомления лишь с частью предметов этого класса. А потом на основании такого интуитивно представляемого признака мы получаем возможность распознавать предметы целого класса, к которому относится этот признак. (Поэтому остенсивные определения справедливо называют интуитивными.)" [5]. Однако если исходить из понимания интуиции как "прямого, ничем не опосредованного знания" [Степин 2010, 140], то представление остенсивности как интуитивного феномена можно поддать сомнению, так как в любом случае остенсивное определение опирается на наш опыт, чувственное и рациональное знание.

Благодаря своему эмпирическому характеру, остенсивные определения выступают как определения с высоким уровнем абстракции: "опираясь на тождество и различия в употреблениях в речи имен, субъект выделяет нечто общее в объектах, отвлекаясь от их различий" [Горский 1974, 72]. А. Черч вводит также термин "имплицитное остенсивное определение", что мотивируется

наличием в языке слов, значение которых выясняется, по его мнению, остенсивным путем. "Например, "тут" и "там", "далеко" и "близко", "то" и "это", "до" и "после" нельзя указать непосредственно. Но их значение выясняется через контекст (например, "здесь грязно, а там чисто", "здесь молоко, а там хлеб" и т. п.) [Горский 1974, 116]. С одной стороны, имплицитность остенсивного определения слов такого типа вызывает возражения, так как они все же могут быть охарактеризованы при помощи жеста, указывающего на степень приближенности пространственного или временного понятия к говорящему. С другой стороны, в этом случае неправомерно говорить только об остенсивном характере определения значения, так как наличие контекста необязательно для понимания их сущности (слова такого типа относят к так называемым "априорным" концептам, значения которых укоренены в сознании носителей языка и не требуют каких-либо объяснений).

Базовая функция определения – объяснить то, что должно быть понятным. Однако следует учитывать, что сущность чувственных образов, через которые воплощается наше восприятие реальности, не может быть абсолютно корректно изложена словами, так как язык не способен полностью адекватно передать наш эмпирический опыт. С. М. Зимин считает, что эта проблема может быть решена при помощи остенсивных определений, поскольку они основываются не на восприятии слов (которое может привести к неоднозначности понимания), а на чувственном восприятии, в адекватности которого не приходится сомневаться [Зимин, 73]. С этой точки зрения остенсивные определения представляются достаточно непротиворечивым способом объяснения действительности и передачи того или иного значения, однако У. В. Куайн критикует такой подход, утверждая, что остенсивные определения стают аморфными без так называемой "точки остенсии", или "точки, в которой линия указательного пальца впервые пересекает непрозрачную поверхность" [Куайн 1996, 19]. В наиболее общем виде точка остенсии представляет собой точку на пересечении сформированной указательным жестом прямой с предметом (ее местонахождение особенно важно для определений, которые используются для объяснения реалий культуры при помощи чужого языка).

Являясь одним из способов познания действительности, остенсивные определения выполняют, по крайней мере, две

функции: они либо вводят имя явления или предмета, либо устанавливают его денотативное значение [Попа 1985, 127–131].

Остенсивные определения могут употребляться не только в непосредственном общении с использованием кинестетических средств (жесты, мимика), но и в письменном тексте, например при помощи элементов параграфемики, а именно параграфем (букв, в графической реализации которых хотя бы один составляющий их графический элемент совпадает со структурно значимой границей рисунка [Петренко 2011, 218]). Особенно ярко остенсивность проявляется в заглавиях интернет-страниц, которые широко используют такие элементы в своей структуре. Чаще всего остенсивный компонент не просто указывает на определенный объект, но и расширяет семантический объем слова, привнося ассоциативные смыслы, поэтому следует различать остенсивные определения, которые принадлежат сфере устного общения и остенсивные комментарии, которые в контексте печатного дискурса "растолковывают" значение слова или словосочетания. В зависимости от соотношения объема информации, которое передается вербальным и невербальным компонентами заголовка, остенсивные комментарии могут быть классифицированы следующим образом:

1) иллюстративно-определительные, когда параграфема буквализирует значение слова и служит его иллюстрацией. Например, графема О выполнена в виде коляски в заглавии сайта, предоставляющего услуги по продаже детских колясок *"Все коляски. Ru"*, что делает заглавие более ярким и привлекающим внимание, т. е. в данном случае задействована исключительно аттрактивная функция;

2) символьно-определительные, когда параграфема, благодаря каким-либо своим элементам, вносит дополнительные смыслы в значение слова. Например, *"Вулкан"* – название сайта сети игральных клубов, в котором образ вулкана, причем извергающегося, что символично обозначено россыпью звезд, реализован в параграфеме Л. При этом вулкан в целом обозначает бушующую страсть (в данном случае – страсть к игре или страсти, которые присутствуют во время игры) [Тресиддер 1999, 53];

3) метафорически-определительные, когда иконический компонент параграфемы не является непосредственной иллюстрацией значения слова, однако несет в себе определенные метафорические смыслы, которые реализуются путем слияния значения и вербального, и невербального элементов заголовка.

Например, в заголовке развлекательного сайта *"Izum"* графема I имеет вид своеобразного бокала с виноградиной, которая выполняет роль точки над I и соотносится с концептом "радость", отражая "сладость" и привлекательность светской жизни. Однако согласно данным словаря символов, символика семантики интернетпагионима "изюм" противоположна изображению винограда, которое включено в его структуру, так как изюм имеет значение смерти [Телицын 2005, 76] и является как следствие полным антиподом винограду как символу жизни. Несмотря на это, конгломерат текста и рисунка в заглавии должен, по-видимому, наталкивать реципиента на мысль об особом статусе данного интернет-ресурса, в котором присутствует своя "изюминка", выгодно отличающая его, по мнению создателей, среди тысяч других подобных сайтов.

Таким образом, остенсивные определения могут быть рассмотрены не только сквозь призму философского дискурса, но и с точки зрения лингвистического дискурса, приобретая статус комментария. Анализ остенсивных комментариев в пределах печатного текста позволяет предложить их классификацию, а также выделить соответствующие функции, которые действительны для печатного дискурса, однако не являются релевантными в непосредственном общении: иллюстративно-определительная, символьно-определительная и метафорически-определительная. Таким образом, остенсивный комментарий в интернетпагионимах выполняет набор функций, которые сводятся к характеризующей, в отличие от остенсивного определения, для которого определяющей является когнитивная функция введения имени.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Горский Д. П. Определение (логико-методологические проблемы) / Горский Д. П. – М.: Мысль, 1974. – 310 с.

2. Зимин С. М. Познание и язык. Проблема определения. Анализ понятийного аппарата познания: Монография [Электронный ресурс] / Зимин С. М. // Человеческое мышление, познание, обучение. – Режим доступа: http://poznanije.narod.ru/.

3. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М.: Наука, 1975. – 721 с.

4. Куайн У. В. О. Онтологическая относительность [Электронный ресурс] / Куайн У. В. О. // Современная философия науки: знание, рациональность, ценности в трудах мыслителей Запада: Учебная

хрестоматия; пер. с англ. А. А. Печенкина. – М.: Логос, 1996. – С. 18–40. – Режим доступа: http://philosophy.ru/library/quine/quine2.html#00.

5. Ларченко А. Правильное обращение с терминами [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://beinlife.ru/interesnoe/abc0/abc1_00/.

6. Новая философская энциклопедия / [под ред. В. Степина, Г. Семигина]: в 4 томах. – М.: Мысль, 2010. – Т. 2: Е–М. – С. 140–141.

7. Петренко О. В. Понятие параграфемы в современной лингвистике // Етнічні виміри універсуму: мова, література, культура. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2011. – С. 217–220.

8. Петренко О. В. Персуазивный потенциал кинестетических заголовков интернет-страниц // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2012. – С. 329–335.

9. Попа К. Теория определения / Попа К.; пер. с рум. М. Ф. Солодухина. – М.: Прогресс, 1985. – 248 с.

10. Сорокин, Ю. А. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М., 1990. – С. 180–196.

11. Телицын И. В. Символы. Знаки. Эмблемы: Энциклопедия. – М.: Локид-пресс, 2005. – 494 с.

12. Тресиддер Дж. Словарь символов / Дж. Тресиддер; пер. с англ. С. Палько. – М.: Фаир-пресс, 1999. – 448 с.

Петренко О., асп.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ФЕНОМЕН ОСТЕНСИВНОСТІ У ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Стаття присвячена аналізу остенсивних визначень у контексті їх функціонування в заголовках інтернет-сторінок. Наведені основні концепції, пов'язані з проблемою визначення у філософії, а також запропонована класифікація остенсивних коментарів, розроблена на основі критерію співвіднесеності об'єму вербально та невербально вираженої інформації.

Ключові слова: *інтернетпагіонім, параграфема, дефініція, остенсивне визначення, остенсивний коментар.*

Petrenko O., postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE PHENOMENON OF OSTENSIVE DEFINITION IN THE LINGUO-PHILOSOPHICAL ASPECT

The article is devoted to the problem of ostensive definitions in the context of the Internet-headlines. The main theories of definition in the

philosophy are highlighted and the classification of ostensive comments on the basis of verbal and non-verbal correlation is proposed.

The key words: *internetpagionym, paragrapheme, definition, ostensive definition, ostensive comment.*

УДК 81’255.4=134.2=161.2:821.134.2(7/8)

Півторак М.Д., студ.,
КНУ імені Тараса Шевченка

СИНТАКСИЧНІ ФІГУРИ У РОМАНІ Ґ. ҐАРСІА МАРКЕСА "ОСІНЬ ПАТРІАРХА"

У статті розглянуто особливості вживання синтаксичних фігур у прозі. Досліджено різноманітність функцій та експресивних можливостей деяких синтаксичних фігур на основі роману Ґ. Ґарсіа Маркеса "Осінь патріарха".

Ключові слова*: синтаксична фігура, повтор, анафора, ампліфікація, градація, полісиндетон.*

Художні твори характеризуються цілою низкою особливостей, зокрема в царині синтаксису. Окрім звичної (і звичайної) побудови тексту у формі різних типів простих і складних речень, ускладнених певними відокремленими зворотами, вставними конструкціями тощо, практично всі стилі мови мають особливі стилістичні ресурси синтаксису – стилістичні фігури [1; 136]. Особливо продуктивно, на наш погляд, ці ресурси використовуються у художньому стилі – як у прозових творах, так і в поезії.

Стилістичні фігури – це особливі синтаксичні конструкції, що відзначаються оригінальністю форми та використовуються як засіб логічного виділення та впорядкування тексту [2; 235]. Вони також є засобами творення образності, емоційності тексту і становлять невід’ємну характеристику ідіостилю автора. На думку Н.Ф. Пелевіної, синтаксис має більш широкі експресивні можливості, ніж морфологія, оскільки допускає більше вибору та безпосередніше пов’язаний із думкою [3; 44].

У цій статті ми розглянемо особливості використання стилістичних фігур і прийомів синтаксису на прикладі роману Ґабріеля Ґарсіа Маркеса "Осінь патріарха" та його перекладів С. Борщевського та С. Жолоб. Стиль цього письменника є цікавим предметом для дослідження, оскільки, за словами Рафаеля Конте, Ґ. Ґарсіа Маркес є справжнім реформатором іспаномовної прози в наш час [4].

Роман "Осінь патріарха" відрізняється складною синтаксичною будовою. Довгі поширені речення, ускладнені численними синтаксичними конструкціями та фігурами, відсутність абзаців, зміна оповідачів (мова ведеться або від першої особи множини, або від першої особи однини) та інші особливості слугують засобом вираження двоплановості часу (у романі існують два часопростори: доба – часові рамки розгортання дії, та триста років – час панування диктатора). Згідно з І.С. Орловою, концепт "час" у творах Ґ. Ґарсіа Маркеса переважно реалізується на синтаксичному рівні. Для вираження цього концепту автор обирає повільну та розлогу манеру оповіді, для якої характерне використання на синтаксичному рівні складних розгорнутих і великих за обсягом речень, які об'єднані сурядним зв'язком із використанням однорідних членів речення та розгорнутих зворотів. Свідомий вибір саме таких синтаксичних засобів сприяє створенню того динамічного ритму твору, що безпосередньо відображає специфіку художньої концепції автора, а також особливості його індивідуальної концептуалізації світу [5; 226].

Подібна масштабність у структурі речень роману дозволяє розкрити його ідейне підґрунтя: надмірність у використанні лексики та складність речень приводить до думки, що сила влади насправді створена штучно, це лише ілюзія [6; 223]. Як бачимо, синтаксична структура твору є надзвичайно важливим компонентом, адже в ній втілено як ідею твору, так і індивідуальний стиль автора. Саме тому при перекладі потрібно досягти якомога більшої еквівалентності й адекватності.

Однією із найвживаніших стилістичних фігур у романі є **повтор**. Це стилістична фігура, яка створюється нагромадженням певних мовних елементів (слів або словосполучень). Дія цієї стилістичної фігури пояснюється як посиленням впливу повторюваних елементів за кожним новим вживанням, так і тим, що сам факт повторення того самого слова чи словосполучення вносить до його сприймання певні зміни – об'єктивні (плив-плив сприймається усіма як тривала, довгочасна дія) і суб'єктивні (кожен по-своєму сприйме повтор слова далекий, у кожного це слово викличе інший ланцюг асоціацій) [7; 301].

У художній мові розрізняють такі види повторів, як анафора (єдинопочаток), що полягає у повторенні однакових звуків, слів чи синтаксичних конструкцій на початку суміжних висловлень; епіфора – повтор слів чи словосполучень у кінці кількох речень; кільце – повтор слів одночасно на початку і в кінці фрази;

епанафора, або композиційний стик – повтори слів та словосполучень у кінці попередньої фрази та на початку наступної. З-поміж повторів виділяють так званий "посилюваний повтор". Суть цієї фігури в тому, що повторюється та сама лексема, але в супроводі інших слів, які посилюють її виразові якості [2; 237].

Прийом анафори Ґ. Ґарсіа Маркес використовує досить часто. Прикладом є повтор vimos, había visto у таких уривках:

*...**vimos** un sillón de mimbre mordisqueado por las vacas, **vimos** estuches de pinturas de agua y vasos de pinceles de los que usaban las pajareras de los páramos para vender en las ferias a otros pájaros descoloridos haciéndolos pasar por oropéndolas, **vimos** una tinaja con una mata de toronjil… ...**vimos** una cama buena para desafueros de amor con el toldo de punto convertido en un nidal de gallinas, **vimos** en los arcones las sobras de las polillas de los cuellos de zorros azules…* [8].

*...**побачили** обгризене коровами плетене крісло, **побачили** коробочку з акварельними фарбами та склянки з пензликами – за допомогою тих фарб і пензликів перекупки птахів з плоскогір'я розмальовували звичайних сірих пташок і продавали їх потім на ярмарку, видаючи за іволг; ми **побачили** великий череп'яний підвазонник із кущем меліси… ми **побачили** зручне для любовних утіх ліжко з мереживним балдахіном, який правив курям за сідало, **побачили** в скринях побиті міллю коміри з блакитного песця…* [9].

*...**lo había visto** titubeando a plena luz, **lo había visto** masticar las aguas de frutas, **lo había visto** cabecear de sueño en la poltrona de mimbre con el vaso en la mano cuando el zumbido de cobre de las chicharras hacía más densa la penumbra de la sala, **lo había visto** roncar, cuidado excelencia…* [8].

...вона бачила, як він рухається, як смокче фруктову воду, як куняє зі склянкою в руці у плетеному кріслі надвечір, коли од мідного сюрчання цикад сутінки в залі стають дедалі густішими; вона чула, як він хропе: "обережно, ваше превосходительство", – озивалася вона… [9].

У перекладі першого уривку досягнуто повної еквівалентності щодо відтворення анафори, а в другому уривку перекладач вдається до змін – випускається компонент повтору "бачила". Ці зміни частково зумовлені трансформаціями герундію та конструкції acusativo con infinitivo при перекладі українською: ***lo***

había visto *titubeando a plena luz,* ***lo había visto*** *masticar las aguas de frutas – вона бачила, як він рухається, як смокче фруктову воду.* Разом з тим, випущення компоненту повтору може свідчити про втрату повноти висловлювання в тексті перекладу та нечітку передачу стилістичних засобів оригіналу.

З прикладів, поданих вище, можна зробити висновок, що за допомогою використання повторів автор додає певного додаткового забарвлення, експресивності й емоційності. За словами І. Дегтярьової, повтор початкових компонентів висловлювання є поширеною стилістичною фігурою та засобом експресивного синтаксису, він забезпечує семантичну та емоційно-експресивну зв'язність тексту [10]. У багатьох випадках повтори стають головними елементами композиції тексту або задають тон у подальшому розгортанні думки [11].

У романі також спостерігаємо доволі частотне вживання ампліфікації. Це стилістичний прийом у художній літературі для посилення характеристики, доповнення і збагачення думки за допомогою нагромадження однорідних мовних засобів – синонімів, епітетів, порівнянь, антонімічних протиставлень тощо [12; 60]. Виокремлюються такі різновиди стилістичної ампліфікації:

- нанизування однорідних членів речення, які не є синонімічними;
- список узуально синонімічних мовних одиниць;
- ампліфікація синтаксичних одиниць, які будуються за однією структурною моделлю [10].

Яскравими прикладами ампліфікації є рядки з роману, подані нижче:

...afrontaba los riesgos más tremendos del poder <u>poniendo primeras piedras</u> donde nunca se había de poner la segunda, <u>cortando cintas inaugurales</u> en tierra de enemigos y <u>soportando tantos sueños</u> pasados por agua y tantos suspiros reprimidos de ilusiones imposibles al coronar sin apenas tocarlas… [8].

...протистояв найстрашнішим небезпекам влади, <u>закладаючи перший камінь</u> там, де ніколи не збиралися класти другого, <u>перерізаючи стрічки на всіляких урочистих відкриттях</u>, коли довкола було повно ворогів, <u>тамуючи зітхання</u> від нездійсненних

мрій, коли коронував, – і пальцем їх не зачепивши, – безліч ефемерних і недосяжних королев краси… [9].

…dime que este vahído de muerte no es el marasmo de regaliz de tu respiración, pero <u>*era ella*</u>*,* <u>*era su rosa*</u>*,* <u>*era su aliento cálido*</u> *que perfumaba el clima del dormitorio como un bajo obstinado con más dominio y más antigüedad que el resuello del mar…* [8].

…скажи, що це не ти, скажи, що це смертельне зомління – не від твого солодкого подиху!.." – <u>*але то була вона*</u>*,* <u>*і то була її троянда*</u>*,* <u>*і її гаряче дихання*</u>*, – сильніше й глибше, ніж дихання моря, воно, наче свавільний приплив, сповнювало пахощами його спальню…* [9].

Розкриваючи ідею головного речення, автор послуговується ампліфікацією синтакстичних одиниць, що дозволяє уповільнити розвиток дії, унаслідок чого досягається наростання емоційного напруження й експресивності висловлювання в останньому компоненті фігури: *soportando tantos sueños pasados por agua y tantos suspiros reprimidos de ilusiones imposibles al coronar sin apenas tocarlas; era su aliento cálido que perfumaba el clima del dormitorio*. У перекладах обох уривків збережено прийом ампліфікації, що свідчить про високий рівень відтворення ідіостилю автора в перекладі.

Ампліфікацію часто визначають як різновид градації. Градація – стилістична фігура певної будови, у якій кожна наступна частина посилює (або послаблює) смислове чи емоційно-експресивне значення. У результаті посилюється стилістичний ефект висловлювання і враження від нього. Градація буває висхідна, при якій стилістичний ефект збільшується, наростає і посилюється значення з додаванням кожного наступного компонента фігури. Низхідна градація, навпаки, характеризується з кожною наступною частиною зменшенням значення, спаданням стилістичного ефекту і враження від нього [13; 435].

Серед інших стилістичних фігур, які Ґ. Ґарсіа Маркес використовує в романі "Осінь патріарха", є й приклади градації.

…viendo <u>*los globos de colores en el cielo, los globos rojos y verdes, los globos amarillos como grandes naranjas azules, los innumerables*</u>

globos errantes que se abrieron vuelo por entre el espanto de las golondrinas… [8].

…побачивши в небі різноколірні кулі – червоні й зелені, жовті, ніби великі помаранчі, сині – безліч мандрівних куль, що літали поміж переляканих ластівок… [9].

Варто відзначити, що перекладачам вдалося точно відтворити цей стилістичний прийом. Використовуючи фігуру висхідної градації, автор досягає зростання емоційного напруження. Як зазначає А.П. Коваль, у художніх текстах, прозових і поетичних, градація виконує функцію як логічної, так і емоційної домінанти [7; 317].

Полісиндетон – стилістична фігура, що характеризується умисним нагромадженням сполучників для посилення кожного з членів речення [14]. У тексті роману зустрічаємо такий приклад використання полісиндетону:

*…**y** todo aquello entre el escándalo de los funcionarios vitalicios que encontraban gallinas poniendo en las gavetas de los escritorios, **y** tráficos de putas y soldados en los retretes, **y** alborotos de pájaros, **y** peleas de perros callejeros en medio de las audiencias…* [8].

…а в цей час вічні урядовці лаялися, знаходячи в шухлядах своїх столів курей, які там неслися, жінки й солдати шастали до вбиральні, птахи не вгавали, приблудні пси гризлися між собою в конференц-залі… [9].

Бачимо, що у перекладі цю стилістичну фігуру не відтворено, однак, беручи до уваги довжину і складність речень у романі, варто зазначити, що все-таки перекладачеві вдалося втримати стан емоційного напруження за допомогою безсполучникового зв'язку. У тексті оригіналу полісиндетон виконує особливу роль. Ця стилістична фігура об'єднує однорідні елементи, а на відміну від простого переліку, при якому елементи створюють єдине ціле, при полісиндетоні кожний елемент виступає окремо від інших і виконує таким чином дезинтегруючу функцію [15].

Отже, якомога точніше відтворення синтаксичних фігур має бути одним із пріоритетів перекладача під час роботи над художніми текстами. Аналіз якості відтворення стилістичних фігур при перекладі може свідчити про рівень передачі ідіостилю автора Стилістичні фігури синтаксису допомагають авторові впливати на формування думки читача, створюють його індивідуальний стиль і є чинниками, що розкривають ідею твору. Тому факторами, які необхідно враховувати для успішності перекладу художньої

літератури, є стильові особливості тексту оригіналу, розмаїття мовних засобів, своєрідність ідіостилю автора, єдність змісту і форми, а також ідея твору та засоби її вираження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д. Бабич. – Львів, 2003.

2. *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К, 1993.

3. *Пелевина Н.Ф.* Стилистический анализ художественного текста / Н.Ф.Пелевина. – Л, 1980.

4. *Conte, Rafael* El hombre que nos hizo más felices / R.Conte // http://cvc.cervantes.es/actcult/garcia_marquez/imagen/conte.htm

5. *Орлова І.С.* Синтаксис як компонент ідіостилю автора та його відтворення у перекладі / І.С.Орлова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К, 2008.

6. *Figueroa Sánchez, Cristo Rafael* Barroco y neobarroco en la narrativa hispanoamericana / Figueroa Sánchez. – Editorial Universidad de Antioquia, 2007.

7. *Коваль А.П.* Практична стилістика української мови / А.П.Коваль. – К, 1987.

8. *García Márquez, Gabriel* El otoño del patriarca / G.García Márquez // http://biblio3.url.edu.gt/Libros/garcia_marquez/patriarca.pdf

9 *Ґарсіа Маркес Ґ.* Осінь патріарха / Ґ.Ґарсіа Маркес // http://argo-unf.at.ua/load/markes_gabriel_garsia/osin_patriarkha/667-1-0-2646

10. *Дегтярьова І.* Стилістичний синтаксис української постмодерністської прози / І.Дегтярьова // www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ukrm/2009_3/st4.pdf

11. *Ріжко Р.* Повтор як семантико-стилістична домінанта в українській поезії кінця ХХ – початку ХХІ століття / Р. Ріжко // www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Fil/2009_86/statti/35.pdf

12. Літературознавча енциклопедія. – У 2 т. – Т. 1. – / Авт.-уклад. Ю.І.Ковалів. – К, 2007. 13. *Мацько Л.І.* Стилістика української мови / Л.І.Мацько. – К, 2003.

14. *Берегова О.А.* Стилістичне забарвлення іспанської народної казки / О.А.Берегова // http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Mikks/2011_33/80_84.pdf

15. *Влох Н.М.* Синтаксично-стилістичні особливості художнього постмодерністського тексту / Н.М. Влох // http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gv/2007_11/2/articles/Volume%202/Suchasna%20lingvistika/6_Vloh.pdf

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Пивторак М.Д., студ.,
КНУ имени Тараса Шевченко

СИНТАКСИЧЕСКИЕ ФИГУРЫ В РОМАНЕ ГАБРИЭЛЯ ГАРСИА МАРКЕСА "ОСЕНЬ ПАТРИАРХА"

В статье рассмотрены особенности использования синтаксических фигур в прозе. Исследованы различные функции и экспрессивные возможности некоторых синтаксических фигур на основе романа Г.Гарсиа Маркеса "Осень патриарха".

Ключевые слова*: синтаксическая фигура, повтор, анафора, амплификация, градация, полисиндетон.*

Pivtorak M., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Syntactic figures in Gabriel García Márquez's novel "The Autumn of the Patriarch"

The article focuses on the peculiarities of usage of syntactic figures in prosaic texts. The article emphasizes various functions and expressive potential of some syntactic figures based on Gabriel García Márquez's novel "The Autumn of the Patriarch".

Key words: syntactic figure, repetition, anaphora, amplification, climax, polysyndeton.

УДК 81'25=111=161.25:82-7

Підгрушна О.Г., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ КУЛЬТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ СПЕЦИФІКИ ГУМОРУ

Статтю присвячено перекладу гумористичної літератури, зокрема питанню відтворення культурної специфіки гумору. Розглянуто основні мовні та культурні труднощі, які виникають при перекладі іншомовного гумору.

Ключові слова: *гумор, переклад, культура, особливе, художність.*

У перекладознавстві існує чимало досліджень, присвячених перекладу гри слів, каламбурів, анекдотів, але незначна кількість висвітлює інші аспекти гумористичного перекладу, а саме відтворення культурної специфіки у перекладі.

Гумористична художня література дуже вирізняється своєю специфікою. Гумористична складова накладає на художній текст певні обмеження. Поняття про сміх, про комічне у різних культур значно відрізняється. Окрім того, гумор створюється і функціонує завдяки конкретній мові, яка у свою чергу теж накладає свої обмеження при його перекладі. Культурні та мовні аспекти надають національному гумору такого відтінку, який перекладач не може ігнорувати. Цю специфіку національного колориту гумору має передати перекладу, бо її втрата спричинить спотворення цілісності оригінального твору.

Інколи культурний фактор відіграє у перекладі вирішальну роль, адже через національну обумовленість гумор однієї культури може викликати зовсім протилежні реакції або й взагалі не сприйматися представниками іншої. Через розбіжності у розумінні і сприйнятті гумору різними культурними спільнотами інколи просто неможливо ні передати, ні пояснити у перекладі цільовому читачеві, чому чужий гумор має бути йому смішним.

Часто гумористичний ефект ґрунтується на словах-реаліях, які позначають предмети або явища окремої культури і не мають лексичних еквівалентів в інших мовах. Такі випадки стають каменем спотикання для перекладача, оскільки для їх правильної передачі потрібно виходити за межі тексту в широкий контекст-затекст. Ось наприклад:*"When I woke this morning, my head wa as big as **Baldwin'sballoon**"*. У таких випадках перекладач має не лише розпізнати реалію, вловити гумор, а й зрозуміти чому саме такий образ обрав автор. У поданому прикладі гумористичний ефект створюється завдяки використанню реалії – "Baldwin'sballoon". І через те, що фраза вимовлена на ранок після вечірки, то стає зрозумілим, що мається на увазі. Але навряд чи цільовому читачеві відомий Томас Болдвін – британський аеронавт, творець перших дирижаблів. Тож опущення імені й залишення самого образу ("дирижабль") допомагає зберегти культурний аспект і цілісність сприйняття: *"Коли я прокинувся сьогодні вранці, моя голова була розміром з **дирижабль**"*.

Наступний приклад цікавий тим, що він включає не лише реалії, а й прийом деформації ідіоми:*"I **feel as fit as a Lowther Arcade fiddle**, and only require a little more 'oof' to **feel as fit as a 500 pounds Stradivarius**."* Цей прийом полягає у руйнуванні семантичної монолітності фразеологічного зрощення і в оживленні слів з яких

він складається, як самостійних одиниць. Результат таких перетворень – досягнення комічного, сатиричного або іронічного звучання [Арнольд 1973, 172]. Ідіома "as fit as a fiddle" (буквально: "бадьорий як скрипка") означає "у доброму гуморі", "в доброму здоров'ї". "Lowther Arcade" – це Лондонський відносно недорогий базар, що був розташований на центральній вулиці Стренд, яка об'єднує Сіті та Вест Енд. Гумор у цьому прикладі ґрунтується на обіграванні слова "fiddle" – "скрипка", і на протиставленні "дешевий" ("Lowther Arcade" – Лондонський відносно недорогий базар) – "дорогий" ("500 pounds Stradivarius"). Замінити згадані протиставлення на знайомі цільовому читачеві не видається можливим, адже українські реалії у британському творі виглядатимуть щонайменше неприродно і зруйнують цілісність сприйняття твору. У перекладі можна вдатись до нейтралізації культурної специфіки, наприклад: *"**Відчуваю себе дуже добре**, а якби ще трохи грошенят було, то **відчував би себе ще краще**"*. Але в такому випадку в перекладі через втрату культурної специфіки частково втрачається і гумор, властивий оригіналу. Інший можливий варіант відтворення – заміна реалії на такі, що будуть відомі цільовому читачеві: *"**Відчуваю себе так, ніби я скрипка з Лондонського базару**, не вистачає тільки трохи грошенят, щоб **відчувати себе як скрипка, яку зробив сам Страдіварі**"*. Хоч порівняння зі скрипкою може звучати незвично для цільового читача, та воно допомагає частково зберегти як зміст так і культурно-специфічне наповнення оригіналу.

Ситуація ускладнюється, коли гумор функціонує не лише на мовному рівні, а й на ситуативномурівні (за термінологією Г. Почепцова [Pocheptsov 1982, 12]). Тобто коли сама описувана ситуаціє є смішною. А. Карасик виділив два основні типи нерозуміння гумору однієї культури представниками іншої [Карасик 2001, 24]. Перший тип полягає в тому, що цільовий читач не сприймає ситуації як такі, що включають внутрішню невідповідність, не бачить абсурдності або дивного стану речей. Наприклад: "*... but Lupin, inajeeringtone, said: "If it had been written on larger paper, Guv., **we might get a fair price from a butterman for it**"*. В Англії широко відомий той факт, що раніше торговці маслом загортали свій товар у папір або газету. Але цільовий читач про це не знає. Тому, якщо перекласти фразу як "ми б отримали непогану ціну від маслянника", гумор щез би і фраза втратила б свій сенс.

Але додавши у перекладі коротке пояснення, можна відтворити гумористичний ефект: *...але Люпин насмішкувато відповів: "Як би ти писав на папері більшого розміру, батечку,* ***ми б могли продати його маслянникy, щоб той загортав свій товар"***.

Складніша ситуація, коли перекладач має справу з другим типом нерозуміння гумору. Він полягає у тому, що цільовий читач розуміє внутрішню невідповідність у ситуації, але вважає, що гумор у такій ситуації не доречний. Російський перекладознавець Н. Тимко вважає, що такі "культорологічні" розбіжності, які зумовлені розбіжностями у позамовному досвіді носіїв вихідної та цільової мови, не можуть бути нейтралізовані у перекладі, особливо у тих випадках, коли одні народи розцінюють дещо як хороше, а інші – як погане. На його думку, це той випадок, який не можна компенсувати ніякими перекладацькими прийомами [Тимко 2007, 190]. Подамо приклад:

Very much annoyed in the evening by the laundress sending home an odd sock. Sarah said she sent two pairs, and the laundress declared only a pair and a half were sent. I spoke to Carrie about it, but she rather testily replied: "I am tired of speaking to her; you had better go and speak to her yourself. She is outside." I did so, but the laundress declared that only an odd sock was sent.// Gowing passed into the passage at this time and was rude enough to listen to the conversation, and interrupting, said: "Don't waste the odd sock, old man; do an act of charity and give it to some ***poor mar with only one leg"***.

У цьому прикладі гумор ґрунтується на ситуації з непарною шкарпеткою, але зачіпає тему інвалідності, яка в українській культурі не є предметом для жартів. Тож ситуація, яка обігрується в оригіналі, може викликати у читача скоріше обурення, аніж усмішку. Змінити образ у перекладі не видається можливим, оскільки такий хід може зруйнувати образ персонажа, який вимовляє цю фразу. Один з можливих варіантів – згладити цю тему у перекладі, використавши нейтральну лексику:

Увечері був дуже незадоволений – прачка повернула шкарпетку без пари. Сара говорила, що відправляла дві пари, а прачка доводить, що було лише півтори. Говорив про це з Керрі, та вона досить роздратовано відповіла: "Я втомилась із нею розмовляти. Ти б пішов та сам із нею поговорив. Вона надворі". Я так і зробив, але прачка наполягала на тому, що отримала шкарпетку без пари.// В цей самий час поряд проходив Говін і йому вистачило

нахабства послухати розмову і перебиваючи, висловитись: "Не переймайся через стару непарну шкарпетку, друже. Прояви милосердя та віддай її якомусь ***одноногому бідолазі****".*

У наступному прикладі гумор ґрунтується на протиставленні живого з мертвим: *He seemed quite affected, so I turned to look at something else and stood in front of a portrait of a jolly-looking middle-aged gentleman, with a red face and straw hat. I said to Mr. Finsworth: "Who is this jovial-looking gentleman? Life doesn't seem to trouble him much." Mr. Finsworth said: "No, it doesn't.* ***HE IS DEAD TOO – my brother".*** Але жарти на тему смерті нетипові для української культури. Перекладач може відтворити цю ситуацію в перекладі, не акцентуючи увагу читача на темі смерті: *Він виглядав досить розчулено, тож я розвернувся, щоб подивитись ще на щось, і опинився навпроти портрета веселого червонощокого джентльмена середніх років у солом'яному капелюсі. Я сказав містеру Фінсворсу: "А хто цей жвавий джентльмен? Здається, життя його не надто хвилює". На що він відповів: "О, так.* ***Це мій брат і він теж помер****".*

Перекладач має не лише розпізнати гумор, а й визначити тип реакції цільового читача на нього. І як бачимо, якщо ситуація сприймається як жорстока, блюзнірська або вульгарна перекладач має вибирати чи нейтралізувати чи змінювати ситуацію, створюючи новий жарт. У першому випадку він ризикує втратити у перекладі гумористичний ефект, у другому –спотворити зміст оригіналу. Варіант же нейтралізації згаданих ситуацій допомагає зберегти зміст твору, тому втрата гумористичної складової у такому випадку є виправданою.

Збереження культурної складової при перекладі гумору вимагає від перекладача творчого підходу. Адже розпізнати гумор не завжди означає зуміти адекватно передати його цільовою мовою. Наприклад: *By-the-by, I will never choose another cloth pattern at night. I ordered a new suit for the garden at Edwards', and chose the pattern by gaslight, and they seemed to be a quiet* ***pepper-and- salt mixture*** *with white stripes down. They came home this morning, and, to my horror, I found it was quite a flash-looking suit. There was a lot of green with bright yellow-coloured stripes.// I tried on the coat, and was annoyed to find Carrie giggling. She said: "What mixture did you say you asked for?"I said: "A quiet* ***pepper and salt****."Carrie said: "Well, it looks more like* ***mustard****, if you want to know the truth".* Тут гумор

базується на протиставленні "pepper-and-salt" та "mustard". Термін "pepper-and-saltmixture" щодо кольору означає частково чорний, частково сірий відтінок. Але в цільовій мові немає кольору "солі й перцю", якщо перекласти дослівно. Заміна ж "pepper-and-salt" і "mustard" на конкретне визначення кольорів на кшталт "сірий колір", "гірчичний колір" призведе до втрати гумористичного ефекту. Можливий варіант – заміна "pepper-and-saltmixture" на "колір меленого перцю". Таке визначення кольору, хоч і є вигаданим і нетиповим для українського читача, проте викликає такий самий образ, що і "pepper-and-saltmixture" (він одночасно асоціюється і з сіруватим кольором, і з власне приправою), а отже дозволяє зберегти протиставлення, яке і створює гумористичний ефект: *До речі, я більше ніколи не буду вибирати зразки тканин увечері. Я замовив новий костюм для прийому у Едвардсів, а тканину вибирав під гасовою лампою, і вона здалась мені* ***кольору меленого перцю*** *із білими смужками. Костюм доставили сьогодні вранці і на свій жах я виявив, що він аж занадто кидається в очі: зелені відтінки з яскравими жовтими смугами.// Я приміряв піджак і роздратувався, коли побачив, що Кері хихотить. Вона запитала: "То який ти кажеш колір вибрав?" Я відповів: "Приглушений,* ***схожий на мелений перець****". Керрі відказала: "Якщо чесно, то більше схожий на* ***гірчицю****."*

Відтворення культурної специфіки гумору в перекладі відіграє важливу роль. Якщо гумор справді зрозумілий цільовому читачеві, він може розкрити важливі нюанси іноземної культури. Як зазначає В. Комісаров, взаємодія культур через переклад передбачає перш за все прагнення надати читачеві перекладу в розпорядження факти та ідеї, притаманні чужій культурі, щоб розширити світогляд читача, дати йому можливість зрозуміти, що в інших народів можуть бути інші звичаї, що потрібно знати і поважати чужі культури [Комісаров 1991].

Втрата культурної складової спричинить спотворення змісту оригінального твору. Хоча культурна специфіка і становить трудність для перекладу, але ця вона не є цілком нездоланною. Звичайно, при відтворенні неминучі втрати, проте перекладач має змогу компенсувати їх. До нейтралізації культурних елементів у перекладі гумору варто вдаватись лише тоді, коли зберегти його національне забарвлення не видається можливим через те, що цільовий читач може некоректно його сприйняти.

Отже, для відтворення іншомовного гумористичного твору перекладач має орієнтуватись і на мовний, і на культурний аспекти конкретного тексту. Щоб відтворювати гумор, перекладач пвинен володіти не лише знанням двох мов, а й знанням двох культур, він має розуміти іноземну культуру, і сприймати її не гірше ніж власну. Перекладач гумористичної літератури повинен розбиратись у специфіці як іншокультурного, так і свого власного гумору, оскільки його завданням є не просто розпізнати гумор у тексті оригіналу, а й визначити, як сприйме його цільова аудиторія, і віднайти відповідні варіанти відтворення. Завдання перекладача – створити певний симбіоз культур (цільової і вихідної), не спотворивши при цьому змісту оригіналу. Отже, успішна передача гумору полягає головним чином не так у достовірному відтворенні саме предметного світу, як у вмінні проникнути у специфіку світобачення автора і читача, що є представниками різних культур, і навести між ними мости.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

*Арнольд И.В.*Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования) / И.В. Арнольд. – Л.: Просвещение, 1973. – 302 с.

Тимко Н.В. Фактор "культура" в переводе : [монографія] / Н.В. Тимко. – Курск : Курск. кос. ун-т, 2007. – 224 с.

Карасик А.В. **Лингвокультурные характеристики английского юмора. А**втореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / А.В. Карасик. – Волгоград, 2001. – 27 с.

*Комиссаров В. Н.*Культурно-этнографическаяконцепцияперевода// Сб. научных трудов МГПИИЯ. – 1991. – №375. – С. 15–19.

Pocheptsov G.G. Language and Humour. / G.G. Pocheptsov. – Kiev, "VyscaSkola", 1982. – 328 p.

Стаття надійшла до редакції 14.04.13

Пидгрушная А.Г., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ В ПЕРЕВОДЕ КУЛЬТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СПЕЦИФИКИ ЮМОРА

Статья посвящена переводу юмористической литературы, а именно вопросу воспроизведения культурной специфики юмора. В статье рассмотрено основные языковые и культурные трудности, которые возникают при переводе иноязычного юмора.

Ключевые слова: *юмор, перевод, культура, особенное, художественность.*

Pidgrushnaia A.H., postgraduate student
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

RENDERING OF CULTURAL AND ARTISTIC PECULIARITIES OF HUMOR IN TRANSLATION

This article deals with the translation of humorous literature, namely with the issue of humor culture specific recreation. The article examined basic linguistic and cultural difficulties, which arises when translating humor.

Key words: *humor, translation, culture, special, artisticness.*

УДК 811.14'06'373.43(045)

Пічахчи О.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОРПУС НЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті окреслено проблеми й методи дослідження неологізмів сучасної новогрецької мови та розглянуто корпус лексичних інновацій і формування корпусу неологізмів з урахуванням соціологічних чинників, кількісної та якісної достовірності їх вживання.

Ключові слова: *неологізм, корпус неологізмів, кількісна достовірність, якісна достовірність.*

Явище неології є характерним майже для кожного етапу історико-лінгвістичного розвитку суспільства, проте науково-технічний прогрес зумовлює появу значної кількості лексичних інновацій, що потребує формування корпусу неологізмів кожної існуючої мови, системного, всебічного та постійного оновлення корпусу інновацій, дослідження особливостей їх утворення та функціонування. Останніми роками під час аналізу процесів неологізації мов, що досліджуються окремо або у порівняльному аспекті, головний акцент робиться на функціонально-прагматичних характеристиках нових слів і значень, на врахуванні соціологічних чинників у процесі їх виникнення. Таким чином, актуальним постає питання, як потрібно організовувати збір

матеріалу та формувати корпус нових слів для того, щоб реєстр нових слів був легким у використанні та відповідав би потребам сучасного суспільства. Тож метою цієї статті є дослідження та встановлення критеріїв та методик формування корпусу неологізмів сучасної новогрецької мови.

Проблеми виникнення та вживання лексичних інновацій цікавлять багатьох лінгвістів. На прикладі новогрецької мови вони розглядаються в статтях та окремих працях українських та зарубіжних дослідників: Н.Ф. Клименко, А. Анастасіаді-Сімеоніді, А. Хрістофіду, Х. Алексіаду, Г. Ніколау та ін.

Зрозуміло, що аналізуючи особливості неологізмів та формуючи корпуси лексичних інновацій, новоутворень, неосемантизмів, потрібно враховувати саму сутність поняття неологізму. Нові лексичні одиниці створюються в процесі мови унаслідок певного комунікативного наміру, який у більшості випадків заздалегідь не має на меті розширення або оновлення лексики [Попко 2007, 264]. Крім того, окрема лексична інновація по-різному може реалізовуватися в однотипних ситуаціях представниками різних соціальних шарів суспільства. В результаті вживання певного слова, у нашому випадку – нового, в нетиповій для нього ситуації або контексті носіями іншого соціолекта воно може набути нового або навіть іншого відтінку значення, який потім оформляється в окремий лексико-семантичний варіант слова [Попко 2007, 263].

Формуючи корпус неологізмів, треба орієнтовуватись також на коло проблем, які вирішує неологія. Погоджуючись з думкою Л.П. Попко, окреслюємо такі проблеми [Попко 2007, 265]:

1) виокремлення засобів виявлення нових слів і значень;
2) аналіз чинників їх появи у співвіднесенні з потребами суспільства;
3) формування принципів відношення до них (їх прийняття мовцями чи, навпаки, відмова від їх вживання) в різних соціальних, професійних, вікових та інших групах;
4) вивчення моделей їх створення та обмежень на їх вживання;
5) лексикографічна обробка з позначенням прагматичних обмежень на вживання в різних ситуаціях спілкування з врахуванням соціальної диференціації мови.

Щодо принципів надання лексичній одиниці статусу "нова", вони важливі при організації корпусу неологізмів новогрецької

мови. На думку грецьких дослідників, необхідно дотримуватися чотирьох основних напрямів або критеріїв добору [Хрістофіду 2009, 14].

По-перше, дослідження з метою виявлення "нових" слів відбувається в рамках їх вживання у грецьких періодичних виданнях: грецькі газети та журнали *ΤΟ ΒΗΜΑ, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, ΕΘΝΟΣ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, ΓΥΝΑΙΚΑ* та інші. Дослідники вважають, що в цьому стилістичному жанрі вживаються новостворені лексичні одиниці, використовувані широким колом мовців [Хрістофіду 2009, 12]. Досить цікавий шар неологізмів встановлюється під час аналізу статей on-line грецьких сленгових словників новогрецькою мовою та мови, якою користуються носії грецької мови, спілкуючись на грецьких форумах [Хрістофіду 2009, 14]. Але треба ураховувати той факт, що друковані джерела є редагованими, а матеріал, презентований на грецьких форумах та on-line грецьких сленгових словниках, не може буди редагованим, оскільки є продуктом живого спілкування.

Другий напрям роботи включає роз'яснення та переклад лексичної одиниці, що вимагає визначення контексту, необхідного для перекладу та розуміння певної одиниці [Хрістофіду 2009, 14].

Третій напрям дослідження стосується визначення кількості посилань, які видають пошукові Інтернет-системи на внесення певного слова до пошукового запиту. Для об'єктивних висновків потрібно встановити граничну кількість посилань (наприклад, 60) для того, щоб надати одиниці статусу новизни або усунути її з фактичного матеріалу дослідження. Також треба враховувати якісні показники посилань та специфіку лексики. Крім того, різниця в кількості інтернет-посилань та кількості вживань у періодиці може бути досить значною. Наприклад, неологізм *βιοτοξίνη* у пошуковій системі Google надає приблизно 1200 посилань, але в періодичних виданнях зустрічається лише 3 рази [Хрістофіду 2009, 14].

Четвертий напрям грає вирішальну роль у присвоєнні статусу "неологізму" певній лексичній одиниці. Цьому сприяє їх відсутність у словниках Μείζον Ελληνικό Λεξικό (Τεγόπουλου-Φυτράκη, 1997), Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Μ. Τρυανταφυλλίδη, 1998).

Щодо ставлення мовців до вживання "нової лексики" треба зазначити, що останнім часом на форумах жваво обговорюють,

наскільки доцільним або шкідливим є використання того або іншого неологізму. Спектр формування та вживання оказіональних утворень, які так і не потрапляють до корпусу неологізмів, тому що не застосовуються широким колом мовців, варіюється від утворення простих лексичних одиниць, що використовуються в емфатичних зворотах, іронічному або образливому контексті (наприклад, *παραχόλιγουντ, τηλε-κουραφεξάλα*), до складних лексичних одиниць, які зазвичай одноразово використовують редактори в назвах статей періодичних виданнь та телевізійних програм (наприклад, *άμυνα-μπετόν, Ελληνοφρένεια*) [Хрістофіду 2009, 425].

Певний період вживання неологізму є важливим фактором добору лексичних інновацій тому, що впливає на збереження "новизни" або її втрати, наприклад, *βιομηχανοποίηση, κλωνοποίηση, αποκεντροποίηση, χριστιανοποίηση* дослідники відносили до неологізмів у вісімдесятих – дев'яностих роках, тому вважаємо доцільно вказувати в реєстрах неологізмів рік появи та рік втрати цього статусу [Хрістофіду 2009, 16].

Лексикографічне опрацювання неологізмів на сучасному етапі розвитку лінгвістики включає наявність у словниковій дефініції системи позначок про прагматичну ситуацію та прагматичні компоненти нового слова (наприклад, *μτφ., λογ., λαϊκοτ.*). Тому в словниках широкого кола користування, наприклад, в Μείζον Ελληνικό Λεξικό (Τεγόπουλου-Φυτράκη, 1997), Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Μ. Τρυανταφυλλίδη, 1998) та Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (Γ. Μπαμπινιώτη, 2008) окрім прямого та переносного значень, певної галузі вживання потрібно було б вказувати частотність використання слова, всебічний спектр конкретних стилістичних жанрів тексту, в якому вживається лексична інновація (професійний, науковий, юридичний реєстр, інструкція та ін.). Очевидною є необхідність додаткової системи позначок у словниках для іноземців, а також у словниках нових слів і значень, які викликають труднощі при перекладі.

Аналізуючи чинники появи неологізмів у співвіднесенні з потребами суспільства, треба визначити сфери найчастішого вживання лексичних інновацій. Н.Ф. Клименко [Клименко 2010, 466] та А. Анастасіаді-Сімеоніді окреслюють такі [Анастасіаді-Сімеоніді 2009, 7]: мода, естетика (реклама засобів догляду за обличчям та тілом, засобів гігієни), комп'ютерні технології, технічна галузь (транспортні засоби пересування), галузь науки,

надання розважальних послуг (враховуючи книги сучасних авторів, радіо та телебачення, кінематограф, музичні твори та інші напрями творчої діяльності людини), суспільство (враховуючи спосіб життя мовців, стосунки між ними, їх спілкування в соціальних мережах та на форумах, політичний та економічний стан країни), спортивна галузь та засоби масової інформації.

Лексикографічне опрацювання неологізмів потребує фіксування в словниках словотвірного ряду лексичних інновацій, тому наводимо моделі творення неологізмів, серед яких словотвір за допомогою:

1) основоскладання або словоскладання (40%), наприклад, *τρισβάρβαρος*, *ψιλοκαριέρα*, *τηλεσκουπίδια*, *νανοσυσκευή;* в окремих випадках з використанням дефісу: *φίρμα-τηλεστάρ*, *κέφυλος-κτίριο*, *τηλε-δημοκρατία* [Хрістофіду 2009, 432-433];

2) суфіксів (25%): -ερι, -ιτσα, -ουλα, -ακης, – (іменники), -ικος, -ακος, -ιακος (прикметники), -αρω, -ωνω (дієслова) та ін. Наприклад, *κλοουνερί*, *μαρτακίτσα*, *θατσερικός*, *λογοπαιγνιακός*, *ατακάρω*, *παραθυρώνω, λινκάρω*. Існують випадки, коли неологічною одиницею можна вважати не слово, а фактично його оформлення за допомогою постфікса, наприклад, -ε, тому звичайно вважається неологізмом новостворюване за допомогою цього постфікса слово, наприклад, *βρικολακέ* [Хрістофіду 2009, 432-433];

3) префіксів та префіксоїдів (7,3 %): αντι-, υπερ-, ενδο- та ін. Наприклад, *υπερεξειδευμένος*, *ενδοσυζυτητής*, *αντικαλλιτέχνη, υπερκράτος* [Хрістофіду 2009, 432-433];

4) утворювання фразових одиниць, наприклад, *κάμερα κλειστού κυκλώματος*, *πληρωμή με διαμεσολάβηση, χώρος δικτυοσυνομιλίας* [Хрістофіду 2009, 309, 433];

5) створення абревіатур, наприклад *Κ.Ο.Κ. – Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας, Μ.Μ.Ε. – Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης* та ін.;

6) вживання запозичень у більшості випадків (27%) англійською мовою: *jam session*, *industrial* (музика), *podcast*, *USB* (новітні технології), *web banking*, *product placement*, *phishing* (економіка) та ін.; але зустрічаються запозичення, зафіксовані грецькою абеткою: *αγοραπωλησία τίτλων ή συναλλάγματος* (trading), *ακάλυπτη πώληση* (short selling) та ін. [Хрістофіду 2009, 432-433].

Варто зазначити, що завдяки саме прагматичному аспекту виникнення, адаптування та використання лексичних інновацій, неологізми набувають або втрачають певні характеристики,

поширюються завдяки швидкому інформаційному обігу та можуть зникнути за дуже короткий період, не повністю відповідаючи потребам суспільства.

Отже, формуючи корпус неологізмів, треба враховувати кількісний та якісний фактори вживання лексичних інновацій, тобто вживання неологізмів у друкованих джерелах, аналіз інтернет-посилань, всебічне лексикографічне фіксування із зазначенням роз'яснення, словотвірного ряду, мовно-стилістичного жанру та хронології використання неологізмів, що визначає перспективу та розширення напрямів нашого подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / О. Селіванова.– Полтава: Довкілля-К, 2006. – 484 с.

2. Українська елліністика: Збірник наукових праць. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 608 с.

3. *Попко Л.П.* Неологизация в языке как трансляция культурно-лингвистической национальной ментальности / Л.П. Попко. – ГАРККиИ, 2007. – 360 с.

4. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών. Διπλό τεύχος 9-10 / Επιμ. Α. Χριστοφίδου. – Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2009. – 476 σ.

5. *Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α., Αλεξιάδου Χ., Νικολάου Γ.* Ηλεκτρονική βάση νεολογισμών της Νέας Ελληνικής / Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Χ.Αλεξιάδου, Γ.Νικολάου // Μελέτες. – Αθήνα, 2009. – 35 σ.

Стаття надійшла до редакції 25.04.13.

Пичахчи Е.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КОРПУС НЕОЛОГИЗМОВ СОВРЕМЕННОГО НОВОГРЕЧЕСКОГО ЯЗЫКА

В статье обозначены проблемы исследования неологизмов современного новогреческого языка, рассмотрены методы организации исследования лексических инноваций и формирования корпуса неологизмов на основе социологических факторов, количественной и качественной достоверности их применения.

Ключевые слова*: неологизм, корпус неологизмов, количественная и качественная достоверность.*

Pichakhchy O.V., post-graduate student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Modern Greek Corpus of Neologisms

The article reviews the problems of researching neologisms of the Modern Greek language and the methods of study of lexical innovation and creation of the neologisms' corpus based on sociological factors, quantitative and qualitative validity of their use.

Keywords*: neologism, corpus of neologisms, quantitative and quality validity.*

УДК 821:811.14'06

Перепльотчикова С.Є., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРИНЦИП "МОЗАЇЧНОГО ЛІПЛЕННЯ" ОБРАЗУ МІСТА САЛОНІКИ В СУЧАСНІЙ НОВОГРЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті здійснено аналіз застосування прийому "мозаїчного ліплення" образу міста Салоніки в сучасній новогрецькій літературі на лексичному та композиційному рівні. Визначено, як цей елемент архітектури пов'язаний з історією Салонік і як він впливає на добір лексики та організацію художніх текстів, присвячених місту. Особливо виразно виявляється "мозаїчність" образу в збірці Н.Г. Пендзикіса "Салоніки-мати".

Ключові слова: *художній образ, прийом "мозаїчного ліплення", Салоніки, новогрецька література, Н.Г. Пендзикіс.*

26 жовтня 2012 року минуло сто років від дня, коли місто Салоніки здобуло незалежність від Османської імперії та стало частиною Греції. Ця стаття є своєрідною даниною шани цьому красивому місту, такому рідному та близькому для багатьох українських учених-неоелліністів та студентів, які вивчають новогрецьку філологію.

Салоніки є одним з небагатьох грецьких міст найбільш оспіваних у народних та авторських піснях і описаних у новогрецькій літературі. І хоча грецькі літературознавці досить активно розробляють тематику відображення та специфіку функціонування образу Салонік у художніх текстах (збірки наукових статей "Η πόλη στους νεότερους χρόνους. Μεσογειακές και

βαλκανικές όψεις (19ος – 20ος αιώνας)", Αφίνι, ΕΜΝΕ, 2000; "Παραμύθια Θεσσαλονίκης" (Πρακτικά συνεδρίου, Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο, 23-25 Οκτωβρίου 1996), Салоніки, 1997; "Η θεσσαλονίκη. Αφιέρωμα στα 2300 χρόνια της πόλης.", Салоніки, 1985 тощо), мовознавчого аналізу таких текстів ми практично не виявили. В українській неоелліністиці ця стаття є першою спробою аналізу образу міста Салоніки в новогрецькій художній літературі як у мовознавчому, так і у літературознавчому аспектах.

Художній образ у літературі – це фрагмент художнього цілого, наділений самостійним життям та змістом. "У художньому тексті мовні одиниці всіх рівнів реалізують свою подвійну природу і є засобом вираження не лише основного змісту, але й метазмісту (створення художнього образу і здійснення емоційно-естетичного впливу на читача)". Створюючи художній образ, письменник вдається до творчого використання багатств літературної мови [Борисова 2009, 26]. Відповідно аналіз художнього образу в літературі не можливий без застосування елементів мовознавчого аналізу. Саме тому під час дослідження текстів, у яких ідеться про Салоніки, нашу увагу привертала специфіка добору лексичних одиниць для оформлення образу.

Ключовою характеристикою образу міста Салоніки, яка есплікується в лексичній структурі переважної більшості художніх текстів, у яких ідеться про Салоніки, є поняття *μωσαϊκό* мозаїка. Саме слово "мозаїка" рідко трапляється в текстах, але ідея, з одного боку, мозаїки, як викладання зображення різнокольоровими камінчиками, смальтою чи керамічною плиткою, а з іншого − як цілого, сформованого комбінуванням неоднорідних елементів, знаходить своє вираження через уживання лексичних одиниць на позначення різних денотатів та одиниць, які належать до відповідних лексико-тематичних груп.

Вочевидь мозаїчні зображення є невід'ємною рисою всієї грецької культури − як античності, так і періоду Візантії. У місті Пелла, столиці Давньої Македонії, яке розташоване неподалік м. Салоніки, до наших днів збереглися мозаїчні підлоги, якими прикрашали резиденції македонських багатіїв за часів правління батька Олександра Македонського Філіпа (4 ст. до н.е.). Але для Салонік, на відміну від Афін, які вважаються старим світом, більш характерними є візантійські мозаїки. Це зумовлено фактом, що Салоніки були другим за значенням містом Візантійської імперії,

його називали *Συμβασιλεύουσα πόλη*, щось на кшталт "Спів-Царгород". І тут збереглося більше саме візантійських пам'яток, а не давньогрецьких. Характерно, що мозаїчними підлогами прикрашали свої маєтки й багаті турки, які оселилися в Салоніках за часів панування Османської імперії. Досить красномовним у цьому відношенні є епізод з роману Йоргоса Іоанну. До будинку головних героїв часто приходила дивна гостя, туркеня, яка проте нічого не просила й нічого не розповідала. Причина її візитів стає зрозумілою, коли робітники, які рили неподалік котлован під забудову, розкопали мозаїчну підлогу зруйнованого до того будинку, де, як виявилося, вона жила до подій 1923 року, а тепер поневіряється, як і решта її одноплемінників [Ιωάννου 1982, 55-57]. Тут мозаїка стає носієм цілої ділянки інформації про історію міста та життя його мешканців, символом втраченого минулого, що посилюється коментарем автора про те, що на цьому місці була зведена жахлива багатоповерхівка *πολυκατοικία από τις πιο φρικαλέες*, але її теж планують знести, щоб збудувати чергове неподобство, потвору *εξάμβλωμα* [Ιωάννου 1982, 56].

Можливо, така любов до мозаїки саме на території Македонії пов'язана з природними особливостями регіону порівняно з Афінами. У відомого співця Салонік Н.Г. Пендзикіса знаходимо яскравий опис на підтвердження нашої думки: *Στην Αθήνα δε μεθάς από το χρώμα* [Πεντζίκης 2008, 89]. "В Афінах тобі не паморочиться в голові від кольору". І далі Н.Г. Пендзикіс як вправний художник (він до речі малював картини) робить кілька вивірених мазків пензлем: *Από το Ωραιόκαστρο το πλήθος των σπιτιών δίπλα στη θάλασσα, ίσαμε τις εκβολές των ποταμών και τα νεοτέρα προσχωσιογεννή εδάφη, προβάλλουν μέσα σ'ένα χρώμα μενεξεδί, πέρα από μιαν έκταση αγρών, στα πρώτα πλάνα όπου κυριαρχεί το πορτοκαλί. Αντίθετα στην άποψη της Θεσσαλονίκης από το Αρσακλή, το πορτοκαλί κυριαρχεί από το κολλέγιο και κάτω ίσαμε τη θάλασσα, ενώ στα πρώτα πλάνα επικρατούν, τέρρες πράσινες μουντές. Αλλά από τις δύο αυτές απόψεις που βλέπουν από ψηλά κάτω την πόλη, φαντασμαγορικότερη είναι το φθινόπωρο, την ωραιότερη εποχή της Θεσσαλονίκης, το δειλινό, όταν με το ηλιόγερμα βάφονται τριανταφυλλιά τα σύννεφα.... Ως συμφωνία χρωματικών αξιών, η άποψη αυτή όπου κυριαρχεί το κάλλος του πορφυρού ουρανού, με τα διαβατάρικα σύννεφα που τα ωθεί ο αέρας της θάλασσας, χαρίζοντας στην ατμόσφαιρα μιάν αισθητή υγρότητα, που κάνει να φαίνονται οι ίσκιοι των σπιτιών της παραλίας σαν από βελούδο,*

ενώ τ' άλλα τα σπίτια στα ψηλά αμυδρά ξεχωρίζουν μέσα στο λυκόφως, θυμίζει έντονα ζωγραφικό πίνακα του Ζοζέφ Βερνέ [Πεντζίκης 2008, 54-55]. А ще в аналізованому тексті неодноразово згадується робота Ель Греко "Вид Толедо", і можливо, саме таким Н. Пендзикіс хотів зобразити своє місто, живим, підвладним історії та стихії. Письменник був фанатичним православним християнином та аборигеном Салонік і тому всіма можливими способами "міфологізує місто, щоб показати його як ковчег православ'я та найкрасивіше місто світу" [Σταυρακοπούλου 2011, 99]. Тому значне місце в описі міста письменник відводить плінфам (обпечена цегла характерного кольору, яка широко використовувалася у візантійській архітектурі і є характерною ознакою візантійських культових споруд): *... τα κάστρα προς τα κάτω δείχνουν μεγάλες επιφάνειες γεμάτες με πράσινες ελαφρά κιτρινωπές ή μαυριδερές πέτρες, ανάκατα βαλμένες μαζί με πλίνθους σε συμπαγές σύνολο... με σημαντικό πλεονασμό οπτών πλίνθων συνεχίζεται η δομή των κάστρων, πέρα από το συνοικισμό Συκιές. Σ'αυτό το τμήμα, για περισσότερη αντοχή αλλά και ομορφιά, οι πλίνθοι σχηματίζουν τόξα επάλληλα, κυριολεκτικά μετατρέποντας σε χαλί τις ευρείες επιφάνειες των τείχων.* [Πεντζίκης 2008, 78-79] Як бачимо, тут образ мозаїки посилюється введенням лексичної одиниці "килим", що викликає асоціації з візерунками східних килимів.

Таке кольорове різнобарв'я, фактичне, реальне, яке знайшло свій вияв в архітектурі, у текстах про Салоніки є паралелізмом різнобарв'я етнічного. Адже уже наприкінці 19 століття Салоніки стають мозаїкою в переносному значенні цього слова, у демографічному відношенні. В останні десятиліття підпорядкування міста Османській імперії внаслідок історичних подій та географічного розташування воно стає за висловом Йоргоса Панагоса *ισχυρός πόλος έλξης* "сильним полюсом тяжіння" [Πανάγος 1980, 20] для колоніального капіталу. Сюди стікалися гінці-розвідувальники майбутніх великих підприємств і нащадки європейців, які свого часу виїхали на Схід. Вони почали забудовувати місто від Білої Вежі в сторону Депо, тут утворився так званий район Величі (*Τμήμα Εξοχών*), від якого наразі залишилися зокрема *Βίλα Αλλατίνι* Віла Алатині та Віла Бьянка *Βίλλα Μπιάνκα.* Таким чином, наприкінці 19 століття основу населення міста складали греки, турки (місто було частиною Османської імперії упродовж 452 років), західні європейці та євреї (Салоніки з 15 століття було найбільшим єврейським містом у Європі, а самі іудеї називали його

Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων Єрусалим Балкан і *Μητέρα του Ισραήλ* Матір Ізраїлю), а також вірмени.

Більшість нових мешканців міста, а також тих, хто колись залишив Батьківщину з різних причин, а згодом повернувся, приїздила до Салонік потягами, тому вокзал є одним з найважливіших для розуміння Салонік локусів. Саме на залізничному вокзалі міста особливо відчутною є мозаїка національного різнобарв'я його мешканців. Ключовим, найчастотнішим у контексті вокзалу та відповідно мозаїки є слово *ετερόκλητος,* буквально "різний, розмаїтий, строкатий". У словнику М. Тріандафілідиса слово помічене як принизливе й вживається на позначення цілого, яке складається з елементів, які не мають ніякого стосунку один до одного, тобто існують окремо один від одного, не видозмінюються під впливом іншого [Τριανταφυλλίδης 2002, 534]. Зазначений прикметник вживається в парі з іменниками, які позначають натовп людей. Але письменники тут, можна сказати, змагаються в тому, хто віднайде найхарактерніше слово на позначення натовпу, найбільш містке, образність якого слугуватиме запорукою найточнішого відтворення атмосфери вокзалу та міста. Окрім звичайного *το ετερόκλητο πλήθος* [Δοξας 1932 176] "різнорідний натовп", знаходимо *πολυκοσμία* "велелюддя" ("*Δεν του αρέσει αυτή η ετερόκλητη και φασαριόζικη πολυκοσμία"* [Χουζούρη 2004, 113] "Йому не подобалося це різнорідне і галасливе велелюддя"), *Ανθρωποπλημμυρισμένη, κοσμοπολίτικη Θεσσαλόνικη* [Λαπαθιώτης 1986, 139] або *η ανθρωποθάλασσα* [Μπεράτης 1999, 24] "море людей, людське море, величезний натовп". Синонімами до прикметника *ετερόκλητος* виступають такі слова, як *Καθώς βαδίζει, μπερδεύεται μέσα σ' ένα απίστευτο, για τα δικά μας μάτια, πλήθος. Ένα <u>πολύβοο, χρωματιστό και ανόμοιο πλήθος</u>* [Χουζούρη 2004, 113]. "Крокуючи, він потрапляє у неймовірний для його очей натовп. Галасливий, барвистий і неоднорідний натовп". І як квінтесенція образу *ένα αληθινό ανατολίτικο παζάρι* [Μπεράτης 1999, 23] "справжній тобі східний базар". Наполеон Лапатіотис поєднує поняття натовпу та різнорідності, вживаючи слово *συνονθύλευμα*, що означає "неорганічне нагромадження, скупчення різнорідних елементів" [Τριανταφυλλίδης 2002, 1297]: *Όλες οι φύλες κι όλα τα ρούχα σ'ένα συνονθύλευμα πολύχρωμο, φαντασμαγορικό, οπερέτας και βαβυλωνίας. "Λευκός Πύργος της Βαβέλ!"* [Λαπαθιώτης 1986, 138] "Усі раси і всі різновиди одягу в натовпі різнобарвному,

фантасмагоричному, справжня тобі оперета і вавилонське стовпотворіння. "Біла вавилонська вежа!"".

Цікаво, що згадуючи вокзал, автори віддають перевагу запозиченому з турецької *ντουνιάς* на позначення "світу, людей" (наприклад, у З. Зателі знаходимо таке: *Πριν μάθω τι άλλο είναι αυτή η Θεσσαλονίκη, πού ακριβώς βρίσκεται, πώς πάει κανείς σ' αυτήν και πώς γυρνάει (ή δεν γυρνάει κάποτε), αυτό το "Κάτω" άκουγα γύρω μου...Ξημέρωνε και βράδυαζε, ντουνιάς κατέβαινε και ντουνιάς ανέβαινε από Κάτω, και μόνο κάτι παιδιά σαν εμάς μέναμε εκεί και περιμέναμε τι άλλο θα γίνει* [Ζατέλη 2005, 9-10]). У цьому зв'язку слід відзначити ще одну характерну особливість Салонік, яка теж є своєрідним виявом мозаїчності міста. Для Салонік, на відміну від Афін, характерною є наявність турецьких власних назв, які з часом хоч і були витіснені з ужитку, але зберігаються у пам'яті мешканців і часто фігурують у художніх творах (зокрема, ліс, який мешканці міста називають зараз просто лісом, був лісом Сейх Су – δάσος Σεϊχ Σου, а фортеця Ано Полі (Верхнього міста), зараз відома як Επταπύργιο– Семибаштова, називалася Γεντί Κουλέ – Гендí Кулé).

Морем же до Салонік прибували переважно біженці з Малої Азії та Понту або так звані внутрішні мігранти. Відповідно в середині 20 ст. особливо актуальним для літератури стає образ Салонік як пристановища біженців (зокрема, відомий роман Йоргоса Іоанну "Η πρωτεύουσα των προσφύγων" "Столиця біженців", присвячений саме Салонікам).

Проте згідно з законами Османської імперії етнічні спільноти не могли спілкуватися між собою [Κυριακίδου-Νέστορος 1988, 288], а тому не мали фізично можливості асимілюватися, видозмінитися під впливом інших спільнот, виступаючи таким чином різнорідними елементами мозаїки, які не розчиняються один в одному, а лише поєднуються, утворюючи загальне ціле зображення.

Можливо, саме тому, що мозаїчність є основною характеристикою міста і в соціальному, і в архітектурному плані, грецькі письменники часто в описах міста вдаються до прийому "розірваності, роздрібнення оповіді". Адже кожен елемент мозаїки − камінчик − має інший колір, іншу форму, інше походження, завдяки чому в міста була своя неповторність, відтворити яку письменники намагаються, перелічуючи ці камінчики, тому вони й вдаються до прийому передавання "потоку свідомості". Зокрема, знаходимо таке: *Η μικρή του μάνα, με τα παλιά της τούρκικα σπίτια*

στους ψηλούς μαχαλάδες με τις όμορφιές της πέρα στο Φάληρο, στ' Ωραιόκαστρο και στην Αρετσού, έτσι την αφήνουνε τη γη που σε μεγάλωσε και σε έκανε άντρα μέσα στα σοκάκια της και στα παλιά της σπίτια.... Παλιά Σαλονίκη, Βαρδάρης με τα μυροπωλεία στην είσοδο, η παραλία, κείνα τα σπίτια μισομακεδονίτικα−μισοτούρκικα, με τα καφάσια στα παράθυρά τους, δρόμοι γεμάτοι μικροπωλήτες, λάσπη, τράμια κίτρινα, Εβραίοι στο παζάρι... Όλα χωρίς σύστημα. Χαρούμενα και ζωντανά, λίγη Ρώμη με τ'απομεινάρια της σε γωνιές γεμάτες Βυζάντιο και Τουρκία και Σλαβία και πολλή Ελλάδα, όση Ελλάδα υπόφερε από τούτους εδώ τους απροσκάλεστους, τους αδηφάγους, τους αλητομπασμένους.[Τσιφόρος 1984, 9-10] У Н. Пендзикіса "камінчиками" виступають короткі, переважно неповні речення, що дослідники його творчості відносять до його ідіостильових рис [Τάσος 1992, 280]. Наприклад: *Πόλη και πρόσωπα. Κινήσεις. Σπίτια, δρόμοι, μαγαζιά. Το πρόσωπο σαν έμβρυο στους κόλπους της πόλης... Γέννηση εν Θεσσαλονίκη. Έξοδος από την κάμαρη. Παίρνει τους δρόμους. Αγορά, σιδηροδρομικός σταθμός εμπορευμάτων. Επιστροφή μέσω Εγνατίας. Ανά την παλαιά πόλη. Κάστρα, τάπια, το ανατολικό άκρο των τειχών απ'όπου εισέβαλαν οι αντίθετοι και εάλω η πόλη. Ερείπια...* [Πεντζίκης 2008, 5]. Особливо цікавими в цьому плані є кілька розділів збірки "Μητέρα Θεσσαλονίκη" – "Салоніки-мати", в якій сконцентровано весь світогляд письменника щодо міста, де він народився [Σταυροκοπούλου 2011, 88]. У розділі "Ένδον πόλη" автор використовує короткі фрази, часто самі слова, що належать до різних частин мови: до імен, у такий спосіб чітко визначаючи описуване (наприклад: *Αδρανής η ψυχή μαρτυρεί όσα συνέβησαν. Κινήσεις, μετακινήσεις, μεταβάσεις, κατευθύνσεις, διευθύνσεις, μετατοπίσεις, αναχωρήσεις, φυγή, επιστροφή, επαναλήψεις, συνήθειες, απασχολήσεις, διαθέσεις, εναντιώσεις, επιθυμίες, λαχτάρες, εξεγέρσεις, θυμοί* [Πεντζίκης 2008, 34]), і до дієслів – щоб показати стан ліричного героя (наприклад: *Υπάρχω μόνο μέσα στον κλειστό, στον περιορισμένο χώρο της κάμαρής μου. Εκεί συναρμολογώ, εντύνω, ζευγνύω, ανταμώνω, εξακολουθώ, παρακολουθώ, ακολουθώ, προεκτείνω, εκτείνω, βρίσκω τις εντυπώσεις του έξω κόσμου που με συνεπαίρνουν, με αποπλανούν, με συγχέουν, με διαλύουν, με σκορπούν, με χάνουν* [Πεντζίκης 2008, 34]). Розділ "Τοπίο του είναι" починається запитанням *Ποιός είμαι;* далі автор окреслює карту міста у вигляді свого тіла, кордонами міста виступають руки із чітким зазначенням того, куди сягає кожна з них: *Ο νους μου, το κεφάλι μου, το μυαλό μου*

είναι γεμάτο έννοιες και ιδέες περί πορείας, ροής, φαινομένων, ανέμου, φωτός, υγρασίας... μνημείων, ...επιτυχίας, ...πλούτου, ... ορμής, γηρατειών, καταγωγής ...έρωτα, πόθου, πάθους, πείσματος...γλωσσογνωσίας. ψυχολογίας, Ελλάδος, Αθηνών, δημοκρατίας, ποιημάτων, ... θυσίας, αγάπης, πίστης. І так ціла сторінка [Πεντζίκης 2008, 31].

Вочевидь Н. Пендзикіс запозичив і цей спосіб зображення Салонік у художників. Опис за допомогою перелічення слів чи навіть коротких речень подібний тому, як художник робить мазки пензлем, довші – коротші, темніші – світліші, але завжди точні та вивірені. У зв'язку з цим варто звернути увагу на розділ "Πλατεία Ελευθερίας", де письменник ще сміливішими й відвертішими, порівняно з наведеними вище мазками, змальовує площу. Тут він підключає графіку, виділяючи відповідні фрази заголовковими літерами. І якщо спершу це реальні вивіски, які ми бачимо на будинках: *Το απάνω παράθυρο κρύβεται από το μπροστινό σπίτι ΤΡΑΠΕΖΑ, άλλη ΤΡΑΠΕΖΑ, ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΕΣ, ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ, ΡΑΦΤΑΔΕΣ*, то згодом автор під виглядом вивісок уже наводить уривки зі щоденних "міських п'єс", а заголовковими літерами вказані дійові особи:

ΔΙΑΚΟΠΤΕΤΑΙ (υπεραστικό) τηλεφωνείτε... – σε ξαναπαίρνω αργότερα.

– Πώς; ...πότε;... πότε;... εμπρός!

ΑΛΛΟΣ ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΗ: – Καλά παίρνω εγώ το κρέας (κουρασμένη δεν έχει δύναμη να κατέβει να ψωνίσει).

ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΥΝ ΑΓΚΑΛΙΑΣΤΟΙ: – Σ'αρέσουν τα γλυκάαα;

– Αλιά, γκαλιά (το παιδί θέλει αγκαλιά)… [Πεντζίκης 2008, 97].

Після вивісок автор переключається на звуки, якими сповнена площа. І хоча розділ символічно й дуже характерно для Н. Пендзикіса та Салонік завершується звуками дзвонів церкви:

ΝΤΑΝΝ ΝΤΑΝΝ η καμπάνα μας προσκαλεί στο σκολειό να μάθουμε γράμματα.

ΝΤΑΝΝ ΝΤΑΝΝ η καμπάνα, μας καλεί στην εκκλησία.

Все ж останнім реченням є неочікувана вивіска:

ΠΑΡΑΚΑΛΕΙΣΘΕ ΡΙΠΤΕΤΕ ΤΑ ΑΔΕΙΑ ΚΟΥΤΙΑ ΣΤΟ ΚΑΛΑΘΙ ΤΩΝ ΑΧΡΗΣΤΩΝ. [Πεντζίκης 2008, 104].

До принципу мозаїки і Н. Пендзикіс, і Й. Іоанну вдаються також у композиційному оформленні своїх творів. Щоправда "Μητέρα

Θεσσαλονίκη" – "Салоніки-мати" письменник визначив як тексти прозою, а "Η μόνη κληρονομιά" – "Єдиний спадок" сам автор, Й. Іоанну, вважав не збіркою оповідань, а просто прозою. Окремі розділи цих творів якраз і є отими камінчиками, з яких викладається Салонікська мозаїка, багатоплановий образ міста.

Отже, базовим принципом оформлення образу міста Салоніки в новогрецькій художній літературі є принцип "мозаїчного ліплення" образу. Ми пов'язуємо це з географічним розташуванням міста. З одного боку, різнокольоровий ландшафт довкола нього надихав архітекторів на створення мозаїчних декоративних панно, починаючи з часів Давньої Греції. З іншого боку, завдяки його географічному розташуванню до міста стікалися люди з різних куточків світу, створюючи у такий спосіб мозаїку демографічну – образ багатонаціонального, багатокультурного і тому своєрідного міста. Письменники ж, описуючи Салоніки, окрім добору відповідної лексики, керуються принципом "мозаїчного ліплення" також у вирішенні питання про композицію своїх творів. Дослідження функціонування образу "мозаїки" показало, що можна говорити про Салоніцький текст як явище новогрецької літератури зі своєю символікою та підтекстом, а подальший аналіз текстів варто спрямувати саме в цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Борисова Е.Б.* О содержании понятий "художественный образ" и "образность" в литературоведении и лингвистике [Електронний ресурс] / Е.Б. Борисова // Вестник Челябинского государственного университета / главн. ред. А.Ю. Шатин. – Челябинск, 2009. – №35 (173). – Филология. Искусствоведение. – Вып. 37. – С. 20-26. – Режим доступу до журн.: http://www.lib.csu.ru/vch/173/004.pdf.
2. *Αφιέρωμα* στον Ν. Γ. Πεντζίκη [Електронний ресурс] // Καθημερινή. Επτά Ημέρες. – 1997. – Режим доступу до журн.: http://wwk.kathimerini.gr/kath/7days/1997/03/02031997.pdf.
3. *Κόρφης Τ.* Ο Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης και "Η μητέρα Θεσσαλονίκη". Σημειώσεις από μίαν ανάγνωση / Τάσος Κόρφης // Νέα Εστία / гол.ред. Ε. Ν. Μόσχος. – Αθήνα, 1992. – Τ.132. – τ. 1571: Αφιέρωμα στη Μακεδονία. – Σ.278-283.
4. *Κυριακίδου-Νέστορος Α.* Η Θεσσαλονίκη της ψυχής μου / Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος // Νέα πορεία. – Θεσσαλονίκη, 1988. – Τ. 3: Λογοτεχνία της Θεσσαλονίκης. – Σ. 275-295.

5. *Νικολαίδη Ι.Α.* Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης. Η πεζογραφία του / Ι.Α. Νικολαίδη // Νέα Εστία / γολ.ρεδ. Ε. Ν. Μόσχος. – Αθήνα, 1993. – Τ. 134. – τ.1587. – Σ. 1052-1054.

6. *Σταυρακοπούλου Σ.* Η Θεσσαλονίκη στο πεζογραφικό έργο των Γ. Πεντζίκη, Γ. Ιωάννου και Αλ Ναρ: Η πόλη ως παράγοντας διαμόρφωσης της λογοτεχνικής ταυτότητας των συγγραφέων / Σωτηρία Σταυρακοπούλου // Πρακτικά του Δ΄ Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών [Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα)] (Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου 2010) / επιμέλεια: Κωνσταντίνος Δημάδης. – Athens: European Society of Modern Greek Studies, 2011. – Τόμος Α΄. – Σ. 87 -103.

7. *Λεξικό* της Νέας Ελληνικής Γλώσσας / [Μ. Τριανταφυλλίδης]. – Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη, 2002. – 1532 σ.

Матеріали дослідження

1. *Δόξας Α.* Γκαρσόν!.. Ένα ουίσκι / Άγγελος Δόξας. – Αθήνα, 1932. – 200 σ.

2. *Ζατέλη Ζ.* Ο δικός της αέρας / Ζυράννα Ζατέλη. – Θεσσαλονίκη: μικρός Ιανός, 2005. – 104 σ.

3. *Ιωάννου Γ.* Η μόνη κληρονομιά / Γιώργος Ιωάννου. – Αθήνα: Κέδρος, 1982. –131 σ.

4. *Λαπαθιώτης Ν.* Η ζωή μου (Απόπειρα συνοπτικής αυτοβιογραφίας) / Ναπολέων Λαπαθιώτης. – Αθήνα: Κέδρος, 2009. – 290 σ.

5. 5. *Μπεράτης Γ.* Το πλατύ ποτάμι / Γιάννης Μπεράτης. – Αθήνα: Ερμής, 1999. – 485 σ.

6. *Πανάγος Γ.* Requiem για τρεις γενιές / Γιώργος Πανάγος. – Θεσσαλονίκη, 1992. – 317σ.

7. *Πεντζίκης Ν.Γ.* Μητέρα Θεσσαλονίκη / Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης. – Αθήνα: Κέδρος, 2008. – 145 σ.

8. *Τσιφόρος Ν.* Όμορφη Θεσσαλονίκη / Νίκος Τσιφόρος. – Αθήνα: Ερμής, 1984. – 200 σ.

9. *Χουζούρη Ε.* Σκοτεινός Βαρδάρης (Βαλκανική μυθιστορία έρωτα και απώλειας) / Έλενα Χουζούρη. – Αθήνα: Κέδρος, 2004. – 274 σ.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Переплетчикова С.Е., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПРИНЦИП "МОЗАИЧНОЙ ЛЕПКИ" ОБРАЗА ГОРОДА САЛОНИКИ В СОВРЕМЕННОЙ НОВОГРЕЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В статье осуществлен анализ применения приема "мозаичной лепки" образа города Салоники в современной новогреческой

литературе на лексическом и композиционном уровне. Определено, как этот элемент архитектуры связан с историей Салоник и как он влияет на подбор лексики и организацию художественных текстов, посвященных городу. Особенно выразительно "мозаичность" образа проявляется в сборнике Н.Г. Пендзикиса "Салоники-мать".

Ключевые слова: *художественный образ, прием "мозаичной лепки", Салоники, новогреческая литература, Н.Г. Пендзикис.*

Pereplotchykova S.E., Candidate of Philol. Sc., Associate Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

PRINCIPLE OF "MOSAIC MODELLING" OF THE WORD-PICTURE OF THE CITY OF THESSALONIKI IN THE MODERN GREEK LITERATURE

In the article the implementation of the method of "mosaic modelling" of the word-picture of the city of Thessaloniki in the Modern Greek literature is being analyzed at the lexical and composition level. It is determined how the architectural element is connected with the history of Thessaloniki and how it influences the selection of lexical items and organization of the literary texts describing the city. Especially "mosaic" the word-picture appears in the N. Pentzikis's book "Mitera Thessaloniki" (Mother Thessaloniki).

Key words: *a word-picture, a method of "mosaic modelling", Thessaloniki, Modern Greek literature, N.G. Pentzikis.*

УДК 81'373.2

Плакида Г.А., асп.,
Національний технічний університет України "КПІ"

ВНУТРІШНІЙ ТЕКСТОВИЙ ОНОМАСТИКОН МЕМУАРІВ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ "MY EARLY LIFE"

У статті показані основні типи власних назв, що складають внутрішній текстовий ономастикон мемуарів Вінстона Черчилля "My early life". У центрі уваги знаходиться варіативність власних назв, вибір яких у цьому творі залежить від персональних уподобань автора.

Ключові слова: *ономастика, власні назви, внутрішній текстовий ономастикон, мемуари.*

Постановка проблеми. Дослідження мовних рівнів твору не може повністю описати специфіку мемуарного тексту як особливого феномену. Проте описання внутрішнього лексичного

рівня дає можливість відобразити поведінку мовних знаків у творі. Саме вживання певного типу імен (загальних та власних) у тексті представляє собою значний фактор формування структури мемуарного твору.

Важливим моментом є виділення внутрішнього текстового ономастикону (вживання власних назв – ВН), який допустимо розглядати як невід'ємну частину багатоструктурного ономастичного утворення, що й зумовлює **актуальність** цієї роботи. Необхідно зазначити, що виділення текстового ономастикону є неможливим без констатації того факту, що окремих авторів характеризують певні ономастичні "симпатії" [Гайдук 2001, 15]. **Метою** нашої статті є опис різноманіття онімів, що включаються в текстову тканину мемуарів Вінстона Черчилля "My early life", які є яскравим взірцем мемуарної літератури та надання загальної характеристики індивідуально-авторського підходу до вибору ВН. **Об'єктом** дослідження є персональний вибір ВН автором мемуарів, а **предметом** виступають власне оніми в тексті твору "My early life".

Детальний опис текстового ономастикону мемуарів необхідно почати з типізації онімів без прив'язки до мемуарних творів. Варто зазначити, що всі оніми поділяються на реаліоніми (імена реальних об'єктів) та міфоніми (імена вигаданих об'єктів). У свою чергу реаліоніми діляться на імена зон земного простору та імена зон космічного простору.

Імена земного простору включають такі категорії: топоніми– назви географічних об'єктів (Paris), анемоніми – стихійні явища (hurricane Aletta), ергоніми – ділові об'єднання людей (European Union), ідеоніми – об'єкти духовної культури ("Alice in Wonderland"), хрематоніми – об'єкти матеріальної культури (Mauser gun), хрононіми – відрізки часу (Middle Ages), біоніми – імена живих істот, у тому числі людей (зооніми – dog Rex, фітоніми – Dead tree, антропоніми – Mary, Tom).

Топоніми представляють собою досить чисельну групу та діляться на такі типи: омоніми – рельєфи земної поверхні (наприклад, Mount Everest), хороніми – назви територій (природні – Crimea, та адміністративні – USA), урбаноніми – назви об'єктів усередині міста (агроніми – Trafalgar Square, городські хороніми – the Kremlin, годоніми – Backer street), дромоніми – шляхи сполучення (Moscow – London airline), ойконіми – імена поселень

(комоніми– Vassilyevskoe village; астіоніми – London), гідроніми – водні об'єкти (потамоніми – Thames, лімноніми – Loch Ness, океаноніми – Pacific Ocean, пелагоніми – Redsea, гелоніми – Okavango Delta), агрооніми – назва земельної ділянки (Elysian fields), дримоніми – назви лісів, лісних ділянок (Amazon Rainforest).

Імена зон космічного простору поділяються на такі види: космоніми – імена зон космічного простору (Big Dipper), астроніми – небесні тіла (Moon, Sun), планетоніми – планети (Mercury) чи астротопоніми – назви об'єктів на небесних тілах (геоніми – Black sea, селеноніми – crater Lomonosov, марсіоніми – Phoenix lake та ін.) [Подольская 1978, 13-14].

Усі вигадані імена або міфоніми поділяються на: міфоантропоніми – імена людей в міфах, казках (Hercules), міфотопоніми – географічні об'єкти (Olympus), міфозооніми – імена тварин (Cerberus), міфофітоніми – назви рослин (oak Proskurin), міфоперсоніми – імена персонажів міфів, казок (Areadna) та теоніми – імена божеств (Buddha) [Подольская 1978, 13-14]. Отже, дана класифікація онімів є досить детальною та відображає найбільш частотні типи ВН.

У мемуарах В. Черчилля ми можемо знайти майже всі приклади онімів, які було наведено вище. Переважна більшість власних назв у цьому творі є реаліонімами. Топоніми є найчисельнішою групою, їх кількість складає 1164 одиниць (наприклад, топонім England зустрічається 47 разів і є найчастотнішим в даному творі).

Другою за чисельністю є група антропонімів – 905 одиниць (ім'я, що зустрічається найчастіше – Mr. Winston Churchill (41одиниця) та його варіанти: Mr. Churchill (15 одиниць), Mr. Winston Spencer-Churchill (9 одиниць).

Багато науковців відносять до ВН також етноніми, що об'єднують назви етносів або етнічних спільностей, наприклад, роду, племені, племінного союзу, народу, народності, нації. У мемуарах В. Черчилля кількість етнонімів складає 291 одиницю (наприклад, Boers – 154 одиниці).

Суперечливим є питання виділення в окремий розряд назв навчальних дисциплін (36 одиниць, наприклад, Mathematics) та мов (42 одиниці, наприклад, English), які в мемуарах В. Черчилля пишуться з великої літери та позиціонуються як ВН. Також можна виділити в окрему групу назви політичних партій, течій та політичних понять взагалі, кількість яких є досить значною в

даному творі (202 одиниці, наприклад, Radicals) та впливає на формування змісту, а також виділення індивідуального стилю автора, оскільки, описуючи власне життя, автор часто згадує політичні події, на фоні яких він ріс. Тому абсолютно логічним є використання великої кількості політичних онімів у цих мемуарах.

У мемуарах В. Черчилля можна виділити також такі чисельні групи онімів: хрононіми (94 одиниці, наприклад, American Civil War), хрематоніми (47 одиниць, наприклад, "Alice in Wonderland"; серед них окремо виділяються назви газет та журналів (60 одиниць, наприклад, Daily Telegraph), назви професій, посад та звань (243 одиниці, наприклад, Adjutant-General), військові підрозділи (175 одиниць, наприклад, Grenadier Guards), назви місяців року (88 одиниць, наприклад, December зустрічається 16 разів).

Також можна виділити такі невеликі за чисельністю групи онімів: назви фірм та корпорацій (5 одиниць, наприклад, Wolseley valise), нагороди та знаки (15 одиниць, наприклад, Albert Medal), назви теорій та теорем (14 одиниць, наприклад, Binominal Theorem), релігійні напрямки, течії (15 одиниць, наприклад, Christians), ознаки монархічної влади (1 одиниця – British Crown), назви свят (5 одиниць, наприклад, Christmas), транспорт (7 одиниць, наприклад, Marechal Niel), зброя (8 одиниць, наприклад, Mauser pistol).

Загальна кількість онімів складає 3424 одиниці. Деякі з названих груп є досить суперечливими, проте автор акцентував увагу на таких словах, позиціонуючи їх як власні, а не як загальні назви.

Єрмолович Д.І. виділяє чотири компоненти ВН. Ми розглянемо таку класифікацію онімів на прикладі речення з мемуарів Вінстона Черчилля: "In one of these years we paid a visit to Emo Park, the seat of Lord Portarlington, who was explained to me as a sort of uncle" [Churchill 1930, 2]. Компоненти ВН поділяються на такі:

а) буттєвий чи інтродуктивний – існування й предметність позначуваного. Цей компонент ніби повідомляє про те, що такий предмет існує;

б) класифікуючий – приналежність предмету до певного класу. Такий клас можна назвати денотатом імені. Денотатом антропоніму, наприклад, є люди. Такий компонент є повідомленням про те, що даний предмет – людина (ріка, будівля та ін.). Наприклад, денотатом оніму Lord Portarlington є людина, Hounslow Heath – пустеля, Emo Park– парк та ін.;

в) індивідуалізуючий – спеціальна приналежність цього імені для найменування одного предмету в рамках денотату. Разом компоненти (а), (б) і (в) складають згорнуте повідомлення: *"Існує така людина, що зветься Лордом Портарлінгтоном"*. Учасники певної сфери спілкування вкладають у своє мовлення фонові знання про конкретний предмет, а якщо ця сфера спілкування розповсюджується на весь мовний колектив, то із фонових знань складається індивідуалізуючий компонент значення ВН в мові, як системі [Ермолович 2001, 12]. Вінстон Черчилль надає інформацію про особу Лорда Портарлінгтона (цей персонаж є дядьком автора та володарем Емо Парку), тим самим створюючи фонові знання про носія цього імені. Індивідуалізуючий же компонент проявляється в тому, що онім Lord Portarlington іменує одну конкретну особу в рамках свого денотату.

г) характеризуючий – набір ознак референту, що є достатнім для того, щоб читачі розуміли, про що, чи про кого йде мова. Цей компонент, наприклад, ВН Emo Park та Lord Portarlington, несуть наступну інформацію зі слів Вінстона Черчилля: "In one of these years we paid a visit to Emo Park, the seat of Lord Portarlington, who was explained to me as a sort of uncle". У одному реченні надається інформація про Емо Парк, який є власністю Лорда Портарлінгтона, та власне інформація про Лорда Портарлінгтона, який є дядьком головного героя. Надалі, вживаючи ці оніми, автор не пояснюватиме кожного разу, що таке Емо Парк та хто такий Лорд Портарлінгтон, оскільки ці ВН вже нестимуть достатньо повну інформацію про своє значення.

Варто зазначити, що ВН несуть певні функції в просторі мемуарів. Дослідник Воронова І.Б. виділяє такі функції ВН у художньому творі, які ми можемо застосувати також щодо мемуарного тексту:

- ВН приймають участь у створенні змістової багатомірності тексту [Воронова 2000, 17]. У даному випадку, ми знову звертаємось до індивідуалізуючого компоненту ВН, оскільки змістову багатомірність не буде створено без застосування фонових знань та досвіду автора твору, якими він ділиться з читачами, тим самим передаючи свої знання. Це у свою чергу призводить до індивідуалізації розуміння оніму, тобто до того, що конкретний онім у тексті буде мати своє одне конкретне значення. Фонові знання, з яких випливає конкретне розуміння певного оніму,

сприяють створенню змістової багатомірності тексту, невід'ємною частиною якого стають ВН;

- ВН є вербальним засобом втілення авторського задуму та художньої ідеї твору завдяки здатності концентрувати значний об'єм художньої інформації і виступати ключовими (домінантними) одиницями твору, особливо, якщо вони знаходяться в сильних позиціях тексту (заголовку, позиції початку та кінця) [Воронова 2000, 17]. Це твердження є особливо доцільним щодо ВН у мемуарах В. Черчилля, адже від них залежить основний зміст деяких відрізків тексту. Наприклад, у реченні "My father had gone to Ireland as secretary to his father, the Duke of Marlborough, appointed Lord-Lieutenant by Mr. Disraeli in 1876" [Churchill 1930, 1], якщо викреслити всі ВН, цей відрізок тексту не буде мати жодного змісту.

ВН є важливими елементами конструювання змісту тексту, що реалізують свій потенціал при розкритті певної мікротеми чи основної теми твору. Один з розділів мемуарів "My Early Life" присвячено Індії. Власне онім India зустрічається у творі 32 рази, а в цьому розділі 7 разів, тобто основна тема цього розділу будується навколо оніма India, який стає мікротемою для всього твору.

Отже, можна стверджувати, що з одного боку, у мемуарних творах використовується ономастикон, який є об'єктивним у межах цього жанру, оскільки відображає реальні події з життя автора, місця, які він відвідав, людей, з якими він зустрівся тощо. З іншого боку, варіантність ВН у мемуарному тексті може залежати від персонального вибору автора, що базується на його особистих асоціативних міркуваннях і спогадах, власних тлумаченнях подій і сприйняття особистостей. Багатокомпонентність онімів значною мірою впливає на формування змісту тексту. Вінстон Черчилль у мемуарах "My early life" показує власні спогади, переживання, враження, використовуючи велику кількість онімів, що є значним фактором для створення певного змісту твору та втілення авторського задуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Воронова И.Б.* Текстообразующая функция литературных имен собственных: На материале эпических произведений XIX – XX вв. : автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец.10.02.01"Русская язык"/ И.Б. Воронова. – Волгоград, 2000. –23с.

2. *Гайдук И.В.* Особенности функционирования антропонимов в английской и американской прессе : автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец.10.02.04 "Германские языки" / И.В. Гайдук. – Воронеж, 2001. – 24с.

3. *Ермолович Д.И.* Имена собственные на стыке языков и культур / Д.И. Ермолович. – М.: Р.Валент, 2001. – С.12.

4. *Подольская Н.В.* Словарь русской ономастической терминологии / Подольская Н.В. – М.: Наука, 1978. – 200с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *Churchill Winston S.* My early life: a Roving Commission / Churchill Winston S.– NY: Charles Scribner's Sons, 1930. – 434p.

Стаття надійшла до редакції 20.04.13

Плакида Г.А., асп.,
Национальный технический университет Украины "КПИ"

ВНУТРЕННИЙ ТЕКСТОВЫЙ ОНОМАСТИКОН МЕМУАРОВ УИНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ "MY EARLY LIFE"

В статье показаны основные типы имен собственных, которые составляют внутренний текстовый ономастикон мемуаров Винстона Черчилля "My early life". В центре внимания находится вариативность имен собственных, выбор которых в данном произведении зависит от персональних предпочтений автора.

Ключевые слова: *ономастика, имена собственные, внутренний текстовый ономастикон, мемуары.*

Plakida H.A, postgraduate student
National Technical University of Ukraine "KPI"

THE INNER TEXT ONOMASTICON OF THE WINSTON CHURCHILL MEMOIRS "MY EARLY LIFE"

This article shows the main types of proper names that create the inner text onomasticon of the Winston Churchill's memoirs "My early life". The author concentrates his attention on the proper names variants, which depend on the personal writer's choice.

Key words: *onomasticon, proper names, inner text onomasticon, memories.*

УДК 821.161.2 Іван Франко=030

Плющ Б.О., магістр.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ІДІОСТИЛЬ ІВАНА ФРАНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ НЕПРЯМОГО ПЕРЕКЛАДУ: ПОВТОР ТА АЛІТЕРАЦІЯ

У цій статті з опертям на комплексний зіставний аналіз розглянуто особливості відтворення окремих рис ідіостилю Івана

Франка в непрямому перекладі його повісті "Boa Constrictor" (1878) англійською мовою.

Ключові слова: *непрямий переклад, алітерація, повтор, ідіостиль.*

Мета дослідження полягає в аналізі закономірностей відтворення повтору та алітерації (асонансу) в російськомовному та, здійсненому з нього, англомовному перекладах повісті Івана Франка "Boa Constrictor" як яскравих складників ідіостилю письменника.

Нашим **завданням** було визначити роль повтору та алітерації у повісті; ступінь та повноту їх відтворення в непрямому перекладі; вплив непрямого перекладу на відтворення ідіостилю автора.

Актуальність статті зумовлена практичним і теоретичним зацікавленням сучасних перекладознавців труднощами перекладу індивідуальної авторської поетики в художньому тексті та браком наукових досліджень у галузі непрямого перекладу. **Новизна** статті полягає у розгляді англомовного (єдиного) перекладу повісті Івана Франка "Boa Constrictor" (1878), здійсненого з її російськомовного перекладу, з позиції відтворення в ньому однієї з головних естетичних і змістових складників повісті та ідіостилю письменника.

Якщо література є Еверестом мови, як стверджує один з провідних світових мовознавців професор Д. Крістал, а мова є "як невід'ємною частиною глибинного пізнання того, ким, на нашу думку, ми є насправді, так і ключем до осягнення нашого справдешнього коріння (переклад наш. – *Б.П.*)" [Crystal 2010, 72], то переклад є спільною стежкою для безмежної кількості культур та їхніх носіїв, яка веде до вершини одночасного пізнання кожної з них. Адже внаслідок перекладу виникає справжній ефект *dŭja vu*, коли один і той самий твір доступний різними мовами в різних куточках світу. Саме це створює феномен світової літератури, глобального інтелекту та відкриває нові обрії розвитку людської думки, а відтак і прогресу людства.

Тож оскільки "переклад завжди так само, як і зараз, віддзеркалював темпи розвитку та норми літературної історії (переклад наш. – *Б.П.*)" [Rose 1997, 23], переклад творів української літератури, що має строкату й непросту долю через низку історичних обставин та подій, був і лишається ще доволі рідкісним, але надзвичайно цікавим явищем. За висловом Андре Лефевра, "текст перекладу завжди вважався культурним вікном у світ

(переклад наш. – *Б.П.*)" [Lefevere 1992, 11], проте, якщо говорити про україномовний текст перекладу, то це "вікно" часто приховано (з політичних чи інших причин) "заґратовувалося" або "зашторювалося" непрямим перекладом, тобто перекладом через третю мову. Саме з метою визначення того, наскільки значущим та яким загалом (позитивним чи негативним) є вплив непрямого перекладу на повноцінне входження твору у світову скарбницю писемності, здійснено дослідження особливостей відтворення ідіостилю письменника у перекладі через третю мову[7].

Здобути ілюстративні матеріали для дослідження за цією темою доволі складно, адже здебільшого випадки непрямого перекладу не афішувалися, хоча й невеликою таємницею є факт, що більшість творів класиків української літератури, якщо й допускалися до перекладу іншою мовою, то лише після здійснення їхнього російськомовного перекладу. М. Рінгмар, докторант Лундського університету й автор кількох публікацій на тему непрямого перекладу стверджує, що "непрямий переклад може використовуватися як засіб контролю змісту тексту цільовою мовою, наприклад, з політичних чи релігійних причин. Саме цей аспект найвірогідніше відіграв важливу роль у частому використанні російської мови як мови-посередника ("mediating language") у країнах-колишніх членах Радянського Союзу (переклад наш – *Б.П.*)" [Ringmar 2007, 7]. Випадки непрямого перекладу здебільшого приховувалися іноді так ретельно, що до сьогодні можемо лише спекулювати про те, що він мав місце в тому чи іншому випадку. Крім цілком очевидної причини такої потаємності (небажаність такого перекладу через його можливу низьку якість), існує ще й правова. Зокрема, у "Рекомендації щодо правового захисту перекладачів і перекладів та практичних засобів поліпшення правового статусу перекладачів" ЮНЕСКО зазначено,

---

[7] У цій статті вживаємо термін “непрямий” переклад та його описовий еквівалент – “переклад через третю мову”, адже, попри невизначеність метамови за цією темою, саме цей термін вважаємо найвідповіднішим процесу, який розглядається (а саме перекладу, що здійснюється не безпосередньо з оригіналу, а з перекладу іншою мовою), крім того він переважає за частотністю вживання у перекладознавчій літературі. Приклади див. таб.1 на стор.2: Ringmar, M. (2007). "Roundabout Routes": some remarks on indirect translations. In Mus, F. (Ed.) Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2006. Katholieke Universiteit Leuven.

що "як загальне правило, переклад має бути здійснений з оригіналу, а до повторного перекладу ("retranslation") можна вдаватися лише у випадках крайньої потреби (переклад наш – *Б.П.*)" [UNESCO 1976]. З огляду на обмежений обсяг статті не будемо зосереджуватися на причинах "крайньої потреби" перекладати повість "Boa Constrictor" Івана Франка англійською мовою з її російського перекладу. Зауважмо лише, що повість було перекладено російською перекладачкою Фаїною Соласко (Фаїною Глаголєвою) й видано 1957 року московським видавництвом "Издательство литературы на иностранных языках", що вочевидь і стало причиною відвертого посилання на те, що переклад здійснено з російської мови.

Повість Івана Франка "Boa Constrictor" належить до циклу "Бориславських оповідань" і рясніє прикладами характерних рис ідіостилю генія й класика української літератури. Однією з найголовніших особливостей мови твору є його ритмічність, гармонійність, якої письменник досягає за допомогою повтору як окремих слів, словосполучень (використанням паралельних конструкцій), так і звуків (алітерація). Звучання мови мало велике значення для Івана Франка, адже "він десятки літ займався аналізом гомону мови…мова Франка дуже жива, не закована ні в які пута. Живе народне чуття для гомінкої гармонії мови веде його певно і без вагання при доборі слів і їх форм, при звуковім складі віршів" [Смаль-Стоцький 2010, 427] і маємо сміливість додати, що не лише віршів. Це підтверджує безліч прикладів. Розгляньмо кілька:

1. ***З**міна за **з**міною, а життя все одн**о**! Ок**о**лиця за ок**о**лицею, а **к**рай все один, **к**раса все одна, – вічна, ненаглядна, супокійна **к**раса **п**речудового **П**ідгір'я*...[Франко 1978, 385].

1.1. ***П**еремена за **п**еременой, а жизнь все та же! Окрестности сменяются, а **к**рай все один, **к**расота все одна – вечная, ненаглядная, спокойная **к**расота чудесного Подгорья*…[Франко 1956, 21]

1.2. *The scenery kept changing, but life went on as ever! The surroundings changed, but it was all the same region and the beauty never changed, it was the calm beauty of the Podgorye* [Franko 1957, 12].

2. *…все то пожерло вічне забуття, вічна непам'ять* [Франко 1978, 377].

2.1. *Все это поглотило вечное забвение, вечное беспамятство* [Франко 1956, 11].

2.2. *His memory blacked out those moments for ever* [Franko 1957, 6].

У прикладі 1 натрапляємо на паралельні конструкції (*Зміна за зміною, а життя все одно/Околиця за околицею, а край все один, краса все одна*), що символізують мінливість часу й краєвидів та її контраст з постійністю життя й краси, повтор (слова *краса*), а також алітерацію (звуків ***з, к*** та ***п***) й асонанс (**о**). Бачимо, що в російськомовному перекладі (приклад 1.1.) паралелізм значною мірою втрачений (*Перемена за переменой, а жизнь все та же/Окрестности сменяются*), відтворений лише повтор останніх двох конструкцій (*а край все один, краса все одна – а край все один, красота все одна*) та слова *краса,*на якому за допомогою повтору письменник акцентує увагу читача. В англомовному ж перекладі з прикладу 1.2 спостерігаємо "ланцюжкову реакцію", тобто вживання різних (не паралельних) конструкцій, як і в російськомовному перекладі (*перемена за переменой/окрестности сменяются – the scenery kept changing/the surroundings changed*) з однією компенсацією, зокрема введенням паралелізму там, де його немає в російськомовному перекладі-"оригіналі" (*Окрестности сменяются, а край все один, красота все одна – The surroundings changed, but it was all the same region and the beauty never changed*), що сприяє відтворенню ідеї контрасту (мінливість часу проти вічності краси). Іноді спостерігаємо абсолютну "непричетність" російськомовного перекладу до відсутності тих чи інших рис ідіостилю в англомовному перекладі, адже поліптотон у прикладі 2 (*вічне забуття, вічна непам'ять*) відтворений за допомогою повтору в російськомовному перекладі (*вечное забвение, вечное беспамятство*) й цілком втрачений в англомовному (вжито описовий переклад), що зменшило враження неминучості "вічного забуття". Якщо паралелізм, зазнаючи певних "утисків" і деформацій, часто таки знаходить відображення в англійському перекладі, здійсненому з російського, то набагато складніша ситуація з алітерацією та асонансом. Як уже зазначалося, Іван Франко приділяв велику увагу милозвучності мови, досліджуючи її можливості (автор дослідження "Етимологія і фонетика в южно-руській літературі"(1894) [Stech, Zhukovsky 2007]). З погляду фонетичного звукосимволізму, теоретики якого стверджують, що існує зв'язок певних звуків і значень у психіці людини, а відтак "голосні й приголосні звуки в структурі морфем, слів та речень здатні породжувати конотації, тобто брати участь у створенні

позитивного або негативного враження від спілкування" [Гливінська 2008, 38], алітерація (***з, к, п***) та асонанс (***о***) у прикладі 1 мають викликати певний натяк на підсвідомому рівні на майбутню небезпеку (це припущення підтверджується наступним змістом у творі: головному героєві доводиться зазнати чимало злиднів та горя). Адже відповідно до суб'єктивного звукосимволізму приголосні [**з**], [**к**] та голосний [**о**] (з прикладу 1) мають викликати приємні асоціації, а приголосний [**п**] – негативні. Тож маємо своєрідний перехід з позитивної енергетики (спершу маємо повтори звуків ***з, о, к***) до негативної (***п***), хай навіть і в позитивних словах (***п***речудовий). У російськомовному перекладі з прикладу 1.1, попри близькість української та російської мов, ця "звукосимволістська стежка" втрачена через алітерацію звуків ***п*** і ***к***. Тобто, звертаючись до попереднього тлумачення значення звуків, у російському перекладі маємо навпаки перехід від негативного (***п***) до позитивного (***к***). Унаслідок малого зосередження уваги на алітерації в російськомовному перекладі, алітерація в непрямому англомовному (приклад 1.2) взагалі втрачена, хоча її відтворення при українсько-англійському чи російсько-англійському перекладі, на відміну від асонансу (надто велика відмінність між українською та англійською мовами, крім того асонанс відсутній у російськомовному перекладі), є цілком можливим. Можна сперечатися про важливість звукосимволізму в цьому творі та про доцільність його ретельнішого відтворення (наприклад, ***с****мена за* ***с****меной* (***с*** – вважається позитивним звуком) замість ***п****ерема за* ***п****еременой*), але умисність частого вживання алітерації й асонансу Іваном Франком у творі, а отже, і їх можлива умотивованість підтверджується ще низкою прикладів:

3. *Але* ***со****нце лляло* ***до*** ***с****вітлиці таку* ***по****вінь* ***с****вітла* [Франко 1978, 372].

3.1. *Но потоки* ***со****лнечного* ***с****вета, вливавшиеся в* ***ко****мнату*…[Франко 1956, 5].

3.2. *…but the sunshine pouring in through the window*…[Franko 1957, 2].

4. *А довко****о****ла тиша глиб****о****ка, глуха, темна, безрадна* [Франко 1978, 377].

4.1. *А вокруг тишина глуб****о****кая, глухая, темная, безм****о****лвная* [Франко 1956, 11].

4.2. *The quiet was all-embracing,* ***d****ark,* ***d****epressing and absolute* [Franko 1957, 6].

У прикладі 3 перед читачем постає доволі приємна картина розслаблення, що контрастує з попередніми описами як поганого настрою героя, так і поганої погоди – на зміну поганій погоді прийшла хороша, яка має позитивно вплинути (за сподіваннями читача) й на героя повісті. Сема "приємного" закодована в словах так само, як і у звуках. Спостерігаємо повтор приголосного [***с***] та голосного [***о***], котрі обидва мають позитивну енергетику [Гливінська 2008, 39]. Проте із втратою української реалії "***світлиця***" в російському перекладі алітерація в ньому стає менш виразною (тільки двічі повторюється звук ***с*** – ***с****олнечного* ***с****вета*), а відтак зовсім зникає в непрямому перекладі англійською.

Цікавими є приклади 4, 4.1 та 4.2, в яких попри втрату асонансу в англомовному перекладі (***о***) з вище зазначених об'єктивних причин та майже повну зміну образу інверсії (*тиша глибока, глуха, темна, безрадна /the quiet was all-embracing, dark, depressing and absolute* – тиша була всепоглинаюча, темна, депресивна та повна), спостерігаємо не тільки послідовне відтворення алітерації (*глибока, глуха→ глубокая, глухая→* ***d****ark,* ***d****epressing*), а й звукосимволізму, адже так само як приголосний [*г*] має негативну енергетику в українській та російській мовах, що лише підсилює атмосферу мороку й печалі в тексті опису, так і приголосний [***d***] наділений переважно негативними конотаціями в англійській мові [Magnus 1998]. І справді, незважаючи на деяку зміну образів, англомовний переклад передає належним чином картину опису в оригіналі. Очевидну неможливість чи небажання перекладача повісті на англійську мову звірити з оригіналом ("еклектичний" (eclectic) переклад [Ringmar 2007, 3]) та думку про те, що "стосовно оригіналу відбувається накопичення відхилень з кожним повторним перекладом (переклад наш – *Б.П.*)" [Dollerup 2008, 8] підтверджують приклади, в яких з елімінацією алітерації в російськомовному перекладі спостерігається її відсутність і в англомовному:

5. ***Г****арячкова діяльність затопляла* ***Г****ермана, він був немов* ***с****ліпий, немов* ***с****новида, що* ***п****ід* ***п****роводом невидимої* ***с****или* ***с****тупає* ***п****онад* ***п****ропасть…*[Франко 1978, 401]

5.1. *Лихорадочная деятельность поглощала Германа, – он был точно слепой, точно лунатик, который под действием невидимой силы идет по краю пропасти…*[Франко 1956, 40]

5.2. *Herman was so wrapped up in his business that he was like a blind man, or like a sleepwalker whom some invisible force is driving onwards along the brink of a precipice…*[Franko 1957, 23]

Алітерація у прикладі 5, як і в усіх попередніх прикладах, є носієм звукосимволізму. Повторювані звуки [*г*], [***п***] мають енергетику негативу, що символізує ту лихоманку, яка охопила героя у прагненні збагачення, а звук [***с***] позитиву, що **с**лабко проривається у вигляді "невидимої сили", яка дивом уберегла героя від загибелі чи то через тяжку нечесну роботу, чи то через жадобу **г**рошей. У прикладах 5.1 та 5.2 спостерігаємо послідовну втрату алітерації, яка є невиправданою в російськомовному перекладі (наприклад, *лихорадочная деятельность* можна перекладсти як *горячка* і т.д.) і вкотре підтверджує факт незаперечного обкрадання оригіналу непрямим перекладом. Відтак висловлювання Л.Коломієць про те, що "жоден переклад не є остаточним" [Коломієць 2002, 123] набуває надзвичайно гострого значення у випадку непрямого перекладу через його нагальну потребу бути виправленим, а ще краще переробленим (з оригіналу).

Отже, з розглянутих у цій статті прикладів відтворення в непрямому перекладі таких провідних рис ідіостилю Івана Франка, як повтор й алітерація (асонанс), які виконують глибинну символічно-змістову функцію в повісті "Boa Constrictor", можемо зробити висновок, що при непрямому перекладі дистанція між цільовою іншомовною аудиторією та оригінальним твором, його естетичним наповненням й "авторським доторком" (ідіостилем) зростає до розмірів, які загрожують цілковитою нівеляцією мистецької вартості твору. Вважаємо, що проблема, якої ми торкнулися, надзвичайно актуальна, а випадки непрямого перекладу потребують виявлення та подальшого дослідження з метою створення нових якісних перекладів оригінальних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гливінська Л.* Звукосимволізм: "за" і "проти" / Леся Костянтинівна Гливінська / Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – 2008. – №19. – С.37-42;

2. *Коломієць Л.В.* До проблематики та змісту курсу "Українська література в англомовних перекладах"/ Лада Володимирівна Коломієць// Вісник КНУ ім.Т.Шевченка: Іноземна філологія. – 2002. – №32-33. – С.119-123;

3.*Смаль-Стоцький С.* Франко і українська літературна мова/ Степан Смаль-Стоцький// Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20-30-х років ХХ ст./ Упоряд. і автор вступного слова Микола Ільницький. – Львів: ЛНУ ім.І.Франка, – 2010. – С.421-430;

4. *Crystal D.* Lost in translation/ David Crystal.– Who Do You Think You Are? Magazine, BBC Publications, April, – 2010. – P.68-72;

5.*Dollerup C.* "Relay" and "Support" translations /Cay Dollerup. – www.cay-dollerup.dk– 2008. – P.1-9;

6. *Lefevere A.* Translating literature: practice and theory in a comparative literature context / Andre Lefevere. – New York: The Modern Language Association of America, – 1994.– 162p.;

7. *Magnus M.* Comparison of Similar Classes in Various Consonants / Margaret Magnus.– 1998. – http ://www.trismegistos.com/MagicalLetterPage;

8. *Ringmar M.* "Roundabout Routes": some remarks on indirect translations / Martin Ringmar. – Leuven: Katholicke Universiteit, – 2006. – P.1-14;

9. Rose M.G. Translation and literary criticism: Translation as Analysis / Marylin Rose. – Manchester: St. Jerome Publishing, UK, – 1997. – 101p.;

10. *Stech M., Zhukovsky A.* Ivan Franko / Marko Robert Stech, Arkadii Zhukovsky.– http:www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages\F\R\FrankoIvan.htm;

11.Re-Commendation on the Legal Protection of Translators and Translations and the Practical Means to improve the Status of Translators – http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13089&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Франко І. Зібрання творів у п’ятдесяти томах. / Том 14. Повісті та оповідання (1875-1878). – К.: Наукова думка, – 1978. – 476 с.;

2. Франко И. Удав. (Boa Constrictor). Повесть. [Пер. А.Дейча. Послесл. Г.Недилько]. – Симферополь: Крымиздат, – 1956. – 87 с.;

3. Franko I. Boa Constrictor and other stories.(Translated from the Russian by Fainna Solasko). – Moscow: Foreign languages publishing house, – 1957. – 294 p.

Стаття надійшла до редакції 12.04.13.

Плющ Б.О., магістрант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ИДИОСТИЛЬ ИВАНА ФРАНКА В НЕПРЯМОМ ПЕРЕВОДЕ: ПОВТОР И АЛЛИТЕРАЦИЯ

В этой статье, опираясь на комплексный сопоставительный анализ, рассматриваются особенности отображения черт идиостиля Ивана Франко в непрямом переводе его повести "Boa Constrictor" на английский язык.

Ключевые слова*: непрямой перевод, аллитерация, повторение, идиостиль.*

Pliushch B., postgraduate student
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

IDIOSTYLE OF IVAN FRANKO IN THE INDIRECT TRANSLATION: REPETITION AND ALLITERATION

This article deals with the peculiarities of rendering the peculiar features of Ivan Franko's idiostyle in the indirect translation of his story "Boa Constrictor" into English. Investigation is based on the comprehensive comparative analysis of relative texts.

Key words*: indirect translation, alliteration, repetition, idiostyle.*

УДК 811.112.2 + 811.161.2]` 42 : 32 : 06.042

Подовіннікова В., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МЕТАФОРИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі стенограм Бундестагу та Верховної Ради)

Статтю присвячено дослідженню метафоричного вираження негативної оцінки в сучасному німецькому та українському політичному дискурсі на матеріалі стенограм Бундестагу та Верховної Ради. Особливу увагу приділено аналізу ролі метафори у процесі формування певних політичних стратегій, при цьому акцент ставиться на тому, що ситуативне вживання метафори залежить від мети та змісту комунікації.

Ключові слова*: політичний дискурс, метафора, стратегія, концептуальна сфера.*

Мовлення сучасного німецького та українського політикуму відзначається використанням великої кількості конкретних методів впливу на свідомість людини та багатьох прийомів мовного маніпулювання. До них належать насамперед різноманітні експресивні мовні засоби, які часто мають амбівалентний або латентний характер.

Актуальність цієї роботи зумовлена підвищенням ролі політичної комунікації в сучасному німецькому та українському суспільстві. Принципова відмінність політичної мови від

повсякденної полягає не у використанні певних формальних засобів, а в такій зміні співвідношення між знаком (словом) і значенням, при якому звичні одиниці мови отримують незвичну інтерпретацію. Ця специфіка політичного дискурсу як системи багато в чому пояснює й специфіку політичного тексту, з якого може бути прочитаний певний неекспліцитний смисл, що не зводиться до буквального, а іноді прямо протилежний йому. Більше того, деякі вчені вважають, що цей неекспліцитний смисл і є "істинним" смислом політичного тексту [Паршин 1986, 395].

Ключові позиції в німецькому та українському політичному дискурсі займають експресивні мовні засоби, які надають оцінних параметрів політичній комунікації. Серед них особливу роль відіграє метафора, що базується на порушенні усталених семантичних зв'язків і формуванні нових. Важливість вивчення політичної метафорики зумовлена тим, що метафоричні процеси беруть активну участь у формуванні сприйняття того чи іншого політичного явища й таким чином безпосередньо впливають на оцінку дій цілої партії. З іншого боку, аналіз використовуваних політиком метафор дає можливість виявити його приховані установки й цілі, відтворити реальний портрет особи: "скажи мені, які метафори ти використовуєш, і я скажу тобі, хто ти" [Баранов 2004, 36].

Хоча в лінгвістиці проводилися дослідження на матеріалі різних мов, порівняння функціонування експресивних мовних засобів на базі німецького та українського політичного дискурсів ще не здійснювалися. **Новизна** роботи полягає в зіставленні особливостей реалізації метафори в мовленні українських та німецьких політиків під час обговорення дискусійних питань щодо врегулювання кризових ситуацій та у встановленні специфіки їхнього використання представниками правлячої або позиційної партій.

Метою цієї розвідки є встановлення специфіки функціонування метафори в сучасному німецькому та українському політичному дискурсі та у визначенні ступеню їхнього негативного забарвлення. **Матеріалом** дослідження є стенограми парламентських дебатів Бундестагу за період від 9 лютого 2012 по 29 березня 2012 року та стенограми пленарних засідань Верховної Ради за період роботи другої сесії Верховної Ради України VII скликання з лютого 2013 року. На порядку денному обох парламентів стояли питання, які стосувалися врегулювання кризових ситуацій. На засіданнях

німецького парламенту йшлося про грошові позики Греції та про її подальше становище в Європейському Союзі. На пленарних засіданнях Верховної Ради України приділяли увагу проблемам місцевого самоврядування, питанням перевиборів та ухваленню проектів законів.

Усі тлумачення метафори беруть свій початок у аристотелівському визначенні: "Метафора є перенесення слова зі зміненим значенням з роду на вид, чи з виду на вид, чи за аналогією". Давньогрецький мислитель стверджував: "Складати хороші метафори – значить помічати подібності" [Аристотель 1983, 340]. Метафора в сучасній лінгвістиці визначається або через схожість між сферами теми та носія (Е. Ортоні, А. Тверскі), або як взаємодія між цими сферами (М. Блек, Р.Стернберг), або як перенесення рис зі сфери носія до сфери теми (Д. Гентнер, Дж. Лакофф та М. Джонсон) [Арутюнова 1990, 10]. Як показали дослідження Дж. Лакоффа і М. Джонсона, метафора – "важливий засіб представлення та осмислення дійсності" [Лакофф, Джонсон 1990, 391]. Ми виходимо з того принципу, що метафора в політичному дискурсі може стати засобом закріплення у свідомості реципієнтів готових уявлень, не завжди адекватних дійсності. Метафора при цьому є не тільки одним із інструментів впливу та маніпуляції свідомістю, але вона є одночасно інструментом, який притягує та утримує увагу, насичує текст виразними образами, а також впливає на асоціативне мислення. На думку А.П. Чудінова, вивчення політичної концептуальної метафори в дискурсі – "це перш за все дослідження ступеня дії різноманітних мовних, культурологічних, соціальних, економічних, політичних та інших чинників на національну систему концептуальних політичних метафор" [Чудинов 2001, 196]. Науковець стверджує, що метафорична картина політичного світу, яка створюється людиною, значною мірою антропоцентрична: як Бог створив людину за своєю подобою, так і людина метафорично концептуалізує політичну дійсність у вигляді своєрідної подоби [Чудинов 2001, 23]. Поява деяких метафор безпосередньо корелює зі зміною соціально-політичної обстановки в країні або зі змінами в культурному просторі суспільства.

У процесі дослідження ми виокремили насамперед ті семантичні типи метафор, які в контексті політичних дебатів набувають виключно негативної конотації та сприяють утворенню

атмосфери антагоністичності позицій опозиційних партій. До останніх можна віднести метафори як соціальної, так і природничої сфери походження: спорт, війна, будівництво, музика, їжа, медицина, театр, техніка, полювання, наука, гра, а також антропоморфні, побутові та зооморфні метафори. Найбільш поширеними семантичними типами метафор, які надають мові парламентарів негативної оцінки, є метафори війни, спорту та зооморфні метафори, на яких зосереджено основну увагу в цьому дослідженні. Промовці часто висувають негативні припущення або роблять невтішні прогнози, звертаються до минулого досвіду (ситуація з наданням першого пакету допомоги Греції, перевибори в Україні), активно використовуючи один із найосновніших інструментів мовної образності та фігуральності – метафору.

Особливо негативного забарвлення у процесі політичних дебатів серед парламентарів Бундестагу та Верховної Ради набуває група зооморфних метафор. Так, учасники політичної гри та об'єкти, які безпосередньо з нею пов'язані, часто метафорично представляються як певні тварини чи інші релевантні зооморфні категорії, відповідно політичні партії позначаються як зграя, тераріум, а політичні відносини – як взаємне гиркання та сутички. Наприклад:

Sie kommen mit einem Fiskalpakt, den wir zur Notifizierung vorgelegt bekommen und von dem Sie behaupten, er sei ***ein scharfer Wachhund*** *gegenüber dem bisherigen Schlendrian. R. Künast (BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN)* [1].

Das Hilfspaket *... soll den Schuldenschnitt mit* ***abfedern****. R. Brüderle (FDP)* [2].

Bundesregierung passiert wäre, wenn jemand von uns so ***quer im Stall gestanden*** *hätte... P. Steinbrück (SPD)* [1].

Wer sich ***aus den Klauen*** *der Finanzmärkte befreien möchte…. M. Roth (SPD)* [3].

Deutschland war vor zehn Jahren ***die lahme Ente*** *in Europa. E. Rehberg (CDU/CSU)* [2].

Останні два приклади вдало порівняють фінансовий ринок з силою, яка тримає в пазурах країни, а також яскраво ототожнюють Німеччину з кульгавою качкою, звертаючись до минулого досвіду ФРН, коли вона буда економічно відсталою серед інших країн Європи. Запропоновані метафори переважно слугують

інструментами маніпуляції (тактика реалізації критичного ставлення до подій).

Контекст та мета використання зооморфних метафор під час пленарних засідань у Верховній Раді є подібними. Проте особливістю політичних дебатів в Україні є складне мовне питання, що призводить до двомовності та стає символічним проявом певної політики правлячої та опозиційної партій.

*Ми звертаємось до вас відкликати цих "**цепних собак**", які напали на людей, які вимагають, щоб регіонали голосували особисто. Яценюк А.П.* [5].

*І отут **ллють крокодилячі саме сльози**, що проблема велика, ті, хто сьогодні перебуває в опозиції, а вчора перебував у владі. Гордієнко С.В.* [4].

При цьому в контексті українських політичних дебатів представники правлячої партії часто вдаються до метафор, які також порівнюють політичну арену, як і життя, з театральним дійством, з цирком, на якому головними акторами є звірі, адже політика – передусім майстерна гра, яка завжди ставить перед собою певну мету:

*Будьте коректними і уважними! І не треба перетворювати **в цирк** роботу Верховної Ради. Богословська І.Г.* [6].

Вищезазначені приклади доводять наше твердження про те, що група зооморфних метафор у процесі політичного дискурсу набуває негативного забарвлення та у більшості випадків є засобом критики дій опозиційної партії.

Сфера спорту як вихідна для творення метафор є доволі продуктивною в сучасному німецькомовному та україномовному політичному дискурсі. Метафори цього семантичного типу виконують у політичному дискурсі різноманітні функції, при цьому особливо цікавими для аналізу є авторські метафори, які переважають у цій семантичній групі. Так, протягом політичних дебатів використовуються такі метафори, як *Wettbewerbsfähigkeit zurückgewinnen чи einen ausgeglichenen Haushalt erreichen* [2], які розглядаємо в контексті досягнення певного позитивного результату, перемоги. Політична ситуація часто метафорично представляється як спортивне змагання, найчастіше це змагання на швидкість подолання певної дистанції (гонка, марафон, забіг):

*Auch wenn ich **die Letzte** bin, die irgendetwas schönreden wollte, so sollten wir doch zur Kenntnis nehmen, dass Griechenland in den letzten*

zwei Jahren ***bei allen Rückschlägen*** *durchaus auch* ***Fortschritte erzielt*** *hat. Dr. A. Merkel (CDU/CSU)* [2].

Федеральний канцлер Німеччини зазначає в цьому уривку, що економіка Греції переживала злети та падіння, тобто відзначалася перемогами *(Fortschritte erzielt)* та невдачами *(bei allen Rückschlägen)*, що можна порівняти зі звичайними спортивними змаганнями. Ця метафора бере участь у формуванні концепції консенсусу та пом'якшення, вводячи у контекст контрасти.

Метафори спорту насамперед привертають увагу реципієнта до предмета дискусії, крім того є інструментами критики та експресивності, що можна продемонструвати на такому прикладі:

Nein, keiner hat den Hebel gefunden –, ... ***nach vielen Volten, vielen Pirouetten und einer ziemlichen Springprozession,*** *exakt an demselben Punkt wie vor zwei Jahren. P. Steinbrück (SPD)* [3].

У цьому уривку політичних дебатів вживається ціла низка метафор цієї семантичної групи (*nach vielen Volten, Pirouetten und einer Springprozession*), які позначають безрезультатність усіх численних спроб знайти найоптимальніший механізм рівноваги в Греції та ЄС. Ці метафори є безпосередніми засобами популізму. У стенограмах пленарних засідань Верховної Ради України також знаходимо приклади вживання експресивних метафор, при цьому контекст їхнього вживання дуже схожий:

Блокування парламенту не може продовжуватися. Це деструктив, в якому не буде ***ні переможців, ні переможених****. Яворівський В.О.* [5].

....поддержанная основными ***политическими игроками*** *программа социально-экономического развития государства. Єфремов О.С.* [4].

Давайте ми в бідній країні зупинимося боротися за ***міжнародні змагання****, на яких чиновники крадуть мільярди. Яворівський В.О.* [5].

Концептуальна сфера "війна" як вихідна для творення метафори є також структурованою й добре відомою носіям мови. У процесі дослідження політичних дебатів ми виявили, що метафори війни є досить поширеними та особливо продуктивними. Так, кількість метафор війни у відсотковому відношенні дорівнює 18% серед інших 17 семантичних типів метафор у німецькому дискурсі, тоді як в українському політичному дискурсі ця цифра ще більша і становить 23%. Крім того, нам також вдалося встановити, що 90% метафор цієї концептуальної сфери набувають негативного характеру в контексті

політичних дебатів Бундестагу та Верховної Ради. Вони демонструють реалії, які експресивно ототожнюють політичну арену з веденням військових дій чи вказують на кризові ситуації та конфлікти між політичними партіями, окремими представниками, протилежними сторонами, одна з яких виходить переможцем з цього кризового стану. Метафора *Spielräume für eine nachhaltige Politik zurückzugewinnen* [2] відображає процес повернення ігрового простору для впровадження постійної політики та має на меті переконати опонентів щодо сприяння та допомоги ЄС. Більш детально зупинімося на аналізі таких прикладів:

Europa scheitert, wenn der Euro scheitert. Europa gewinnt, wenn der Euro gewinnt. A. Merkel (CDU/CSU) [2].

У наведеному відрізку виступу акцентується передумова програшу або ж перемоги, що посилюється повторами *scheitert… scheitert* та *gewinnt … gewinnt*. Крім того, доповідачі під час своїх виступів звертаються навіть до таких реалій військового життя, які характеризують рід військ:

– Ja, lieber Herr Kauder, einige lassen ***die Kavallerie*** *auch ausreiten. Sie reden nicht nur davon; sie sind höchst erfolgreich. P. Steinbrück (SPD)* [3].

Саме гострота політичної ситуації створює можливості для метафоричного зближення концептуальних сфер політики та війни та для активного використання військових реалій у політичному контексті:

Herr Minister Schäuble, Sie haben Ihre Rede heute nicht an das deutsche Volk gehalten, sondern ***an Ihre eigene Truppe.*** *C. Schneider (Erfurt) (SPD)* [2].

Deswegen ist es unredlich, dass der Finanzminister hier ***Nebelkerzen wirft*** *und sagt: Wir haben alles im Griff. P. Hinz (BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN)* [2].

In dieser Resolution steht, dass ***an beiden Fronten,*** *sowohl beim Wachstum als auch bei der Haushaltsdisziplin,* ***gekämpft werden muss.*** *K. Hagemann (SPD)* [3].

Wir müssen ***für eine gemeinsame Linie*** *sorgen. K. Hagemann (SPD)* [3].

…ob ***Parteitaktik*** *die entscheidende Rolle spielt. A. Schäfer (SPD)* [2].

Щодо вживання реалій військового життя в контексті українського політичного дискурсу, то тут метафора одночасно фіксує існуючу подібність між військовою та політичною галузями та зближує ці концептуальні сфери, що, у свою чергу, тією чи іншою мірою визначає стратегію й тактику політичної "боротьби" в суперечливому питанні. Деякі з прикладів метафор цієї сфери-джерела вирізняються високим ступенем експресивності:

Либо забыл об обещаниях избирателям ***звать на баррикады****, как это делают отдельные политики, к сожалению, и в этом зале. Єфремов О.С.* [4].

Я хочу подтвердить, Компартия ***стоит*** *принципиально* ***на позициях*** *сегодня защиты интересов простых граждан. Симоненко П.М.* [5].

Я хочу нагадати шановним колегам, що це ***мінне поле****, на яке хтось хоче погнати українське суспільство… Яворівський В.О.* [6].

Наше дослідження виявило, що ці метафори є передусім інструментами впливу:

А по поводу ***рева, который создается от неофашистов*** *в нашем зале, я хотел бы еще раз обратить внимание прессы... Вот* ***ростки*** *того режима, когда людям просто пытаются заткнуть глотку. Єфремов О.С.* [4].

....200 человек не пошли и не стали ***штурмовать суд****. Чечетов М.В.* [5].

...шановні представники шановної фракції ***здали свого товариша*** *Власенка Сергія як* ***склотару.*** *Шуфрич Н.І.* [6].

Треба зауважити, що ця сфера-джерело для творення метафор є дуже продуктивною під час мовлення українських депутатів, як представників опозиції, так і правлячої партії:

Они сами влетели в ситуацию*, когда называют фамилии людей, которых у нас вроде бы то нет, а у нас они все присутствуют. Єфремов О.С.* [5].

Проштовхується сьогодні укладення подібної угоди з *компанією "Chevron". Сех І.І.* [6].

Вживання метафор з негативною оцінкою є передусім інструментом маніпуляції, дискредитації політика або партії:

Ми відкотилися *назад в аспекті дотримання прав людини в Україні. Пацкан В.В.* [6].

Ми маємо видобувати газ, щоб ***злізти з газової голки****, і щоб зняти* ***газовий зашморг Москви.*** *Ляшко О.В.* [6].

Чому "Свобода" постійно ***торпедує питання*** *Тернопільщини? – Мартинюк А.І.* [6].

Розглянуті приклади свідчать, що в політичному дискурсі застосовуються найрізноманітніші категорії із концептуальної сфери "Війна". Так, у політичних штабах розробляють тактику ведення переговорів, а для того, щоб перемогти противника, треба застосувати відповідні стратегії, обрати відповідну лінію дій та поведінки, що зможе привести до успіху. Крім того, бій ведеться на обох фронтах, що в майбутньому передбачає перемогу однієї

сторони та поразку опонентів. У контексті окремих політичних дебатів нам вдалося побачити, що метафори війни застосовуються переважно в негативних ситуаціях та контекстах. Українські політики вдавалися до них під час обговорення питань про перевибори та про порушення умов персонального голосування. У наведених прикладах метафори застосовуються для гострої критики опонентів.

Отже, порівнюючи сегменти українського та німецького політичного дискурсів, можна зробити висновок, що переважна більшість комунікативних стратегій, які зумовлюють вживання різноманітних експресивних мовних засобів, є суголосними. Проте, можна виділити деякі характерні особливості кожного із дискурсів. Так, мовлення українських політиків вирізняється високим ступенем емоційності, яка іноді призводить до різкої конфронтації між опозиційними партіями. Представники опозиційної партії часто використовують у своєму мовленні експресивні метафори війни та спорту, наслідком чого є ескалація сутичок та конфліктів між правлячою та опозиційною партіями щодо питань перевиборів, місцевого регулювання та самої процедури голосування. Німецьке мовлення також можна назвати експресивним з погляду манери вживання мовних засобів, проте представники німецького Бундестагу є менш антагоністичними стосовно вибору експресивних засобів і віддають перевагу схожим за сферою-джерелом метафорам, які мають за мету аргументацію позиції партії. Спільною рисою обох дискурсів можна назвати контекст вживання експресивних мовних засобів. Наприклад, метафори спорту, війни та зооморфні метафори використовують під час обговорень нагальних дискусійних питань або кризових ситуацій. У німецькому парламенті це стосується насамперед питання кризового стану в ЄС, тоді як в українському дискурсі – проблем місцевого самоврядування, питань місцевих перевиборів, виборів мера Києва та проблеми персонального голосування у Верховній Раді.

Дослідження метафорики в німецькому та українському політичному просторі не можна вважати вичерпаним цією статтею. Парламентські дебати Бундестагу та Верховної Ради є також надзвичайно захоплюючим та багатим матеріалом для дослідження багатьох інших експресивних мовних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Собр. соч. в 4 томах. – Т. 4. – М.: Мысль, 1983. – 780 с.

2. *Арутюнова Н. Д.* Метафора и дискурс // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинского. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5 -32.

3. *Баранов А. Н.* Метафорические грани феномена коррупции // Общественные науки и современность. – 2004. – №2. – С. 45-67.

4. *Лакофф Дж., Джонсон М.* Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры: Сборник / Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинского. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415.

5. *Паршин П. Б.* Лингвистические методы в концептуальной реконструкции // Системные исследования. – М.: Наука, 1986. – С. 386-425.

6. *Чудинов А. П.* Россия в метафорическом зеркале: Когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000): Монография. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Plenarprotokoll 17/158 // Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 9. Februar 2012, 18833 – 19020

2. Plenarprotokoll 17/160 // Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 27. 02. 2012, 19077 – 19129.

3. Plenarprotokoll 17/172 // Deutscher Bundestag, Stenografischer Bericht, 29. März 2012, 20207 – 20469

4. Засідання перше // Сесійна зала Верховної Ради України, стенограма пленарного засідання, 22 лютого 2013 року

5. Засідання друге // Сесійна зала Верховної Ради України, стенограма пленарного засідання, 19 березня 2013 року

6. Засідання третє // Сесійна зала Верховної Ради України, стенограма пленарного засідання, 19 березня 2013 року

Стаття надійшла до редакції 29.04.13.

Подовинникова В., магистрант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка

МЕТАФОРИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ НЕГАТИВНОЙ ОЦЕНКИ В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ И УКРАИНСКОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ СТЕНОГРАММ БУНДЕСТАГА И ВЕРХОВНОЙ РАДЫ)

Статья посвящена исследованию метафорического выражения негативной оценки в современном немецком и украинском политическом дискурсе на материале стенограмм Бундестага и Верховной Рады. Особое внимание уделяется анализу роли метафоры в процессе формирования определенных политических стратегий.

Кроме того, акцентируется зависимость ситуативного употребления метафоры от цели и содержания коммуникации.

Ключевые слова: *политический дискурс, метафора, стратегия, концептуальная сфера.*

Podovinnikova V., Master Student
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

METAPHORIC MEANS FOR EXPRESSING NEGATIVE VALUATION IN MODERN GERMAN AND UKRAINIAN POLITICAL DISCOURSE (the verbatim transcripts of Bundestag and Verkhovna Rada)

This article deals with the functioning of metaphoric means for expressing a negative valuation in the modern German as well as Ukrainian political discourse based on the verbatim transcripts of Bundestag and Verkhovna Rada. Special attention is paid to the role of metaphors in the process of formation of the specific political strategies. This article also analyses the dependence of situational metaphor usage on the purpose and contents of the communication.

Key words: *political discourse, metaphor, strategy, conceptual sphere.*

УДК 81’373.7 = 512.161

Покровська І.Л., к.філол.н., доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ СУФІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена аналізу та характеристиці змісту, форми та способів трансформації фразеологічних одиниць суфійського походження в сучасній турецькій мові. На матеріалі текстів сучасної турецької мови доводиться прагматичний потенціал цитатних та сюжетних фразеологічних одиниць, історія виникнення яких сягає епохи середньовічного суфізму.

Ключові слова: *фразеологічні одиниці, суфійські ордени, турецька лінгвокультура, трансформація значення.*

Суфізм – це багатогранне явище в духовній історії людства, яке викликає зацікавлення навіть через більше ніж тисячу років з моменту його виникнення в дослідників різних галузей науки:

філософів, психологів, літературознавців, лінгвістів. Власне термін *суфізм,* який був уперше використаний німецькими вченими в 1821 році, походить від лексеми на позначення представників даної течії – *суфіїв* (тур. sufi), утвореної від арабського кореня *suf* – ‘шерсть’. Така етимологія пояснюється тим фактом, що суфії носили скромний одяг з шерсті. У традиційній ісламській культурі суфізм – це *тасаввуф* (тур. tasavvuf), *ісламський містицизм* (тур. İslam gizemciliği), *дервішський культ* (тур. dervişler kültü).

Суфізм передбачав спрямування дій та помислів людини відповідно до побажань її Творця – Аллаха, тобто був своєрідною формою очищення. З перших років зародження ісламу суфізм виник у середовищі мусульманського населення, а згодом трансформувався в низку *тарікатів* (тур. tarikat) з самобутнім світоглядом, обрядами, символами.

З лінгвістичної точки зору семантика суфійських термінів і міра їх впливу на сучасну турецьку мову залишається маловивченою. Донедавна існували винятково словники суфійських термінів, які в переважній більшості складалися із застарілих термінів, що вийшли зі вжитку. Останнім часом з’явилося два лексикографічних джерела, спрямованих на дослідження суфійських відголосків у сучасній турецькій мові: словник Е. Джебеджіоглу "Суфійські терміни та фразеологізми" ("Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü") [7], словник А. Гьольпинарли ФО "Фразеологічні одиниці, які дійшли до наших днів" ("Tasavvuftan dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri") [9], які свідчать про зростання інтересу до суфійського коріння сучасної турецької мови.

Актуальність дослідження. У світлі лінгвокультурологічних досліджень фразеологічних систем мови, які виникли на основі зміни структуралізму антропоцентричною парадигмою, вивчення внутрішньої форми й метафоричних значень ФО (фразеологічних одиниць) суфійсько-сакрального походження викликає неабияких інтерес лінгвістів різних країн, для яких такі ФО є національно маркованою й безеквівалентною лексикою. Своєчасність цього дослідження підкреслюється і його соціальною значимістю. Це суттєвий крок на шляху подолання культурного та релігійного відчуження між країнами.

Мета дослідження полягає у визначенні прагматичного потенціалу фразеологізмів суфійського походження в сучасній турецькій мові. Для досягнення зазначеної мети передбачається

виконання таких завдань, як виокремлення корпусу суфійських ФО, які дійшли до наших днів, розшифрування їхнього значення, встановлення їхніх метафоричних значень у різножанрових текстах сучасної турецької мови.

Об'єктом дослідження є внутрішня форма ФО суфійського походження, а **матеріалом** – корпус ФО, які вживалися самими суфіями, і авторська картотека ФО з суфійськими сакронімами, актуалізованими в різностильових контекстах сучасної турецької мови.

Наукові дослідження фразеологічних одиниць релігійного походження представлені на сьогодні аналізом коранічних фразеологізмів таких дослідників, як А. Більгін [Bilgin 2008], Т.В. Кондратюк [Кондратюк 2007-2008], С. Кочак [Koçak 2007], Ш.Г. Мохаммад-заде [Мохаммад-заде 2012], В.Д. Ушаков [Ушаков 1996], С. Унлю [Ünlü 2008]. Принагідно варто відмітити, що вказані розвідки спрямовані на розуміння фразеологічних одиниць у контексті релігійного тексту й не піднімають питання їх функціонування й трансформації в текстах інших функціональних стилів.

Поруч з коранічними ФО в розмовному, художньому та газетно-публіцистичному стилях сучасної турецької мови активно співіснують і ФО суфійського походження. ФО цієї тематичної групи розподіляються на цитатні й сюжетні. До цитатних належать ФО, які дійшли до сьогодення в тому самому структурно-граматичному й лексично-формальному наповненні, у якому вживалися мюршідами й мюрідами різних тарікатів. При цьому їх семантика набула суттєвої трансформації й секуляризації. Серед цих ФО виділяємо такі тематичні групи:

– звертання. Напр., вираз *Ya Hu* (букв. О Господи!; *Hu* – форма звертання до Аллаха в суфіїв) вживався дервішами під час *молитви-зікру* (тур. zikr). У сучасній турецькій мові вираз *Ya Hu* і його похідні *Ya Hu Hu*, *Hucuğum, Ya Hucuğum* функціонують як форми звертання зі значеннями 'Подивись', 'Поглянь', 'Йди-но сюди';

- міжтарікатські відносини. Напр., ФО *Bektaşinin sırrı* (букв. таємниця Бекташі) пов'язана з таємницею посвяти у Бекташітський тарікат – орден, який виник у XIII столітті й побудований на єдності вірувань Аллах – Мухаммед – Алі, визнанні єдиного халіфа Алі. У зв'язку з тим, що ритуал прийняття в бекташіти був повністю таємним, і на нього не запрошувалися представники інших орденів, він отримав назву 'бекташітської таємниці': *İzmirli bir yazar olan Bezmi Nusret Kaygusuz (1890-1961) Girit/Kandiye*

Kaygusuz Bektaşi tekkesine mensup bir ailedendir. "Bir Roman Gibi" ismiyle kaleme aldığı anı kitabında konumuzla ilgili şunları görüyoruz: "... Esasen valide cihetinden bu tarikatle alakam vardı. Büyük annem Zülfüyar Hanım, Girit'teki Kaygusuz tekkesinin mütevelliyesi idi. Bir gece Ali Rıza Baba'dan nasip aldım. ***Bektaşi sırrını*** *da öğrenmiş oldum." – Ізмірський письменник Безмі Нусрет Кайдусуз (1890-1961) належав до родини, яка входила в Бекташитський тарікат "Кайгусуз" в Гірітм/Кандіє. У його книзі спогадів під назвою "Ніби один роман" ми читаємо таке: "...Взагалі по материнській стороні в мене був інтерес до цього тарікату. Моя бабуся Зюльфюкар Ханим була розпорядницею майна текке "Кайгусуз". Однієї ночі випали мені випробування й від шейха Алі Ризи. Таким чином, я дізнався і про* ***"бекташітську таємницю"*** [Yeni Asır, 22.02.2013]. У сучасній турецькій мові "бекташітською таємницею" називають "великий секрет";

- складові частини молитви. Напр., ФО *Allah Eyvallah* (букв. Аллах, саме Аллах), яка мала глибоке культове значення в дервішів, у наші дні вживається з метою вираження задоволення й запевнення співрозмовника в здійсненні певного факту чи достовірності викладеного матеріалу;

– сталі етикетні фрази. Напр., традиційне вітання дервішів-мевлевітів *Aşk olsun* (букв. нехай буде любов), відповіддю на яке є вирази *Aşkın cemal olsun* (букв. нехай твоя любов буде прийнята) або *Aşk ederim* (букв. я приймаю любов), у сучасній турецькій мові не має асоціацій, пов'язаних з сакральною сферою й використовується для вираження: 1) похвали, підтримки, поздоровлення: *Evliliğimize* ***aşk olsun*** – 'Вдалого одруження!' (назва книги сучасного турецького письменника Мухіттіна Коруджу); 2) вираження іронії: *Ne yaptın ya?* ***Aşk olsun!*** *– Що ж ти наробив?* ***От молодець!*** (з насмішкою) (розмовний стиль);

- філософські принципи суфійського віросповідання. Напр., вираз *Bu da geçer yâ hû,* який був викарбуваний на табличках у дервішських обителях, побудований на основі художнього тропу протиставлення – *тезаду* (тур. tezad). Перша частина наведеної ФО – *Bu da geçer* – позначає динамічність світового розвитку, а друга – *yâ hû* – вказує на Аллаха, який є вічним. Ця символічна формула позначає, що все, крім Аллаха, у цьому житті минає, зникає, змінюється й у сучасній турецькій мові передає швидкоплинність усіх явищ: *Celâliyle zâhir olsa* ***bu da geçer be yâ hû****/ Cemâliyle ayan*

olsa ***"Bu da geçer" de yâ hû*** – ‘Якщо його пізнають у гніві, це мине/ Якщо він прославиться красою, то й це мине’ [Filiz]. Сталим виразом "Bu da geçer yâ hû" назвав свою комедію Угур Саатчи; ФО *Bir hırka bir lokma* (букв. одна хирка (різновид верхнього одягу в дервішів), один шматок) функціонувала в суфіїв на позначення духовної беззмістовності багатства, матеріальних речей і накопичення, при цьому жодним чином не обмежуючи й не забороняючи працю в дервішському середовищі. У сучасному світі ФО в формі інверсії *bir lokma bir hırka* є закликом до скромного та розміреного способу життя: *Bu bakış açısı İslama atfedilen* ***"bir lokma, bir hırka"*** *felsefesini bir kenara itip, sadelik, yoksulluk ve ezilmişliği dışlarken, kendine söylemde mütevazı ve mazlum bir hayat çizgisi çizmiş ama pratikte paranın, başarının, kazanmanın erdemleri olduğunu iddia edebilmiştir* – ‘Хоча ця точка зору відштовхувала **філософію скромності (букв. філософію одного шматка, однієї хирки),** яка спирається на іслам і заперечує простоту, бідність, пригніченість, і на словах була зображена скромна та покірна життєва лінія, на практиці були зафіксовані достоїнства грошей, успіху, заробітку’ [Bir gün, 02.12.2012]; ***Bir lokma bir hırka*** *aşık olana yeter/ Sevgilim sonu yoktur, dünyanın malı biter* – ‘Закоханому **багато не треба *(букв. одного шматка, однієї хирки вистачить)***/ Немає кінця моєму коханню, проте матеріальне в цьому світі вичерпне’ [Gürses 1970]; ФО *altmış altıya bağlamak* (букв. прив’язати до шістдесят шести) має символічне значення, оскільки відповідно до чисельного значення літер арабського алфавіту ‘ебджед’ сполучення літер, які утворюють теонім Аллах, дорівнює шістдесят шести. Таким чином, вираз, який позначав прив’язаність до всемогучого й всесильного Аллаха, у сучасній турецькій мові навпаки позначає невпевненість, сумнів у можливості виконанні певної справи: *Onun işi* ***altmış altıya kaldı, altmış altıya bağlandı*** – ‘З цієї справи **добра не чекай, хіба що Аллах зможе допомогти’** [Gölpınarlı 1996, 22].

У турецькій мові зафіксовані також цитатні ФО, які містять у своєму складі декілька суфійських сакронімів: *Al* ***külahını, eyvallahı*** *içinde* (букв. забирай мій **ковпак**, **"ейваллах"** у середині) – ‘бути нетерплячим, гарячкуватим’. Внутрішня форма такого типу складних ФО є невід’ємною частиною національної специфіки мови. Ці компоненти в межах лінгвокультурології визначаються, як лінгвокультореми – одиниці, які акумулюють "як власно мовну

уяву ("форму думки"), так і тісно й нерозривно пов'язане з нею "немовне, культурне" середовище" (ситуацію, реалію) – сталу низку асоціацій, межі яких були нестійкі та рухомі" [Воробьев 1997, 49]. Проте тлумачення їх окремих значень може бути недостатнім у зв'язку з тим, що в основі ФО лежать історії та оповіді суфійського життя. Зокрема, як зазначає А. Гьольпинарли, виникнення зазначеної вище ФО пов'язують з таким випадком: "Один дервіш спочатку з задоволенням виконував всі роботи в текке й на всі завдання давав відповідь "Ейваллах" ("Добре'), проте при надмірному ускладненні завдань, які йому доручалися, він зняв дервішський ковпак, віддав шейху зі словами *Al* ***külahını, eyvallahı*** *içinde*" [Gölpınarlı 1996, 18].

До вторинних (або сюжетних) належать ФО, до складу яких входить релігійно марковані компоненти – суфійські сакроніми, а саме:

- родові поняття *дервіш* (тур. derviş), *бродячий дервіш* (тур. abdal), дервішські обителі – *астане, дергах, завіє, текке* (тур. astane, dergah, zaviye, tekke): *deli* ***derviş*** *gibi* (букв. як божевільний **дервіш**), *hayran* ***abdal*** (букв. здивований **бродячий дервіш**) – 'з розгубленим виглядом', ***abdal abdal*** *bakınmak* (букв. дивитися, як **бродячий дервіш**) – 'дивитися, не розуміючи суті справи', ***tekke*** *meşrutası* (букв. власність **текке**) – 'недоглянута, напіврозвалена будівля', ***tekkeye*** *kurban gelmek* (букв. приходити в **текке** – про жертву) – 'Сам Бог послав', 'На ловця і звір біжить', *zaviyede çorba, tekkede pilav* (букв. у завіє – суп, а в текке – плов) – 'кожному по заслугах';

- назви представників різних тарікатів – *алевіти* (тур. Alevi, Kızılbaş), *бекташіти* (тур. Bektaşi), *календеріти* (тур. Kalenderi), *мевлевіти* (тур. Mevlevi): ***Kızılbaş*** *gibi* (букв. як **кизилбаш** (найменування сунітами алевітів) – 'нечесна, безсовісна людина', *Kalender Adam* (букв. людина-календеріт) – 1) 'толерантна, добра людина'; 2) 'бідна людина', ***Bektaşinin*** *çapası,* ***Mevlevinin*** *çivisi* (букв. мотига бекташіта, цвях мевлевіта) – 'кожному своє' (виникнення цієї ФО пов'язане з наданням переваги бекташітами обробляннію землі, у той самий час, коли мевлевіти весь свій час проводили в обряді *сема*, для оволодіння яким потрібно ставити ногу на дошку, у якій забитий спеціальних цвях), ***Mevlevi*** *gibi dönmek* (букв. обертатися, як мевлеві) – 'непосидючий, рухливий'; лексеми на позначення обрядів представників перелічених орденів. Напр., мевлевітський звичай ***bin bir çile*** (букв. тисяча й одне випробування), який позначав вправляння протягом зазначеного періоду часу в спеціально відведених місцях (тур. çilehane) у виконанні

таких обов'язків, як чистка взуття, прибирання приміщень, застилання ліжок, миття посуду, приготування шербету, прання білизни, став джерелом виникнення незафіксованих фразеологічними словниками словосполучень (***bin bir*** *zorluk* – '**тисяча й одне** ускладнення', ***bin bir*** *çaba* – '**тисяча й одне** зусилля') та ФО (***çile çekmek*** (букв. виносити **випробування**) – 'жити в стражданнях та смутку' (***çileden*** *çıkmak* (букв. виходити з **випробувань**) – 1) 'завершуватися (про термін випробування у дервішів)'; 2) 'закінчуватися (про терпіння)'; ***çile*** *doldurmak (çıkarmak)* (букв. наповнювати (виймати) **випробування**) – 'чекати закінчення складного періоду': *Naşit Efendiyle geçen evlilik yıllarınıza çile doldurmak tabir ediyorsunuz. Demek çok sıkıntı çektiniz?* – 'Ви обговорюєте з паном Нашітом закінчення Ваших шлюбних років. Напевно, багато страждали?') [Gürpınar 1996, 44];

- найменування дервішського одягу – *хирка* (накидка, яка надягається поверх іншого одягу; тур. hırka), *теннуре* (широке плаття, яке одягали дервіші-мевлевіти для виконання релігійного обряду *сема*): ***hırkayı*** *başına çekmek* (букв. натягувати **хирку** на голову) – 'розірвати стосунки з найближчим оточенням', ***tennure*** *giymek* (букв. одягати **теннуре**) – 'покриватися снігом (про дерева)'; назви головних уборів – *кюлах* (бекташітсько-мевлевітський ковпак, тур. külah, у мевлевітів тур. Külah-ı Mevlevi), *сікке* (мевлевітська феска, тур. sikke): ***külah*** *giydirmek* (букв. надягати **ковпак**) – 'обдурювати, обманювати', ***külah*** *giymek* (букв. одягати **ковпак**) – 'бути обманутим', ***külahını*** *havaya fırlatmak* (букв. підкидати **ковпак** в повітря) – 'дуже радіти'.

На основі картотеки цитатних та сюжетних ФО була створена класифікація зазначених ФО, які відображають різноманітні елементи суфійської філософії, життя й побуту. Зосереджене на багатому фактичному матеріалі дослідження дає всі підстави стверджувати, що суфійські фразеологізми міцно увійшли в турецький лінгвоментальний простір, набули метафоричних значень на основі уподібнень та переосмислень, подекуди втратили суфійську маркованість у свідомості турків, проте виокремлюються національно-специфічними особливостями конструювання оточуючої реальності. **Перспективи подальших досліджень** полягають у виявленні здатності до вторинної фразеологізації ФО суфійського походження в межах когнітивно-номінативної діяльності носіїв сучасної турецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Воробьев В. В.* Лингвокультурология (Теория и методы) / В. В. Воробьев. – М.: Рос.ун-т Дружбы народов, 1997. – 320 с.

2. *Кондратюк Т. В.* Лінгвістичний аналіз та специфіка перекладу фразеології Корану // Українська орієнталістика: Зб. наук. праць викл. та студ. Ін-ту схід. мов Київ. нац. лінгв. ун-ту "Києво-Могилянська академія" / Голов. ред. І. В. Срібняк. – В. 2-3. – Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2007-2008. – С. 61-64.

3. *Мохаммад-заде Ш. Г.* Коранические фразеологизмы и их выражение на персидском и русском языках / Ш. Г. Мохаммад-заде, С. Г. Мехтиханли // Филология и лингвистика в современном обществе: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Москва, май 2012 г.). – М.: Ваш полиграфический партнер, 2012. – С. 21-23.

4. *Ушаков В. Д.* Фразеология Корана / В. Д. Ушаков. – М.: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 1996. – 204 с.

5. *Başbakan'ın* yetiştiği ekol ve söylemi. "Bir gün", 02.12.2012.

6. *Bilgin A.* Kuran'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı / A. Bilgin. – Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008. – 352 s.

7. *Cebecioğlu E.* Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü / E. Cebecioğlu. – Siteye giriş şekli: http://dosyalar.semazen.net/e_kitap.

8. *Filiz L.* Bu da geçer ya hu. Siteye giriş şekli: www.sessizsozler.org/

9. *Gölpınarlı A.* Tasavvuftan dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri / A. Gölpınarlı. – İstanbul: İnkılap, 2004. – 384 s.

10. *Gürpınar H. R.* Cadı. – İstanbul: Özgür yayınları, 1996. – S. 44.

11. *Gürses M.* Bir lokma bir hırka şarkısı. – İstanbul, 1970. [Plak kaydı].

12. *Karataş M.* Bektaş Tekkesi. "Yeni Asır", 22.02.2013.

13. *Koçak S.* Kur'an Deyimlerinde Teşbihin Temel Özellikleri // Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2007. Cilt: VII, sayı: 4. – S. 341-370.

14. *Ünlü S.* Kur'an'da Geçen Bazı Arapça Deyimler ve Tabirler'in İlk Türkçe Kur'an Tercümelerinden TİEM 73'teki Türkçe Karşılıkları Üzerine // Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları, 2008. Sayı: 2. – S. 109-152.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013

Покровская И.Л., к.филол.н., доц.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ СУФИЙСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Стаття посвящена анализу и характеристике содержания и семантических трансформаций фразеологических единиц суфийского

происхождения в современном турецком языке. На материале турецкоязычных текстов доказывается прагматический потенциал цитатных и сюжетных фразеологических единиц, история возникновения которых восходит к эпохе средневекового суфизма.

Ключевые слова: *фразеологические единицы, трансформация значений, суфийское происхождение, турецкая лингвокультура.*

Pokrovska I.L., Ph.D., Associate Professor
Kyiv Taras Shevchenko National University

THE SUFI ORIGIN PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE MODERN TURKISH LINGUISTIC CULTURE

The article is devoted to the analysis and description of the content and semantic transformations of the Sufi origin phraseological units in the modern Turkish language. On the material of the Turkish texts there is proved the pragmatic potential of quotations and plot phraseological units, the history of which dates back to the medieval Sufi era.

Keywords: *phraseological units, the transformation of meanings, Sufi origin, Turkish linguistic culture.*

УДК 811.111' 42УДК 811.111' 42

Попівняк О.О., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНІЦІАЛЬНОЇ ФАЗИ ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті розглянуто фазу встановлення мовленнєвого контакту в телефонній комунікації. Автор робить спробу простежити структурну організацію ініціальної фази англомовних телефонних розмов та виявити її семантичні й прагматичні особливості.

Ключові слова: *телефонна розмова, ініціальна фаза телефонної розмови, комунікативний обмін, адресант, адресат.*

Розвиток засобів зв’язку й впровадження новітніх інформаційних технологій спонукають до вивчення опосередкованої комунікації, що здійснюється за допомогою різних технічних засобів [Бацевич 2004, 69; Яшенкова 2010, 56]. До такого типу комунікації зараховують спілкування по телефону, зокрема телефонні розмови за участю двох осіб. Телефонна розмова – це

найактивніша форма міжособистісного усно-мовленнєвого опосередкованого спілкування; вона постає як процес динамічної комунікативної взаємодії, що відбувається за певними правилами та має чітко визначений початок і кінець [Schegloff 1968; Hopper 1992, 28; Reiter 2010, 105]. У структурі розмови (в т. ч. й телефонної) виокремлюють три основні фази: ініціальну (початок, зачин, або контактовстановлення), змістову (середину, або ядро) і завершальну (розмикання контакту) [Schegloff 1979, 292; Почепцов 1981, 53; Бобырева 1996; Бацевич 2004, 73; Чрдилели 2004, 67; Яшенкова 2012, 585]. Кожна з цих фаз має специфіку.

Метою нашої статті є аналіз особливості реалізації ініціальної фази телефонних розмов в англомовному дискурсі. **Актуальність** пропонованої теми визначається загальною спрямованістю лінгвістичних досліджень на вивчення комунікативних процесів у реальних ситуаціях людського спілкування, необхідністю комплексного вивчення сучасної телефонної комунікації з огляду на її широке застосування у різних соціальних сферах і контекстах. **Об'єкт дослідження** – ініціальна фаза англомовних телефонних розмов, а **предмет** – структурно-семантичні та прагматичні особливості цієї фази спілкування. **Матеріалом дослідження** слугують фрагменти телефонних розмов, взяті з оригінальних художніх творів сучасних англомовних письменників.

Наукова новизна полягає в застосуванні комунікативно-прагматичного підходу до вивчення англомовних телефонних розмов, що дає змогу всебічно розглянути мовну комунікацію по телефону, яка досі не була предметом спеціального аналізу у вітчизняній лінгвістиці.

Ініціальна фаза телефонної розмови заслуговує уваги багатьох науковців, які досліджують її з погляду соціолінгвістики, лінгвопрагматики, конверсаційного аналізу, міжкультурної комунікації [Schegloff 1968; Schegloff 1979; Schegloff 1986; Hopper 1992; Lindström 1994; Pavlidou 1994; Sifianou 2002; Arminen 2006; Palotti 2008; Reiter 2010; Cromdal 2012 та ін.]. Зважаючи на специфіку телефонної розмови як медіуму людської комунікації, що характеризується відсутністю зорового контакту [Яшенкова 2002, 365–368; Яшенкова 2012, 587], ініціальна фаза є обов'язковим компонентом, на відміну від розмови віч-на-віч, яку адресант нерідко починає з того, що йому вбачається цікавим і актуальним у даний момент, тобто відразу переходить до змістової частини [Бобырева 1996]. Попри дещо формальний характер ініціальної фази телефонної розмови, що зазвичай реалізується

майже автоматично за допомогою стереотипних, усталених фраз (мовленнєвих кліше) [Gumperz 1982, 142; Schegloff 1986, 113; Стрибижев 2005], вона відіграє важливу роль не лише у встановленні мовленнєвого контакту, але й у налагодженні міжособистісних стосунків, сприяє подальшій взаємодії комунікантів, забезпечуючи введення основної теми розмови; створює умови для обміну змістовою інформацією [Schegloff 1986, 117; Яшенкова 2012, 586].

Отже, ініціальна фаза телефонної розмови пов'язана із фатичною метакомунікацією [Почепцов 1981, 52–59; Косенко 2011, 110–114] і передбачає виконання комунікантами таких завдань: підтвердження присутності, забезпечення роботи каналу зв'язку, привертання уваги співрозмовника, визначення соціальних ролей комунікантів, перевірка чи демонстрація готовності до мовленнєвого контакту [Чрдилели 2004, 67].

Як компонент комунікативної події ініціальна фаза телефонної розмови– це метакомунікативна трансакція за функціональним призначенням; вона складається з метакомунікативних обмінів і за структурою може бути простою і складною [Яшенкова 2012, 582–586].

Канонічною структурою ініціальної фази телефонних розмов вважають послідовність таких чотирьох комунікативних обмінів [Schegloff 1986, 115–118; Hopper 1992, 52–62; Reiter 2010, 106]:

1) обмін "виклик – відповідь", що складається з власне телефонного дзвінка та відповіді адресата на нього і свідчить про відкриття каналу комунікації;

2) обмін "ідентифікація – впізнання", що має на меті встановлення осіб, які беруть участь у спілкуванні, через самоідентифікацію та/чи впізнання;

3) обмін "привітання – привітання", що передбачає доброзичливе звертання до співрозмовника;

4) обмін "попереднє розпитування – відповідь", що забезпечує перехід до основної теми розмови, тобто до причини дзвінка.

Ці обміни спрямовані на виконання окремих завдань. Кожен із них починається з незалежного комунікативного ходу, що визначається інтенціями адресанта і породжує респонсивний хід певного типу.

Розглянемо детальніше вищезгадані комунікативні обміни.

Будь-яка телефонна розмова починається з невербального (немовленнєвого) ходу – зі дзвінка, що спонукає людину до мовленнєвого спілкування. Тому перший комунікативний обмін "виклик – відповідь" завжди невербально-вербальний, як наприклад:

The phone rang for a long time, and just as Tyler was about to hang

up, he heard Lee's voice.

"Hello" [Sheldon 2001, 242].

Іншою характерною рисою телефонної розмови є домінування адресанта [Hopper 1992, 9], що значною мірою виявляється на ініціальному етапі розмови: адресант сам визначає адресата, час і причину свого дзвінка. Адресат, як правило, не знає, хто йому зателефонує, коли і з якого приводу (виключення становлять розмови по телефону з визначеним абонентом). Він може бути зайнятий іншими справами й неготовий до певної розмови чи спілкування загалом. Однак його відповідь на дзвінок відкриває канал комунікації і дає згоду бути залученим до комунікативної взаємодії.

Відповідь адресата є першим мовленнєвим комунікативним ходом телефонної розмови і зазвичай представлена метакомунікативним кліше *Hello,* що є лише формальною відповіддю на виклик, а не вітанням співрозмовника, оскільки адресат ще не мав змоги ідентифікувати його [Schegloff 1986]. У випадках, коли адресат може спрогнозувати особу, яка телефонує (визначений номер телефону, повторний дзвінок), його відповідь актуалізується за допомогою кліше типу *Hi*, *Yeah* або *Yes*, наприклад:

Groaning in disbelief, he picked up.

"Yes?"

As expected it was the concierge [Brown 2007, 24].

Однак у деяких розмовах, зокрема ділових телефонних розмовах, орієнтованих на швидкий перехід до обговорення основного питання, нерідко відбувається редукція обмінів, тобто один комунікативний хід або обмін реалізує декілька функцій водночас [Schegloff 1986, 131]. Тоді першим комунікативним (мовленнєвим) ходом адресата може бути: привітання (1), саморепрезентація (2, 3, 4), пропозиція послуг, запрошення до обговорення причини дзвінка (5) [Arminen 2006, 346]:

(1) *Greta answered:*

"Good afternoon" [Sheldon 2001, 98];

(2) *(telephone rings)*

"San Francisco Memorial Hospital…" [Sheldon 1999, 52];

(3) *The phone rang.*

"Gordon," She answered [Margolin 1993, 56];

(4) *Glick answered the phone in his best anchorman voice.*

"Gunther Glick, BBC, Live in Vatican City" [Brown 2001, 220];

(5) *"Can I help you?"* [Margolin 1993, 251].

Невід'ємною частиною будь-якої телефонної розмови незалежно від її характеру й теми [Schegloff 1979, 71] є

мовленнєвий обмін з метою ідентифікації комунікативного партнера, що є однією з умов ефективного спілкування по телефону. Ідентифікація співрозмовниками один одного відбувається шляхом саморепрезентації чи впізнання.

Комуніканти відчувають потребу саморепрезентації, якщо вони впевнені, що співрозмовник не може впізнати їх. Це трапляється, коли учасники розмови не знають один одного або знаходяться у формальних чи не дуже близьких стосунках [Pavlidou 1994, 491]. Отже, саморепрезентація сприяє оптимізації комунікативного процесу, економії мовленнєвих зусиль мовців, оскільки відкидає додаткові запитання.

Саморепрезентація відбувається через надання імені, назви установи (у ділових розмовах) або за допомогою мовленнєвих кліше типу *My name is… , This is…* , наприклад:

"Betsy Tannenbaum."

"Thank you for taking the call. My name is Martin Darius." [Margolin 1993, 26];

"This is Dana Evans. I wondered if –" [Sheldon 2001, 92].

У деяких повсякденних телефонних розмовах само репрезентація виражається за допомогою кліше *It's me* замість *My name is…* або *This is* + ім'я. Це додає розмові неформальності [Sifianou 2002, 42] та свідчить про близьке знайомство зі співрозмовником, упевненість мовця в тому, що адресат його розпізнає, наприклад:

"Hello, love, it's me."

"Hi" [Hornby 1995, 38];

"Hello? Catherine? It's me, Rose" [Bosanko 2002, 213].

Якщо саморепрезентація відсутня, мовець одразу ініціює питання щодо встановлення особи, з якою розмовляє. Такі питання переважно актуалізують питальними реченнями повного (1) або неповного (2) складу, що містять ім'я чи прізвище ймовірного адресата:

(1) *"Is that Mrs Ashworth?"*

"It is" [Hornby 1995, 127];

(2) *"Hello…"*

"Miss Sinisi?"

"Yes" [Sheldon 2001, 92].

Ті, хто відповідають на дзвінок вдома рідко ідентифікують себе, називаючи своє ім'я. Так само й ті, хто дзвонять, утримуються від саморепрезентації. Вважають, що учасники телефонної розмови можуть впізнати один одного за тембром голосу, інтонацією, особливою манерою звертання:

(1) *She picked up the phone.*
"Hello?"
"Dana…"
"Matt?"
"See how fast you can get down to the studio" [Sheldon 2001, 21];
(2) *Dana picked up the phone.*
"Hello."
"Dana, darling."
"Hello, Mother. I was just leav-" [Sheldon 2001, 30].

Кожному мовцю властивий свій, індивідуальний стиль спілкування по телефону (телефонний ідеостиль), що забезпечує негайне впізнання [Schegloff 1979; Schegloff 1986, 123]. Відхилення від ідеостилю можливі лише за певних обставин, наприклад, зміна психологічного або фізіологічного стану мовця (поганий настрій, недуга), заклопотаність тощо [Schegloff 1979; Sifianou 2002, 54].

Невпізнання знайомої людини співвідносять із забуванням імені [Brown 1987, 39], що може стати причиною зніяковіння та спонукати до вибачення, пояснення й навіть передражнювання (особливо серед близьких людей).

Проаналізуємо розмову між двома молодими чоловіками:
(telephone rings)
"Hello?"
"I'd like to speak to Dimitris."
"Dimitris isn't here now."
"Come on."
"You didn't recognize me, eh?"
"Since you bought the cordless telephone, your voice has changed" [Sifianou 2002, 58].

У цій розмові адресант, не впізнавши голос адресата, робить так званий "запит через комутатор" [Schegloff 1979, 31], тобто просить покликати до телефону Дімітріса (*I'd like to speak to Dimitris*). Адресат (Дімітріс) упізнає голос адресанта й знає, що саме йому він телефонує, але хоче пожартувати з приятеля, тому дає неправдиву відповідь (*Dimitris isn't here now*). Однак ця відповідь допомагає приятелю впізнати голос Дімітріса, судячи з його реакції (*Come on*).

Важливу роль у впізнанні відіграють привітання, оскільки саме привітанням кожна сторона підтверджує впізнання іншої [Schegloff 1979; Schegloff 1986, 129]. Крім того, тип привітання вказує на характер стосунків між співрозмовниками (офіційні або неофіційні, близькі, дружні, нейтральні тощо). Порівняємо:

(1) *Mrs. Daley answered the phone.*

"The Evans residence."
"Mrs Daley?"
"Miss Evans!"
"Good evening. How is Kemal?"
"Well, he can be a bit of a devil, ..." [Sheldon 2001, 181];

(2) *"Hello, please?"*
It was Prim's breathy little voice. "Hey, squirt, it's Daddy."
"Daddy! Are you coming home now?" [Herbert 2004, 67–70].

Як бачимо, у прикладі (2) мовець вживає фамільярне привітання *Hey* з огляду на близькі родинні зв'язки, а у прикладі (1) – нейтральне привітання *Good evening*, що свідчить про більш формальний характер міжособистісних стосунків і спілкування.

Вважають, що комунікативний обмін привітаннями має бути повним, тобто, якщо один із комунікантів привітався, він має почути привітання у відповідь [Sacks 1974; Hopper 1992, 60–61]. Однак дуже часто вітається лише один із співрозмовників або привітання зовсім відсутні.

Після привітання канонічна телефонна розмова передбачає комунікативний обмін "попереднє розпитування – відповідь", що не несе змістової інформації, проте встановлює напрямок подальшої розмови [Hopper 1992, 61]. Перше розпитування, як правило, належить ініціатору телефонної розмови, який актуалізує його за допомогою кліше типу *How are you?*, *How are you doing?*, *Everything all right?* тощо; при цьому звичайною реакцією співрозмовника є *Fine* або *Okay*. Цей мовленнєвий обмін нерідко спонукає адресата до розпитування у відповідь.

Розпитування можуть викликати негативні відповіді типу *Lousy*, *Depressed*, *Furious* або позитивні відповіді на кшталт *Oh not too bad*, *Pretty good*, що відхиляються від шаблонних *Fine* або *Okay*. Нестандартні відповіді призводять до подальших розпитувань з метою з'ясування причин (1) або вводять першу тему розмови (2):

(1) *"Hello, love, it's me."*
"Hi."
"Everything all right?"
"Not bad."
"What sort of week have you had?"
"Oh, you know."
"How's the shop doing?"
"So-so. Up and down" [Hornby 1995, 38];

(2) *(telephone rings)*
"Hello?"

"Mary."
"Hi."
"How are you?"
"Fine and you?"
"Furious because my telephone is out of order" [Sifianou 2002, 66].

Аналіз мовного матеріалу показує, що у багатьох випадках мовці прагнуть інтенсифікувати процес спілкування, тому не дотримуються канонічної структури ініціальної фази телефонних розмов. Це призводить до зменшення кількості комунікативних обмінів, що однак не впливає на виконання основних завдань, які ставлять комуніканти на цьому етапі спілкування. Навіть простий обмін, що складається з одного єдиного комунікативного ходу (відповіді на дзвінок), може забезпечити успішну реалізацію ініціальної фази телефонної розмови, наприклад:

"BBC."
"I have a breaking story your network might be interested in" [Brown 2001, 197–198].

Можна підсумувати, що наявність всіх чотирьох комунікативних обмінів у ініціальній фазі телефонних розмов є скоріше винятком, ніж правилом. У сучасному англомовному дискурсі переважають структури, що складаються з двох обмінів: "виклик – відповідь" та "ідентифікація – впізнання", оскільки саме ці обміни реалізують основні функції ініціальної фази телефонної розмови – відкриття каналу комунікації та ідентифікація співрозмовниками один одного. Поширеним явищем є редукція обмінів "привітання – привітання" та "попереднє розпитування – відповідь", які ми визначаємо як факультативні.

На нашу думку, перспективним є подальше дослідження структурно-семантичних і прагматичних особливостей ініціальної фази англомовних телефонних розмов з метою виявлення різних чинників, що впливають на їхню широку варіативність у побутовому та діловому дискурсах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.*Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.

2.*Бобырева Е. В.* Семантика и прагматика инициальных и финальных реплик диалога : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика" / Екатерина Валерьевна Бобырева ; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 1996. – 24 с.

3.*Косенко Ю. В.* Основи теорії мовної комунікації : [навч. посіб.] / Юлія Вікторівна Косенко. – Суми : СумДУ, 2011. – 282 с.

4.*Почепцов Г. Г.* Фатическая метакоммуникация / Георгий Георгиевич Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единиц : сб. статей. – Калинин : КГУ, 1981. – С. 52–59.

5.*Стрибижев В. В.* Речевые клише в современном английском языке: метакоммуникативная функция : дисс. на соиск. уч. степени канд. филолог. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Виктор Викторович Стрибижев ; Тульск. гос. пед. ун-т им. Л. Н. Толстого. – Тула, 2005. – 191 с.

6.*Чрдилели Т. В.* Структура, семантика и прагматика делового диалогического дискурса (на материале современного английского языка) : дисс. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Татьяна Васильевна Чрдилели ; Харьк. нац. ун-т им. В. Н. Каразина – Харьков, 2004. – 216 с.

7.*Яшенкова О. В.* Канали та медіуми ділової комунікації / Ольга Володимирівна Яшенкова // Вісник Харківського університету ім. В. Н. Каразіна. – Серія "Романо-германська філологія" / відп. ред. Ірина Семенівна Шевченко. – Харків : Константа, 2002. – № 567. – С. 365–370.

8.*Яшенкова О. В.* Основи теорії мовної комунікації : [навч. посібник] / Ольга Володимирівна Яшенкова. – К. : ВЦ "Академія", 2010. – 312 с.

9.*Яшенкова О. В.* Функціонально-структурна організація англомовного ділового дискурсу / Ольга Володимирівна Яшенкова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Логос, 2012. – Вип. 21. – С. 576–590.

10.*Arminen I.* Mobile Phone Call Openings : Tailoring Answers to Personalized Summonses / Ilkka Arminen, Minna Leinonen // Discourse Studies. – 2006. – Vol. 8, № 1. – P. 339–386.

11.*Brown P.* Politeness : Some Universals in Language Usage / Penelope Brown, Stephen Levinson. – Cambridge : CUP, 1987. – 345 p.

12.*Cromdal J.* Finding out What's Happened: Two Procedures for Opening Emergency Calls / Jakob Cromdal, Håkan Landqvist, Daniel Persson-Thunqvist, Karin Osvaldsson // Discourse Studies. – 2012. – Vol. 14, № 4. – P. 371–397.

13.*Gumperz J. J.* Discourse Strategies / John Joseph Gumperz // Cambridge : CUP, 1982. – 237 p.

14.*Hopper R.* Telephone Conversation / Robert Hopper. – Bloomington : Indiana University Press, 1992. – 247 p.

15.*Lindström A.* Identification and Recognition in Swedish Telephone Conversation Openings / Anna Lindstrom // Language in Society. – 1994. – V. 23, № 2. – P. 231– 252.

16.*Pallotti G.* Service Telephone Call Openings : A Comparative Study on Five European Languages / Gabriele Pallotti, Cecilia Varcasia // Journal of Intercultural Communication. – 2008. – № 17. – P. 1–29.

17.*Pavlidou T.* Contrasting German-Greek Politeness and the Consequences / Theodossia Pavlidou // Journal of Pragmatics. – 1994. – V. 21, № 5. – P. 487–511.

18.*Reiter R. M.* Telephone Conversation Openings across Languages, Cultures and Settings / Rosina Márquez Reiter, Kang-kwong Luke // Pragmatics across Languages and Cultures / ed. by Anna Trosborg. – Berlin / New York : De Gruyter Mouton, 2010. – 103–138 p.

19.*Sacks H. A.* Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation / Harvey Sacks, Emanuel Abraham Schegloff, Gail Jefferson // Language. – 1974. – Vol. 50, Issue 4, Part 1. – P. 696–735.

20.*Schegloff E. A.* Sequencing in Conversational Openings / Emanuel Abraham Schegloff // American Anthropologist. – 1968. – Vol. 70, № 6. – P. 1075–1095.

21.*Schegloff E. A.* Identification and Recognition in Telephone Conversation Openings / Emanuel Abraham Schegloff // Everyday Language : Studies in Ethnomethodology / ed. by George Psathas. – N.Y. : Irvington publisher, 1979. – P. 23–78.

22.*Schegloff E. A.* The Routine as Achievement / Emanuel Abraham Schegloff // Human Studies. – 1986. – № 9. – P.111–151.

23.*Sifianou M.* On the Telephone Again! Telephone Conversation Openings in Greek / Maria Sifianou // Telephone Calls : Unity and Diversity in Conversational Structure across Languages and Cultures / ed. by Kang Kwong Luke, Theodossia-Soula Pavlidou. – Amsterdam : John Benjamins, 2002. – 49–86 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

24.*Bosanko A.* Lazy Ways to Make a Living / Abigail Bosanko. – L. : Hatchette Digital, 2002. – 320 p.

25.*Brown D.* Angels and Demons / Dan Brown. – L. : Corgi Books, 2001. – 620 p.

26.*Brown D.* The Da Vinchi Code / Dan Brown. – L. : Corgi Books, 2007. – 605 p.

27.*Herbert J.* Nobody True / James Herbert. – L. : Pan Books, 2004. – 504 p.

28.*Hornby N.* High Fidelity / Nick Hornby. – L. : Penguin Books, 1995. – 245 p.

29.*Margolin P.* Gone, but Not Forgotten / Phillip Margolin. – N.Y. : Bantam Books, 1993. – 404 p.

30.*Sheldon S.* Tell me Your Dreams / Sidney Sheldon. – L. : Harper Collins Publishers, 1999. – 341 p.

31.*Sheldon S.* The Sky is Falling / Sidney Sheldon. – L. : Harper Collins Publishers, 2001. – 394 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Попивняк О.О., препод.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ И ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИНИЦИАЛЬНОЙ ФАЗЫ ТЕЛЕФОННЫХ РАЗГОВОРОВ (на материале английского языка)

В статье рассматривается фаза установления речевого контакта в телефонной коммуникации. Предпринимается попытка проследить структурную организацию инициальной фазы англоязычных телефонных разговоров и описать ее семантические и прагматические особенности.

Ключевые слова: *телефонный разговор, инициальная фаза телефонного разговора, коммуникативный обмен, адресант, адресат.*

Popivniak O., University Instructor
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

STRUCTURAL, SEMANTIC AND PRAGMATIC PECULIARITIES OF TELEPHONE OPENINGS (based on the English Language)

The article deals with the beginning of conversations in telephone communication. The author attempts to study the structural organization of English telephone openings in order to reveal their semantic and pragmatic peculiarities.

Key words: *telephone conversation, telephone opening, communicative exchange, addresser, addressee.*

УДК 001.4:292.11:81’253

Попович Н.М., ст. викладач
Ужгородський національний університет, Ужгород

СТАНОВЛЕННЯ ТРИНІТАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД (НА ПРИКЛАДІ *TOMUS AD ANTIOCHENOS* СВ. АФАНАСІЯ ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОГО)

У сучасних наукових дослідженнях дедалі більше порушують питання адекватності галузевого перекладу та перекладу галузевої термінолексики.

Ця публікація ілюструє вибрані результати зіставного аналізу відтворення форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι в літературній спадщині Східних Отців Церкви в період з 325 по 381 рік, що виявив неадекватності перекладу тринітарних термінів у сучасних перекладах англійською, німецькою, італійською та російською мовами, відсутність належних, або ж повну відсутність українських перекладів візантійської богословської думки досліджуваного періоду.

Ключові слова: *галузевий переклад, українська богословська терміносистема, тринітарний термін, Св. Трійця.*

Цю публікацію присвячено аналізу відтворення форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι в Святоотцівській спадщині англійською, німецькою, італійською, російською та українською мовами. Більш ніж половина форм та похідних цього давньогрецького дієслова вжито в термінологічному значенні, яке в період формулювання Нікейсько-Константинопольского Символу Віри проходило свій шлях становлення. Зміна значення тринітарних термінів, форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι тривала формально до 381 року. Тому період двох перших Вселенських Соборів (325-381) слід вважати термінотворчим для таких тринітарних понять, як "сутність", "іпостась", "одноістотний (одної природи)", "іпостасний", "безіпостасний (той, що немає іпостасі)", "в іпостасі (той, що реально існує)", "особа" тощо. Кульмінаційним документом, в якому зафіксовано тринітарне термінологічне вживання форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι одразу у двох відмінних значеннях, слід вважати *Tomus ad Antiochenos* (362).

Оскільки викласти в повному обсязі матеріал за вказаною темою в цій публікації не видається можливим, зупинимося на таких ключових моментах дослідження, як актуальність, практичне застосування та теоретичне значення та проілюструємо вживання форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι у *Tomus ad Antiochenos* Св. Афанасія Олександрійського (Великого).

Вибір дослідження зумовлений декількома чинниками, а саме:

1) виявленням неадекватності перекладу форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι в сучасних перекладах англійською, німецькою, італійською, російською та українською мовами (на прикладі *Tomus ad Antiochenos* Св. Афанасія Олександрійського);

2) встановленням неадекватності перекладу тринітарних термінів, що походять від давньогрецького дієслова ‘υφίστημι в сучасних перекладах англійською, німецькою, італійською, російською та українською мовами (на прикладі *Tomus ad Antiochenos* Св. Афанасія Олександрійського);

3) відсутністю належних українських перекладів Святоотцівської літератури середини четвертого століття;

4) необхідністю удосконалення, унормування та систематизації богословської терміносистеми, зокрема тринітарної термінології;

5) важливістю лексикографічного закріплення української тринітарної термінолексики у конкретно галузевому словнику термінів.

Предметом нашого дослідження є процес та прийоми перекладу, специфіка відтворення форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι у двох площинах: 1) на рівні слова загального вжитку в конкретному історичному контексті та 2) на рівні терміну в період його становлення.

Метою цього дослідження є зіставлення існуючих перекладів форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι сучасними мовами (англійською, німецькою, італійською, російською, українською) та пропозиція українських відповідників форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι з метою уникнення двозначності та досягнення адекватності перекладу тринітарної термінології четвертого століття.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі завдання:

а) висвітлення перекладацьких труднощів, які пов’язані з невеликою кількістю праць із перекладу української богословської та тринітарної термінологій;

б) виявлення та докладний опис прийомів перекладу й специфіки відтворення форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι у двох площинах: 1) на рівні мовної одиниці загального вживання в конкретному історичному контексті та 2) на рівні тринітарного терміна в період його становлення;

в) визначення власних україномовних відповідників форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι Святоотцівської літератури періоду становлення тринітарної термінології.

Відомо, що з 2005 – 2010 рокыв тривав процес легалізації дисципліни "богослов’я" в законодавчому полі України. Першим кроком було внесення "богослов’я" до переліку напрямів і

спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями. У 2010 році ВАК України додала "богослов'я" до переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (09.00.14 – богослов'я) [12].

Вище вказані умови затвердження дисципліни "богослов'я" як на академічному, так і на науковому рівнях ще раз підтверджують актуальність обраної нами тематики й нагальну необхідність сучасних досліджень у галузях українського богословського перекладу та українського богословського термінознавства.

У різних аспектах торкнулися проблематики української богословської терміносистеми дослідження С.В. Бібли (церковна термінологія) [2], І.В. Грималовського (християнсько-релігійна термінологія) [4], Н.В. Пуряєвої (церковно-обрядова термінологія) [10], М.М. Скаб (богословська термінологія) [11], Ю.В. Осінчука (богослужбово-обрядова лексика) [9], Є.Г. Жерновея (релігійна термінологія на матеріалі сучасної французької мови) [6].

Варто виокремити науковий доробок Інституту української богословської термінології та перекладу Українського Католицького Університету (1998-2005) [13].

За цей незначний період часу Інститут видає "Термінологічно-правописний порадник для богословів та редакторів богословських текстів для видань Українського Католицького Університету", проводить плідні галузеві конференції [13].

Слід згадати також дослідження Л.А. Закриницької [7], адже ця праця українською мовою є найбільш наближеною до об'єкту нашого дослідження.

Семантично-морфологічний аналіз форм та похідних давньогрецького дієслова 'υφίστημι та зіставний аналіз перекладів сучасними мовами дозволяють зафіксувати кожну зміну семантичного значення конкретного тринітарного терміна та аргументувати неадекватність чи невідповідність перекладу з урахуванням сукупності лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів [5]. Зокрема, такий фактор, як історично-богословський контекст тексту першотвору є надзвичайно важливим. На нього вказують роботи з патрології та богословської герменевтики тексту численних учених України та за її межами [3; 4; 9; 14; 15; 16; 20; 21].

Не менш важливою є західно-європейська традиція перекладу богословських текстів Східних Отців Церкви, яка формувалася протягом століть. Першим вагомим доказом нашої гіпотези, а саме, що сучасні західно-європейські переклади залежать від латинських перекладів першотвору, є найбільш повне багатотомне видання творів Східних та Західних Отців Церкви "Повного курсу патрології" (Patrologiae cursus completus) абата Міня. [18]. Укладач цього потужного зібрання середини 19 століття поряд з давньогрецьким оригінальним текстом подає латинський переклад. Так, у *Tomus ad Antiochenos* Св. Афанасія Олександрійського можна побачити залежність сучасних перекладів від латинського. Наприклад, словоформи "Шfestosan, Шfestota, Шfestиj" подано в латинському перекладі як "subsistat, subsistentem, subsistentem" [18, p. 802]. І ця залежність простежується в більшій чи меншій мірі як в італійському перекладі, так і в перекладах германськими мовами.

Отже, під час семантичного аналізу форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι слід враховувати низку таких екстралінгвістичних моментів: 1) тематика Святоотцівського твору (догматична, історична, герменевтична тощо); 2) рік написання твору; 3) привід написання; 3) адресат; 4) авторство висловлюваної позиції чи вчення; 5) традиція перекладу давньогрецького першотвору латинською мовою. Уся ця сукупність лінгвальних та екстралінгвальних факторів [5, с. 6] впливає на введення та виникнення нових термінів, усталення та унормування існуючої термінології загалом, та тринітарної термінології зокрема, завдяки процесу відтворення мови оригіналу мовою перекладу.

Tomus ad Antiochenos (362) є одною з історично-догматичних робіт Св. Афанасія, таких як *De decretis Nicaenae synodi* (350/351), *De synodis Arimini in Italia et Seleciae in Isauria (De Synodis)*(359). Інші роботи розглянуто в нашому дисертаційному дослідженны, яке аналізує вживання та переклад форм та похідних давньогрецького дієслова ‘υφίστημι в Святоотцівській літературі в період з 325 по 381 роки.

Св. Афанасій Олександрійський своїм історико-богословським доробком охоплює майже весь Нікейсько-Константинопольський період суперечок і кризи, пошуків та становлення тринітарної термінології. Його роботи є яскравою ілюстрацією типового для цього періоду вживання форм та похідних ‘υφίστημι у філософсько-богословській літературі середини й кінця 4 століття.

Св. Афанасій Олександрійський був очевидцем та учасником першого Вселенського Собору в Нікеї (325 р). Численні тексти формул віровизнання помісних Соборів, які мали місце після першого Вселенського Собору (325), визначали конкретну догматичну позицію окремої партії до Нікейського віровчення. Різноманітність цих позицій щодо тексту Нікейського Символу поділяла учасників тринітарних суперечок на нікейців та антинікейців, або "одноістотників" (рос.: "единосущников") і противників Нікейського символу. Поступово формуються так звані партії, які різняться між собою своїм ставленням до Нікейського Символу та специфікою свого вчення. У кінці п'ятдесятих років існують партії (1) нікейців (омоусіан), (2) напів-аріан (оміусіан), (3) омеїв та (4) радикальних аріан (аномеїв). [Сімонетті; Келлі; Дробнер; Болотов; Спаський та інші]. Св. Афанасій до кінця свого життя залишається нікейцем, або старонікейцем. Він сприймає вжиті в анафематизмі Нікейського Символу поняття □□πὸστασι"□ та "οὐσία" як близькі синоніми зі значенням "одної сутності (природи) Божества". Виняток складає лише *Tomus ad Antiochenos*.

У жодній зі своїх робіт Св. Афанасій не називає Сина "`upTstasij" чи "οὐσία". Для його логіки такий стан речей є неможливим. Якщо Отець – "οὐσία" (сутність) та "`upTstasij", тоді Син не може бути ними. Згідно з Афанасієм, про Сина можна висловлюватися лише поняттями "оЩсиωδης", "™n оЩсιος", "`upTstatoj" та "Шfestиj". Але в *Tomus ad Antiochenos* Афанасій вимушений відійти від звичної йому форми висловлювання.

Tomus ad Antiochenos Афанасія є роз'ясненням, адресованим антіохійській спільноті та висвітлює результат, якого досягнуто на помісному церковному соборі в Олександрії в 362 році. Цей вирішальний документ став своєрідним термінологічним компромісом для прибічників двох відмінних за формою висловлювання тринітарних учень, які були одним і тим самим ученням за змістом.

Найбільшу увагу в документі звернуто саме на термінологічне вживання іменників "`upTstasij" та "οὐσία". Компроміс документа полягає в тому, що поряд з вживанням іменника "`upTstasij" в значенні "одної іпостасі Божества", в значенні сутності, допускається вживання виразу "три Іпостасі". Останнє вперше

офіційно проводить семантичну різницю між "`upTstasij" та "οὐσία". Іншими словами, другий випадок – Три Іпостасі – в значенні "реального існування лиць єдиного Божества" надає значення "сутність" лише іменнику "οὐσία". І останній буде синонімом до"`upTstasij".

У цій роботі Св. Афанасія ми зафіксували дванадцять випадків термінологічного вживання форм та похідних давньогрецького дієслова [υφίστημι. Умовно поділимо їх на дві групи: 1) вживання віддієслівного іменника ὑπόστασις у формах однини та множини в прямих та непрямих відмінках; 2) вживання форм перфектного дієприкметника Шfestosan, Шfestota, Шfestиj та форми родового відмінка прикметника ўnupostJtou.

Переклади доступними нам сучасними мовами передають іменник ὑπόστασις здебільшого як "іпостась" методом калькування. Інші випадки, такі, наприклад, як переклад англійською мовою, відтворюють іменник ὑπόστασις мовою перекладу за допомогою іменника (Subsistence/die Subsistenz) у формі однини та у формі множини, коли йдеться про три Іпостасі й безпосередньо залежать від традиції перекладу латинською мовою.

Цікавим і водночас проблематичним є переклад форм перфектного дієприкметника Шfestosan, Шfestota, Шfestиj. Англійським відповідником є дієприкметник subsisting, італійським – sussistente (Шfestиj) sussistenti (Шfestota). Як давньогрецькі терміни Фnta ka€ Шfestota, так і англійські чи італійські existing and subsisting/esistenti e sussistenti є синонімами. Російською мовою знаходимо синонімічну пару відповідників "сущаго и пребывающаго". На нашу думку, автор вживає цю пару дієприкметників з метою підсилення одної із семантичних коннотацій іменника ὑπόστασις, а саме для підкреслення "реального та дійсного буття кожної з трьох іпостасей" [18, p. 801].

Форму родового відмінка прикметника ўnupostJtou відтворено англійською/російською як "impersonal/безиспостасный". На нашу думку, переклад англійською не відповідає семантичному значенню давньогрецького ўnupostJtou (той, який немає в собі реального існування), а лише вказує на відсутність особи. Зіставивши його з латинським відповідником "hipostasi carere"[18, p. 802], важко погодитися з влучністю вживання англійського

відповідника. В англійській мові є традиція вживання тринітарного терміну "hypostasis", особливо в перекладах першотворів періоду двох перший Вселенських Соборів.

Російський переклад, натомість, повністю передає зміст давньогрецького терміна ўnupostJtou. Розбіжність зафіксовано лише у вживанні родового та називного відмінків.

Проведений аналіз форм та похідних дієслова ‘υφίστημι вжитих в роботі Св. Афанасія Олексанрійського дозволяє зробити такі висновки: 1) в термінологічному значенні дієслівні форми та, зокрема, іменник ὑπόστασις вживаються в двох значеннях: а) "сутність" та б) "реальне існування лиць єдиного Божества"; 2) поряд з вживанням терміна "οὐσία" Св. Афанасій вживає термін "ὑπόστασις" у синонімічному значенні. Цими поняттями він називає лише Отця. 3) Відомо, що вживання терміну ὑπόστασις у формі множини не є типовим для Св. Афанасія і ця робота є винятком, оскільки вона передає події Олександрійського собору, є свідченням догматичних позицій не лише Св. Афанасія, але й прихильників висловлюватися інакше. 4) Простежується сильна тенденція залежності та зв’язку доступних нам романо-германських перекладів від перекладу латинською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасий Великий, Творения. Том 3. – Свято-Троицкая Сергиева лавра, 1903. – 524 с.
2. *Бібла С. В.,* Склад, джерела і шляхи формування української церковної термінології (назви церковних чинів та посад) [Текст]: дис... канд. філол. наук: 10.02.01; НАН України, Інститут української мови. – К., 1997. – 215 л.
3. *Болотов В.В.,* Лекции по истории Древней Церкви. Т. 4: История Церкви в период Вселенских Соборов. – М.: Спасо-Преображенский Валаамский Ставропигиальный монастырь, 1994. – 599 с.
4. *Грималовський І. С.,* Мова української духовної поезії XVIII – початку XIX століття [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.01; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2006. – 197 арк.
5. *Д'яков А. С.* та ін.,Основи термінотворення: Семант. та соціолінґвіст. Аспекти / Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б.- К.: Вид. дім "КМ Academia", 2000. – 218 с.
6. *Жерновей Є. Г.,* Релігійна термінологія сучасної французької мови: генеза, семантика, функціонування [Текст] : дис... канд. філол.

наук: 10.02.05; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 258 с.

7. *Закреницька Л. А.,* Англійська християнсько-богословська терміносистема: генезис, структура, семантика: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2011. – 20 с.

8. *Звонська-Денисюк Л.Л.,* Давньогрецька мова. – Київ: "Томіріс", 1997. – С. 279-296.

9. *Осінчук Ю.В.,* Історія богослужбово-обрядової лексики української мови: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01; НАН України. Ін-т укр. мови. -К., 2008. – 20 с.

10. *Пуряєва Н. В.,* Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів) [Текст] : дис...канд. філол. наук: 10.02.01; НАН України, Інститут української мови. – К., 2001. – 234 с.

11. *Скаб М.В.,* Концептуалізація сакральної сфери в українській мові [Текст] : дис...д-ра філол. наук: 10.02.01; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2008. – 620 с.

12. Інтернет-сторінка вищої атестаційної комісії: http://vak.org.ua

13. Інтернет-сторінка Інституту української богословської термінології та перекладу Українського Католицького Університету: http://ucu.edu.ua

14. *Dцrrie, H.,* ‘Υπόστασις: Wort – und Bedeutungsgeschichte.- Gцttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1955. – 35-92 S.

15. *Erdin F.,* Das Wort Hypostasis: Seine bedeutungsgeschichtliche Entwicklung in der altchristlichen Literatur bis zum Abschluss der trinitarischen Ausseinandersetzungen, Freiburg: Herder, 1939. – S.19-100.

16. *Hahn A.(hrsg.),* Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der Alten Kirche, Breslau: Verlag von E. Morgestern, 1877.- S. 78-197.

17. *Lampe G.W.H.,* A Patristic Greek Lexicon, Oxford, 1961.- P.1454-1467.

18. *Migne J. P.,* Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, 1857. – V.26., 793-810 p.

19. Ortiz de Urbina I., Nicдa und Konstantinopel. – Mainz: Matthias-Grьnewald-Verlag, 1964. – S. 297–303.

20. *Simonetti M.,* La crisi ariana nel IV. secolo, Roma, 1975 – 598 p.

21. *Witt R.E.,* Hypostasis: Amicitiae Corolla fьr J.R. Rendel Harris, London: University of London Press, Ltd 10 and 11 Warwick Lane, 1933. – P. 319-343.

Стаття надійшла до рекції 19.04.13

Popovych N., Lecturer
Uzhhorod National University, Uzhhorod

ESTABLISHMENT OF TRINITARIAN TERMINOLOGY AND ITS TRANSLATION
(on the example of st. Athasius' *Tomus ad Antiochenos*)

In recent years a number of scientific investigations have been devoted to adequacy of applied translation as well as to a faithful translation of applied terminology.

The thorough comparative analysis of 'υφίστημι forms and derivatives demonstrates a number of inadequacies in Trinitarian terms translation and translation errors which have been found out in the modern English, German, Italian, Russian and Ukrainian translations of the Eastern Church Fathers heritage (325-381). The given research underlines some examples of ambiguity in translations into Ukrainian and, in most cases, the absence of modern Ukrainian translations of the Eastern Church Fathers heritage.

Key words*: applied translation, Ukrainian theological terminology, Trinitarian term, the Holy Trinity.*

Попович Н., препод.
Ужгородский национальный университет, Ужгород

СТАНОВЛЕНИЕ ТРИНИТАРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ И ЕЕ ПЕРЕВОД
(на примере *Tomus ad Antiochenos* св. Афанасия Великого)

В современных научных исследованиях все чаще ображаються к вопросам адекватности отраслевого перевода и перевода отраслевой терминолексики.

Эта публикация иллюстрирует результаты сопоставительного анализа перевода форм и производных древнегреческого глагола 'υφίστημι в литературном наследии Восточных Отцов Церкви в период с 325 по 381 год. В результате анализа были обнаружены неадекватности в современных переводах троичных терминов на английский, немецкий, итальянский, украинский, а также русский языки. Исследование подчеркивает отсутствие приемлемых либо полное отсутствие украинских переводов византийской богословской мысли исследуемого периода.

Ключевые слова: *отраслевый перевод, украинская богословская терминосистема, тринитарный термин, Св. Троица, троичный, троичное учение, ипостась, сущность, единосущный, триипостасный, триединый.*

УДК 81:395=512.161

Прима О.І, асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРЕЦЬКОЇ ЕТИКЕТНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті розглядається проблема аксіологічного потенціалу різних тематичних груп турецького мовного етикету. Зібрано та проаналізовано більше 500 етикетних формул турецької мови щодо наявності в них ціннісного значення.

Ключові слова: *турецька мова, етикетна лексика, аксіологічний потенціал, ціннісна система мови.*

Останнім часом спостерігається багатозначність і широта лінгвістичних і філософсько-етичних інтерпретацій поняття "етикет". Незважаючи на наявні розбіжності в дефініції поняття, можна констатувати сталу традицію в його інтерпретації як сукупності вимог, що корелюють зовнішню формальну сторону окультуреної поведінкової активності [5].

У турецькій мові поняття "ввічливість", "вихованість", "чемність", "правила гарного тону" передаються головним чином за допомогою ряду слів, що прийшли в турецьку мову з арабсько-перського лексичного фонду: *edep* (араб.: ввічливість, вихованість, чемність, делікатність, добра вдача, звичаї пристойності), *edebi erkan* (хороші манери), *edebi terbiye* (гарне виховання), *adabıtuaşeret* (араб.-перс.: етикет, правила хорошого тону), *nezaket* (перс.: ввічливість, делікатність, тактовність) [6, с. 221].

Поняття "етикет", "церемоніал" у цей час передаються в турецькій мові за допомогою слова *etiket*, запозиченого з французької, а також власне турецького словосполучення *görgü kuralları* [6, с. 221]. У словнику сучасної турецької мови "Güncel Türkçe Sözlük" подається таке визначення: "*Bir toplumda veya toplulukta, davranışları denetlemeye yönelik olan kuralların bütünü, davranış bilgisi, adabıtuaşeret" 'Правила пристойності, поведінки в певному суспільстві чи спільноті, етикет'* [9].

У суспільстві етикет функціонує у двох основних взаємопов'язаних та взаємозалежних формах поведінки: мовленнєвої та не мовленнєвої. Слідом за Н.І.Формановською використаємо термін "мовленнєвий етикет" на позначення мовленнєвого прояву етикету [8].

Н.І. Формановська дає наступне визначення мовленнєвого етикету: "Під мовленнєвим етикетом розуміють регулюючі правила мовленнєвої поведінки, систему національно-специфічних стереотипних, стійких формул спілкування, прийнятих і приписаних суспільством для встановлення контакту співбесідників, підтримання і переривання контакту в обраній тональності" [8, с. 9].

Наведемо найбільш повну класифікацію тематичних груп мовленнєвого етикету за Н.І. Формановскою: 1) привітання; 2) звернення, привернення уваги; 3) знайомство; 4) запрошення; 5) прохання, порада, пропозиція; 6) згода і відмова у відповідь на прохання і запрошення; 7) згода і незгода з думкою співрозмовника; 8) вибачення; 9) скарга; 10) розрада, співчуття; 11) комплімент, схвалення; 12) несхвалення; 13) побажання;14) подяка; 15) прощання [8].

Між етикетом та моральною культурою існує двосторонній зв’язок. В етикетних формулах міститься багатовіковий комунікативний досвід народу, пов'язаний з культурою, її звичаями та традиціями, комплексом асоціацій і уявлень [3, с.6], моральними нормами та цінностями певного народу [1, с.22]. Етикет, у свою чергу, формує стереотипи та символічні утворення в моральній культурі певного народу [5].

Беручи до уваги той факт, що культурні коди за своєю природою універсальні, але їх прояви зумовлені етнічно чи національно, зміст етикетних формул наповнюється чи обирається мовцем з огляду або на загальноприйнятну систему цінностей, або на уявлення мовця про ціннісну систему слухача [6, с.74]. Аналізуючи моральні норми як "із середини", так і з погляду іншої культури, ми зустрінемо так звані етнічними стереотипами, дослідження яких є важливими для розуміння "самовідчуття" суспільства [1, с.23].

Ми можемо реконструювати аксіологічну (ціннісну) систему турецької культури, звертаючись до етикетних текстів, у яких звернення до цінностей відбувається на інтенціональному рівні [2].

Система моральних установок, що визначає характер комунікативної ситуації, включає універсальні, загальнолюдські цінності (поважливе ставлення до старших, батьків, жінок, гостинність, поняття честі, достоїнства, такі риси характеру, як скромність, толерантність, доброзичливість та ні.) Таке коло цінностей характерне для більшості народів. Проте ієрархія цінностей, що культивуються та/або традиційно підтримуються в

певному суспільстві, як правило, має свою специфіку. Принцип гостинності має місце в моральному кодексі будь-якого народу, проте далеко не у всіх народів він посідає перше місце. Шанування батьків посідає одне із перших місць у мусульманській системі моральних цінностей і досить слабо проявляється у європейських народів. Тут треба зазначити, що моральні норми безпосередньо не пов'язані з етикетною поведінкою. Залежно від характеру ситуації прийнята в певному суспільстві ієрархія принципів є ідеальною і трансформується в залежності від конкретної ситуації [1, с. 22].

Під час роботи на над словником турецької етикетної лексики, що наразі нараховує 520 позицій і включає в себе всі існуючі тематичні групи, ми провели всебічний аналіз лексичних одиниць з метою глибшого пізнання особливостей аксіологічного прояву етикету, який ми розглядаємо як важливу структурну частину системи людської поведінки, що керується традицією та культурою мови.

Завдяки політиці розповсюдження турецької мови та тенденції до заміни запозичених слів турецькими ми маємо шанс дослідити співіснування традиційних та сучасних цінностей турецького народу і проаналізувати, яким чином вони проявляються в мові.

У ході дослідження етикетно-лексичного фонду турецької мови виявилось, що 25% етикетних формул містять компонент *Allah*.

Такі стереотипні висловлювання надають неабиякої виразності та різнобарвності мові турка і використовуються різними верствами населення, але слід зазначити, що найчастіше такі фрази характерні для сільського та провінційного населення [7, с. 234], особливо в східній частині країни, де релігійні догми сильніші, ніж у європеїзованих, розвинутих культурно та економічно містах-мільйонниках.

За будь-яких ускладнень, що виникають у тих чи інших життєвих ситуаціях, можна почути від співбесідника пораду: *Allah'a dua et, Allah'a yalvar 'Молись Аллаху', 'Благай Аллаха'* [7, с. 244] У повсякденному спілкуванні часто зустрічаються етикетні формули на кшталт *Allah aşkına 'Заради Бога' , Allah göstermesin 'Не дай Боже'*.

Часто турки використовують вирази, що містять основні догми ісламу, значення таких виразів змінюється в залежності від комунікативної ситуації. *Allah akbar! 'О Аллаху Великий!', Allah büyüktür! 'Аллах милостивий!', Allah'ım! 'Аллаху мій!', Allah bilir! 'Аллах знає!', Allah bir! 'Аллах єдиний!', Allah için söylesen! 'Заради Аллаха'* (звертання до свідків) *,'Allah kurtarsın!' 'Хай поможе тобі Аллах!'* (про людину, яка потрапила в біду)*, Allah günahlarını affetsin 'Хай Аллах пробачить його гріхи'*.

Серед формул прощання наведемо такі: *Allah'a ısmarladık дослівно: 'Лишаємо вас на милість Аллаха', 'З Богом', 'Прощавайте'; Allah rahatlık versin дослівно: 'Хай Аллах дасть спокійний сон', 'На добраніч'*, *Allah'a emanet olun – 'Хай береже вас Аллах!', 'До побачення!', 'Прощавайте!' Allah iki iyilikten birisini versin дослівно: 'Хай зробить Аллах одну із двох добрих справ'* (кажуть важко хворій людині, маючі на увазі або ж одужання, або ж легку смерть).

Формула подяки, що використовується часто як відповідь на привітання, навіть тост: *Allah (senden) razı olsun 'Дякую! Хай Аллах буде вами задоволений' Allaha şükür, 'Дякувати Аллаху'*. Запозичене з арабської слово *Eyvallah* має значення *'До побачення'* та *'Дякую'*.

У мусульманських культурах будь-яку справу починають з молитви. Зараз в етикетному фонді турецької лексики ми знаходимо багато виразів, що втратили своє первинне власне релігійне значення: *Allah utandırmasın 'Аллаху, не дай йому осоромитись'* (апелюють до людини, яка починає якусь справу), *Allah yardımcın olsun 'Хай Аллах йому допоможе'. Allah hayırlı pazar versin! 'Дай Боже хорошої торгівлі!'* (бажають торговцю).

Часто в турецькій мові використовують фрази арабського походження, які мають магічну направленість на кшталт *Maşallah, İnşallah*. Значення виразу *Maşallah* пов'язане з ісламом та вірою в долю і означає: *'Дай Боже' 'Хай буде на то воля Бога'* і застосовується, коли йдеться про події, що будуть мати місце в майбутньому. У такому ж сенсі зустрічається застосування *Allah verse 'Якщо Бог дасть'*. Магічна формула *Maşallah* '*Дивні справи твої', 'Боже',* '*Збережи, Боже'* використовується як закляття "щоб не наврочити" [7, с. 243].

Тенденція до постійного використання мовних формул з компонентом *Allah*, вочевидь була пов'язана з ідеологією, що сформувалась на попередніх стадіях розвитку суспільства, і таким чином, у свідомості турків таке часте звертання до вищої сакральної сили було позасвідомим бажанням матеріалізувати свої прохання [7, с.243]. *Allah akıl fikir versin 'Дай боже розуму', Allah dirlik düzenlik versin, 'Хай дасть Аллах спокій сім'ї, Allah ecir sabır versin 'Хай допоможе тобі Аллах бути терплячим і стійким', Allah esirgesin 'Бережи Аллах!' Allah geçinden versin 'Нехай Аллах пошле смерть не скоро', Allah geride kalanlara ömür versin або Allah toprağı kadar ömür versin 'Довгих років життя', Allah hayırlı etsin 'Хай Аллах зробить його (її) щасливою', , Allah herkesin gönlüne göre versin 'Хай дасть Аллах кожному за потребами', Allah mesut*

etsin побажання нареченим *'Щастя вам'*, *Allah mübarek etsin 'Нехай дасть Аллах щастя'*, *Allah ömürler versin 'Довгого життя', Allah son gürlüğü versin чи Allah sonunu hayır etsin 'Аллах не змушуй жебракувати в старості'*. Побажання міцного здоров'я *Allah manda şifalığı versin* перекладається дослівно '*Хай Аллах дасть здоров'я як у бика*'.

У будь-якій мові існують фразеологізми, що мають повні або часткові еквіваленти в іншій мові. Загальнокультурні фразеологізми відображають універсальний характер ціннісної моделі людства. Концепти добре-погано, в цілому, схожі в багатьох національних культурах, що пов'язано із уніфікацією світових релігійних цінностей, які, у свою чергу, впливають на формування моралі та поведінки особистості в певному соціумі [4, с. 34]. Деякі турецькі етикетні фрази, що мають релігійне значення, мають повні еквіваленти в українській мові. Такі етикетні фрази вказують нам на певну універсальність, що панує в аксіологічній системі турецької мови: *Allah korusun* '*Боже врятуй', Allah korudu ' Бог милував', Allaha çok şükür 'Слава Богу', Allah ne verdiyse 'Що Бог послав'*.

Аналізуючи етикетні формули-побажання вичленимо також інші слова-цінності. Численні побажання здоров'я та добра *Allah selamet versin*, *Allah yıldız barışıklığı versin,* розуму, ідей *Allah akıl fikir versin*, спокою, *Allah dirlik düzenlik versin*, терпіння *Allah ecir sabır versin* та ін. *Allah analı babalı büyütsün* побажання при народженні дитини, дослівно перекладемо 'Хай він виросте при живих батьках' або *Allah dört gözden ayırmasın* '*Хай Аллах не залишить дитину сиротою'*. Етикетна формула *Allah bereket versin/Allah bin bir bereket versin* означає одночасно подяку Аллаху й побажанням достатку, часто використовується після їжі.

Часто в тексті зустрічаємо заміну класичного *Allah* словом *Tanrı 'Бог', 'Божество'* що походить від давньотюркського *Tenğri***,** і використовується на позначення імені бога в тюркських народів, Господа Бога у християн, Аллаха в мусульман та китайського поняття неба. Таку заміну вважаємо штучною й не характерною для сучасного турецького мовного круга. *Tanrı aile huzuru versin 'Дай Боже спокою сім'ї'. Tanrı herkesin dileğini yerine getirsin 'Дай Боже кожному за потребами'*.

Побажання як окрема категорія мовного етикету може співіснувати з іншими етикетними проявами: привітання, звернення, комплімент, схвалення, подяка, прощання та ін. Цінними з аксіологічного погляду є вітання з сімейними, релігійними та державними святами. Розглянемо зразки привітань. ***З днем народження***: *Yasa! Sev! Gül! Bunlar eksik*

olmasın yaşamında. Yaşın kaç olursa olsun her şeyin en güzeli seninle olsun. Nice mutlu, neşeli ve yasam dolu yaşlara... 'Живи! Люби! Смійся! Хай в твоєму житті не буде в цьому нестачі. Хай ваші роки будуть сповнені щастям, радістю та життям. ***Зі святом Курбан Байрам****: Kardeşliğin doğduğu, sevgilerin birleştiği, belki durgun, belki yorgun, yinede mutlu, yine de umutlu, yine de sevgi dolu nice bayramlara... 'В мить, коли зародиться дружба, з'єднаються люблячі серця, в мить втоми та неспокою, але водночас в час щастя та надій, нехай щасливим буде це сповнене любові свято!'* ***З новим роком*** *Yeni yılın sağlık, mutluluk, başarı ve bol kazanç getirmesi dilekleriyle. Neşe dolu yıllar! 'З побажаннями здоров'я, щастя, успіху та достатку в новому році'.* ***З днем весілля****: Nice mutlu, basarîli ve sağlıklı yıllara... 'Бажаю жити в любові, успіху та здоров'я', Omur boyu devamını dileriz... 'Хай буде нескінченим [ваш шлюб/любов].*

Як бачимо із наведених прикладів, цінності турецького мовного кола відображають загальнолюдські тенденції поціновування навколишньої дійсності. Розмаїття ритуалізованих виразів, що містять компонент *Аллах*, повсякчасне звернення до вищої сили свідчить про міцне релігійне коріння в турецькій культурі, що яскраво проявляється навіть у сучасній світській Туреччині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Байбурин А.К.* Об этнографическом изучении этикета // Этикет народов Передней Азии.М., 1988. С. 12-37.
2. *Бартминьский Ежи.* Какие ценности участвуют в формировании языковой картины мира славян? Пројекат Растко. Словенска етнолингвистика // http://www.rastko.rs/projekti/etnoling/delo/13522 – 2009. – 23 лист.
3. *Ветров П. П.* Основные коды языковой культуры в образном мироведении китайского этноса (на материале идиоматики "привычных речений") // Проблемы и методы современной лингвистики. – 2005. – Вып. 1. – С. 28-43.
4. *Озер З.Б.* Национально-культурная специфика фразеологизмов в русском и турецком язиках//Язык и социум [Текст] : материалы VII междунар. науч. конф., Минск, 1-2 декабря 2006 г.: в 2 ч. / общ. ред. Л. Н. Чумак . – Минск : РИВШ, 2007 . – Ч. 1. – [Б. м.] : [б.и.], 2007. – 271 с.
5. *Проценко, Ольга Петрівна.* Етикет як аксіологічний вимір культури поведінки і спілкування [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра філос. наук. 09.00.07 / О.П. Проценко ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 34 с.
6. *Руди Е. В.* К вопросу об этикетных речевых актах в современном немецком языке // Вестник СГУ. Ставрополь, 2010. Вып. 69 (4). С. 72-76.

7. *Серебрякова М.Н.* О некоторых особенностях этноэтикета у современных турок//Этикет у народов Передней Азии. М., 1988. С. 221-263.
8. *Формановская Н.И.* Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты. – М. :Русский язык, 1987. – 158с.
9. Güncel Türkçe Sözlük// http://www.tdk.gov.tr –2012. – 15 квіт.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Прима О.И., асист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ТУРЕЦКОЙ ЭТИКЕТНОЙ ЛЕКСИКИ

В статье рассматривается проблема аксиологического потенциала различных тематических групп турецкого речевого этикета. Собрано и проанализировано более 500 этикетных формул турецкого языка на предмет наличия ценностного значения.

***Ключевые слова**: турецкий язык, этикетная лексика, аксиологический потенциал, ценностная система языка.*

Prymа O., University Instructor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Axiological potential of Turkish etiquette vocabulary

The article is devoted to the problem of axiological potential of various thematic groups of Turkish language etiquette. More than 500 Turkish etiquette formulas are collected and analyzed in order to discover their linguistic value and importance.

***Keywords:** Turkish language, etiquette vocabulary, axiological potential, the value system of the language.*

УДК 81’342.3 – 811.161.1’34

Прожогина И. М., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СИМВОЛИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ГЛАСНЫХ РУССКОГО ЯЗЫКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ СТУДЕНТОВ–КИТАЙЦЕВ

В статье излагаются и анализируются результаты эксперимента по выявлению символических свойств русских гласных по аксиологической шкале среди китайских студентов, изучающих русский язык. Выяснилось, что студенты базового и продвинутого

уровней владения языком оценивают некоторый фонетический материал более позитивно, чем студенты средних курсов.

Ключевые слова: *звукосимволизм, фоносемантика, гласные фонемы, русский язык.*

Современный этап развития фоносемантики связан с расширением привлекаемого для исследований языкового материала, прежде всего различных языковых семей [3; 4]. В связи с этим "изучение символических свойств звуков различных языков всё ещё остаётся актуальной задачей психолингвистики" [3, с.47]. Вместе с тем назрела необходимость изучения символических свойств звуков не только у носителей языков, но и у лиц, изучающих иностранный язык. Достигнутый уровень теории звукосимволизма (очерченная проблематика, категориальный аппарат, разработанность методик и процедурных вариантов, достоверные результаты экспериментальных исследований) это позволяет, а результаты подобных экспериментов могут быть полезны для теории и методики преподавания иностранных языков.

"Оценка" относится специалистами по фоносемантике к таким понятиям, символизация которых носит специфический, национальный характер [1, с.26; 3, с.128]. Тем интереснее исследовать аксиологические символические значения русских фонем, выявленные в результате эксперимента с иностранцами, изучающими русский язык. Это и составило цель настоящей работы. Анализ полученных результатов может быть учтён в практике преподавания русского языка как иностранного.

В эксперименте приняли участие 36 китайских студентов первого и третьего курсов бакалаврата, а также магистратуры филологического профиля (11, 14 и 11 человек соответственно). Им предлагалось оценить гласные фонемы русского языка по пятибалльной шкале оценки: "очень плохой", "плохой", "не хороший и не плохой", "хороший", "очень хороший". При обработке результатов каждая оценка переводилась в баллы, соответственно перечисленным – 5, 4, 3, 2 и 1 балл (о целесообразности таких соответствий баллов и вербальных оценок см. [1, с.14]). Фонемы предъявлялись в случайном порядке в звуковом (изолированном) и графическом виде (в транскрипции; йотированные гласные дублировались графемами). При этом мы не акцентировали внимание на различиях звука и фонемы, а студенты воспринимали фонемы как звукотипы. Мы определили среднюю

оценку каждой гласной фонемы (так называемое "среднее арифметическое") как среди всех испытуемых, так и по группам.

Средняя оценка фонемы /а/ составила 2,0 балла, фонемы /о/ – 2,25, фонемы /и/ – 2,4, фонемы /у/ – 2,6, фонемы /э/ – 2,8, фонемы /ы/ – 3,1 балла.

Студенты первого курса, т.е. иностранцы, изучающие русский язык не так долго, оценили фонему **/а/** на 1,5 балла: половина оценила /а/ как "хороший", половина – как "очень хороший", нет ни одной оценки /а/ как очень плохой, плохой или нейтральной. Студенты третьего курса присудили фонеме /а/ 2,1 балла: из 14 человек 11 оценили её как "хорошую" и "очень хорошую", есть две нейтральные оценки и одна "очень плохая". Студенты магистратуры были более сдержанны в оценке /а/: пятеро оценили её как нейтральную, пятеро – как "хорошую" и "очень хорошую" и один человек – как "плохую", что в результате составило 1,9 балла. Учитывая, что фонема /а/ предъявлялась в эксперименте первой, а первая единица экспериментального материала всегда подвержена риску искажения оценок или ассоциаций (об особой роли начальной буквы или звука, в частности, гласного см. [1, с.30-31; 5, с.15]), мы продублировали /а/ звукобуквой (термин А. П. Журавлёва), или графоном (термин употребляет Л. П. Прокофьева) *я* (звукосочетание [jɐ] предъявлялось седьмым, т.е. после шести гласных фонем русского языка). Первокурсники оценили *я* в 1,5 балла, третьекурсники – в 2, 1 балла, магистры – в 1,8 балла; средняя оценка 1,9 практически совпадает с оценками фонемы /а/, что подтверждает достоверность полученных результатов: русский гласный *а* коллективно оценивается китайскими студентами как "хороший". Интересно, что носители русского языка считают звук [а] самым "хорошим" и ставят его тем самым на первое место из всех 46 звукобукв (гласных и согласных) в экспериментах А. П. Журавлёва (средний балл – 1,5), и экспериментальные данные по другим языкам подтверждают эту высокую оценку [1, с.25; 3, с.38].

Русский гласный [а] нетруден для студентов, так как сопоставим с китайским звуком [а] (см. [6, с.34]). На примере оценивания этой фонемы видно, как меняется оценка в зависимости от срока изучения языка. Иностранный звук, подобный звуку родного языка, оценивается положительно при небольшом сроке изучения языка. На среднем этапе изучения языка становятся более очевидными

некоторые проблемы, связанные с артикуляцией и восприятием иностранной речи; возможно, это и вызывает более критичные оценки фонемы третьекурсниками по сравнению с оценками студентов первого курса (при этом третьекурсники оценили /а/ намного выше, чем другие гласные). Что же касается студентов-магистров, то их более позитивная, по сравнению с третьекурсниками, оценка фонемы /а/, может быть объяснена тем, что более высоко оценивается знакомое, привычное, а чем свободнее человек говорит на другом языке, тем спокойнее и лучше он воспринимает иностранный язык в целом и какое-то сходство в звуковых системах иностранного и родного языков.

Примерно так же обстоит дело с фонемами **/о/** и **/и/**: оценка каждой из них сдвинута в положительную сторону. Студенты первого курса так же не дали ни одной негативной оценки этим фонемам (хотя около трети оценок уже приходится на нейтральную); среди студентов третьего и пятого курсов негативных оценок этих фонем – от 0 до трёх. Средняя оценка фонемы /о/ – 2,25 балла – складывается из 1,6 балла у первокурсников, 2,8 балла у третьекурсников и 2,2 балла у магистров. Стоит обратить внимание, что динамика оценивания с учётом срока изучения языка такая же, как для фонемы /а/. Для верификации результатов мы включили в опросник также звукосочетание [jo] (на доске было продублировано транскрипцией и буквой *ё*), которое получило такие оценки: на первом курсе – 2,5, на третьем – 3,0, в магистратуре – 1,9; средняя оценка – 2,5. Студенты первого курса оценили *ё* заметно хуже, чем /о/. Исходя из опыта преподавания русского языка иностранцам, можем предположить, что эта оценка *ё* и такое соотношение оценок *о* и *ё* демонстрируют проблематичность графемы *ё*: затруднения при чтении вслух и восприятии возникают, во-первых, из-за того, что во многих печатных текстах *ё* заменяется буквой *е*, и во-вторых, в связи с тем, что буква *ё* не всегда обозначает мягкость предыдущего согласного, а употребляется и после твёрдых шипящих [ж] и [ш] (в том числе в высокочастотных словах и словоформах *шёл, жёлтый* и т.п.). Студенты третьего курса оценили *ё* также хуже, чем *о*, хотя и не с таким разрывом, как первокурсники. Магистры же, наоборот, оценили *ё* выше, чем *о*. Поскольку задачей было оценить именно звук, то, вероятно, реципиенты продвинутого уровня владения языком лучше поняли

задание, и давление графической стороны на них было меньше, чем на студентов младших курсов.

Такая же динамика оценок наблюдается для гласного /и/ (его оценка 2,4 балла складывается из 1,8 балла среди первокурсников, 2,7 среди студентов третьего курса и 2,6 среди магистров). В целом положительные оценки можно объяснить тем, что артикуляционные характеристики гласных /о/ и /и/ в русском и китайском языках очень похожи и они не вызывают затруднений в иностранной звуковой системе.

Средний балл фонемы /и/ очень близок к "нейтральной зоне", или "зоне несущественных отклонений", по А. П. Журавлёву, которая охватывает оценки от 2,5 до 3,5. А. П. Журавлёв поясняет значимость оценок так: "Пока отклонение не достигло половины деления шкалы, средняя еще тяготеет к тройке, а затем уже приближается к значимой оценке [т.е. значимыми признаются все, кроме "не хороший и не плохой" – *И.П.*]. Например, оценки 2,6 или 3,4 ближе к 3,0, чем к 2,0 или 4,0; но 2,4 или 3,6 уже приближаются, соответственно, к 2,0 или 4,0. Значит, границами существенных отклонений логично выбрать 2,5 и 3,5. /…/ Средняя оценка только тогда является значимой, т.е. свидетельствует о том, что по данному признаку звук вызывает какое-то впечатление, когда эта оценка попадает в одну из зон значимых отклонений" [1, с.15].

Средние баллы фонем /у/, /э/ и /ы/ – 2,6, 2,8 и 3,1 соответственно – хотя и находятся в "нейтральной зоне", или "зоне несущественных отклонений", сто́ит прокомментировать. Как бы мы ни стремились к объективности экспериментальных данных, они всегда относительны, но эта-то относительность и является показательной. В сравнении с выявленными значимыми оценками (в положительную сторону) фонем /а/, /о/, /и/ любые нейтральные оценки могут быть оценены как сдвинутые в отрицательную сторону. Задача исследователя – выяснить, чем может быть вызван этот сдвиг.

Средняя оценка фонемы **/у/** – 2,6 балла – складывается из 2,0 баллов, присвоенных ей первокурсниками, 2,9 баллов, данных третьекурсниками, и 2,7 баллов студентов магистратуры. Студенты первого курса не дали ей ни одной негативной оценки, магистры – три оценки "плохой", третьекурсники – четыре оценки "плохой" и одну – "очень плохой" (впрочем, эта единственная крайне негативная оценка принадлежит респонденту, который и все другие гласные, кроме /ы/, оценил так же).

Сравнивая оценки фонемы /у/ с представленными выше оценками /а/, /о/ и /и/ и учитывая, что положительные оценки китайцы дали гласным, похожим на звуки родного языка, можно предположить, что звук [у] больше отличается от перечисленных гласных в звуковых системах двух языков. Действительно, авторы учебников по китайской фонетике как одно из основных различий звуковых систем русского и китайского языков оговаривают, что в китайском языке есть губной передний гласный верхнего подъёма [ÿ] [6, с.30, 43]. В таком случае можно ожидать, что звукобуква *ю* будет оцениваться лучше (по нашей шкале, будет иметь более низкий индекс). Действительно, хотя *ю* получил 1,9 от первокурсников (почти столько же, сколько фонема /у/), но у студентов третьего и пятого курсов наблюдается большая разница в оценках *ю* и *у* "в пользу" первого: 2,4 против 2,9 у третьекурсников, 2,1 против 2,7 у магистров. Кроме несходства русского [у] и китайского [ÿ], настороженное отношение китайцев к русской фонеме /у/ может быть связано с тем, что в начале изучения русского языка они часто подменяют русский лабио-дентальный согласный [в] китайским билабиальным звуком [w], более похожим на русский гласный, и на среднем этапе, видимо, осознают, что русская фонологическая система представляет для них трудности во фрагменте лабиальности /лабиализованности. Кроме того, как и в случае с графемой *ё*, буква *у* не всегда однозначна и потому вызывает затруднения при чтении и письме: она употребляется после мягких шипящих согласных [ч’] и [ш’:], хотя после других мягких согласных употребляется *ю*. Тем не менее, оценка 2,6 балла настолько близка к границе зоны существенных отклонений, что говорить о "негативности" /у/ для китайцев нельзя, тем более, что оценка *ю* – "хороший" (2,1 балла). Кстати, и в экспериментах А. П. Журавлёва с носителями русского языка звукобуква *ю* оценена лучше, чем *у*.

Напомним, средний балл фонемы **/э/** – 2,8. Оценки /э/ среди студентов первого курса распределены по шкале почти равномерно, не затрагивая, однако, оценки "очень плохой"; средний балл – 2,5. Почти так же равномерно распределяются оценки этого гласного студентами магистратуры: также нет крайней отрицательной оценки, крайняя положительная встречается один раз; средний балл – 2,6. Как можно было ожидать после оценивания предыдущих фонем, оценка третьекурсников ниже ("хуже", учитывая шкалу "хороший – плохой"): 3,1 балла. Несколько неожиданно выглядит разброс оценок /э/ третьекурсниками: пять оценок "хороший", шесть – "не хороший и не

плохой" и три – "очень плохой". Динамика оценивания /э/ от первого курса через третий к пятому показывает, что студенты, позже других приступившие к изучению русского языка, а также те, кто изучает русский язык в течение довольно длительного времени, оценивают фонему /э/ нейтрально, т.е. не как хорошую или плохую vs трудную или лёгкую для произношения и восприятия. Студенты среднего этапа университетского курса воспринимают эту фонему более настороженно. Сравнение полученных оценок с оценками йотированного варианта – звукобуквы *е* – убеждает в вышеизложенных заключениях: средний балл *е* у первокурсников – 1,9, у третьекурсников – 3,0, у студентов магистратуры – 2,7; общий средний балл *е* – 2,5. Сопоставление русского [э] и китайского [е] показывает, что эти гласные различаются по ряду: русский гласный передний, а китайский – задний [6, с.30, 44; 2, с.30-31]. То, что студенты начального этапа не сталкиваются с более или менее значительными трудностями при артикуляции и восприятии этой русской фонемы, объясняется нелабиализованностью **э** как в китайском, так и в русском языке: при подмене русского переднего [э] китайским заднерядным [е] (в других вариантах транскрипции [ə] или [ɣ]) не возникает коммуникативных затруднений, так как в оппозиции передне- и заднерядных гласных среднего подъёма в русском языке ведущим дифференциальным признаком оказывается неогубленность /э/ и огубленность /о/. В курсе теоретической фонетики современного русского языка, который преподаётся студентам филологических специальностей на втором курсе, они узнают об этих дифференциальных признаках гласных фонем и, очевидно, осознают некоторые проблемы в своём произношении. Это может объяснять более сдержанные в целом оценки русского гласного /э/ третьекурсниками.

Русская фонема **/ы/** стоит несколько особняком от всех других гласных, о чём свидетельствует её средний балл 3,1. Распределение баллов, приписываемых /ы/, по курсам напоминает картину с /э/, с той, однако, поправкой, что оценки смещены в сторону нейтральных и отрицательных: средний балл среди студентов первого курса – 3, третьего курса – 3,4, магистратуры – 3. Русская фонема /ы/ практически не имеет соответствий среди китайских гласных. Есть лишь ограниченный круг слогов (в китаистике – силлабем, или слогофонем), в которых после некоторых шипящих и свистящих согласных произносится гласный, похожий на [ы] [6, с.49-50]. Китайцы, независимо от уровня владения русским языком,

понимают эту непохожесть [ы], что вызывает не только сложность в артикуляции, но и соответствующую негативную оценку, особенно среди третьекурсников – наиболее "уязвимой", как показал эксперимент, группы.

Наши выводы об оценках русских гласных китайцами косвенно подтверждаются экспериментальными исследованиями восприятия изолированных китайских фонем носителями русского языка: С. В. Никрошкиной было установлено, что наибольший разброс реакций респондентов наблюдается при восприятии лакунированных фонем, а ряд иноязычных фонем воспринимается респондентами как сходные с аналогичными фонемами русского языка [4].

Итак, в результате проведённого эксперимента на выявление звукосимволических значений гласных русского языка среди китайцев, изучающих русский язык, можно сделать следующие выводы.

1. Наибольшим символическим потенциалом по аксиологической шкале ("хороший – плохой") обладает русская гласная фонема /а/. Учитывая относительность оценок гласных, убедительны также символические значения фонем /ы/ и /э/.

2. Нетрудные для артикуляции иностранцев русские звуки, особенно имеющие соответствия в их родном языке, оцениваются положительно, наоборот, трудные звуки, не имеющие соответствий в родном языке студентов, оцениваются негативно. Позитивная оценка /а/, а также /о/, /и/ среди китайских студентов объясняется близостью соответствующих звуков в фонетических системах русского и китайского языков. Негативная оценка русской фонемы /ы/ китайскими студентами объясняется отсутствием соответствующего звука в китайском языке и, следовательно, трудностями, с которыми китайцы сталкиваются при овладении произношением этого русского звука. В несколько меньшей степени это касается и негативной оценки /э/. О значимой "негативности" оценки /у/ говорить нельзя.

3. Йотированные звукобуквы *я, ю, е* получают более высокую оценку по сравнению с изолированными гласными /а/, /у/, /э/, что свидетельствует о том, что сдвиг артикуляции в передне-верхнем направлении по ряду и подъёму языка является признаком, влияющим на повышение оценки, её "улучшение" по аксиологической шкале. В то же время сравнение оценок *о* и *ё* говорит в пользу изолированного гласного [о], что можно рассматривать как вмешательство графики в сферу фонетического

значения: отсутствие единообразия в передаче *ё* на письме понижает ценность этой звукобуквы.

4. Наибольшие проблемы психолингвистического характера при овладении русским произношением в области гласных наблюдаются у студентов средних курсов: они острее воспринимают трудности, которые не осознают в начале изучения русского языка первокурсники, но ещё не справляются с этими трудностями настолько хорошо, как, например, студенты продвинутого уровня владения языком (магистры).

Анализ символических свойств русских согласных с точки зрения иностранцев, изучающих русский язык, продолжит начатое исследование.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Журавлёв А. П.* Звук и смысл [Текст] / А. П. Журавлёв. – [2-е изд., испр. и доп.] – М. : Просвещение, 1991. – 160 с.
2. *Задоенко Т. П.* Учебник китайского языка / Т. П. Задоенко, Хуан Шу-ин. – [Изд. 3-е, испр.] – М. : Гл. ред. вост. литературы, 1978. – 755 с.
3. *Левицкий В. В.* Звуковой символизм: мифы и реальность : [монография] / В. В. Левицкий. – Черновцы : Черновицкий нац. университет, 2009. – 264 с.
4. *Никрошкина С. В.* Экспериментальное исследование универсального звукосимволизма на материале разноструктурных языков [Текст] : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / С. В. Никрошкина. – Бийск, 2010. – 210 с.
5. *Прокофьева Л. П.* Звуко-цветовая ассоциативность в языковом сознании и художественном тексте: универсальный, национальный, индивидуальный аспекты [Текст] : автореф. дис. … докт. филол. наук : 10.02.19 / Л. П. Прокофьева. – Саратов, 2009. – 48 с.
6. *Спешнев Н. А.* Фонетика китайского языка : [учебное пособие] / Н. А. Спешнев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 143 с.

Стаття надійшла до редакції 17.04.13.

Прожогіна І.М., к.філол.н., доц.,
Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СИМВОЛІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ГОЛОСНИХ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ–КИТАЙЦІВ

У статті викладено й проаналізовано результати експерименту зі з'ясування символічних властивостей російських голосних фонем за аксіологічною шкалою серед китайських студентів, що вивчають російську. Було з'ясовано, що студенти базового та просунутого

рівнів володіння мовою сприймають деякий фонетичний матеріал позитивніше, ніж студенти середніх курсів.

Ключові слова: *звукосимволізм, фоносемантика, голосні фонеми, російська мова.*

Prozhogina I.M., Candidate of Philology Sc.**,**
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

SOME SYMBOLIC PROPERTIES OF RUSSIAN VOWELS FROM THE POINT OF VIEW OF CHINESE STUDENTS

Some symbolic properties of Russian vowels on the axiological scale from the point of view of the Chinese, based on experimental data, are analyzed. It was revealed that students of elementary and advanced levels of language skills perceive some phonetic material more positively than students of intermediate level do.

Key words: *phonetic symbolism, vowels, the Russian language.*

УДК 336.714(477)

Проскурякова В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ВКАЗІВНИХ ПРИКМЕТНИКІВ ТА ЗАЙМЕННИКІВ У ПЕРЕКЛАДІ (на прикладі "Бекасових Казок" Гі де Мопассана та роману "Жерміналь" Еміля Золя)

На матеріалі "Бекасових казок" Гі де Мопассана та "Жерміналя" Еміля Золя показано тенденції вживання та відтворення вказівних займенників і прикметників та досліджено особливості їх перекладу, зумовлені зміною художньої образності та контекстом.

Ключові слова: *вказівні займенники, вказівні прикметники, дейктичне вживання детермінативів, анафоричне вживання детермінативів, ZG (Zola – Germinal), MB (Maupassant – Contes de la Bécasse).*

Роль детермінатива – актуалізувати іменник у мовленнєвій ситуації. Як відзначав ще Ш. Баллі, актуалізувати поняття означає ототожнити його з реальним уявленням мовця [Балли 1955, 87]. Вказівні демонстративи, якими є прикметники та займенники, відносяться до якісних детермінативів. Лінгвісти, вказуючи на

спільні ознаки детермінативів, зазначають, що іменник надає номінальній групі категоріальний статус і наділяє його конкретним змістом, а детермінативи визначають його [Космацька 2009, 2]. Саме тому вони є важливим структурним елементом, цікавим з точки зору перекладу. У художньому тексті, який є предметом нашого дослідження, часто лише контекст дозволяє уточнити й правильно сприйняти значення тієї чи іншої лексичної одиниці тексту, тому важливо знайти спільні риси французьких і українських детермінативів для подальшого полегшення перекладу художніх текстів.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом до взаємодії французької та української мов і культур та потреби визначення їх спільних та відмінних рис для адекватного перекладу художньої літератури.

Мета дослідження – проаналізувати функціональне навантаження французьких демонстративів на матеріалі художньої літератури.

Об`єкт дослідження – французькі вказівні прикметники й займенники та їхні українські відповідники.

Предмет дослідження – способи перекладу французьких вказівних прикметників та займенників на прикладі творів Гі де Мопассана та Еміля Золя.

Матеріал дослідження – "Бекасові казки" Гі де Мопассана, "Жерміналь" Еміля Золя та їхні переклади українською мовою.

Система вказівних займенників української мови представлена словами: *цей, оцей, сей, той, стільки, такий, отакий* [Плющ 1993, 223]. Треба зазначити, що в українській мові вказівними є лише займенники, на відміну від французької, де і прикметники також набувають вказівного значення. Тому існує маса граматичних та лексичних нюансів, які пояснюють той чи інший спосіб перекладу вказівних займенників і прикметників французької мови прямим або контекстуальним українським відповідником. Тож розглянемо окремі випадки їх перекладу на матеріалі текстів "Жерміналь" Еміля Золя та "Бекасові казки" Гі де Мопассана.

Французькі вказівні прикметники *ce, cet, cette, ces* детермінують іменник, визначаючи розміщення об`єкта у просторі чи часі [Гурычева 1986, 50], як ми бачимо в таких прикладах:

- ***"Ce** maudit vent l'aurait empêchée de fermer les yeux..."* (ZG).

"Цей клятий вітер, напевне, завадив їй закрити очі" (прямий відповідник).

● ***"Cette*** *confession involontaire parut frapper M. Hennebeau"* (ZG).

"Це невимушене зізнання, здається, вразило пана Анбо" (прямий відповідник).

● ***"Ces*** *dames refusèrent"* (ZG).

"Ці дами відмовилися" (прямий відповідник),

де вказівний *ce* виділяє той вітер, який завадив герою закрити очі, *cette*– зізнання, яке вразило пана Анбо, а *ces* – тих дам, які відмовилися.

Вказівні прикметники можуть бути підсиленими шляхом додавання прислівників *ci* та *là*, які в такому вживанні стали частками й приєднуються до іменника, визначеного прикметниками *ce, cet, cette, ces* за допомогою дефіса:

● *"Seulement, de* ***ce*** *train-****là****, on mettrait bien mille ans pour renouveler le monde* (ZG).

"З такими темпами нам знадобиться тисяча років щоб відновити світ" (контекстуальний відповідник).

● ***"Ce*** *dimanche-****là****, dès cinq heures, on dansait, au plein jour des fenêtres"* (ZG).

"Цієї неділі танцювати почали ще вдень, з п`ятої години" (прямий відповідник).

● ***"Cette*** *nuit-****ci*** *pourtant, je ne courus aucun danger..."* (ZG)

"І все-таки ***цієї*** ночі небезпека мене оминула" (контекстуальний відповідник).

Прислівники *ici* та *là* в їхньому часовому використанні завершують певний етап мовленнєвого акту. Вони дають змогу мовцю розмежувати своє висловлювання, а співрозмовнику зрозуміти, що настав момент аналізу почутого і можливості зреагувати.

Спочатку форма з *ci* після іменника вказувала на предмет, який знаходився ближче до іменника, а форма з *là* позначала більш віддалений предмет [Гак 2000,123]:

● *"Mais, tiens ! Je n'ai mordu que de ce* ***côté-ci****, je vais te donner* ***celui-là****" (ZG)*

"Та стривай! Я вкусив лише з **цього** боку, а тобі дам з **того***"* (прямі відповідники).

У сучасній мові між ними виявляється різниця лише при порівнянні:

***Cet**enfant-**ci**pleure, **cet**enfant-**là** rit*. – *Ця* дитина плаче, а *та* сміється.

У всіх інших випадках вони є рівнозначними, тобто *ce village-ci, ce village-là* можна перекласти *це* або *те* село. Згідно з Dictionnaire de grammaire et des difficultés grammaticales [Плющ 1993, 23] форма з *là* усе частіше переважає: частотність вживання – 1 *ci* на 70 *là*.

Вказівні детермінативи можуть вживатись:

- без попереднього згадування об`єкта, про який йдеться (так зване дейктичне вживання з використанням жестів, поглядів та інших позамовних знаків):

● *"Elles sont hautes comme des montagnes, **ces** vagues inégales, différentes, soulevées tout à fait comme des flots déchainés ..."* (MB).

"**Ці** мінливі, височенні, наче гори, хвилі, які здіймалися розбурханими потоками…" (прямий відповідник), – промовляє персонаж, дивлячись на хвилі.

- з попереднім згадуванням об'єкта (анафоричне вживання):

● *"Il a composé lui-même et fait imprimer **une prière** spéciale pour sa BONNE VIERGE**. Cette prière** est un chef-d'oeuvre d'ironie involontaire ..."* (MB).

"Він сам склав і надрукував особливу **молитву** до святої діви. **Ця** молитва – шедевр неусвідомленої іронії…" (прямий відповідник).

У наведеному реченні іменники *prière* детермінуюється вказівним cette після попереднього введення у текст.

- вказівний детермінатив може наближатися за значенням до окличного quel (Ces imbéciles! = Quels imbéciles!), а також він часто слугує основою розвитку афективного значення [Гурычева 1986, 282], що яскраво виражено у творах Мопассана та Золя:

● *"Je crois que nous pourrons arranger l'affaire de **ce** cochon de Morin"* (MB).

"Гадаю, що нам удасться залагодити справу **цієї** свині Морена" (прямий відповідник).

● *"Rivet résistait; mais le désir de tirer d'affaire **ce** cochon de Morin le décida; et nous acceptâmes l'invitation"* (MB).

"Ріве опирався, але бажання вирятувати з біди **оцю** свиню Морена взяло гору, і ми прийняли запросини" (прямий відповідник).

● *" ..j'ai saisi le prétexte de **cette** bête de Morin; et me voici."* (MB).

"Лучилась нагода – випадок з **отією** тварюкою Мореном, – і ось я тут

(прямий відповідник).

● *"Tu n'as donc pas fini d'arranger l'affaire de* ***ce*** *cochon de Morin?"* (MB)

"Ти ще не довів до кінця **отієї** свині Морена справи?" (прямий відповідник).

● *"J'avais trente ans, alors, mais je demandai: " Pourquoi* ***ça****?"* (MB).

"Мені було тоді тридцять літ. – Чому ж то **так** ? – спитав я (контекстуальний відповідник).

● *"Est-ce beau* ***cela****!"* (MB).

"**Це** прекрасно!" (прямий відповідник).

●*"Sa femme, aussi exaspérée que lui, répétait: "****Cette*** *gueuse!* ***Cette*** *gueuse****! Cette*** *gueuse!"* (MB).

"Дружина роздратовано, як і він, повторювала: "**Жебрачка! Жебрачка! Жебрачка!**" (контекстуальний відповідник).

Коли вказівний займенник стоїть перед відносним, то він перекладається як **той, що (той, хто)**; або іменником, згаданим вище, або виразом, на який вказує вказівний займенник [Федорова 1999, 100]:

● *"Du reste, c'est stupide d'accuser de cruauté* ***celles qui*** *réussissent".*

"Зрештою, це безглуздо,звинувачувати у жорстокості **ті підприємства, що** намагаються уникнути краху" (контекстуальний відповідник).

● *"Jeanlin s'était hâté de sauter dans le baquet, sous le prétexte que Zacharie mangeait encore; et* ***celui-ci*** *le bousculait, réclamait son tour, criait que s'il était assez gentil pour permettre à Catherine de se tremper d'abord, il ne voulait pas avoir la rinçure des galopins, d'autant plus que, lorsque* ***celui-ci*** *avait passé dans l'eau, on pouvait en remplir les encriers de l'école".*

"Жанлен швидко стрибнув у діжку з водою, зважаючи на те, що Захарія ще не закінчив обідати, але **старший брат** витягував молодшого і кричав, що тепер його черга митися. Він і так завжди поступається місцем Катрін, і вона плескається першою, досить! А пускати вперед шмаркачів він не збирається. Коли **Жанлен** скупається, то вода така чорна, що її можна наливати школярам у чорнильницю" (контекстуальні відповідники).

У перекладі Максима Рильського "Бекасових казок" Мопассана часто зустрічаємо відтворення займенника "cela" не його узуальним

відповідником, вказівним займенником "це", а особовим займенником, який вживається замість іменника, про який йшлося раніше:

● *"La plus violente douleur qu'on puisse éprouver, certes, est la perte d'un enfant pour une mère, et la perte de la mère pour un homme.* ***Cela*** *est violent, terrible,* ***cela*** *bouleverse et déchire ..."*

"Найтяжче горе, що його може зазнати людина,– то смерть дитини для матері та смерть матері – для мужчини. **То** – пекельне горе, жахливе, **воно** потрясає і мордує …" (використання контекстуальних синонімів).

● "*Ce jardin, voyez-vous, c'est notre plaisir et notre vie. C'est tout ce qui nous reste d'autrefois. Il nous semble que nous ne pourrions plus exister si nous ne l'avions point.* ***Cela*** *est vieux et distingué, n'est-ce pas?"*

"Цей садок, аби ви знали, –це наша розрада і наше життя. Це все, що нам від минулих часів полишилося. Нам здається, що ми не змогли б існувати, коли б цього садка в нас не було. **Він** старовинний і витончений, чи не так?" (контекстуальний синонім).

У наступних конструкціях бачимо тенденцію усунення звороту "c'est" і перекладу за допомогою депрономіналізації (заміна займенника іменником):

● *"****C'était*** *un vieil homme à cheveux blancsqui administrait la paroisse depuis bientôt quarante ans ..."*

"**Священик був** уже сивий дід, що керував парафією скоро сорок літ…"

А також ревербалізації (переформування конструкції через зміну образності):

● *"****C'étaient*** *des bordées d'obscénités lâchées à travers la table, et toutes sur la nuit nuptiale".*

*"*Через стіл **ішов обстріл** непристойностями, і все про шлюбну ніч*"*.

Отже, проаналізувавши окремі випадки перекладу, можна зробити висновки про типологічну схожість французьких та українських демонстративів, а саме:

1. Демонстративам аналізованих мов притаманні функції ідентифікації, диференціації і експресивна функція.

2. У обох мовах демонстративи можуть набувати значення присвійності.

3. Демонстративи французької та української мов можуть передавати модальні значення, тобто набувають оцінного значення.

При спільній типологічній схожості систем демонстративів французької та української мов між ними є суттєві розбіжності:

1. Наявність у французького вказівного детермінативну формальної функції актуалізатора й показника граматичних категорій іменника, на відміну від українського детермінативну.

2. Розбіжності виявляються у ступені віддаленості від мовця.

3. Розбіжності виявляються у вираженні значень тотожності та подібності в системі демонстративів обох мов.

Окремі приклади вказівних займенників та прикметників у перекладі з французької українською мовою показали основні закономірності їхнього вживання в залежності від художнього обрамлення тексту та стилістичних особливостей цих мов.

Напрямками подальших досліджень можуть стати детальніший аналіз перекладів художніх творів, відстеження особливостей перекладу французьких детермінативів, встановлення паралелей між французькою та українською мовами з метою досягнення точної відповідності та збагачення образності при перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Балли Ш.* Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.

2. *Гак В. Г.* О словах-заместителях во французском языке // Язык: теория, история, типология. – М., 2000. – С. 220-229.

3. *Гурычева М.С.* Трудности перевода с французского языка на русский / М.С. Гурычева. – Академия наук СССР. Кафедра иностранных языков. – М.: Наука, 1986. – 165 с.

4. *Космацька Н. В.* Французькі детермінативи та їхня роль у художньому мовленні (на матеріалі французьких коміксів) // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – Л., 2009. – Вип. 16. – С. 104–111.

5. *Плющ М. Я.* Граматика української мови. Морфологія / М. Я. Плющ. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.

6. *Федорова Л.О.* Аспектний переклад: Французька та українська мови / Л.О. Федорова. – К.: Київський держ. лінгвістичний ун-т., 1999. – 137 с.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2013

Проскурякова В., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ФРАНЦУЗЬКИХ УКАЗАТЕЛЬНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ И МЕСТОИМЕНИЙ В ПЕРЕВОДЕ (на примере "Бекассовых сказок" Ги де Мопассана и романа "Жерминаль" Эмиля Золя)

На материале "Бекассовых сказок" Ги де Мопассана и романа "Жерминаль" Эмиля Золя были показаны тенденции употребления и воспроизведения указательных местоимений и прилагательных, а также исследованы особенности их перевода, обусловленные изменением художественной образности и контекстом.

Ключевые слова*: указательные местоимения, указательные прилагательные, дейктическое употребление детерминативов, анафорическое употребление детерминативов, ZG (Zola – Germinal), MB (Maupassant – Contes de la Bécasse).*

Proskuriakova V., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The reproduction of the demonstrative adjectives and pronouns in translation based on the "Comptes de la Bécasse" by Guy de Maupassant and "Germinal" by Emile Zola)

On the example of the "Comptes de la Bécasse" by Guy de Maupassant and "Germinal" by Emile Zola the tendencies of the usage and reproduction of the demonstrative pronouns and adjectives were revealed. The peculiarities of their translation are conditioned by the changing of figurativeness and by the context.

Keywords: *demonstrative pronouns, demonstrative adjectives, deictic usage of the determinatives, anaphoric usage of the determinatives, ZG (Zola – Germinal), MB (Maupassant – Contes de la Bécasse).*

УДК 82-84:008(410):81’38

Радкевич Ю., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТИЛІСТИЧНІ ТА АКСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ АФОРИЗМІВ І СЕНТЕНЦІЙ

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування сучасних англійських афоризмів і сентенцій. Залучення стилістичного

й аксіологічного аналізу дозволяє виявити специфіку соціальної сфокусованості проаналізованих одиниць.

Ключові слова: *сучасні афоризми й сентенції, стилістичні й аксіологічні особливості, британська культура, британський текст.*

Актуальність дослідження сучасних афоризмів та сентенцій британської культури зумовлена особливою роллю англійської мови в сучасній міжкультурній комунікації. Оцінний компонент семантики виразів та сентенцій, який створює специфіку аксіологічної та стилістично забарвленої лексики й фразеології, надає неповторного характеру цілому шару афоризмів.

Інтенсивна розробка окремих аспектів стилістики та аксіології, численні праці загальнотеоретичного характеру стимулюють значний інтерес до цієї проблематики.

Поняття оцінки та аксіологічного аналізу сходяться до слова "цінності", що визначає особливості взаємодії людини й навколишнього світу. Об'єктивний світ членується мовцем з погляду його ціннісного характеру – добра й зла, користі й шкоди, істинності й хибності й т.д. Як вважає Ю.А. Фоміна: "Фундаментом поняття оцінки є філософська теорія цінностей, що робить оцінку універсальною категорією, а мовну ситуацію оцінки – типовою, потребуючою відбору й використання певних мовних засобів для вираження оцінного значення." [3].

Метою нашої статті є аналіз аксіологічних та стилістичних особливостей афоризмів та сентенцій британської культури на основі аналізу статусів у соціальних мережах, збірок афоризмів та сентенцій видатних діячів британської культури. **Об’єктом** аналізу стали автентичні афористичні вирази та сентенції у текста британської культури, **предметом дослідження** – їхні стилістичні та аксіологічні особливості.

Наукова новизна дослідження полягає в спробі виявити специфіку функціонування стилістично значущих структур у контексті британських автентичних текстів. На основі проведеного дослідження ми спробували описати особливості британського світосприйняття та цінності, виражені на рівні висловлювань. Також нами було здійснено аналіз стилістичних засобів вираження оцінки.

Протягом сторіч британська культура розвивалася як культура нації переможців. Треба відзначити, що статус елітної не втрачено і

в наші дні, оскільки жити в Британії та бути її громадянином мета та прагнення для багатьох людей з усього світу.

"Афоризм" походить від грецького "афорісмос" (короткий вислів). Відповідно до визначенням Зоряни Куньч, "*афоризм* – це короткий влучний вислів, що в стислій формі містить глибоку думку і є усталеним, крилатим" [Куньч 1997, 32]. За визначенням Longman Dictionary of Contemporary English, *aphorism* is a short phrase that contains a wise idea [Longman 2003,56].

Афоризми приваблюють можливістю стисло та яскраво висловити думку. Популярною і актуальною в сучасному суспільстві стала презентація своєї особистості та унаочнення ціннісних орієнтирів в мережі за допомогою афоризмів у соціальних мережах. Як правило, афоризми у функції статусу несуть у собі експресивну забарвленість та елементи оцінки. Таким чином людина виражає та презентує свою особистість .

За спрямованістю морально-повчального змісту афоризми поділяються на:

1) **сентенції (Proverbs)** (мають морально-повчальний зміст; часто це життєві повчання). Прикладом можуть бути такі вирази:

*"She sees things – things that might happen, things that are coming. But it's very subjective. The future isn't set in stone. Things change"**(Stephenie Meyer)***[4].

*"Things change. And friends leave. Life doesn't stop for anybody"**(Stephen Chbosky)***[5].

2) **максими (Sayings)** (у них у короткій формі висловлене певне моральне правило або етичний принцип).

*"Turn your wounds into wisdom"**(Oprah Winfrey)***[6] .

*"When people go to work, they shouldn't have to leave their hearts at home"**(Betty Bender)***[7].

3) **парадокси (Quotations)** (думки, що не збігаються з усталеними поглядами).

*"To the well-organized mind death is but the next great adventure" **(J.K. Rowling, Harry Potter)*** [8].

*"I am Dead, but it's not so bad. I've learned to live with it" **(Isaac Marion)*** [9].

*"Men have two greatest fears: the first fear is the fear of being needed, and the second fear is the fear of not being needed" **(C. JoyBell C.)*** [10].

В епоху постмодернізму великої популярності та розвитку в Британії набула так звана література та філософія абсурду, характерною аксіологічно-стилістичною ознакою якої є парадокс.

Так, у наступному виразі суперечливість оцінки виникає внаслідок вживання антонімів "без зацікавлення" (blankly) й "уважно, вдумливо" (carefully) у функції обставини способу дії

*"I looked **blankly** and **carefully** everywhere, seeing for a time no difference between any different things, inspecting methodically every corner of the same unchanging sameness" **(Flann O'Brien)*** [11].

Парадоксальність висловлення "*He left his flak suit and parachute there and crossed back past the water wagon to the intelligence tent to return his map case to Captain Black, who sat drowsing in his chair with his skinny long legs up on his desk and inquired with **indifferent curiosity** why Yossarian's plane had turned back"**(Joseph Heller)*** формується в результаті поєднання лексичних одиниць із протилежним значенням "байдужий" (indifferent) та "допитливість, зацікавленість" (curiosity) у відношеннях означення – означуване слово.

Одним з найпоширеніших прикладів образно-виразних засобів є *порівняння*, наприклад:

"A man falls in love just as he falls downstairs. It is an accident" [12].

У наведеному прикладі несподівано і нетипово асоціюються любов та нещасний випадок. Як правило, у інших культурах любов асоціюється з чимось світлим, прекрасним, принаймні позитивним. У цьому варіанті можливо простежити відомий у всьому світі британський гумор, цинічний та дещо несподіваний і парадоксальний.

Ще одним з поширених засобів вираження емоційної оцінки є *метафора*, наприклад, любов ототожнюється з вогнем.

*"Love is a fire. But whether it is going to warm your heart or burn down your house, you can never tell"(**Joan Crawford**)* [13].

Ідея наступної сентенції, яка також стосується теми кохання, імплікує кохання нерозділене.

*"In my dreams – you are mine, but in my life you are only a **dream**"* [14].

Гру слів унаочнює метафора *dream,*що імплікує недосяжність коханої людини для адресата. Цей приклад також унаочнює явище полісемії. Слово *dream вжито у значеннях "мрії" та "сон".*

У афоризмі *"My thoughts are stars I cannot fathom into constellations"* **(John Green)**[15] думки ототожнюються з зірками, а

під нездатністю зібрати їх у сузір'я, автор імплікує складність для себе структурувати свої ідеї.

У структурі афоризмів та сентенцій британського походження привертає увагу велика кількість метонімій. У метонімічному значенні зустрічаються слова, у яких має місце зв'язок між почуттями та органом, який його створює, між органом та людиною, до якої він належить. Приклад вживання метонімії можна розглянути у наступній сентенції:

*"Instead of **wiping away** your tears, **wipe away the people** who made you cry"*[16].

Цей афоризм вдало асоціює дію стирання з відмовою від спілкування з людьми, які спричиняють біль та вносять негатив у життя. Сльози імплікують нещастя, якого слід позбутися.

Взагалі, для британської культури актуальною була й залишається ідея пошуку позитиву в житті. Це підтверджується афоризмом з пісні Джона Ленона (Джон Ленон – один із засновників та учасник групи "The Beatles", популярний музикант XX століття) :

***"Count your life by** friends, not years*

***Count your life by** smiles not tears"(John Lennon)* [18].

У цьому виразі використано стилістичну фігуру анафору, повтор на початку синтагми. У наступному прикладі також використовується анафора. Цей стилістичний засіб допомагає створити ефект емоційного наростання, клімаксу.

*"Sometimes we need **to stop** analyzing the past, **stop** planning the future, **stop** figuring out precisely how we feel, **stop** deciding exactly what we want, and just see what happens"(Carrie Bradshow)*[19].

У наступнії сентенції використовується прийом антиклімакс:

*"The greater your **capacity to love**, the greater your **capacity to feel the pain"(Jennifer Aniston)*** [20].

Поширеним в афоризмах та сентенціях британського походження є використання антитези. Вираз ілюструє стриманість та прагматичність британського національного характеру.

*"You're **easy** on the eyes, **hard** on the heart"(Terri Clark)*[21].

Думка підтверджується і в наступних виразах:

*"Give me some **sunshine**, Give me some **rain**, Give me another chance I wanna grow up once again"* [22].

*"Some tourists think Amsterdam is **a city of sin,** but in truth it is **a city of freedom**. And in **freedom**, most people find **sin"(John Green)***[23].

Поширеним стилістичним засобом з елементами оцінки є оксюморон, у якому поєднується протиставлення, парадоксальність, абсурд, гумор, притаманні британській культурі. Прикладом може бути такий вираз:

"It's no use trying to save those, who would rather not to be saved".

Виразність мовлення, його емоційність посилюється також за допомогою евфонічних, фонетико-стилістичних засобів: *рими, алітерації, асонансу.*

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дає змогу зробити висновки, що у ракурсі аксіологічного аналізу для британців цікавими та актуальними є ідеї та ціннісні орієнтири філософії постмодернізму, а саме: абсурдність та марність життя, безпорадність людини в безмежному просторі зростаючої інформації, проблематика людських стосунків та плину часу.

Для британського художнього та афористичного тексту характерним є використання парадоксів, гри слів і каламбуру, антитез та повторів, паралельних конструкцій, асонансу, метафор, метонімій, оксюморону.

Серед сучасних афоризмів та сентенцій британського походження існує велика кількість виразів, які мають універсальне значення й адаптовані більшістю етнокультур. Таким чином, ці вирази збагатили світову культуру афористичної думки. Перспективним виглядає подальше вивчення афоризмів і сентенцій у семантичному та екстралінгвістичному контекстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Куньч Зоряна. Риторичний словник / Зоряна Куньч. – К. : Рідна мова, 1997. – 341 с.

2. Longman Dictionary of Contemporary English. – Pearson Longman, 2003.- 1628 p.

3. Ю.А.Фомина. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.csu.ru/vch/098/149.pdf.

4. Stephenie Meyer, *The Twilight Saga.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.goodreads.com/quotes/tag/future?page=2

5. Stephen Chbosky, *The Perks of Being a Wallflower.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.goodreads.com/quotes/95756-things-change-and-friends-leave-life-doesn-t-stop-for-anybody.

6. Oprah Winfrey. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.goodreads.com/quotes/tag/wisdom.

7. Betty Bender quotes. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://thinkexist.com/quotation/when_people_go_to_work-they_shouldn-t_have_to/200268.html.

8. J.K. Rowling, *Harry Potter – Albus Dumbledore quotes. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.searchquotes.com/quotation/To_the_well-organized_mind,_death_is_but_the_next_great_adventure./37400/.*

9. Isaac Marion, *Quotes. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.goodreads.com/quotes/433590-i-am-dead-but-it-s-not-so-bad-i-ve-learned.*

10. C. JoyBell C.,*Quotes.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.goodreads.com/quotes/399618-men-have-two-greatest-fears-the-first-fear-is-the.

11. Flann O'Brien, *Quotes.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=2479&start=3.

12. *Quotes.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fanparty.ru/fanclubs/fanfici-about-celebrities-and-your-stories/quotes/17490.

13. Joan Crawford ,*Quotes.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.searchquotes.com/quotation/Love_is_a_fire._But_whether_it_is_going_to_warm_your_heart_or_burn_down_your_house%2C_you_can_never_te/289727/.

14.Цитаты и статуси на иностранных языках с переводом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zemlemer-67.ru/news/1537-2010-11-29-09-50-02.

15. John Green, *Quotes.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://forum.boyfriendtv.com/index.php?/topic/110-my-thoughts-are-stars-i-cannot-fathom-into-constellations/page__st__1400.

16. Nice Quotes. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.goodmorningwishes.com/2013/03/19/nice-quotes-instead-of-wiping-away/.

17. Adlai Stevenson, *Famous Quotes and Famous Sayings*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.basicquotations.com/index.php?quote=308.

18. John Lennon, *Friendship Quotations.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.funxite.com/get/misc-fun-stuff/famous-quotes/friendship-quotations/count-your-life-by.htm.

19. Carrie Bradshow, *Sex and the City.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.monica-suma.com/2012/11/10/carrie-ed-away-on-the-sex-and-the-city-tour/.

20. Jennifer Aniston,*Quotes*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.quotecollection.com/quote/the-greater-your-capacity-to-love/.
21. Terri Clark, *Lyrics*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.native-english.ru/lyrics/terri_clark/terri-clark-you-re-easy-on-the-eyes-song-lyrics.
22.Lyrics, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.elyrics.net/read/0-9/3-idiots-lyrics/give-me-some-sunshine-lyrics.html.
23. John Green, *The Fault in Our Stars*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.goodreads.com/quotes/487795-some-tourists-think-amsterdam-is-a-city-of-sin-but.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2013.

Радкевич Ю., магистрант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ И АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННЫХ АНГЛИЙСКИХ АФОРИЗМОВ И СЕНТЕНЦИЙ

Статья посвящена исследованию особенностей функционирования современных английских афоризмов и сентенций. Использование стилистического и аксиологического методов анализа позволяет определить специфику социальной сфокусированности проанализированных единиц.

Ключевые слова: *современные афоризмы и сентенции, стилистический и аксиологический анализ, британская культура, британский текст.*

Radkevych I., Master Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Stylistic and axiological features of modern English aphorisms and sententiae

The article deals with the investigation of the functioning specific of modern English aphorisms and sententiae. The usage of stylistic and axiological methods of analysis helps to identify the specificity of a social loading of the analyzed units.

Key words: *modern aphorisms and sentences, stylistic and axiologic analysis, the British culture, British text.*

УДК 81’1:398.87

Рахно М.Ю., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ХИЖІ ПТАХИ І ЗВІРІ В ГОМЕРІВСЬКОМУ, СКАНДИНАВСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ЕПОСАХ

У статті розглянуто роль епічних образів птахів і звірів у гомерівському, скандинавському та українському епосах. Зроблено висновок про подібність застосування цих образів та пов’язаних з ними описових виразів у скандинавському й українському епосах.

Ключові слова: *епос, птахи, тварини, взамозв’язок.*

Споглядаючи живу природу, давні люди неодмінно порівнювали життя й поведінку представників тваринного світу, властивість мати емоції та відчуття з власним світобаченням. Це відобразилося в численних звичаях і віруваннях. Людина ставила себе в залежність від зовнішньої природи не стільки через участь її в справах людських чи через страх і жах, що пробуджували в ній кровожерливість звірів, скільки через глибокі вірування в надприродну силу і непереможну владу над нею не тільки стихій, але і деяких тварин [Буслаев 1861, 221]. Те, що представники живої природи часто з’являлися на місці битв, не могло залишитися поза увагою давніх людей і створило в їх уяві поступово, при тривалому застосуванні таких образів, нерозривну асоціацію смерті, загибелі з одного боку, та певних птахів і звірів – з іншого, що згодом знайшло своє відображення в епосі.

Великим нещастям для героя епосу вважалося те, коли б його тіло не поховали за звичаєм і воно дісталося б звірам і хижим птахам. У одній із найдавніших українських дум – про втечу трьох братів із Азова – менший брат просить старших: "*У чистому полі поховайте, / Звіру-птиці на поталу не дайте*" [Антонович 1874, 114]. Цар Трої Пріам каже, що для нього не може бути більш гіркої долі, аніж його тіло "*хижі терзатимуть пси*", а також вони його "*крові нап’ються*" [Гомер 1978, 364]. Після знамення (прильоту орла) Гектор погрожує Еанту: "*І троянських собак, і птахів ти наситиш*" [Гомер 1978, 231]. У "Іліаді" ми бачимо потенційний випадок, коли Ахіллес, як помсту за смерть Патрокла, залишає тіло Гектора "*у поживу не вогню, а собакам*", однак Афродіта перешкоджає здійсненню цієї наруги [Гомер 1978, 380]. Подібне є порушенням епічних традицій грецького епосу й заслуговує на

осуд. "Іліада" розпочинається рядками, у яких згадується, що Ахіллес багато душ героїв відправив "*до Аїду Темного*", а їх тіла "*він хижим лишив на поталу псам і птахам*" [Гомер 1978, 27]. Епос Гомера, однак, неухильно слідкує за тим, щоб наруга над тілами загиблих була завжди чимось лише можливим, але ніколи не перетворювалася на реальність, і тіла ворогів не ставали поживою ні троянських, ні данайських псів [Шталь 1983, 127].

У той же час давні германці вважали, що тіла полеглих ворогів, залишені без традиційного поховання (спалення), є жертвами хижим звірам і птахам. Це неодноразово підкреслюється в піснях "Едди". Хьоґні каже Ґудрун про вбитого Сіґурда: "*liggr of hǫggvinn / fyr handan ver / Gothorms bani / of gefinn úlfum*" ‘лежить убитий по той бік річки вбивця Ґоторма, жертва вовкам’; "*þá heyrir þú / hrafna gialla, / ǫrnu gialla / æzli fegna, / varga þióta / um veri þinum*" ‘ти чуєш, ворони каркають, орли клекочуть, радіють поживі, вовки завивають над чоловіком твоїм’. У відповідь Ґудрун проклинає Хьоґні: "*þítt skuli hiarta / hrafnar slita*" ‘нехай ворони розірвуть твоє серце’. Вона іде в ліс, щоб забрати тіло Сіґурда – "*varga leifar*" ‘здобич вовків’. За її словами, жоден з чоловіків не буде милим їй з тих пір, як кров із серця Сіґурда випили вовчиця і ворон *(siz Sigurðar / sárla drukku / hrægifr ok hugin/ hiartblóð saman)* [Die Lieder 1876, 241, 242, 246]. *"Порадувати, нагодувати воронів, орлів*" є відомими виразами середньовічного германського епосу, що провіщають битву. Сінфьотлі, щоб подражнити представника ворожого війська та показати досвід свого конунґа, каже, що Хельґі нерідко орлів годував, поки його супротивник в млині служниць цілував *(opt hefir / ǫrnu sadda / meðan þu á kvernum / kystir þýjar)* [Die Lieder 1876, 156].

Скандинавський епос також характеризує взаємозв’язок між хижими звірами, птахами та воїнами. Передчуваючи народження Хельґі, майбутнього воїна, орли в ті давні часи клекотали *(Ár var alda / þat er arar gullu)*. Через заняття війною ворони звуть Хельґі *"varga vinr*" ‘друг вовків’ і вже при його народженні радіють поживі, яку він їм надасть: "*sá er varga vinr, / vit skulum tetir*" ‘він друг вовкам, це принесе нам радість’. Вбивати ворогів означає потішити воронів *(hugin gladdi)* [Die Lieder 1876, 150, 151, 191]. Про Сіґурда в "Reginsmál" говориться: "*hilmis arfi / ok hugin gloda*" ‘конунґа спадкоємець ворона радує’ [Die Lieder 1876, 192]. Звертаючись до свого ворога Сінфьотлі, Ґудмунд каже: "*Hrafna*

seðja á hræum þinum" ‘Дай мені трупом твоїм воронів нагодувати’ [Die Lieder 1876, 158]. У наведених уривках з "Едди" чим разючішою і жахливішою здається доля людини, яку віддають у владу тварин, тим переконливішою була участь хижих і віщих звірів і птахів, через що в основі поетичних картин передбачалося переконання про чародійне всевідання і могутність сил звірів і птахів [Буслаев 1861, 221]. Генеза цієї поетичної форми – передбачення грядущих подій за птахами і звірами – сягає глибокої давнини. Духовні уявлення народу, органічною частиною яких була віра в пророкування птахів, не могла не відобразитися в його поетичній творчості, тому ми зустрічаємо цю форму в греків, римлян, германців і слов’ян. У германців серед багатьох можливих видів пророцтв акустичні переважали над оптичними, серед яких приліт птахів (особливо воронів, які летять із карканням за здобиччю) вважався особливо важливим [Meyer, 1910, 143]. У епосі Гомера ми неодноразово бачимо пророцтва, пов’язані з прильотом орла, "*з віщих птиць найпевнішого птаха"* [Гомер 1978, 141, 207, 231; Гомер 2002, 323, 416, 429]. Однак це є єдиною функцією орла в гомерівському епосі.

Як вважає Одін, який під іменем Хнікара дає поради Сіґурду, добрими передумовами для перемоги є наявність темного ворона *(døkkva hrafns)* та виття вовка під ясенем *(heyrir ulf und askinum)* [Die Lieder 1876, 191,192]. Характерним є те, що ранньосередньовічний скандинавський епос, як і український, щоб відзначити похмурий зміст настрою битви ще більш ефектно, підкреслює суворе, темне забарвлення птахів і звірів, яким їх наділила природа.

У "Едді" ми бачимо, що хижі звірі й птахи супроводжують битви й убивства. Крик птахів і звірів є дикою піснею війни для вияву радості перед битвою і після битви: *fara Viðris grey* – поспішають (до місця битви) вовки; *hrafna seðja* – ворони наїдаються досхочу; *ǫrnu seðja* – орли наїдаються досхочу; *hugin gladdi* – ворон радіє; *glaða ǫrnu* – радіють орли [Die Lieder 1876, 152, 156, 158, 169, 191]. У данських героїчних піснях всі супутники війни також присутні. Тяжкопоранений Б’яркі в "Bjarkamál" каже на полі битви своїй дружині, що він разом із іншими дає поживу голодним орлам, а хижі ворони шматують тіло загиблих. Поетичне епічне зображення, що містить почуття ненависті до ворога, ми знаходимо в пісні про Інґ’ялда. Звертаючись до сина данського

короля Фродді, вірнопідданий його вбитого батька Старкад ставить риторичне запитання, чи повинні чужинці володіти скарбами Фродді, чи мусять стати вони здобиччю голодних воронів. Дізнавшись правду про смерть свого батька, Інґ'ялд вбиває синів повелителя ворогів Швертінґа, а Старкад наказує слугам винести тіла геть, оскільки тілам поганців не належить бути спаленими на вогнищі, їх повинні шматувати ворон і вовк [Olrik 1908, 196]. В українських думах, піснях і календарно-обрядовій поезії ворони, орли і вовки так само є передвісниками битв, їхня поява несе з собою смерть і горе: біля тяжкопораненого козака "*в головах ворон кряче*" [Ревуцький 1919, 136]; "*Над річкою ворон кряче, / А по сину мати плаче*" [Метлинский 1854, 448]; "*Летить орел понад хутір, / А в повітрі вьєтьсі, / Ой там бідний козак / С поляками бьєтьсі*" [Антонович 1875, 20]. До полоненого "*чорний ворон все залітає, / А з слідів кровцю все випиває*" [Антонович 1874, 24]. Давні германці вважали, що орел, який свої крила вмочає в кров загиблого, злітає потім високо вгору, щоб донести до бога смуток вбитого [Lüning 1889, 306]. Зовсім як в давніх "Едді" та "Беовульфі", звучать слова думи: "*Налітять орли хижії, стануть жалковати; а ворони налітять, та й стануть здобичі ждати й піджидати. То як налітять от ті зозули, – то нас не забули*" [Срезневский 1833, 107; Срезневский 1834, 150]. Доля ворогів в українському епосі зображається подібно до скандинавського: "*їли ляхів собаки і сірії вовки*". Радіють орли і гадюки, пожираючи в Могилеві "*лятське тіло*" [Антонович 1875, 19; Срезневский 1833, 37]. Як зазначив фольклорист Федір Буслаєв, там, де українські пісні говорять про участь птахів і звірів у битвах і смерті воїнів, вони майже слово в слово узгоджуються з піснями давньої "Едди" і з "Словом о полку Ігоревім". Він вважав, що разючу схожість української поезії з піснями "Едди" слід визнати цікавим фактом в історії епічної поезії, особливо тому, що між давньою скандинавською пам'яткою і більш пізніми українськими піснями виявляється надійним посередником "Слово о полку Ігоревім" [Буслаев 1861, 219].

Як і в скандинавській поезії, в українському епосі образи живої природи та козаків тісно пов'язаними. Чудесною є мова птахів у піснях "Едди" "Helga kviða", "Hiǫrvarðs sonar" і "Fáfnismál". Спілкування героя з птахами та звірами ми бачимо й у думах. Називає козак орла "*товариш мій сердешний*". Звертаючись за порадою до орла, козак, який втратив сім'ю, каже, що нікому його

буде під час смерті в степу доглядати. У відповідь орел каже: "*Ой є в мене, брате, много сизокрилого орла; / Будем твоєї, брате, смерти доглядати; / Будем твоїм тилом та тебе поминати, / Твої жовті кости по тернам ховати*" [Метлинский 1854, 447, 448]. Дума розповідає, що в степу кряче ворон, плаче зозуля, схиляє голову орел: все за братами своїми, за буйними товаришами своїми – козаками [Срезневский 1834, 148]. Коли в "Думі про втечу трьох братів із Азова" молодший брат почав "*свою козацьку голову склоняти*", то "*стали тоді сизокрилі орли налітати*", "*дрібна птиця*", "*й вовки сіроманні нахожали*". При цьому звірі і птахи заміняють полеглому його сім'ю: "*То ж вони усі козацькій похорон одправляли*" [Срезневский 1833, 99-100; Срезневский 1834, 159]. Звертаючись до орла, поранений козак просить прилітати, коли його душа покине тіло: "*О ти вірле сизоперий!... Тоді будеш прилітати, / На чорний чуб наступати, / З вілба очі вибірати, / Червону кров випивати, / Жовті кости розбірати*" [Метлинский 1854, 449]. Зовсім у дусі давньої похмурої поезії "Едди" і "Слова о полку Ігоревім" поетичні образи української думи "Похід на поляків": "*Закряче ворон, летючи над степом, заплаче зозуля, закуркують кречети сизі, загадаються орлики хижі*" [Буслаев 1861, 221; Срезневский 1833, 104].

Аналізуючи роль звірів і птахів у зображенні трагічних подій у гомерівському, українському й скандинавському епосах, можна встановити, що ці трагічні та зловісні образи відіграють тут другорядну роль і служать для підсилення поетичного ефекту, спрямовані на підвищення емоційного впливу на слухача. Ці образи підкреслюють жахливий характер подій, що відбуваються, а їх введення в сюжет збільшує вдалий похмурий ефект. При цьому поетичні образи хижих птахів і звірів в українському й скандинавському епосі застосовуються більш активно, ніж у гомерівському, та мають ширший перелік. У скандинавському й українському епосах бачимо подібність застосування цих епічних образів і описових висловів, які мають язичницькі корені, а також близькість уявлень щодо цих образів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Антонович В.* Исторические песни малоруського народа / Вл. Антонович, М. Драгоманов. – Киев: типография М. П. Фрица, 1874. – Том первый. – 336 с.

2. *Антонович В.* Исторические песни малоруського народа / Вл. Антонович, М. Драгоманов. – Киев: типография М. П. Фрица, 1875. – Том второй. – 166 с.

3. *Буслаев Ф.* Исторические очерки русской народной словесности и искусства / Ф. Буслаев. – Санкт-Петербург: типография товарищества "Общественная польза", 1861. – Том I. – 662 с.

4. *Гомер*. Іліада / Гомер [переклав із старогрецької Борис Тен]. – Київ: Дніпро, 1978. – 415 с.

5. *Гомер*. Одіссея / Гомер [переклад із старогрецької Бориса Тена]. – Харків: Фоліо, 2002. – 576 с.

6. *Метлинский Ам*. Народные южнорусские песни / Амвросий Метлинский. – Киев: Университетская типография, 1854. – 477 с.

7. *Ревуцький Д.* Українські думи та пісні історичні / Д. Ревуцький. – К.: Видання товариства "Час", 1919. – 300 с.

8. *Срезневский И*. Запорожская старина / И. Срезневский. – Харьков: Университетская типография, 1833. – Часть I (I). – 165 с.

9. *Срезневский И*. Запорожская старина / И. Срезневский. – Харьков: Университетская типография, 1834. – Часть I (III). – 165 с.

10. *Шталь И.В.* Художественный мир гомеровского эпоса / И.В. Шталь. – Москва: Наука, 1983. – 296 с.

11. *Die Lieder* der älteren Edda / [herausgegeben von Karl Hildebrand]. – Padeborn: Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1876. – 550 S.

12. *Lüning O.* Die Natur in altnordischen und mittelhochdeutschen Epik / Otto Lüning. – Zürich: Druck und Verlag von Friedrich Schulthess, 1889. – 314 S.

13. *Meyer R.M.* Altgermanische Religionsgeschichte / Richard M. Meyer. – Berlin: Verlag von Quelle & Meyer, 1910. – 645 S.

14. *Olrik A.* Nordisches Geistesleben in heidnischer und frühchristlicher Zeit / Axel Olrik. – Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1908. – 228 S.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Рахно М.Ю.,

ХИЩНЫЕ ПТИЦЫ И ЗВЕРИ В ГОМЕРОВСКОМ, СКАНДИНАВСКОМ И УКРАИНСКОМ ЭПОСАХ

В статье рассмотрена роль эпических образов птиц и животных в гомеровском, скандинавском и украинском эпосах. Сделан вывод о сходстве применения этих образов и связанных с ними описательных выражений в скандинавском и украинском эпосах.

Ключевые слова: *эпос, птицы, животные, взаимосвязь.*

Rakhno M.

Birds of Prey and Animals in the Homeric, Scandinavian, and Ukrainian Epics

The article deals with the role of epic images of birds and animals in the Homeric, Scandinavian and Ukrainian epic. The conclusion about the similarity of the usage of these images and related descriptive expressions in the Scandinavian and Ukrainian epic has been made in this article.

Key words: *epic, birds, animals, correlation.*

УДК 81’272

Radchuk V., Docent, Candidate of Sciences in Philology,
Institute of Philology, Kyiv National Shevchenko University

ON VERBAL TOOLS TO OPEN OUR PAST AND FUTURE WIDER

The article substantiates a need to widen the arsenal of lingual and logical tools of historical and prognostic ways of thinking. Some restrictions are offered to be removed as biased and braking. It is argued that human history is only enriched with human modal logic, in particular with the Conditional Mood that has been repressed by the objectivists. Also discussed are principles of linguistic futurology that is tabooed by narrow-minded political interest. A study of trends and laws of development in dynamic lingual sphere allows the author to forecast some results of the interaction of Ukrainian, Russian and English in Ukraine. As it always has been under similar circumstances in the past, one observes changes today in each tongue in the media of mixing along with a contest of variants of the future lingual hybrid.

Key-words*: past, future, development, law, forecast, history, language, grammar, logic, cognition.*

1. As a problem, breaking the limits of the word’s power has been puzzled upon for ages. It happens anew each time a human mind feels there is some essential meaning left beyond the whole range of lexical and grammatical patterns tried or imposed on an empirical discovery. Ancient philosophers eagerly looked for the formula of that state of mind. Poets, ever longing for a subtle state of soul to be caught, have paid a great tribute to the problem. Von Humboldt, de Saussure and branched out semiotics gave profound theories of it in every aspect. Modern advance in business, science, technology, culture, medicine and

media makes it clear that success in any enterprise of social significance rests on an effective code.

Still, our awareness of the powers we are endowed within our mother's tongue leaves much to be desired. With English becoming a global Latin, entire ethnic languages as unique means of cognition are left beyond attempts of science to explain the world. Lots, in fact, big groups and whole families of such "exotic" languages are considered impotent to win a Nobel Prize in Literature. 27 of its 109 laureates wrote in English (2 among these were bilingual), 14 in French, 13 in German, 11 in Spanish, 7 in Swedish, 6 in Italian, 5 in Russian, 4 in Polish, 3 in Danish, 3 in Norwegian, 2 in Greek, 2 in Japanese and 2 in Chinese; Finnish, Occitan, Portuguese, Icelandic, Serbo-Croatian, Czech, Yiddish, Hebrew, Bengali, Arabic, Hungarian and Turkish have 1 winner each. Such figures disclose the criteria of the Swedish Academy for mastership and beauty. As we see, Germanic languages lead, with 55 names in their record, while there have been only 10 outside Indo-European language family since 1901 who did, in terms of the Nobel's will, "the most outstanding work in an ideal direction" [Nobel]. Should we wonder that the Nobel Committee is severely criticised for its Eurocentrism, bias and neglect of literary achievements? The answer is "no" if we can explain the values on which its selection was grounded. More so, if we find Aristotelian logic (analytics) behind these values and trace its roots and purpose in Indo-European grammars, all described now in terms used 21 centuries ago in "Art of Grammar" by Dionysius Thrax from Alexandria of Egypt. Basque, which is the Europe's oldest language (its history is 400 centuries long), has no logical subject whatsoever to suit the Aristotelian mode of thinking. The Papuans, the Indians, the Eskimos and the Pygmies may seem to possess a less refined intellect than that of the Indo-Europeans. Yet, our distant "wild" brethren are congenial enough not to enforce their tastes and yardsticks upon us. We could safely assume that they are just different, with the same potential of grey substance. But if we fail to understand them for our own sake, are we any wiser?

***

2. One does not necessarily learn from experience. Even from one's own mistakes to say nothing of someone else's. Psychologists get puzzled. Sociologists grow stunned. Historians come to be confused. Why do the globe's cleverest beings persistently pollute the air they breathe and poison the water they drink? Why is man so negligent of his

own warning "Smoking kills" printed in big black letters on every packet of cigarettes? Are simple words difficult to understand? Are trivial ideas beyond human grasp? Do we truly comprehend and follow ourselves in what we say? Or is it that we require an advanced and more effective instrument, that of language and logic in particular, to delve mentally deeper into the burning issues of our life, keep in memory what we learn from practice, share our findings with others and remain consistently faithful to our own credos? If the tool of our thinking and agreement were so refined that we should not care for it because "perfection needs no addition" (Shakespeare), the human race would probably seem too lazy to implement its superior brainwaves or as short-sighted as to fool oneself. In that case it could go to the dogs fairly soon. "Everyone complains of his memory, none of his judgment", stated Duke La Rochefoucauld in his "Maxims". This aphorism of him irradiates wit. But it would acquire more sense as a sort of remedy if its spreaders considered the power of reasoning and stocked knowledge to be interdependent.

People very unwillingly accept the bitter truth that the biggest lesson of history is that we take no lessons from it. Chomsky goes as far as to suggest, not without sarcasm, that *homo sapiens* is likely to prove dead stupid in the long run. The breed may be a biological mistake, he argues, because it has used its 100,000 years to destroy its species and environment. Harm may rank first among the things mankind has learned to do best [Chomsky]. Optimists still trust that man can reform, and they work for it. Hope dies last, its reign is a creative factor, more so with mightier wings of fancy.

Just imagine what would have happened should Alexander the Great, King of Macedon, had been killed in his first battle against the Persians (334 B.C.) in which he was badly wounded and saved by accident. We can assume that there would have been no rise of his and the Roman Empires, no advent of Christianity, Renaissance and Romance languages. Neither Europe of today, nor New World would have sprung. No France, Spain, Great Britain or Brazil would have come into being to be spoken about. No Rome, London, Paris, Johannesburg, Sidney and New York.

It is strongly and universally believed that history allows no Conditional Mood. One is neither favoured, nor suffered to say: "*If it had not been for the Normans (or William the Conqueror personally) the Earth would probably speak a fairly inflected and less Latinized descendant of Anglo-Saxon now*". One sins, not only against history,

even by keeping in secret those sorts of uncensored ideas: "*If Gautama Siddhartha had not left his palace and family to live an ascetic life he would not have become Buddha and…*", "*If Moses had not led the Jews from Egypt 33 centuries ago…*", "*If Mohammed had not fled from Mecca to Medina in 622…*", "*If Jesus Christ had returned the day Giordano Bruno (Jeanne d'Arc) was to be burnt…*" or "*If Jesus came today…*" Such conjectures are mirrored in public opinion as preposterous dreams, deplorable and irritant.

No doubt, the prerogative of the Simple Past to express a succession of actions is essential to reveal causes, results and the rule of laws. Continuity and abruptness ("*the country's economy was flourishing then*" and "*hardly had the prince taken the throne*") come quite handy to depict evolution and revolution. Different shades of modality are normally allowed unless a historian enters the realm of "*must have existed*", "*may have happened*", "*would have been*", "*could have won*", "*should have acted*" and the like. Yet if we reached beyond the bias we could see much more. The mode of thinking, which is just manifested in a richer grammar, is proof of a higher level of human and social development. A small child knows no Oblique Moods, Conditional, Suppositional and Subjunctive, whatever the classification. It says "*Gimme*" and "*May I have*" before it grows up to say "*Would you mind giving me*" and "*If I could bother you to let me have*". The modality of the very young is fairly undifferentiated and indiscriminate, yet with a resource to develop. Their syntax is unpretentious, taking no passives, multiple clauses or chains of adjectives. They do not synthesize secondary codes in figurative phrases like "*he kicked the bucket*" and take everything word for word. The age of civilization, in its green and adult years, can also be measured by the type of grammar it uses to learn about things. Should **criticism** and **modelling** of the past be more tolerated, less despair and fatalism would spread to swing our society, ecology and whatnot. Should it be normal to read in school textbooks: "*If it had not been for Confucius (Aristotle, Caesar, St. Paul, Charlemagne, Genghiz Khan, Columbus, Cortés, Luther, Galileo, Newton, Washington, Napoleon, Bolivar, Marx, Lenin, Hitler etc.)*", the generations to come would be more fanciful, sure, adventurous and responsible.

Multiple remodelling is a tool, not an aim or a motive. It is widespread in computer situational games and training programs. Of course, it should serve a noble mission and cannot be debased to some idle, misleading and harmful play.

Bifurcation or crossroads studies known as "alternative history" provide a breakthrough in our understanding of time along with our grasp of relativity, cause and effect. Time is a riddle that many philosophers, physicists, mathematicians, engineers, poets, fiction writers, painters, film-directors and other cross-epoch intellect envoys have mused over. Among them we find such minds as Democritus, Epicurus, Campanella, Saint-Simon, Kant, Hegel, Newton, Einstein, Hawking, Dante, Shakespeare, Proust, Kafka, Wells, Tolkien, da Vinci, Dali, James Cameron and brothers Wachowski. By assessing what may happen the films "Terminator" and "Matrix" cry out a warning, even a call to conquer the predetermined evil. Present-day Ukrainian periodicals are full of outspoken reminiscent criticism. Popular here are such titles as "The Ukrainians have never lost a chance to lose a chance" and the image of "stepping again on the same rake" that denotes inability to learn from mistakes. This new promising brand of brainwaves is well expressed in the book "The Ukrainian Ifology" by Dmytro Shurkhalo ("Українська якбитологія", Lviv, 2004). It focuses on the lost opportunities of the past by enquiry into the choice of a path at its fork, the choice being a must for the society to go ahead. This trend is also notable in a number of fanciful novels that model and connect days of long ago and the future…

***

3. Man is quite adaptive to what he cannot influence and command. He estimates cold, rain and wind to decide if he wants to go out and what clothes to wear. Weather forecasts today are accurate enough to plan our activities for increasingly longer periods. Just like those in economy, demography, medicine, politics and other vital spheres, they are based on the keen knowledge of the **rules of change** as well as on a number of **measurements**. A forecaster is neither a prophet, nor a planner. He is an observer who tries to understand how things work, apart and together. Forecasters normally look for **tokens** of the future in the past and present and take advantage of **systemic approach** to check up **tendencies**. They argue that the grasp of the basic **laws of development** opens wider horizons in their very relevant features, the same way it enables historians to explain old records. The more elaborated is the code they use the better they know what the future may bring.

But there are realms of human effort where the concept of our common destiny is very vague, intentionally blurred or naive, as it is monopolized and tabooed by the few who do so because otherwise the

insight into the years to come shall inevitably prompt "ordinary folks" a consensual idea of revision. Naturally, this motive of the "selected" egos is in no way exposed either, for reasons of want rather than shame. It is worth noting that Ukraine faces a contest of dreams and promises during every election campaign. Nevertheless, in its third decade the establishment has not yet revealed, for the public criticism, adoption and inspiration, a single long-term state program setting clear tasks to achieve, step by step and stage by stage, any sought standards of life, measured growth of well-being or, at least for itself, morality.

The frustration of the Ukrainian society in the Soviet fables and practices is so big that the idea of planned economic and social advance is no more convincing. Five-year plans seem now to be utopic. In fact, even hastily baked yearly state budgets suffer tricky amendments. The state debt is enormous and still grows for new generations to pay. Migration is hardly controlled. Seven million citizens work for abroad. Plants and farms stay roofless and dead. Trains still rattle at slow Soviet speeds and patched roads abound in pot-holes. The former breadbasket of Europe imports food in large quantities and lags far behind those countries it was much ahead of at its free start. Such state of affairs provokes massive disbelief and depression that in no way could help as creative factors. It gives *carte blanche* to those who harness democracy to plan welfare, progress, good luck and good health only for themselves.

Meanwhile the United States collect brains from everywhere and look as far forward as to build up big reserves of imported mineral oil. Most Arabic countries, exporters of petroleum, already plan their post-derrick future. The European Union relies on hi-tech, favours natural foods along with low-rise housing and invests in spiritual values. Germany prefers linen to polyethylene for shopping bags. Holland grows lit and fed by windmill whirl. China trusts not only in its hands but more and more in its ambitious and competitive global trade. Japan’s present-day leadership in many basic spheres owes everything to provident minds.

Physicist Hawking warns that humanity must inhabit space within a century or it will not survive under the great dangers it causes. "The human race shouldn’t have all its eggs in one basket, or on one planet. Let’s hope we can avoid dropping the basket until we have spread the load". There have been a number of threats for our survival in the past, such as the "touch and go" Cuban missile crisis in1962, he argues. "The

frequency of such occasions is likely to increase in the future. We shall need great care and judgment to negotiate them all successfully… If we are the only intelligent beings in the galaxy, we should make sure we survive and continue. But we are entering an increasingly dangerous period of our history. Our population and our use of the finite resources of planet Earth are growing exponentially, along with our technical ability to change the environment for good or ill. But our genetic code still carries the selfish and aggressive instincts that were of survival advantage in the past. It will be difficult enough to avoid disaster in the next hundred years, let alone the next thousand or million. Our only chance of long term survival is not to remain inward looking on planet Earth, but to spread out into space…" [Stephen]. That means that "the Earth should probably start packing" [Fahey]… to get off planet by 2110. The idea is not altogether new. As far back as in 1895 Tsiolkovsky proclaimed: "The earth is the cradle of humankind, but one cannot live in the cradle forever" [Bosch].

***

4. Neither it is generally believed that scientific foresights should be a responsibility of linguistics, and that the Future Tense could be suitable for this purpose and serve it in many ways, as could all forms and shades of modality, condition, supposition etc. Oddly enough, language planning is a more or less popular idea. At least immediate and long-term policies are usual for young states and countries that can afford spending much on cultivating a language. But that is another pair of shoes, occasionally with no brain-driven feet in them, either.

Despite its genuine meaning, the term "diachronic" (i. e. temporal) linguistics" is normally used in a restrictive meaning urging to look back, not forward, to scan the past, not its work at the present moment and further on, in the nearest and distant future. The moments to come can be logically spanned in the mind for by far more durable periods than those suggested by a pocket planner. Jones' findings on Sanskrit, Champollion's endeavour to decipher Egyptian scripts on the Rosetta Stone and Swadesh's glottochronology are just three examples of valuable contributions that enable us to look further ahead. A true forecast implies a keen application of the knowledge of laws drawn from what *has been happening* since time immemorial. It looks into the facts to learn about trends of development and it thus differs from idle guesswork, utopia, palmistry or chiromancy. Neither it is an invocation to serve someone's whims, nor a mere statement that the words "*It's Tuesday tomorrow*" are going to be said on Mondays in

April 2101 and that it would be definitely wrong to say then "*We had August last month*". In order to reveal latent contradictions within a seeming harmony in the lingual space it is only reasonable to treat the inevitable with curiosity and to doubt the obvious. If we limited the modern study of language change to what *used to be* ages ago (*used to*, by the way, is also valued as modal), *was* just now, a very short while back, or *has been* so far, for whatever period cut from what *will have been*, we would present only a part the process and its purpose would be explicit quite modestly.

There is still another confusing touch if we are going to talk about the potential of a future language, not just of the way it may look. Can one trace a tendency with a shaky tool that is itself under review to indulge in premonitions? To doubt everything is a tested principle, yet it brings to mind the maxim "*nosce te ipsum*" (mull over your tongue and your doubt, in our case) and that by La Rochefoucauld, along with the need to provide grounds. Again we go back: a keener historical study could reduce the wide-spread reluctance to admit that a future language will develop under the same laws any language has ever developed. But this obliging idea will only do for a starter. And to follow? Shall we live up to the ability of fauna that have a foreboding of cataclysms in the environment? Nobody could imagine the might of computer lexicography (prompt word processing) a short while ago. The impact of the screen on our speech and brains (behaviour, decision-making) is hardly likely to lessen…

Naturally, it is difficult not to yield to misleading hints of what is called common sense that attributes the language element (lingual sphere) to the outer world rather than to the human nature within its own power. Should we ignore, in particular, our scions' curiosity ("*vouloir savoir*"), creative urge, desire of self-expression? These motive forces will definitely keep the lexical heritage revived, brushed up and renewed. It is true, we speak words *out* taking them for social instruments that are no property of ours. Too often what we say is beyond our own grasp and ability to curb. Too often the capacity of a word to deflect and abstract provokes a gap of misunderstanding. And kindles conflicts, too. We translate the word "*table*" into other languages without even asking ourselves what sort of material the table is made of, what its shape and colour are, how many legs it has, round, square, carved in balls or styled otherwise, if any at all. Such words as "*happiness*" and "*democracy*" are most effective in self-address, they belong to personal jargons rather than to the global code. No natural

code, whether it be used in mass or private communication, can be controlled as a possession. "*One word is too often profaned*," said Shelley. "*A thought spoken is a lie*," pointed out Tiutchev. But we do follow the poet, don't we?

To sum up all hopes in plain words, the tokens of the future can be as convincing as are those of the past. Every yesterday was once a tomorrow but tomorrow never happens to prove its advantages and dangers until it becomes today. Why sit and wait to get frustrated? If we benefit from weather forecasts, why cannot we make good use of linguistic futurology?

***

5. What language will Ukraine use in 2101? Or rather, by what sort of language shall the world distinguish a future Ukrainian? The answer is definitely a mixed language, as it always through history has been with all developed languages.

Today Ukrainian, Russian and English interact most weirdly, variably and vigorously in Ukraine. Each contains words borrowed from dozens of languages at different periods of the past. Ukrainian has loans from Finno-Ugric, Caucasian, Celtic and Altaic languages, Greek, Latin, Scythian, Gothic, Arabic, Lithuanian, Polish, German, Italian, French etc. **Our vocabulary is our history.** Millions here speak "*surzhik*", a mixture of Ukrainian and Russian. It feels at home in businesses, it penetrates into the press and academic life and makes its way into the establishment.

The end of the Soviet era opened all doors to English. In few years English has become a favoured language with the prospect of losing much more of its strangeness fairly soon. It ranks first on the scale of language values in many situations. "No job without English" is a more likely approach in Kyiv than "No Ukrainian, no pay". English has ousted Russian from ministerial sign-board doublets. It is at home on road guides, billboards, official forms, visiting cards, cash cards etc. It may strike as odd that dozens, in fact, the overwhelming majority of signs in the trading centre at the Independence Square in the capital is either in English or in the Latin alphabet.

Ukrainian English is only a reality in Ukraine. Many local names, trade-marks, labels and adverts are English-based, like "*Kyiv Post*" (newspaper), "*Kyivstar*" (mobile phone Co), "*Ukrnet*" (Internet provider), "*Hetman*" (whisky) etc. Russian keeps on putting its finger into the pie too. Bottled "*Nemiroff*" and e-mailed "*kharkov*" are names of the Ukrainian cities *Nemiriv* and *Kharkiv*. **Ukrlish** contains inherent

terms and phrases like "*fuel and energy complex*", "*Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine*". It inflects family names as gendered: *Mr. Bil**y*** and *Mrs. Bil**a*** (equal to Mr. and Mrs. White) are husband and wife. And it twists the established word order putting *Bila Oxana* for *Oxana Bily* even in passports. Ukrainian words are getting increasingly transliterated and transcribed as English-like. One finds such explaining translations in an atlas of Kyiv: *hora – mountain, doroha – road, mist – bridge, ozero – lake, ostriv – island, tserkva – church* and so on. Any short-lasting international event, like Euro-2012, seems to be a pretext to show off this trend as an official strategy. Thus we see odd inscriptions *for Politechnic Institute* and *University*, names learnt there as universal standard but mispronounced in the Underground as "*Politeknichnyi Instytut*" and "*Universytet*".

Anglicized Ukrainian goes far beyond the natural need to borrow words for new things. Old things are just renamed. The influx of English words is so powerful that one can translate from English into English within Ukrainian, e. g. explain "*briefing*" with "*press-conference*", "*blockbuster*" with "*bestseller*", "*hamburger*" ("*cheeseburger*") with "*sandwich*", "*invasion*" with "*aggression*". Ukrainian suffers a war of synonyms, old and new. "*Department of administration*" is already a Ukrainian term, though the phrase is twice longer than the local match "*відділ управи*". It is thought smart and posh to adapt into Cyrillic and pronounce locally "*master class*" and "*coffee break*". Street signs like "*Форевер Лівінг Продактс Юкрейн*", with indiscriminately capitalized first letters, are not infrequent.

Ukrainian has phonetically adapted such words and phrases as *intention, nonsense, brand, promotion, suicide, pampers, transformer, underground, marketing, casting, pressing, price list, talk show, dealer, trader, provider, distributor, speech writer, biker, fan, killer, applicant, helicopter, slogan, art review, digest* (reader)*, stapler, player* (Fr. "*baladeur*")*, cotton,* (*to*) *respect, tolerate, implement, creative, business lunch, fast food, toast, shaping* and *fitness*. Hundreds of suchlike could be translated with abundant intrinsic Ukrainian equivalents. But we yield to **Cyrillic Ukrlish**, a pidgin that consists of incompletely translated either language.

The lexicons of most world languages have increase manifold in the last two centuries and tend to split into subsystems that reintegrate in their way. No one lives long enough to master any tongue completely. In fact, each of 6,5 milliard human souls contacts the world in an idiolect.

Napoleon defined language to be a dialect with an army behind. Wittgenstein said, "The boundaries of my language are the boundaries of my world". A very short lexical distance between neighbours or parent and child is often enough to make a separate tongue. It is only every seventh word that distinguishes Ukrainian from Belarusian. Every tenth word marks Galician from Portuguese, and Macedonian from Bulgarian. Every twentieth lexeme or so makes Serbian, Croatian and Bosnian unlike, mostly due to stimulated divergence, or "narcissism of petty differences", to express it in Freud's term.

The future will probe how vital are at least ten fairly stable rivals in Ukraine:

1) **Standard Ukrainian**, the language which is rooted in home culture, innate and inherent to the land and the nation, yet being neglected by the newly-born state;

2) **Standard Russian** which hardly has the power to last unchanged in the colonized area and not to lose its historical foreignness altogether, especially as its motherland has also taken a separate way;

3) **Ukrainianized Russian**, a colonial branch or territorial variant with 10 to 15 % of local distinction, mainly Ukrainian lexical ingredient, which is more than enough to make a separate language;

4) **Russianized Ukrainian**, slightly Anglicized too, with a joint influx of new words ranging within 10 to 15 %;

5) **Ukrainianized English**, widely used in Ukraine today, especially in self-translations;

6) **Anglicized Ukrainian** which is tenacious due to abundant partial (word-for-word, imitative) translations and lexical borrowings from English;

7) **Anglicized Russian**, a new brand of similar origin, imported and home-made;

8) **Russian English** with its typical word usage, syntax and accent (formerly in the USSR nicknamed as "Intourist English");

9) **Anglicized Ukrussian**, or pidginized "surzhik", an outlaw dragon growing its third head, an inter-Slavic hybrid yielding already to some aspects of English grammar and phonetics;

10) **Ukruslish**, a further and stronger blend which may be as far from any present-day standard as a quarter of vocabulary and is likely to get creolized (become literary) pretty soon.

Shall we vote or wait?

SOURCES

1. Bosch, Rodger. Stephen Hawking: Off Earth by 2110? // http://cosmiclog.nbcnews.com/_news/2010/08/09/4850998-stephen-hawking-off-earth-by-2110?lite;

2. Chomsky, Noam. Lecture delivered at the Musical Academy in Madras on 10 November, 2001. Ukrainian translation: *Чомскі Н.* Куди прямує світ? In: Критика, 2002, № 1–2;

3. *Fahey, Mike.* Stephen Hawking Thinks The Earth Should Probably Start Packing. // http://kotaku.com/5609574;

4. Nobel Prize in Literature // http://en.wikipedia.org/wiki/Nobel_Prize_in_Literature;

5. Stephen Hawking's Warning: Abandon Earth – Or Face Extinction // Big Think. – 6 August, 2010 // http://bigthink.com/ideas/21691.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Радчук В., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ДО ДІЄВОСТІ МОВНИХ ЗНАРЯДЬ ІСТОРІЇ ТА ФУТУРОЛОГІЇ

Стаття обґрунтовує потребу розширення арсеналу мовно-логічних знарядь історичного та прогностичного видів мислення. Пропонується зняти деякі обмеження як забобони і гальма. Проводиться думка, що людську історію лише збагачує людська модальна логіка, зокрема репресований об'єктивістами умовний спосіб. Дискутуються також засади мовної футурології, на яку наклав табу політичний інтерес. На основі відстеження в лінгвосфері динаміки явищ, тенденцій та законів розвитку автор робить прогноз можливих результатів взаємодії в Україні української, російської та англійської мов. Як і завжди було за схожих обставин в історичній ретроспективі, очевидною нині є зміна кожної мови в середовищі їхнього змішання і суперництво варіантів майбутньої мови-гібрида.

Ключові слова*: минуле, майбутнє, розвиток, закон, прогноз, історія, мова, граматика, логіка, пізнання.*

Радчук В., к.філол.н., доц.,
Институт филологи КНУ имени Тараса Шевченко

ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ОРУДИЙ ИСТОРИИ И ФУТУРОЛОГИИ

В статье обосновывается необходимость расширения арсенала логико-языковых орудий исторического и прогностического видов

мышления. Предлагается снять некоторые ограничения как предвзятые и тормозящие. Утверждается, что историю человечества лишь обогащает модальная логика человека, в частности репрессированное объективистами условное наклонение. Обсуждаются также принципы языковой футурологии, на которую наложил табу политический интерес. На основе отслеживания в лингвосфере динамики явлений, тенденций и законов развития автор прогнозирует возможные результаты взаимодействия в Украине украинского, русского и английского языков. Как и всегда было при аналогичных обстоятельствах в исторической ретроспективе, очевидным ныне является изменение каждого языка в среде их смешения и соперничество вариантов будущего языка-гибрида.

***Ключевые слова**: прошлое, будущее, развитие, закон, прогноз, история, язык, грамматика, логика, познание.*

УДК 81

Рєзнікова Н.В., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИХ ЦІЛЕЙ У ПЕРЕКЛАДІ
(на матеріалі японських перекладів поезій Тараса Шевченка)

У статті вперше аналізується специфіка відтворення прагматики українських лінгвопоетизмів японською мовою. Розглядаються питання можливості/немождивості збереження прагматичного потенціалу через асоціативну образність відтворених виражальних одиниць.

***Ключові слова:** прагматична модифікація, прагматична адекватність, лінгвокультурна характеристика.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Значення міжнародної комунікації як діалогу культур і цивілізацій у сучасному світі зростає, впливаючи на розвиток усіх пов’язаних з цим галузей, у тому числі й на мовну. Це особливо актуально в діалозі культур віддалених одна від одної географічно, етнічно й ментально. Нагальною стає потреба у вдосконаленні перекладу як міжкультурної комунікації у всіх його галузевих і жанрових аспектах. Якщо донедавна в теорії художнього перекладу переважали концепції структурно-формальної та функціональної

відповідності між текстом-оригіналом та перекладом (Дж. Кетфорд, С. Влахов, Г. Гачечиладзе, М. Дудченко, Т. Казакова, І. Корунець, Е. Мєднікова, В. Мірошниченко, Л. Нелюбін, О. Рихло), то сучасна теорія перекладу "акцентує на вивченні прагматичних аспектів перекладу, особливо перекладу різних типів тексту з огляду на комунікативний намір автора тексту, … прагматичні характеристики оригіналу, чинник адресата тощо" [Карабан 2003, 354].

Невирішені раніше частини проблеми. У руслі цієї тенденції актуально зіставити та проаналізувати реалізацію прагматичного потенціалу тексту в перекладі на структурно віддалену мову, наприклад, японську. Водночас це був би внесок не лише у вдосконалення українсько-японського перекладу, а й у побудову теорії перекладу для цієї пари мов зокрема. Недостатність досліджень з прагматики українсько-японського перекладу зумовила необхідність цієї розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття з'явились численні теоретичні та практичні розвідки в дослідженні різноманітних проблем прагматики художнього перекладу. На матеріалі європейських мов її вивчали як зарубіжні дослідники: А. Нойберт (1978), Ч. Філмор (1980), Ю. Ванніков (1987), Л. Хорн (1988), В. Олексі (1989), Д. Гайл (1991), Л. Хікей (1998), Л. Латишев (1999), І. Алексєєва (2001), А. Вежбицька (2001), А. Горбачевський (2001), Т. Берднікова (2002), М. Гарбовський (2004), так і вітчизняні: І. Шаргай (1998), В. Коптілов (2002), О. Ребрій (2003), Н. Гладуш (2004), А. Науменко (2004), О. Селіванова (2004), В. Демецька (2007), М. Олікова (2007), О. Скібіцька (2007), О. Чередниченко (2007).

Формулювання цілей статті. З огляду на стан проблеми, маємо на меті встановити й описати функціонування експресивних лексичних одиниць Шевченкової поезії у японських перекладах щодо відтворення їх прагматики та визначити особливості цього відтворення, зумовлені лінгвокультурними параметрами.

Виклад основного матеріалу. Прагматична зумовленість виражальної одиниці або лінгвопоетизму визначається, перш за все, її стилістичними й семантичними потенціями, що й визначило поетапний її аналіз: традиційний семантико-стилістичний аналіз тропу доповнено прагматичним. Відомо, що семантичний переклад орієнтований на точне відтворення контекстуального значення

оригіналу, тоді як комунікативний –на реакцію читача. "Виявлення критеріїв якості перекладу, що базуються на концепції семантико-стилістичної адекватності, становить власне лінгвістичну проблему, а встановлення критеріїв перекладу, з огляду на функціональну адекватність, становить лінгвопрагматичну проблему, вирішення якої здійснюється в межах теорії комунікації [Демецька 2007, 100-101].

Під комунікативно-прагматичним контекстом ми розуміємо відрізок мовлення, який містить достатні вербальні сигнали для прояву прагматичного змісту виражальної одиниці. Цей контекст також містить екстралінгвістичні фактори, так званий "фоновий" контекст. Разом з тим осмислення авторської інтенції неможливе без урахування конкретних умов спілкування, тобто "культурного контексту", що може розумітися як "сукупність ідеологічних, соціальних, національних, літературних і особистісних обставин створення художнього тексту" [Азнаурова 1988, 5]. Під прагматичною установкою ми розуміємо вербалізований у тексті через вибір засобів увиразнення намір автора здійснити відповідний вплив на одержувача твору, оскільки авторська суб’єктивна оцінка дійсності (об’єкту, явища) вже має на меті певний прагматичний вплив. Взаєморозуміння між різномовними відправником і адресатом досягається шляхом адекватного визначення і перестворення через переклад прагматичних смислів як пріоритетних цілей.

У досліджуваних нами творах прагматична функція органічно поєднана з поетичною і реалізується як вплив на внутрішній світ адресата, що має змінити його поведінку, емоційний стан, ціннісні орієнтації, щоб викликати певні естетичні переживання. Вона ототожнюється нами з метою і ефектом комунікації. Між стилістичною і прагматичною функціями також існує складна взаємодія. З одного боку, стилістична функція може входити до складу прагматичної, визначаючи характер прагматичного впливу. З іншого, прагматична функція реалізується лише в динаміці й доповнює стилістичну. Перекладач поезії, який має відтворити комунікативну інтенцію автора, – "це інтерпретатор концептуальної програми, закладеної у початковому тексті, і "співавтор" концептуальної програми, заданої у кінцевому тексті" [Фесенко 2002, 125]. А прагматичний рівень, як відомо, є невід’ємною частиною еквівалентності взагалі і нашаровується на

інші її рівні [Швейцер 1988, 178]. Отже, прагматичний фактор можна порівняти з "фільтром", який визначає не лише спосіб реалізації процесу перекладу, але й сам обсяг відтворюваної у перекладі інформації.

Під час дослідження ми з'ясували, що проблеми прагматики при перекладі українського поетичного тексту японською мовою (тобто структурно віддаленою) можуть також виникати, якщо:

1) мають місце відмінності у способах передачі поетичного змісту виражальної одиниці в мові оригіналу і мові перекладу, а саме: а) у мові перекладу немає лексичного відповідника певному слову чи фразеологізму оригіналу (загалом чи в актуалізованому його значенні); б) відповідник є семантично неповним і лише частково покриває значення слова чи фразеологізму;

2) мають місце розбіжності в імплікаціоналах – прихованих смислах відповідників, дібраних у результаті прагматичних модифікацій (трансформацій);

3) має місце неадекватна інтерпретація оригіналу перекладачем, спричинена його недостатнім розумінням або факту, зафіксованого оригіналом у цілому, або окремих його деталей.

Серед аспектів, у яких має свій прояв прагматика поетичного перекладу, ми виділяємо такі:

1) свідома чи підсвідома адаптація тексту перекладачем з метою збереження поетичної функції;

2) адекватне відтворення комунікативно-прагматичного ефекту (впливу) через його мовне оформлення;

3) наявність-відсутність соціокультурної співвіднесеності оригіналу та його перекладу.

Одне з основних прагматичних питань – це питання вибору тих дій, до яких вдається перекладач, щоб викликати в одержувачів перекладу бажану реакцію. Реалізація таких дій є "прагматична адаптація тексту, тобто приведення тексту до такого стану, який максимально полегшує його сприйняття і сприяє досягненню відповідного комунікативного ефекту" [Сдобников, Петрова 2006, 164]. Йдеться про когнітивні операції перекладача, іншими словами, варіювання інформації з поправками на соціально-культурні, психологічні, етичні та інші розбіжності між різномовними адресатами. Реалізуються названі операції за допомогою таких прийомів:

1) додавання (експлікація) інформації у вигляді пояснень у тексті, додатків, коментарів, наприклад:

Помарніли ми обоє – Я в неволі, ти вдовою *("І широкую долину" у перекладі Е. Фудзіі)*	ふたりはともに色褪せ、しおれた。わたしは自由を奪われ、あなたは夫に先立たれて	Futari wa tomo ni iroase, shioreta. Watashi wa jiyu: o ubaware, Anata wa otto ni sakitatarete

Для забезпечення глибшого розуміння і належного впливу перекладач експлікував інформацію, закладену у метафорі *помарніли* як *色褪せ, しおれた* – буквально "поблякнули і зів'яли". Перекладачка вирішила саме у такий спосіб підсилити прагматичний потенціал.

То ви б елегій не творили *("Якби ви знали, паничі" у перекладі Х. Тадзава)*	田園さんびの歌をかきなかったろう	Den en sanbi no uta o kakinakattaro:

Асоціативну інформацію, закладену в метафорі *елегії*, розтлумачено описово як *田園さんびの歌* – буквально "похвальна пісня полям і садам", оскільки представники японського етносу не обізнані з референтом такого поняття, а отже, конотативний компонент як вираження підсилення ознаки не буде зрозумілим.

Пречистій ставила, молила *("І виріс я на чужині" у перекладі Е. Фудзіі)*	聖母マリアのために燈明をあげて、祈ったものだった	Seibo maria no tame ni to:myo: o agete, inotta mono datta

Метонімія *Пречиста* – реалія, пов'язана з особливостями духовного життя християн, трактована у перекладі як *聖母マリア* – "свята мати Марія", через відсутність такого поняття в духовній культурі японського народу, який належить до іншого віросповідання;

2) опущення незрозумілої чи невідомої для реципієнта перекладу, а також комунікативно нерелевантної чи не настільки суттєвої інформації, наприклад:

І думу вольную на волю Не прийде випустить… *("Минули літа молодії" у перекладі Е. Фудзії)*	おまえの自由な想念を 解き放つこともないだろう	O-mae no jiyu:na omoi o toki hanatsu koto mo nai daro:

Складова частина *на волю* у сталому словосполученні *випустити на волю* в оригіналі не лише підсилює епітет *вольную*, але й створює алітерацію. У японському перекладі цей складник не несе важливої інформації, оскільки еквівалент усього сполучення *解き放つ* ("випустити") має достатньо широкий зміст, а отже, не потребує надмірного вживання інших компонентів з тим самим змістом. У подібній ситуації прийом опущення цілком виправдовує себе. Втім розгляньмо такий приклад:

А ти, доле! А ти, мій покою Моє свято чорнобриве [Ганна Закревська]! *("Г. З." у перекладі Е. Фудзії)*	そしてわたしのいとしいひと 黒い眉のあなたは	Soshite watashi no itoshii hito Kuroi mayu no anata wa

Як бачимо, саме комунікативно і естетично значимі метафоризовані компоненти, які підсилюють образність, у перекладі опущені, і цим зведено нанівець відтворення прагматичного потенціалу ключових поетичних рядків. (Саме так поет назвав Ганну Закревську, до якої виразив свої теплі почуття). Отже, можемо констатувати швидше перекладацький недогляд, ніж виправдане рішення. Це стосується й перекладу такої строфи:

Не журиться Катерина, Вмиється сльозою *("Катерина" у перекладі Т. Сібуя і М. Такаюкі)*	カテリーナは悲しくない	Kateri:na wa kanashiku nai

У перекладі опущено ціле фразеологічне сполучення, що порушує міру художності, суперечить інтенції автора, а разом з тим і збіднює загальне враження від поезії в одержувачів перекладу. На нашу думку, це зумовлено недостатньою увагою перекладача до експресивної складової тексту;

3) урахування прагматичного фактору в перекладі може виражатися заміною семантично незрозумілої інформації більш зрозумілою (генералізація, конкретизація, тобто гіпо-гіперонімічні трансформації). Наприклад:

Заспіває Гриця *("Катерина" у перекладі Т. Сібуя і М. Такаюкі)*	うたいだす悲しい歌を	Utaidasu kanashii uta o

У оригіналі застосовано метонімічне перенесення назви пісні на саму пісню, відому українському читачеві як сумна лірична життєва драма молодих людей. У перекладі, адресованому японським читачам, істотне значення має не назва пісні, а її характер, що й відтворив перекладач за допомогою епітету *悲しい* ("печальний; сумний; плачевний").

Часто генералізація виражається в заміні власної назви загальною, яка надає родове значення для даного об'єкту, наприклад:

Ходімо просто-навпростець До Ескулапа на ралець *("Чи не покинуть нам, небого" у перекладі Е. Фудзії)*	まったくに 医術の神さまのところへ 贈り物を持ってゆこう	Mattaku ni ijutsu no kami sama no tokoro e Okurimono o motte yuko:

Транскрибований переклад античного імені був би, на думку перекладача, не зовсім адекватно сприйнятим, оскільки не всі японські читачі можуть знати, що *Ескулап* – це один з перших легендарних лікарів у Європі, реальність існування якого так досі й не підтверджена. Тому в перекладі це ім'я генералізоване як *医術の神さま* ("бог лікарської справи"). Поряд з цим

генералізований і реалонім *ралець* у вигляді синонімічного відповідника *贈り物* ("подарунок, підношення").

Хоч би рута, А то нічого не зійшло! *("Н. Костомарову" у перекладі Е. Фудзіі)*	せめて一本の毒草 なりとも生えてくれれば よいものを、 何ひとつ芽ぶきは しなかった	Semete ippon no dokuso: nari to mo seiete kurereba yoi mono o, Nan hitotsu mebuki wa shinakatta

У цьому випадку використання генералізації, заміни видового поняття *рута* на родове *毒草* ("отруйна трава"), невиправдане, бо, хоча японським читачам українська символіка (мається на увазі асоціативна культурема-символ привабливості, краси *рута)* маловідома, все ж буквальний переклад шляхом транскрипції *ルタ* технічно можливий. А для забезпечення повної передачі тієї асоціативно-образної фонової інформації, яку автор передбачив для читачів – носіїв культури оригіналу – можливо було б скористатися зноскою чи приміткою до тексту, як це й узвичаєно при перекладі реалонімів іншомовного колективу.

Конкретизацію (гіпонімічну трансформацію) як спосіб прагматичної адаптації проілюструймо такими прикладами:

Тілько пустка Набік похилилась *("Рано-вранці новобранці…" у перекладі Т. Сібуя і М. Такаюкі)*	住む人とてない家が 傾いているだけ	Sumu hito tote nai ie ga Katamuite iru dake

Метафора *пустка* як образ порожнечі, втрати в перекладі конкретизована вужчим значенням *住む人とてない家* ("хата, у якій навіть люди не живуть"), яке, враховуючи світобачення япономовних адресатів, більш повно виражає зв’язок даного явища з дійсністю;

4) зміни змісту сегменту тексту без порушення загального смислу (смисловий розвиток), наприклад:

Не плач сину, моє лихо! *("Катерина"у перекладі Т. Сібуя і М. Такаюкі)*	坊や安心して よい子だから！	Bo:ya anshin shite yoi ko dakara!

З огляду на неоднакову клішованість, розуміння ідіоматичних фраз повсякденного вжитку у двох різних мовах, покомпонентний переклад може викликати хибний комунікативний ефект. У використаному прийомі цілісного смислового розвитку реалізована енантіосемія оцінного слова よい, (опозиція його значень "гарний – поганий" залежить від вживання у відповідному контексті). Отже, при перекладі доводиться адаптувати висловлювання з урахуванням цієї обставини так, щоб смисл тексту залишався незмінним, забезпечуючи повне розуміння рецептором, а разом з тим й аналогічний оригіналу комунікативний вплив.

Необхідність таких модифікаційних дій визначається неоднаковим об’ємом фонових знань одержувачів оригіналу і перекладу, а також розбіжностями у системах мов, які перешкоджають однаковому сприйняттю цих текстів різномовними комунікантами. Із застосуванням означених способів прагматичної адаптації неістотно змінюються лише окремі елементи змісту, набуваючи найдоступнішої та найзрозумілішої для одержувачів перекладу форми. При цьому забезпечується максимально повне розуміння ними тексту перекладу, а отже, і рівноцінний оригіналові комунікативний ефект. Прагматично адекватний переклад не обов’язково є найвищим ступенем семантичної, тобто комунікативної, інваріантності, а лише є оптимальним варіантом прагматичної, семантичної та стилістичної адекватності, смислової відповідності в цілому.

Як бачимо, у традиціях обох літератур існують еквівалентні за своїми асоціативними зв’язками, художніми достоїнствами і прагматичним потенціалом мовно-виражальні елементи. Проте через культурну віддаленість об’єм фонових знань японського етносу щодо сприйняття світу українцями (що має свій високий прояв у національній поезії) заслуговує на подальше поповнення та збагачення. Це може забезпечити лише повноцінний міжлітературний, а з ним і міжкультурний обмін, що його здійснюють перекладачі провідних художніх, зокрема поетичних творів. Ступінь обізнаності перекладача з

поетичною мовою першотвору, її асоціативною образністю, обізнаність у питаннях історії та культури того народу, літературі якого належить твір, що перекладається, вивчення творчого доробку поета – з одного боку, а з іншого – ретельне, уважне і тактовне ставлення інтерпретатора до асоціативної образності та перенесення її до вихідного матеріалу – це ті чинники, які могли б сприяти відтворенню прагматичного потенціалу поезії, створенню високохудожнього перекладу.

Дослідження засобів створення і підсилення прагматики тексту оригіналу поезій Т. Шевченка та їх японських перекладів показало, що найширше для цього використовуються експресивні лексичні одиниці, які слугують для емоційного чи логічного підсилення мовлення. У цій функції виділяємо метафору (гіперболу, оксюморон, символ), епітет. За характером і обсягом значень експресеми являють собою потужний засіб вираження ставлення адресанта до адресата, емоційно-оцінного відношення між ними. Різноманітність засобів посилення прагматичного впливу прослідковуємо на прикладі відтворення експресем різними перекладачами, як от:

Поки огонь не захолонув *("Чи не покинуть нам, небого" у перекладі Е. Фудзіі)*	火が燃えているあいだに	Hi ga moete iru aida ni

Авторський вираз перекладений антонімічно – дослівно *"поки горить вогонь"*, але, оскільки це метафорично відповідає значенню "поки триває життя", репрезентація його виконана перекладачем вдало, чим і досягається більш ефектний вплив на читача.

А дівчина гине *("Катерина" у перекладі Т. Сібуя і М. Такаюкі)*	娘は嘆きかなしみ 身の破滅	Musume wa nageki kanashimi Mi no hametsu

Дещо експлікована, проте точніша інформація *娘は嘆きかなしみ* ("дівчина, вбита горем") використовується як інтенсифікатор змісту. У перекладі авторська прагматика збережена, але вплив підсилений прагматично сильнішою образною конструкцією.

То й не чує, Що вкралося горе *("Катерина" у перекладі Т. Сібуя і М. Такаюкі)*	耳には聞こえないのだ 忍び寄る不幸の足音が	Mimi ni wa kikoenai no da Shinobi yoru fuko: no ashioto ga

Метафора-персоніфікація *вкралося горе* в перекладі посилена уявленням таємничості, непомітності, тому вона стає розгорнутою *忍び寄る不幸の足音* ("звук кроків горя, яке підкралося"). Це можна вважати прагматично сильнішим за впливом відповідником.

Тоді я веселий, Тоді я багатий, Як буде серденько По волі гуляти! *("Катерина" у перекладі Т. Сібуя і М. Такаюкі*	わたしの心が自由の中で 鼓動しはじめる そのときこそ わたしは心楽しく 裕福で満足なのだ!	Watashi no kokoro ga jiyu: no naka de Kodo:shi hajimeru sono toki koso Watashi wa gokorotanoshiku Yuufuku de manzoku na no da!

Посилення прагматичного впливу відбувається за рахунок наростання позитивних характеристик душевного стану автора. У перекладі спостерігаємо додаткове посилення прагматики шляхом заміни метафори *гуляти* (про серце) на яскравішу "битися", а також додавання однорідних за смислом епітетів *心楽しく* ("зі сповненим веселощів серцем") та *満足な* ("задоволений").

Проте, порівнюючи текст оригіналу й перекладу, зазначимо, що, на жаль, перекладачам не завжди вдається знайти прагматично рівноцінний відповідник. Це може призвести до послаблення прагматичного потенціалу, зниження адекватності й часткової втрати образності. Розгляньмо це на таких прикладах:

О мій сопутниче святий! *("Чи не покинуть нам, небого" у перекладі Е. Фудзіі)*	わたしのかけがえのない 道連れよ!	Watashi no kakegae no nai michizure yo!

Метафоричний епітет *святий,* що має імплікаціонал "високо шанований, той, який являє найдорожче, заповітне і сокровенне"

відтворено як *かけがえのない*, тобто "незамінний", що за своїми виражальними характеристиками не зовсім пасує до контексту цього вірша й має інше, слабше експресивне забарвлення. Заміна образної одиниці більш нейтральною перешкоджає реалізації передбачуваного прагматичного ефекту, водночас саме такий підхід говорить про те, що в цільовій мові не знайшлося понятійно рівного контекстуального відповідника. Хоча, на нашу думку, досить ефективним міг би бути епітет **貴重な**.

Кохайтеся, чорнобриві, Та не з <u>москалями</u> *("Катерина" у перекладі Т. Сібуя і М. Такаюкі)*	**恋をするなら** **娘さんたちよ** **<u>兵隊さん</u>とはしなさるな**	Koi o suru nara musume san tachi yo <u>Heitai san</u> to wa shi nasaru na

Через гіперонімічну трансформацію етнонім *москаль* у перекладі перетворений на *兵隊さん* – "солдат", що десемантизує його не лише як експресему, але й як одиницю з домінантним прагматичним значенням. Актуалізується другорядне її значення, яке, по-перше, не відповідає комунікативній інтенції автора, а по-друге, не узгоджується ані з контекстом, ані з позамовною дійсністю у плані вираження сумнозвісної історичної реалії. Таким чином, прагматичний вплив цілком нейтралізується, і кінцева мета перекладу майже не досягається.

І жалем серце запеклось *("Н. Костомарову" у перекладі Т. Сібуя і М. Такаюкі)*	心は悲しみで 硬くなっている	Kokoro wa kanashimi de kataku natte iru

Замість метафори *запеклось* вжита інша – *硬くなっている* - "затверділо", у основі якої лежить інший образ. І хоча співвідношення денотативної інформації можна вважати еквівалентним, конотативна й прагматична інформація не співпадають. Спостерігаємо послаблення прагматичного потенціалу, оскільки, з точки зору носіїв цільової мови, конотативна сема "пекти" є надлишковою.

Проведений нами аналіз прагматики текстів поетичних творів Т. Шевченка й прагматики їх перекладів японською мовою дозволив зробити такі висновки:

1. Прагматична адаптація засобів поетичного увиразнення може бути проведена перекладачем за допомогою класичних прийомів (додавання/опущення, генералізація/конкретизація, смисловий розвиток), але роль кожного з прагматичних змістів визначається з огляду на спосіб мислення і сприйняття світу представниками японського етносу.

2. Спільною рисою перекладів поезій Т. Шевченка японською мовою є модуляція прагматичного потенціалу шляхом цілісного смислового розвитку. Це пояснюється намаганням перекладачів здійснити прагматичну адаптацію до японського менталітету, японської поетичної традиції, яким притаманний вищий ступінь прозорості і, разом з тим, прихованості. Але в окремих випадках така адаптація спотворює авторську картину світу.

3. У текстах перекладів прагматика посилюється за допомогою метафори, епітета, емоційно-оцінних одиниць. Послаблення прагматики спостерігається через нейтралізацію експресем.

4. Різниця у прагматичному впливі тексту оригіналу й тексту перекладу полягає у відмінностях етнопсихологічних рис національних характерів українців та японців. Першим притаманні душевна відкритість, емоційність, неспокій, рухливість, у той час як другим – інтровертизм (заглиблення у свій внутрішній світ), терпеливість, стриманість. Звідси й різний прояв емоцій, експресії, прагматизму. Враховуючи це, перекладачі свідомо посилюють чи послаблюють потенціал і вплив тексту перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Азнаурова Э.С.* Прагматика текстов различных функциональных стилей // Общественно-политический и научный текст как предмет обучения иностранным языкам. – М.: Наука, 1984. – С. 3-17.

2. *Демецька В.В.* Адаптація як поняття перекладознавства й культурології // Вісник СумДУ. Серія Філологія, № 1, 2007. Том 2. – С. 96-102.

3. *Карабан В.І., Мейс Дж.* Переклад з української мови на англійську мову. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 608 с.

4. *Сдобников В.В., Петрова О.В.* Теория перевода (учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков). – Москва: АСТ: Восток – Запад, 2006. – 448 с.

5. *Фесенко Т.А.* Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2002.

6. *Швейцер А.Д.* Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – Москва: Наука, 1988. – 215 с.

7. シェフチェンコ詩集。わたしが死んだら。渋谷定輔編者（*渋谷定輔*、*村井隆之*、*田沢八郎*、*小松勝助*、*樹下節*訳者。－東京：国文社版, 1964.

8. シェフチェンコ詩集。*渋谷定輔*、*村井隆之*編訳－東京：れんが書房新社, 1988.

9. *藤井悦子*。シエフチエンコの詩選。–東京：東京大学, 1990.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2013.

Резникова Н.В., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

РЕАЛИЗАЦИЯ КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИХ ЦЕЛЕЙ В ПЕРЕВОДЕ
(на материале японских переводов стихов Тараса Шевченко)

В статье впервые анализируется специфика воссоздания прагматики украинских лингвопоэтизмов на японский язык. Рассматриваются вопросы возможности/невозможности сохранения прагматического потенциала посредством ассоциативной образности выразительных единиц.

Ключевые слова: *прагматическая модификация, прагматическая адекватность, лингвокультурная характеристика.*

Reznikova N.V., University Instructor.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

REALIZATION OF COMMUNICATIVE-PRAGMATIC GOALS IN TRANSLATION
(based on Japanese translations of Taras Shevchenko's poems)

Pragmatics features of Ukrainian linguo-poetic units reconstitution into Japanese have been analyzed. The article deals with issues devoted to possibility/impossibility of pragmatic potential conservation by means of associate imagery of translated expressive units.

Key words: *pragmatic modification, pragmatic adequacy, linguo-cultural characteristics.*

УДК 81’255.4=111=161.2:82.1Д.Ешбері

Ременюк Я., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ВЕРЛІБР ДЖОНА ЕШБЕРІ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Стаття присвячена проблемі адекватного відтворення особливостей американської експериментальної поезії 50-70-х років засобами української мови. Аналізуються українські переклади Г. Скалевської, Н. Безсонової, а також пропонується власний варіант перекладу верлібру Джона Ешбері "Ця кімната".

Ключові слова: *американська експериментальна поезія, верлібр, індивідуальний стиль, перекладацькі трансформації.*

Верлібр – це поняття, яке викликає чимало дискусій, хоча тлумачення верлібру, на перший погляд, досить просте: верлібр – це поезія, позбавлена рими та поетичного метру. Деякі дослідники висловлюють думку, що метр та рима є найважливішими складовими поезії, які забезпечують їй чинне місце у художній літературі й різнять поезію від прози. Тому таке поняття, як "білий вірш" (чи верлібр) не має права на існування, оскільки, це не вірш, а "просто записана стовпчиком проза" [Гаспаров 1974, 209]. Інші літератори дотримуються протилежної думки. Поява вільного вірша в будь-якій національній літературі, як зазначає Оксана Пахльовська, свідчить про глибинні зрушення в духовному світі сучасної людини, про зміну її світоглядних орієнтацій, про крутий перелом у її стосунках з природою, космосом [Пахльовська 1990, 170]. Тож поширення верлібру у світовій літературі, зокрема в американській, – явище, яке становить чималий інтерес у перекладознавстві й потребує детального осмислення та ґрунтовного системного дослідження.

Актуальність цього дослідження пов’язана також з недостатнім вивченням особливостей американської експериментальної поезії 1950–1970-х років, зокрема творчості представників Нью-Йоркської школи поетів. На сьогоднішні проблематика перекладу американської експериментальної поезії хоч і становить неабиякий інтерес для філологічних досліджень, але все ж залишається малодослідженою. Більшість поетів Нью-Йоркської школи

продовжують бути невідомими українській читацькій аудиторії. Значного успіху в дослідженні цього поетичного напряму досягнув Юрій Андрухович. У 2006 році світ побачила його антологія "День Смерті Пані День: Американська поезія 1950–60-х років у перекладах Юрія Андруховича". Неодноразово до перекладів експериментальної поезії вдавалася дослідниця Ганна Скалевська. Висвітлення ознак та характеристик американського верлібру можна знайти у дисертаційному дослідженні Є.І. Вєтрової "Свободный стих в поэзии США 1960-1970 годов".

Мета статті – визначити характерні особливості індивідуального стилю американського верлібриста Джона Ешбері; проаналізувати українські переклади його поезії та запропонувати власний переклад вірша "Ця кімната".

Поезії Джона Ешбері притаманна таємничість, іноді послідовність подій та переживань, абсолютно не пов'язаних логічно та змістовно, але саме його верлібри звучать надзвичайно переконливо. Тому його особистість та творчість викликала настільки жвавий інтерес у багатьох критиків та літературознавців. У Сполучених Штатах Америки численними накладами виходять збірки, нариси, монографії, присвячені особистості та творчості Джона Ешбері, серед яких можна згадати праці Г. Блума, Х. Вендлера, Д. Легмана, М. Форда, Д. Шапіро, Д. Герда, М. Перлова, Дж. Саймона, Дж. Шоптоу та багатьох інших. Як зазначав Г. Блум: "Джона Ешбері можна, напевно, розглядати як кращого поета Нью-Йоркської школи або як унікальну постать американської поезії 50-70-х років" [*Bloom 1998,* 33].

Ешбері мав надзвичайний хист до поетизації буденності, він уникав будь-яких тематичних заборон та обмежень, кепкуючи з академізму традиційної поезії. Його верлібри насичені каламбурами, гіперболами, емфатичними конструкціями, численними повторами, на які слід звертати увагу при перекладі, щоб не зазнати відчутних втрат. Роберт Фрост – американський поет, чотириразовий лауреат Пулітцерівської премії – окреслив аспекти, які впливають на рівень перекладності американської експериментальної поезії:

– структурна форма поезії;

– здатність зберігати певний ритм оригінального вірша (складно зберегти вихідний ритм, тому що еквіваленти двох різних мов мають нерівну кількість та характер складів і звуків);

– відсутність розділових знаків;

– лексичні та стилістичні особливості американської експериментальн-ної поезії (реалії, авторські неологізми, використання географічних назв та алюзій) [Wechsler 1998, 45].

Для визначення індивідуального стилю Джона Ешбері як специфічного феномену у сучасній американській поезії проаналізуємо його вільний вірш "This Room" і порівняємо переклади Ганни Скалевської, Наталії Безсонової та власний варіант цього верлібру.

Відразу помітно, що перекладач Безсонова надала перевагу римованій формі вірша (*мої – дні – блідніє*; *щодня – рідня*; *уся – гуся*), тобто пожертвувала формою заради змісту. Хтось може це засуджувати й стверджувати, що перекладач повинен наслідувати автора та передавати текст з максимальною наближеністю до оригіналу. Очевидно, Наталія Безсонова саме так сприйняла та зрозуміла замисел Ешбері, на нашу думку, її переклад є простим, дотепним і легко може сприйматися українським читачем.

Ганна Скалевська вирішила гранично зберегти зміст і форму оригіналу. У власному варіанті перекладу ми також намагалися не втратити зміст і форму, але основна увага зосереджувалася на дотриманні відповідного ритму верлібру, який, на думку багатьох дослідників, є першоосновою вільного вірша.

З перших двох рядків поезії *The room I entered was a dream of this room*, слово *dream* усі перекладачі відтворили по-різному*: відлуння, мрії*. Ми застосували генералізований збірний іменник *спогади*, щоб показати, що автор уже давно не був у цій кімнаті, для нього все стало чужим, далеким, залишилися лише окремі думки про сліди на ліжку, овальний портрет на стіні чи макарони на обід. Сам автор натякає, що все, про що йдеться у його поезії, є, ймовірно, мрійливою версією того, що відбувається насправді, іншими словами, в уяві автора постають два паралельні світи: реальний та уявний.

Оригінал	Г. Скалевська	Н. Безсонова	Наш варіант
The room I entered was a *dream* of this room. Surely all those feet on the sofa were mine. The oval portrait of a *dog* was me at an early age. *Something shimmers, something is hushed up.* *We had macaroni for lunch* every day *except* Sunday, when a small *quail* was induced to be served to us. Why do I tell you these things? You are not even here.	Кімната, до якої увійшов, була *відлунням* цієї кімнати. Всі ті сліди на канапі були точно моїми. Овальний портрет *собаки* був я у дитинстві. *Щось ще спалахує в голові, інше – забуте назавжди.* *Ми їли макарони на ланч* кожного дня *окрім* неділі, коли нам мали подавати маленьку *куріпку*. Але нащо я тобі все це розповідаю? Тебе ж тут навіть нема.	Таку кімнату стрінеш лиш у *мріях.* Сліди, що на дивані, всі мої. Портретик *пса* – то я у перші дні. *Щось мерех-тить,а щось зника, блідніє.* Тут *макарони* на *обід були щодня*, В неділю їла *курочку* рідня. Кому ця розповідь була уся, Коли ви десь їсте своє гуся?	Я увійшов у кімнату, яка була вже *спогадом.* Без здогадів усі сліди на ліжку належали мені. І на овальному портреті той *пес* – то ж я малий в дитинстві. *Щось все ще мерехтить в думках, щось – зникло у віках.* *Ми мали макарони на обід щодня*, *за винятком* неділі, коли нам повинні були подавати *перепела.* Та нащо це тобі розповідаю? Ти надто далеко.

Відразу помітно, що перекладач Безсонова надала перевагу римованій формі вірша (*мої – дні – блідніє*; *щодня – рідня*; *уся – гуся*), тобто пожертвувала формою заради змісту. Хтось може це засуджувати й стверджувати, що перекладач повинен наслідувати автора та передавати текст з максимальною наближеністю до оригіналу. Очевидно, Наталія Безсонова саме так сприйняла та зрозуміла замисел Ешбері, на нашу думку, її переклад є простим, дотепним і легко може сприйматися українським читачем.

Ганна Скалевська вирішила гранично зберегти зміст і форму оригіналу. У власному варіанті перекладу ми також намагалися не втратити зміст і форму, але основна увага зосереджувалася на дотриманні відповідного ритму верлібру, який, на думку багатьох дослідників, є першоосновою вільного вірша.

З перших двох рядків поезії *The room I entered was a dream of this room*, слово *dream* усі перекладачі відтворили по-різному*: відлуння, мрії*. Ми застосували генералізований збірний іменник *спогади*, щоб показати, що автор уже давно не був у цій кімнаті, для нього все стало чужим, далеким, залишилися лише окремі думки про сліди на ліжку, овальний портрет на стіні чи макарони на обід. Сам автор натякає, що все, про що йдеться у його поезії, є, ймовірно, мрійливою версією того, що відбувається насправді, іншими словами, в уяві автора постають два паралельні світи: реальний та уявний.

Для перекладу рядка *something shimmers, something is hushed up* Ганна Скалевська використовує прийом додавання: *щось ще спалахує* ***в голові****, інше – забуте* ***назавжди***. Перекладач робить це для того, щоб зобразити стан речей навколо автора і пояснити, який саме вплив вони здійснюють безпосередньо на нього. Ми пропонуємо такий переклад цієї частини: *щось все ще мерехтить* ***в думках****, щось – зникло* ***у віках.*** У даному випадку застосування прийому додавання виправдовується задумом автора передати стан мінливості речей. Ніщо не стоїть на місці, все навколо рухається вперед, залишаючи по собі лише збережені враження. Перекладач Безсонова відтворила цю частину так: *щось мерехтить, а щось* ***зника, блідніє****,* вдаючись до трансформації, переосмислення та повторення.

Речення *we* ***had*** *macaroni* ***for lunch*** *every day* Ганна Скалевська переклала *ми* ***їли*** *макарони* ***на ланч*** *кожного дня (had – їли:* трансформаційний прийом конкретизації). Хоча іменник *ланч* увійшов в україномовний вжиток, дехто все-таки може не

зрозуміти про що йдеться, чи про сніданок, чи про обід, чи про вечерю. Ми пропонуємо замінити *ланч* на варіативний відповідник *обід* (lunch – ‘a meal eaten during the middle of the day’) – більш звичне слово для українців. Іменник *quail* у другому варіанті перекладу (римований варіант Наталії Безсонової) вжито у виключно генералізованому значенні: *quail – курочка.* На нашу думку, доречніше використати існуючий відповідник цільової мови (наприклад, куріпка, перепел, куропатка, куроптаха).

Джон Ешбері завершує поезію риторичним питанням *Why do I tell you these things? You are not even here*. Після такої кількості згадок, потоку думок та переживань автор повертається до реального світу, де все це здається безглуздістю, адже його ніхто не слухає і навіть не прагне почути, почуття та переживання поета не викликають ні в кого інтересу, тому митець і задається таким питанням. Дуже цікавим шляхом відтворює цю частину Наталія Безсонова:

Кому ця розповідь була уся,
Коли ви десь їсте своє гуся?

У перекладі відчувається певний елемент одомашнення та переосмислення оригіналу. *Коли ви десь їсте своє гуся* означає, що кожний займається своїми справами, у кожного свої проблеми й ніхто не бажає перейматися чужими клопотами та турботами. Ганна Скалевська з точністю відтворила зміст заключної частини верлібру, використовуючи відмінний від англійської, але характерний для української мови порядок слів. Ми пропонуємо свій переклад кінцівки верлібру "Ця кімната": *І нащо це тобі розповідаю? Ти надто далеко.* Останнє речення перекладено антонімічно з дотриманням чіткого оригінального ритму.

Отже, верлібр "Ця кімната" одного з класиків американської поезії XX століття Джона Ешбері є дійсно широким полотном для перекладацьких роздумів, задумів та втілень. Говорячи про особистість Джона Ешбері, на думку спадають слова Олександра Жовтіса, який свого часу зазначив: "Початківці верлібром не пишуть. Це справа майстрів. Ця форма найскладніша, вона відразу виявляє поверховість думки й почуття" [Жовтис 1968, 8]. Саме таким "майстром" і є Джон Ешбері, який посідає важливе місце у плеяді сучасних американських поетів. Він один з тих, хто запропонував кардинально нове, незвичне бачення форми та змісту твору. Відмовившись від рими та класичних поетичних норм, Джон

Ешбері зробив основний акцент на порядку слів у рядку, на дивних та непередбачуваних смислових поєднаннях образів, які здатні викликати в читачів яскраві враження та почуття. Кожне слово, використане Джоном Ешбері, несе в собі певну функціональну та художню наповненість. Кожна деталь (*feet, the sofa, the oval portrait, a dog, macaroni, a quail*) має значення. Щоб адекватно відтворити верлібр українською мовою перекладачі вдалися до таких трансформацій: генералізації (у 2 випадках: *dream – спогади, quail – курочка*), конкретизації (в 1 випадку: *had – їли)*, відтворення існуючим відповідником цільової мови (у 5 випадках: *dream – відлуння/мрії, lunch – обід, quail – перепел/куріпка, dog – собака/пес*), додавання (використано двічі: *something shimmers, something is hushed up – щось ще спалахує* ***в голові****, інше – забуте* ***назавжди****/ щось все ще мерехтить* ***в думках****, щось – зникло* ***у віках***), переосмислення (в 1 випадку: *something shimmers, something is hushed up – щось мерехтить,а щось* ***зника, блідніє***) та одомашнення (в 1 випадку: *why do I tell you these things? You are not even here – кому ця розповідь була уся, коли ви десь їсте своє гуся?*)

Основні труднощі при перекладі експериментальної поезії Джона Ешбері українською мовою викликав усталений та чіткий ритм верлібру, який дуже складно відтворити з максимальною наближеністю до оригіналу, адже відмінна кількість звуків та складів англійських та українських еквівалентів призводить до невідповідності у звучанні та ритмічній структурі. Поділивши оригінал на 7 логічних частин (*The room I entered was a dream of this room/Surely all those feet on the sofa were mine/The oval portrait of a dog was me at an early age/Something shimmers, something is hushed up/We had macaroni for lunch every day except Sunday/when a small quail was induced to be served to us/Why do I tell you these things? You are not even here*), ми намагалися якомога адекватніше відтворити усталений ритм американського верлібру. У всіх семи контекстах ми отримали більшу кількість складів. У більшості випадків в українському перекладі складів було більше рівно на 5. Це пояснюється фонемною довжиною українських відповідників. Можна простежити певну ритмічну відповідність між текстом оригіналу та нашим варіантом перекладу: 11-16, 13-18, 13-18, 9-14, 15-19, 13-16, 12-17.

Аналіз експериментального верлібру "Моя кімната" дає підстави вважати, що образність для Джона Ешбері грає

вирішальну роль у створенні поезії. Його талановито створений верлібр насичений образністю і вже не потребує наявності метрики та рими, бо саме образність надає йому значної поетичної виразності. Так, звільнений від традиційних канонів, верлібр через образність зосереджує увагу читача на емоційному аспекті віршованого тексту. Водночас це дає відчуття свободи думки та висловлювання. Разом з тим, досліджуючи особливості індивідуального стилю Джона Ешбері, варто зазначити, що авторська мова поета досить невимушена та природна. Він пише про прості речі простими словами, але за своєю зовнішньою буденністю автор приховує яскраві, глибокі смисли, напруженість та сутність яких можна зрозуміти через призму національної культури. З огляду на це, можемо припустити, що твори усіх поетів-експериментаторів, не лише представників Нью-Йоркської школи, є досить складним матеріалом для сприйняття та розуміння, адже рівень культурного впливу на поетичну форму, зміст та значення їхніх творів перевищує усі традиційні норми і є сутністю самої експериментальної поезії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ashbery J.* Modern American literature. – St. James press, 1998. – P. 32-36.

2. *Wechsler R.* Performing Without a Stage: The Art of Literary Translation / Robert Wechsler – Catbird Press, 1998. – 292 p.

3. *Гаспаров М. Л.* Метрика и ритмика – М.: Наука, 1974. – 512 с.

4. *Жовтис А. Л.* От чего не свободен свободный стих / Александр Жовтис // Стихи нужны… Избранные статьи. – Алма-Ата: Жазушы, 1968. – С. 8.

5. *Пахльовська О. Є.* Українсько-італійські літературні зв'язки XV – XX ст. / Оксана Пахльовська. – К.:Наук. думка, 1990 – 216 с.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013

Ременюк Я., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка

ЭСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЙ ВЕРЛИБР ДЖОНА ЭШБЕРИ В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ

Статья посвящена проблеме адекватного воспроизведения особенностей американской экспериментальной поэзии 50-70-х годов

средствами украинского языка Анализируются украинские переводы А. Скалевской, Н. Бессоновой, а также предлагается собственный вариант перевода верлибра Джона Эшбери "Эта комната".

Ключевые слова: *американская экспериментальная поэзия, верлибр, индивидуальный стиль, переводческие трансформации.*

Remenyuk Y., stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

JOHN ASHBERY'S EXPERIMENTAL VERS LIBRE IN UKRAINIAN TRANSLATIONS

The article deals with the problem of adequate translation of American experimental poetry by means of the Ukrainian language. The study analyzes Ukrainian translations, rendered by A. Skalevska, N. Bessonova and offers our own translation of John Ashbery's vers libre "This room".

Key words: *American experimental poetry, free verse, individual style, translation transformations.*

УДК 811.221:81'42=111

Рижикова М. Д., викл.,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ ЛАУДАЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ ЮВІЛЕЙНИХ ПРОМОВАХ

У статті здійснено лінгвістичний аналіз ювілейної промови як жанру лаудативного дискурсу, описано дискурсивні та прагматичні особливості таких промов. Розглянуто мовні (лексичні, морфологічні, синтаксичні, риторичні) засоби висловлення похвали в ювілейних промовах.

Ключові слова: *лаудація, лаудативний дискурс, ювілейна промова, мовні засоби.*

Актуальність дослідження зумовлена загальною тенденцією сучасної лінгвістики до вивчення дискурсу в тісному зв'язку з комунікацією, а також недостатнім висвітленням лінгвістичних особливостей висловлення лаудації в різних жанрах лаудативного дискурсу, зокрема в ювілейній промові.

Мета роботи – визначити та описати мовні засоби лаудації в англомовній ювілейній промові як жанрі лаудативного дискурсу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше на англомовному матеріалі розглянуто лінгвістичні засоби лаудації в ювілейних промовах.

Матеріалом дослідження стали 100 ювілейних промов (137 умовних друкованих сторінок), відібраних методом суцільної вибірки з британських і американських електронних видань 2000-2010 років.

Предметом дослідження є сучасний англомовний лаудативний дискурс, його **об'єктом** – лексичні, морфологічні, стилістичні та риторичні засоби ювілейної промови як жанру лаудативного дискурсу.

Ювілейні промови – це промови, які виголошуються на честь ювілею до дня народження, весілля або іншої важливої події, з моменту якої минуло 25 або 50 років [8]. У таких промовах висловлюються вітання та похвала певній людині або події, тому за комунікативною метою ювілейні промови є жанром лаудативного дискурсу [3]. Лаудація в таких промовах є ритуальною, оскільки виголошується на честь конкретної події, офіційною або неофіційною в залежності від формальності тієї обстановки, у якій вона виголошується, щирою або нещирою, експліцитною, прямою, підготовленою або непідготовленою.

Ювілейна промова розглядається як комунікація, учасниками якої є мовець – той, хто виголошує промову, та адресат, до якого звертається мовець. Такі промови можна умовно поділити на два типи: ті, у яких ювіляр є мовцем (надалі "промова ювіляра"), та ті, в яких він/ вона є адресатом (надалі "промова на честь ювіляра"). Реципієнтом у промовах ювіляра є всі присутні – колеги, родичі, друзі. Ці два різновиди ювілейної промови відрізняються також комунікативною метою. Головною комунікативною метою промови ювіляра є висловлення вдячності адресатам за підтримку в житті або роботі, дружню відданість та любов. Висловлення лаудації є другорядною комунікативною метою таких промов; вона імпліцитна й полягає у вираженні вдячності.

У промовах на честь ювіляра мовець, яким є колега, друг або родич, звертається до об'єкта промови – ювіляра з метою висловлення йому/ їй похвали та вітань, тобто висловлення лаудації є основною комунікативною метою. Адресатом у такому випадку

виступає не лише ювіляр, а також всі присутні люди, оскільки ювілейна промова виголошується публічно.

У залежності від того, якою комунікативною метою є лаудація – основною або другорядною, надалі розглядатимуться мовні засоби висловлення експліцитної та імпліцитної лаудації відповідно. Лаудація, як вище зазначалося, є експліцитною у промовах на честь ювіляра та імпліцитною – у промовах ювіляра.

Для досягнення основної комунікативної мети мовець використовує інформативно-аргументативну стратегію, яка реалізується тактикою передачі інформації (наприклад, за допомогою складних речень та емфатичної конструкції: *"He can hear the voices of multiethnic America, he cares for the future of American democratic values, and he can restore America's positive image on the global political arena, He is the president who is entrusted with the task of remaking 'one nation, one people'"*), стратегією похвали, яка реалізується тактикою повідомлення похвальної інформації (наприклад, за допомогою епітетів та стилістичного прийому протиставлення, що посилює прагматичний ефект похвали: *"Francesco was not only head boy, head of the Cadet Force a talented and popular pupil – he also showed surprising skills in technical drawing and later dishing out punishments to his friend for walking on the Chapel Lawns!"*, та повторів експресивних іменників з позитивною оцінкою:*"Our director Marc Forster, you're a genius. You're a genius"*), тактику оцінки поведінки та ставлення (наприклад, за допомогою епітетів: *"Let us also remember and pray for those people who made an invaluable contribution in his life to be what he is today especially his parents and the school in particular"*), тактику позитивного позиціювання та згадування колишніх заслуг (наприклад, за допомогою вживання означенного артикля замість неозначеного, теперішнього завершеного часу, який вказує на результат, завершеність певної дії: *"He is the hope of many other ethnic groups because he has demonstrated that even the highest post in the country may be held irrespective of race and ethnicity"*).

Ювілейні промови є тематично зумовленими, оскільки передбачають розповідь про досягнення в житті та діяльності, професійні та особисті якості людини.

За дискурсивною характеристикою ювілейні промови є наративом, оскільки характеризуються певною структурою та використанням відповідних мовних засобів: складних речень та синтаксичних

конструкцій, форм минулого часу дієслів для розповіді про досягнення, життя та особисті якості людини та пасивного стану для привернення уваги до об'єкту похвали. Зав'язкою промов є визначення події, з нагоди якої вона виголошується, та, якщо не сам ювіляр виголошує промову, обов'язкове згадування, ким мовець доводиться ювілярові, наприклад: *"Dear family and friends! I am happy to see all of you here today. I want to thank you all for coming here. Today is an outstanding event. It is the "25th" birthday of my darling mother"*. Надалі висловлюється вдячність за підтримку або професійний внесок та хваляться особисті та професійні якості, наприклад, за допомогою епітетів (*"He is energetic, resolute, and trustworthy"*) та метафори (*"He is rightly called 'generational tsunami'"*). Кульмінацією ювілейної промови є "підбивання підсумків", тобто зазначення, чого досяг ювіляр. Розв'язкою є висловлення сподівання стосовно майбутніх успіхів ювіляра (наприклад, за допомогою вживання майбутнього невизначеного часу для висловлення обіцянки та дієслів з семантикою впевненості: *"I am quite convinced that he is leaving his footprints in the sands of time and he'll be remembered always"*).

У промовах на честь ювіляра мовець хвалить його / її професійні або особисті якості в залежності від того, на честь якої події виголошується промова – день народження, весілля або професійної діяльності. Найпоширенішими засобами висловлення лаудації у промовах на честь ювіляра є епітети, метафора, оцінні дієслова та протиставлення.

За допомогою епітетів мовець хвалить лідерські якості (наприклад, *"He has great leadership qualities"*), прагнення людини бути корисною в багатьох сферах (наприклад: *"50 years are a very, very long period. Life must have been surely tough those days and yet, worked his way through. But his untiring quest for serving in various capacities is quite amazing"*), здатність людини здійснювати емоційну підтримку (також за допомогою інфінітивних конструкцій, наприклад: *"When his team is beaten you can always rely on John to lift spirits. He is very positive and upbeat"*), чесність та порядність (також за допомогою посилюючого прислівника *"so"* та лексики з семантикою чесності, наприклад: *"And her values are so strong. She always does the right thing. That's one thing that you can count on. She'll never lie to you. She tells it like it is"*), оптимізм і співчуття до інших (наприклад, "*Through all of these magical milestones Mary has remained positive and sympathetic"*), почуття

гумору (наприклад, *"More than anything else John has a wonderful sense of humour"*, а також за допомогою оцінних дієслів, наприклад: *"In the changing rooms he is always the one to make the rest of the team laugh"*). Епітети використовуються для похвали професійній діяльності мовця, наприклад: "*It has been a pretty remarkable fifty years by any standards. There have been ups and downs, but anyone who can remember what things were like after those ten long years of service as a Principal of this institute, appreciates what immense changes have been achieved since then. This is only one example of the many. He has contributed to the growth of each institution in his own capacity*". У цьому прикладі за допомогою оцінного дієслова ("*appreciate*") мовець також вказує на значення професійного внеска ювіляра, а вживання теперішнього завершеного часу ("*have been achieved, has contributed*") відзначає важливість його професійних досягнень. Лаудація також висловлюється у випадках, коли мовець згадує думки про ювіляра інших людей. Це захоплення та любов виражається також за допомогою епітетів та, крім того, лексики (іменників та дієслів) з відповідною семантикою, наприклад: *"The amount of love and admiration this person draws from teachers, students, coworkers, friends etc., is overwhelming and I am really moved"*.

Мовець використовує метафору для висловлення похвали готовності ювіляра допомагати іншим (наприклад, *"Natalie has always been – and is – a good mixer ready to listen to a problem and offer some advice"*), енергійності (наприклад, *"I have known Natalie since our freshman times in Glasgow University and it is a pleasure for me to note that she hasn't changed a bit in five years, and is still a cheerful energizer of all our student (now graduate) parties and the soul of the company"*), любові до життя та оптимізму (наприклад, *"She embodies a passion and zest for life that is infectious and we have all shared in these moments – they have been magical and many and everyday!"*), а також вмінню знаходити спільну мову, незважаючи на відмінності (наприклад, *"We are celebrating how two totally different people became a unit while still retaining their individuality. We are definitely celebrating the attraction of opposites"*).

За допомогою протиставлення мовець хвалить силу характера ювіляра (наприклад, *"After the twins came and I had to work loses to take care of them, you picked up a second job so that we would have enough money to get by. I don't know how you did it those days when*

you had to wake up at five in the morning and didn't drag yourself back into the house until ten o'clock that night. You were exhausted, but never failed to give me a kiss, and talk with me about my day. Sometimes you would fall asleep while I was talking, but I knew you would hear me so I could continue to talk to you"), його/ її спроможності допомогти іншим (наприклад, *"When I think about stopping work, when the car breaks down, when life throws me a curve ball, I think about those nights when you would drag your tired body into the house but never cared about yourself, and instead turned the focus and your attention on me and my day"*), а також – у весільних ювілейних промовах – довге шлюбне життя, взаєморозуміння та підтримку за допомогою протиставлення (наприклад, *"Their marriage has had its trials and tribulations of course. It has also had its golden moments. There have been births and birthdays. There have been triumphs and disasters but over all the years John and Mary clung together and survived it all. I have no doubt but that they have cried and wiped each others' tears"*).

Як видно з прикладів, наведених вище, мовець часто використовує декілька лінгвістичних засобів водночас для висловлення похвали тому ж самому об'єкту лаудції. Так, якщо ювіляр позитивно впливає на життя інших (наприклад, у подружньому житті намагається зробити щасливим свою "другу половинку"), похвала висловлюється за допомогою епітетів ("*wonderful*") та метафори ("*brightened my life*"), перебільшення ("*words cannot describe*"), наприклад: *"You have made my life simply wonderful. I want you to know how happy you have made me, but words cannot describe it. You've brightened by life in large ways and small. Having you wake up next to me for the past fifty years, knowing that you're there for me through thick and thin has made life worth living"*, а також прозопеї та ступенів порівняння прикметників, наприклад: *"Her strength, her tenacity has made me a better man"*. Для похвали ювіляра використовуються епітети (наприклад,*"But first and foremost, Natalie is an amazing person, and on her birthday I'd like to wish her simple human happiness", "Mary and John are very special people"*), порівняння (наприклад,*"People like John are rare these days and that's why we are making a fuss of him tonight"*) та ступені порівняння прикметників (наприклад: *"In fact they are wonderful parents, marvellous family members and the best friends anyone could have", "She's got one of the greatest personalities of anyone I've ever met"*). Його / її талановитість та служіння громаді відзначається за

допомогою епітетів (наприклад, "*She's an amazing musician and she has given so much to this community*"), повтора (наприклад: "*She's so talented… She's such a talent*") та посилюючих прислівників (наприклад: *"She's so talented. She started the Children's Music Association and she just works tirelessly teaching children piano and guitar. She's such a talent"*). Лаудація також висловлюється умінню дружити, наприклад, за допомогою епітетів (*"I know that my mother is a true friend. She is responsive and open; she will be glad to help you if it is in her power. Her devotion to other people is outstanding. She increases her joy by giving it"*), оцінних дієслів (*"Well, I see that my mother has made a lot of friends. And family is also big enough! This is not surprise for me, because mother always attracts people who want to be near her"*) та перифрази (*"They are generous to a fault and they have an open door policy when it comes to family and friends"*). Любов та повага до ювіляра з боку інших людей передається також за допомогою епітетів (наприклад, "*You just mention her name and words that people use to associate with her are loving, generous, kind and would give you the shirt off her back*"), оцінних дієслів (наприклад: *"Everybody in this town loves her"*), протиставлення та метафори (наприклад: *"He may never win an Olympic medal but he has won many hearts"*).

Слід також відзначити використання інших лінгвістичних засобів для висловлення лаудації у промові на честь ювіляра.

Перифраза використовується, щоб вказати на те, що ювіляр є вчителем "від Бога", наприклад: "*I am more than conscious at the moment of the importance of celebration. A celebration that calls us all to rejoice over the marvelous deeds worked by God through this simple, humble and dedicated teacher. God has purpose for all of us and here we see someone who completely cooperated with God and put all his trust in Him*". У цьому випадку мовець також використовує епітети ("*marvelous, humble, simple, dedicated*") для висловлення похвали професійним якостям ювіляра. Прикметники з відповідною семантикою (наприклад: *"I am proud of you, my dear mother"*) є засобом лаудації почуттю гордості за ювіляра.

Лаудація як другорядна комунікативна мета реалізується за допомогою різних лінгвістичних засобів. Мовець хвалить членів своєї родини, дякуючи їм за їхню підтримку протягом життя або кар'єрного зросту, за те, що були натхненням для нього / неї, при цьому використовуючи ю епітети (наприклад, *"The Duke of*

Edinburgh has made an invaluable contribution to my life over these past fifty years","Reggie, you've been a huge inspiration to me throughout our marriage"), повтор (наприклад: *"Even when times were band, you always stayed positive. When Emily was born and had to stay in the intensive care unit for several months, you always tried to stay positive for me. It if wasn't for you, I would have completely fallen apart those months"*), порівняння (наприклад: *"I take this opportunity to mention the strength I draw from my own family. The Duke of Edinburgh has made an invaluable contribution to my life over these past fifty years, as he has to so many charities and organisations with which he has been involved"*), складні речення, прикметники та дієприкметники з оцінною семантикою (наприклад: *"At such a time it is a great help to know that there are multitudes of friends all round the world who are thinking of me and who wish me well. I am grateful and I am deeply moved"*), оцінні дієслова (наприклад: *"You've inspired me to be a hard worker"*).

Дослідження ювілейних промов дозволяє зробити такі висновки. За комунікативною метою мовця (висловлення похвали комусь або чомусь) ювілейна промова є жанром лаудативного дискурсу. Мовцем є колега, родич, друзі або власне ювіляр. Реципієнтами є всі присутні. Висловлення лаудації є основною іллокутивною метою у промовах на честь ювіляра та другорядною – у промовах самого ювіляра. У останніх первинною (основною) метою є висловлення вдячності адресатам за підтримку.

Комунікативна мета реалізується за допомогою використання тактик передачі похвальної інформації, оцінки поведінки та ставлення, позитивного позиціювання та апеляції до заслуг. Лаудація висловлюється професійним та особистим якостям об’єкта похвали. У промовах на честь ювіляра похвала висловлюється за допомогою метафори, перифрази, протиставлення, перебільшення, ступенів порівняння прикметників, інфінітивних конструкцій, посилюючих прислівників, оцінної лексики (іменників, прислівників та прикметників). Лаудація у промовах ювіляра виражається за допомогою оцінних прикметників та дієприкметників. Епітети, повтори, порівняння та оцінні дієслова використовуються для висловлення лаудації як у промовах ювіляра, так і в промовах на честь нього / неї.

Напрямами подальших досліджень може бути визначення впливу соціолінгвістичних чинників (наприклад, віку, гендеру, професійного статусу тощо) на вибір мовних засобів вираження лаудації в ювілейних промовах, а також визначення комунікативних стратегій та тактик, що використовуються у таких промовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бахтин М. М.* Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин // Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – М.: Иск-ва, 1979. – С. 237-289.

2. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2004. – 390с.

3. *Основні жанрові* форми втілення сучасного англомовного лаудативного дискурсу // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка / Вип. 18 / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К.: Логос, 2010. – 510с. –Бібліограф. в кінці ст. – С. 346-356.

4. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М.: "Рефл – бук", К.: "Ваклер". – 2006. – 656 с.

5. *Яшенкова О. В.* Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник / О. В. Яшенкова. – К.: Академія, 2010. – 312 с.

6. *Brody, M.* Manly Writing: Gender, Rhetoric, and the Rise of Composition / Miriam Brody, ed. – Southern Illinois University Press, 1993.

7. *Gumperz J.J.* Discourse Strategies / John J. Gumperz. – Cambridge : Cambridge University Press, 1982. – 225 p.

8. *Roget's II:* The New Thesaurus, Third Edition//http. www.ask.com/reference/thesaurus/roget/11363/laudation 9. *Yule, George.* Pragmatics / George Yule. – Oxford University Press, 1996. – 138p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Рыжикова М. Д., препод.,
Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского,
Симферополь

ОСОБЕННОСТИ ЛАУДАЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ЮБИЛЕЙНЫХ РЕЧАХ

Статья посвящена лингвистическому анализу юбилейной речи как жанра лаудативного дискурса. Рассмотрены дискурсивные и прагматические особенности таких речей. Проанализированы

языковые (лексические, морфологические, синтаксические, риторические) средства выражения похвалы в юбилейных речах.

Ключевые слова: *лаудация, лаудативный дискурс, юбилейная речь, языковые средства.*

Ryzhikova M.D., teacher
V. I. Vernadsky Taurida national university, Simferopol

LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING LAUDATION IN ENGLISH JUBILEE SPEECHES

The focus of research is the jubilee speech as a genre of laudatory discourse. The paper examines linguistic (lexical, morphological, syntactic and rhetorical) means of expressing laudation in jubilee speeches, and analyzes their discursive and pragmatic characteristics.

Key words: *laudation, laudatory discourse, jubilee speech, language means.*

УДК 81’255.4=161.2:821.131.1–1

Романченко М.А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРИНЦИПИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ ІТАЛІЙСЬКИХ ГЕРМЕТИКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті висвітлюються особливості перекладацьких трансформацій (особливості ритмічного, фонологічного аспектів та рими) при перекладі віршів італійських поетів-герметиків українською мовою.

Ключові слова: *трансформація, поезія, переклад, вірш, рима, ритм, фонологія, герметизм.*

Поетична культура італійської нації є однією з найбагатших та найрозвинутіших у світі. Враховуючи певні історичні та політичні особливості розвитку нашої держави, до недавнього часу український читач, який не володіє італійською, не мав нагоди ознайомитися у повному обсязі з поетичним спадком Італії. На жаль, багато віршів італійських поетів ще залишаються неперекладеними українською, тому перебувають поза увагою українського читача. **Актуальність** цієї студії обумовлена

потребою ближче ознайомити читача з творами італійських поетів-герметиків та з італійською культурою.

Мета дослідження – дослідити на наочному прикладі характерні особливості перекладацьких трансформацій при перекладі віршів італійських поетів-герметиків українською мовою.

Предмет дослідження – перекладацькі трансформації при перекладі віршів італійських поетів-герметиків українською мовою.

Об'єкт дослідження – переклади нижчезазначених віршів українською мовою.

Матеріали дослідження: вірші К. Сальваторе, Е. Монтале, Дж. Унґаретті італійською та українською мовами.

Наукова новизна. У статті ми намагатимемося обґрунтувати та довести положення, що при перекладі віршів поетів-герметиків (зокрема Джузеппе Унґаретті, Еудженіо Монтале та Сальваторе Квазімодо) перекладач має ставити в центр уваги форму та фонологічний рисунок твору, оскільки ці аспекти є провідними в італійському герметизмі.

Мистецтво поетичного перекладу знаходиться у владі двох тенденцій: з одного боку перекладні вірші повинні справляти на читача безпосереднє емоційне враження, а з іншого, вони повинні вносити в літературу щось нове, збагачувати читачів невідомими до того часу поетичними образами, ритмами та строфами. У першому випадку вони покликані пристосувати чуже мистецтво до сприйняття вітчизняного читача, у другому – розкрити перед читачем різноманітність мистецтва, показати йому красу відмінних національних форм, історичних нашарувань, індивідуальних творчих систем [1].

Як літературна течія герметизм виник в Італії у 20-х роках XX століття. Назва течії закріпилась після виходу книги Ф. Флори під назвою "La poesia ermetica" ("Герметична поезія"). Сама назва підкреслює його замкнутість, відірваність від дійсності, концентрацію на суб'єктивних переживаннях, емоціях, заглиблення у власний мікросвіт [2]. І саме зі школи герметизму вийшли найталановитіші та найвідоміші поети Італії минулого століття: С. Квазімодо , Е. Монтале та Дж. Унґаретті . Вся поетична культурна спадщина герметиків відрізняється патріотичним настроєм, має характер заклику. Але патріотизм герметиків не мав нічого спільного з крикливим націоналізмом чи шовінізмом

футуристів [3, 475]. У поезії герметиків своєрідно переплелися заперечення фашистської ідеології та режиму Муссоліні та вплив французьких поетів С. Малларме та П. Валері. Саме тому в герметизмі зберігся своєрідний інтерес до внутрішнього світу людини, людської самотності та життєвих цінностей.

Герметики протиставили "масовій" культурі свої зашифровані твори та зайняли позицію морального засудження фашизму. Один італійський критик назвав цей феномен "внутрішньою еміграцією" [3, 477]. Представники цієї течії відмовляються від усіх традиційних форм, за допомогою яких у віршах передавались почуття, та від прийомів, які стали з часом вважатися символом володіння віршованою справою (рими, звичних для нас мовних засобів тощо).

Наприклад, розглянемо такий уривок з вірша "Сан Мартіно дель Корсо" Дж. Унґаретті:

Ma nel cuore
nessuna croce manca
È il mio cuore
il paese più straziato

Спочатку здається, що це вірші без ритму, але якщо, наприклад написати (а потім прочитати) те ж саме, але наступним чином:

Nel mio cuore non manca
nessuna croce
Il paese più straziato
è il mio cuore.

Як ви можете відчути, це вже зовсім інший фонологічний рисунок [4].

Тепер подивимось на весь вірш [5] і його переклад українською мовою, виконаний В. Стусом [6, 315]:

Di queste case	*Від тих будинків*
non è rimasto	*вже й сліду немає –*
che qualche	*самі тільки*
brandello di muro	*мурів уламки.*
Di tanti	*А від цих,*
che mi corrispondevano	*що були такі любі для мене,*
non è rimasto	*і того немає.*
neppure tanto	*У серці ж моєму*
Ma nel cuore	*лишились хрести.*
nessuna croce manca	*За людські оселі*
È il mio cuore	*ти, серце,*
il paese più straziato	*ще більше зазнало.*

Щоб компенсувати відсутність рими та ритму та надати віршу певної лаконічності, поет використовує алітерацію та асонанс. Наприклад, літери ***a*** ("*c**a**se-rim**a**sto-qu**a**lche-t**a**nti-t**a**nto-m**a**nc**a**-str**a**zi**a**to*"), ***r*** ("***r**imasto-**b**randello-mu**r**o-co**rr**ispondevano-neppu**r**e-cuo**r**e-c**r**oce-st**r**aziato*") та **c** ("*nel **c**uore nessuna **c**roce man**c**a*"). Також ця поезія написаний без розділових знаків, що є характерним для лірики Дж. Унґаретті. Це поет робить для того, щоб створити єдність та розрізненість слів, щоб читач сприймав цей вірш як щось єдине. При перекладі алітерацію збережено не було. Також перекладач вирішив поставити розділові знаки, які повністю відсутні в оригіналі.

Герметики намагаються максимально виразити свій внутрішній світ і хочуть залучити до нього читача. Вони вважали, що слово має вражати людину само по собі, тобто своєю власною та звуковою силою. Саме тому, наприклад, у творчості Е. Монтале немає манірності та набору іноземних слів (а-ля Д'Аннунціо). Монтале спеціально користується найбільш невишуканими словами. Його образи дуже реалістичні і часто носять меланхолійний відтінок. Візьмемо для прикладу його вірш "Лимони" [7]:

Ascoltami, i poeti laureati
si muovono soltanto fra le piante
dai nomi poco usati: bossi ligustri o acanti.
Io, per me, amo le strade che riescono agli erbosi
fossi dove in pozzanghere
mezzo seccate agguantano i ragazzi
qualche sparuta anguilla:
le viuzze che seguono i ciglioni,
discendono tra i ciuffi delle canne
e mettono negli orti, tra gli alberi dei limoni.

У вірші нема. складних слів, немає урбаністичних пейзажів футуристів. Е. Монтале лише описує власні почуття й висловлює загальну думку італійської інтелігенції, яка панувала в той час (1925 рік). Тобто він намагався передати словами розчарування, занепокоєння втому й сумнів в усьому. І єдиним притулком йому здавалось мистецтво, яке він свідомо протиставить "*i poeti laureati*" (укр. "*поетам-лауреатам*") [3, 479].

Головне для герметиків – передача у декількох словах (а іноді – в одному слові) усієї гамми почуттів. Головним технічним

прийомом для поетів герметичної течії стає аналогія. Тобто у поезії герметиків була майже завжди відсутня рима, але є метр, ритм та фонологічний рисунок.

Поети-герметики відмовились від рими в її традиційному розумінні. Коли найстарший з них, Дж. Унґаретті, почав свою творчу діяльність, то білий вірш вже був прийнятий італійською поезією. Навіть навпаки, вже римовані вірші ставали рідкістю. Але з самого початку критика не сприйняла вірші Унґаретті, вважаючи їх лише ритмічною прозою. Наприклад [8]:

Si sta come
d'autunno
sugli alberi
le foglie

Це вірш Дж. Унґаретті під назвою "Солдати", який за своєю побудовою дуже нагадує японське хоку, для якого також були притаманними простота мови, відмова від поетичних канонів, асоціативність та завуальованість. Знову немає жодних розділових знаків. Ось як звучить цей вірш у перекладі Ю. Педана [9]:

Вони –
як листя
на деревах
восени.

Перекладач, як і автор, дуже вивірено та обережно підбирав кожне слово, навіть намагаючись передати чергування приголосних. Наприклад, італійський глухий ***s*** (***S****i* ***s****ta come d'autunno* ***s****ugli alberi le foglie*), що робить вірш м'якшим, Ю. Педан передав наступним чином: *Вони – як ли****с****тя на деревах во****с****ени*. Ритм у цій поезії замінюється незвичним порядком слів, що створює своєрідну мелодику. Для італійської мови правильніше було б сказати: *Si sta come le foglie sugli alberi d'autunno*. Цікавим також є те, що при перекладі був дотриманий прямий порядок слів.

У Е. Монтале вірш у рамках однієї п'єси може коливатися від традиційного до вільного, а рима – від точної до навмисно недбалої. Наприклад, уривок з його вірша "Щастя" (переклад українською Ю. Педана) [6, 320]:

Felicità raggiunta, si cammina	*Жадане щастя, щоб тебе здобути,*
per te sul fil di lama.	*по лезу бритви йдуть...*
Agli occhi sei barlume che	*Перед очима звабно мерехтиш*
vacilla,	*і під ногами стелишся зрадливо*
al piede, teso ghiaccio che	*крижиною, що раптом затріщить.*

s'incrina;
e dunque non ti tocchi chi più t'ama.

Той, хто тебе кохає над усе,
не зважиться торкнутись твого стану.

Тут маємо таку схему рими: ABCAB. При перекладі, на жаль, її не було збережено, до того ж, було додано ще два рядки.

А тепер візьмемо уривок з іншого вірша Е. Монтале під назвою "Вітер з місяця" (переклад українською Ю. Педана [6, 319]):

Il grande ponte non portava a te.
T'avrei raggiunta anche navigando
nelle chiaviche, a un tuo comando.
Ma
già le forze, col sole sui cristalli
delle verande, andavano
stremandosi.

У дім твій світлий не було мостів.
Та я дістався б, мов одне лиш слово,
пройшов би хащі, море переплив.
Усе минулось. Швидко тануть сили
і день прожитий гасне у шибках.

Як бачимо, це – верлібр. У ньому повністю відсутня рима та ритм. Але є певний фонологічний рисунок. Так, наприклад, у першому рядку ми можемо простежити наступне: *Il gra**n**de po**n**te **n**on por**t**ava a **t**e*. Поет використовує алітерацію, яку при перекладі було збережено: *У д**і**м **т**в**і**й св**і**т**т**лий не було мос**т**і**в*.

Квазімодо С. також не був виключенням. По-перше, він був наймолодшим з поетів-герметиків, а по-друге, навчався на віршах Дж. Унґаретті. Квазімодо також притаманні відсутність традиційної рими і ритму. Він надавав перевагу вільним віршам. Візьмемо для прикладу його вірш "На гіллі плакучих верб" [10, 362], переклад українською виконував М. Бажан [6, 321]:

E come potevano noi cantare
Con il piede straniero sopra il cuore,
fra i morti abbandonati nelle piazze
sull'erba dura di ghiaccio, al lamento
d'agnello dei fanciulli, all'urlo nero
della madre che andava incontro al figlio
crocifisso sul palo del telegrafo?
Alle fronde dei salici, per voto,
anche le nostre cetre erano appese,
oscillavano lievi al triste vento.

Чи ми могли співать, коли нога чужинця
Була над нашим серцем, -
Поміж мерців. Забутих серед площ
На вкритій кригою, твердій траві,
Під жалісливі лементи дітей,
Під чорні стогони
Тих матерів, що вийшли зустрічать
Своїх синів, розп'ятих на стовпах?
Ми на гілля плакучих верб
Повісили і ліри наші,
І журний вітер їх розгойдував поволі.

Автор вірша також використовує форму верлібру, відсутній ритм. Натомість активно користується алітерацією, наприклад,

алітерація літери ***r*** у таких словах, як "*u**r**lo ne**r**o*" (ряд. 5), "*mad**r**e*" (ряд. 6), "*incont**r**o*" (ряд. 6) "*c**r**ocifisso*" (ряд. 7), "*teleg**r**afo*" (ряд. 7); чи літери ***l***: "*a**l** **l**amento / d'agne**l**o dei fanciu**l**i*" (ряд. 4-5), "*osci**l**avano **l**ievi*" (ряд. 10).

При перекладі алітерацію було частково збережено: "*чо**р**ні*" (ряд. 6), "*мате**р**ів*" (ряд. 7), "*зуст**р**ічать*" (ряд. 7), "***р**озп'ятих*" (ряд. 8); "***с**тогони*" (ряд. 6), "*зу**с**трічать*" (ряд. 7), "***С**воїх **с**инів*" (ряд. 8), "*на **с**товпах*".

Також у цьому вірші Квазімодо використовує улюблений прийом поетів герметиків, тобто аналогію. У цій поезії можна провести аналогію зі 147 псалмом, що стосується ув'язнення євреїв у Вавилоні. Євреї, які повісили на вербові гілки свої ліри (арфи), які розгойдує вітер. Цей образ має наводити сум та жах. Також сам образ верби традиційно носить асоціативний характер зі сльозами та болем. Символ розп'яття асоціюється в нас з Ісусом Христом, а "*madre che andava incontro al figlio*" – це Діва Марія. Однак "*telegrafo*" (укр. *телеграф*) – це сучасний пристрій. Таким чином, автор намагався показати тонкий зв'язок між усіма поколіннями людей (від найстарішого до наймолодшого).

При перекладі, використовується синекдоха. Замість "*madre*" М. Бажан пише "*матерів*", замість "*figlio*" – "*синів*". Також образ "*телеграфу*" було замінено на більш узагальнене слово "*стовп*".

Отже, на нашу думку, при перекладі поезії-герметиків необхідно намагатися дотримуватися таких принципів:

1. Здебільшого поети-герметики писали вільним віршем, але при цьому необхідно звертати увагу на кількість рядків та наявність / відсутність розділових знаків.
2. Найулюбленішим прийомом герметиків була аналогія. Отже, перед перекладом вірша необхідно вчитуватись у твір, намагаючись знайти як явні, так і приховані аналогії.
3. Звертати увагу на фонологічний рисунок (в основному асонанс та алітерацію) у віршах, оскільки герметики активно його використовували та трансформували, щоб компенсувати відсутність рими та ритму як таких.
4. Враховувати особливість стилю кожного поета. Так, наприклад у Е. Монтале іноді зустрічаються римовані вірші, які часто перекладають без рими, а в Дж. Унґаретті більшість віршів не мають розділових знаків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко А.Ю. До питання перекладу поетичного твору. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_NITSB_2010/Philologia/59868.doc.htm (дата звернення: 12.02.2013);

2. Фундаментальная электронная библиотека. Русская литература и фольклор. – Режим доступу: http://feb-web.ru/feb/kle/kle-abc/ke2/ke2-1391.htm (дата звернення: 12.02.1013);

3. Голенищев-Кутузов Н. И. Герметизм / Н.И. Голенищев-Кутузов // Голенищев-Кутузов Н. И. Романские литературы. – М., 1975;

4. La metrica italiana (di Mario Macioce). – Режим доступу: http://www.accademia-alfieri.it/pagine/metrica.htm (дата звернення: 14.03.2013);

5. San Martino del Carso (letteratura). – Режим доступу: http://it.wikipedia.org/wiki/San_Martino_del_Carso_(letteratura) (дата звернення: 14.03.2013);

6. Антологія зарубіжної поезії другої половини XIX – XX сторіччя (укладач Д.С.Наливайко).- К., 2002;

7. Eugenio Montale. I limoni. – Режим доступу: http://eugeniomontale.xoom.it/ps_limoni.html (дата звернення: 18.03.2013);

8. *Ungaretti*. Soldati. – Режим доступу: http://balbruno.altervista.org/index-315.html (дата звернення: 18.03.2013);

9. Джузеппе Унгаретті. Поезія. Переклад Юрія Педана. – Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts/ungaretti__poetry__ua.htm#04 (дата звернення: 18.03.2013);

10. Итальянская поэзия в переводах Евгения Солоновича: Сборник. С параллельным итальянским текстом. Под ред. Р. Кабиной. – М., 2000.

Стаття надійшла до редакції: 20.04.13.

Романченко М.А., студ.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ПРИНЦИПЫ ПЕРЕВОДА ПОЭЗИИ ИТАЛЬЯНСКИХ ГЕРМЕТИКОВ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

В статье исследованы особенности переводческих трансформаций (а именно, особенности ритмического, фонологического аспектов и рифмы) при переводе стихов итальянских поэтов-герметиков на украинский язык.

Ключевые слова: *трансформация, поэзия, перевод, стих, рифма, ритм, фонологія, герметизм.*

Romanchenko M.A., stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University

TRANSLATION FUNDAMENTALS OF ITALIAN HERMETIC POETRY INTO UKRAINIAN

The article highlights the peculiarities of translation transformations (i.e. rhythmic, phonological and rhyme aspects) during the translation of the verses of Italian hermetic poets into Ukrainian language.

Keywords: *transformation, poetry, translation, verse, rhyme, rhythm, phonology, Hermetism.*

УДК 81-116.2

Романчук С., к.філол.н,
Національний університет ДПС України, Ірпінь

СЕМІОТИЧНА МОДЕЛЬ ОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У праці аналізується феномен соціальної комунікації, визначаються якісні параметри семіотичного підходу до її вивчення. Особливо підкреслюється роль знакових систем в житті людини як соціальної істоти.

Ключові слова: соціальна комунікація, семіотика, соціальна реальність.

Якщо залишити за дужками матеріальний, економічний і технічний аспекти комунікації, стає очевидним її соціальний характер. Дописемна культура обожнювала Слово, що було обожнюванням комунікації. Після запровадження писемності культ Слова трансформувався в культ Книги. Зрештою, Священні Писання всіх релігій є наслідком комунікації пророків з Богом, а саме слово "релігія" в перекладі з латини означає "зв'язок", тобто "комунікація". Але якщо для священнослужителів комунікація була предметом культу, то для стародавніх учених – предметом дослідження. Логіка, лінгвістика, риторика, граматика, діалектика вивчали проблеми комунікації з прадавніх часів. У середньовіччі відродилася давньогрецька герменевтика, що досліджувала проблеми розуміння та тлумачення поетичних і священних текстів [1]. Педагогіка (Я. Коменський, Й.Г. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо) сприяла розвитку природних здібностей дітей, мовознавство (В. Гумбольдт, А. Шлегель,

Я. Гримм) описувало й класифікувало різні мови, соціологія (О. Конт, Г. Спенсер) досліджувала суспільство та ін.

Проте всі ці науки "чомусь" поза межами своїх досліджень залишили проблему комунікаційних взаємозв'язків, без яких жодне суспільство існувати не може. І лише на початку XX ст. виникає семіотика, яка дала поштовх структурній (прикладній) лінгвістиці (Ф. де Сосюр, Ч. Пірс). З'являються праці соціологів (Г. Тард, П. Сорокін), соціальних психологів (В. Вундт, Х. Штейнталь, Г. Лебон, Дж. Мід, Г. Блумер), які ґрунтовно досліджують комунікаційну проблематику.

Проблеми соціальної комунікації наприкінці XX ст. стали предметом дослідження соціології, психології, політології, культурології, філософії, документалістики, інформатики, журналістики, теорії реклами і паблік рилейшнз тощо. Суб'єктом соціальної комунікації є особистість, навіть якщо вона спілкується сама із собою [4; 5].

Передумови виникнення семіотики нерозривно пов’язані зі становленням світової філософської думки, але теоретичні основи науки про знаки було закладено в працях Ч.С. Пірса, Ф. де Соссюра та Ч.В. Морріса. Саме цим мислителям належить теоретична розробка проблеми сутності знаку, відокремлення предметної галузі семіотики, формулювання її завдань та визначення найголовніших напрямів семіотичного дослідження. Усвідомлення ролі означування в житті людини зумовило інтерес засновників семіотики до особливостей функціонування знаків у суспільстві, їх впливу на соціальні процеси.

Творча розробка ідей Ф. де Соссюра в другій половині XX століття дозволила не тільки розглядати семіотику як науку про функціонування в суспільстві ізольованих знаків, але й продуктивно використовувати її можливості у вивченні найрізноманітніших знакових систем. Семіотика починає своє становлення як самостійна галузь наукового знання [6].

Найрізноманітніші аспекти семіотичного осягнення соціальної реальності знайшли своє відображення у творчості представників тартусько-московської семіотичної школи на чолі з її засновником Ю.М. Лотманом [3]. Від проблем структурної лінгвістики, розробки теоретичних та методологічних засад семіотичного підходу, аналізу художніх творів та особливостей невербальної комунікації до структурно-семіотичного аналізу міфології, історії, культури, специфіки

людської свідомості та особливостей функціонування штучного інтелекту, впливу науково-технічного прогресу на суспільство – таке коло інтересів представників цієї школи, серед яких – В.В. Іванов, В.М. Топоров, Б.А. Успенський, Б.Ф. Єгоров, Б.М. Гаспаров, І.І. Ревзін та ін. Ю.М. Лотман запропонував власну модель культури, яку він розглядав як складно організований текст, семіосферу. Він також досліджував проблеми культурної динаміки, роль непередбачуваності та свідомого вибору в історичному процесі, перспективи розвитку сучасного суспільства.

Загальнотеоретичні й методологічні проблеми семіотики розглядали Г.П. Щедровицький, Ю.С. Степанов, А.О. Вєтров, І.А. Хабаров, В.М. Розін; семіотичному аналізу особливостей функціонування культурних кодів присвячено праці В.П. Руднєва, Г.Г. Косікова, С.М. Зенкіна, М.В. Тростникова, Г.Г. Амеліна.

Широке коло проблем, що відбивають особливості функціонування знаків у суспільстві, розглянув Г.Г. Почепцов. Серед них – семіотика влади, семіотика радянської цивілізації, семіотичний аспект формування іміджу суспільного діяча, чутки як семіотичний феномен та ін.

Метою дослідження є визначення специфіки теоретичного осягнення соціальної комунікації в межах семіотичної парадигми.

Порівняльний аналіз ідей Ч.С. Пірса та Ф. де Соссюра, яких визнано відповідно засновниками логічного та лінгвістичного напрямів семіотики, дозволив визначити, що логічний напрям досліджує абсолютні характеристики знаків, а лінгвістичний орієнтується на вивчення властивостей, яких знаки набувають, функціонуючи в системі, і визнає категорію розбіжності за найважливішу ознаку функціонування знакових утворень.

Сьогодні семіотика постає як сфера досліджень, предметом яких є природа й особливості функціонування знаків, а також систем і процесів, що лежать в основі позначування, вираження, репрезентації й комунікації.

Розгляд семіотики як методу дослідження дає можливість краще усвідомити сутність семіотичної концепції. Досліджуючи комунікативні процеси, семіотика описує структури (коди) [6], які дозволяють перейти від аналізу реальних взаємозв’язків до сфери комунікативних моделей. Код становить собою систему знаків, наділених умовним значенням (словник коду) і поєднаних за допомогою правил, які мають конвенціональний характер (граматика коду). Як коди можуть

розглядатися природні мови, фольклор, театр, реклама тощо. Будь-яка комунікація може здійснюватися тільки за допомогою тих або інших кодів. Саме за допомогою кодів здійснюється реалізація й інтерпретація суспільних явищ.

Важливою семіотичною проблемою є аналіз механізмів, за допомогою яких соціальна реальність інтегрується в цілісне семіотичне утворення. Надіндивідуальним механізмом, "макрокодом", що містить у собі й інтегрує безліч кодів, є культура. Репрезентації соціальної реальності завжди відбуваються через знакові системи, що забезпечує формування інституціоналізованих інтерсуб'єктивних відносин [7, с.105]. Завдяки культурі соціальний досвід можливо узагальнити та передати наступним поколінням.

Принагідно зауважимо, що на сучасному етапі відбувається трансформація стійких стереотипів у поглядах на реальність, наявна віртуалізація суспільного життя, коли стосунки між людьми набувають форми взаємодії між образами.

Соціальні явища, розглянуті з точки зору їх знакової репрезентації й комунікативних можливостей, виступають як семіотична реальність суспільного життя. У дослідженні соціальних явищ головне завдання полягає в тому, щоб об'єднати можливості окремих суспільних наук та розрізнених теоретичних моделей, що формуються в їх рамках, і розглядати ці моделі як інструменти пізнання, а не як свідчення об'єктивної реальності. Саме таку настанову реалізує сучасна семіотика У. Еко [8]. Семіотичне дослідження в синхронічному зрізі відкриває в реальності стійкі структури, які накладаються суб'єктом, що пізнає, на буття, що постійно "вислизає", та виступають основою впорядкування, осмислення й інформативності останнього. Соціальна інформація постає як свідомо організовані в процесі суспільного відображення свідчення про світ та взаємовідносини людини й світу. Такі свідчення об'єктивуються, передаються та сприймаються людиною або спеціальними пристроями. Коли ті чи інші соціальні явища досліджуються семіотикою з огляду на їхні глибинні, сутнісні основи, закономірності й тенденції розвитку, вони постають як явища культури, повідомлення, організовані за допомогою тих чи інших кодів, мов.

У сучасній соціальній філософії велика увага приділяється пошукам засад суспільної інтеграції. Так, комунікативна практична

філософія (К.О. Апель, Ю. Габермас) звертається до проблеми ефективності інтерсуб'єктивної комунікації, вважаючи комунікативне взаєморозуміння основою справжньої інтеграції суспільства. Модель соціокультурної реальності, запропонована М.К. Петровим, передбачає триєдність універсальних процесів – діяльності, трансляції і трансмутації, – інтеграція, взаємозалежність і взаємопроникнення яких визначають і структурують сьогодення, сучасний момент соціального буття. Умовою для успішного здійснення соціальної комунікації вважається необхідність людини засвоювати певний культурний текст, "фрагмент" соціальної реальності й передавати цей "фрагмент" іншим, додаючи до тексту щось нове в результаті трансмутаційних процесів.

Отже, пошуки консенсусу в суспільстві мають відбуватися не тільки на підставі інтерсуб'єктивно визнаних норм, але й з урахуванням універсальних характеристик соціокультурного розвитку, які обумовлені розмірністю людської свідомості та можуть видозмінюватися під впливом культурної традиції.

Як бачимо, семіотика не вважає вичерпним доказом реальності ані "просту" констатацію фактів, ані теоретичні моделі, які завжди становлять собою щось якісно відмінне, ніж ті явища, які вони репрезентують. Життя суспільства визначається не зовнішньою системою відносин, а взаємодіючою системою інтеріоризованих кодів, кожен з яких дозволяє суспільним явищам набути певного ступеня реальності. У свою чергу, кожне з цих явищ перекладається та інтерпретується в системі суспільних відносин, породжуючи прецедентні тексти, які впливають на характер зв'язку між позначуваним й означаючим у численних соціальних комунікативних системах.

У межах семіотичного підходу неможливо обґрунтувати наявність об'єктивної реальності, оскільки презумпція існування об'єктивного буття в його самовизначеності щодо небуття лежить в основі семіотичного підходу як прагнення за допомогою виявлення подібності й розбіжності членів бінарних опозицій показати це буття в процесі його становлення й самовизначення. Буття завжди є чимось більшим, ніж результат його остаточного структурування й раціонального осмислення, але це і є необхідною умовою розширення меж смислової реальності в просторі культури [2].

Таким чином, життя людей у суспільстві впорядковується й регулюється за допомогою знакових систем. Залучитися до реальних соціальних явищ можливо шляхом виконання певних

знакових процедур, що відбивають певний спосіб мислення. Взаємодія людей у суспільстві визначається не зовнішньою системою відносин, а гнучкою системою інтеріоризованих кодів, кожен з яких відповідає певним суспільним явищам. У свою чергу, кожне з цих явищ у системі суспільних відносин породжує прецедентні тексти, реалізовані взірці, що впливають на характер зв'язку між позначуваним й означаючим у численних соціальних комунікативних системах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. / Т. А ван Дейк. – 1989.
2. Иванов Вяч. Вс., Топоров В.Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы. / Вяч. Вс. Иванов, В. Н. Топоров. – М., 1965.
3. Лотман Ю. М. Динамическая модель семиотической системы. / Ю. М .Лотман М., 1974.
4. Подгурецкі Ю. М. Соціальна комунікація. / Ю. М. Подгурецкі. – М.: Геліос АРВ, 2006.
5. Соколов А. В. Загальна теорія соціальної комунікації: Навч. посіб. / А. В Соколов. – СПб.: Вид-во Михайлова В. А., 2002.
6. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. – В кн.: Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию. – М., 1977.
7. Чантурія А.В. Семіотичні аспекти моделювання соціальної реальності / А. В. Чантурія // Грані: Наук.-теор. і громадсько-політ. альманах. – 2006. – № 1. – Д.: Грані, 2006. – С.104-109.
8. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. / У. Эко.– СПб, 1998.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Романчук С., к.филол.н.,
Национальный университет ГНС Украины, Ирпень

СЕМИОТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПОСТИЖЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В работе анализируется сущность социальной коммуникации, определяются качественные параметры семиотического подхода к изучению социальной коммуникации. Автор отмечает роль знаковых систем в жизни человека как единицы общества.

Ключевые слова: *социальная коммуникация, семиотика, социальная реальность.*

Romanchuk S., Candidate of Philological Sciences. Categories
National University of State Tax Service of Ukraine, Irpin

SEMIOTIC MODEL OF COMPREHENSION OF SOCIAL COMMUNICATION

The work examines the nature of social communication, identifies quality parameters semiotic approach to the investigation of social communication. The author emphasizes the role of sign systems in human life as a unit of society.

Keywords: *social communication, semiotics, social reality.*

УДК 811.112.2`42:32(430)

Ромась Я.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСУАЗИВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ФРН

Статтю присвячено дослідженню персуазивного дискурсу як процесу вербального взаємозв'язку суб'єктів комунікації. Особлива увага приділяється розгляду лінгвістичних характеристик цього виду дискурсу на морфологічному, лексико-семантичному та стилістичному рівнях.

Ключові слова: *маніпуляція, переконання, персуазивний дискурс, політична промова.*

Аналіз персуазивного дискурсу має міждисциплінарне спрямування, оскільки відображає зв'язок мови та влади в лінгвістичному, соціологічному, культурологічному та інших аспектах.

Персуазивний дискурс став популярним об'єктом досліджень на матеріалі різних мов. Інтерес до нього зумовлений не лише розвитком та посиленням мовленевого впливу на аудиторію на основі комерційної реклами, ідеологічної пропаганди, але й завдяки політичним промовам.

Метою цієї статті є виявлення лінгвістичних характеристик персуазивного дискурсу на матеріалі політичних промов німецького канцлера Ангели Меркель. У сучасному суспільстві персуазивність є необхідним елементом вдосконалення навичок міжособистісного й ділового спілкування, масової комунікації, ефективного менеджменту та ефективного політичного впливу.

Людина – це суспільна істота, вона не може повноцінно існувати без суспільства та комунікації в ньому. Будь-яка особистість постійно піддається впливу, адже довколо нас кожного дня створюється та розширюється інформаційно-комунікативне поле, з якого людина, можливо, і не за власним бажанням, щодня отримує нову інформацію. У переліку найпотужніших інформаційних центрів – преса (газети, журнали, книги), радіо, телебачення, інтернет, кінематограф, звукозаписи й відеозаписи, рекламні щити та панелі тощо. Постійно перебуваючи в їхньому комунікативному полі, сучасна людина не приділяє достатньої уваги тому, наскільки сильно мова може впливати на погляди та прийняття рішень, а в результаті – й на окремі поведінкові акти.

Ключем до активізації впливу на людину є політичні тексти, промови, виступи, декларована мета яких – надання інформації щодо політичних процесів, подій, явищ та ін. Адже в наш час велика увага приділяється саме політичним подіям, зокрема промовам політичних діячів, що безпосередньо стосуються тих чи інших подій і метою яких є збереження миру в країні, добробут громадян, а також своєї влади. Для досягнення поставлених цілей надзвичайно важливим та необхідним є контакт з людьми. У політичному житті він найчастіше здійснюється через засоби масової комунікації. Сучасна людина, яка не бажає залишатися поза контекстом світових подій, не може уникнути відповідного впливу.

Р. Блакар обґрунтовував ідею використання мови задля впливу на сприйняття світу співрозмовником [Блакар 1987, 3]. Дослідник підкреслював, що будь-яке нейтральне використання мови передбачає вплив на сприйняття світу та спосіб його структуризації. Мовленнєвий вплив він розумів як здійснення влади.

Чимало філологів досліджували "персуазивність". У теорії про мовленнєвий вплив дискутується, зокрема питання щодо односуб'єктності чи двосуб'єктності впливу в процесі комунікативної взаємодії. Р. Лакофф виокремлює у складі дискурсивної практики саме ***персуазивний дискурс*** (persuasive discourse), який відрізняється від звичайної розмови функцією переконання [Lakoff 1982, 9].

О.С. Іссерс описувала це явище так: понятття "персуазивний дискурс" являє собою такий дискурс, у якому наявна свідома спроба комунікантів впливати на безпосереднього реципієнта, або на третіх осіб [Іссерс 1999, 6]. "Бути ж суб’єктом мовленнєвого

впливу – значить регулювати діяльність свого співрозмовника (не лише фізичну, а й інтелектуальну)" [Іссерс 2003, 7].

З усього вищезазначего випливає, що персуазивність – це форма соціального впливу, осмислене зусилля, яке спрямоване на зміну свідомості у процесі комунікації в такій ситуації, коли адресат наділений певною свободою [O'Keefe D. J 2002, 10]. Вона дає можливість доволі легко надсилати мовні повідомлення, метою яких є вплив на певну аудиторію.

Можна зазначити, що на сьогодні "існує два типи вираження впливу мовними засобами переконання:

- експліцитний – відкрите переконання, що впливає на розум реципієнта
- імпліцитний – іншими словами підтекстовий, який надає безпосередньо вплив на підсвідомість адресата. З цього випливає, що в персуазивному дискурсі тісно переплітаються переконання, навіювання, а також маніпуляція" [Клушина 2008, 5].

Сучасні політики надають перевагу простим реченням, і багато складних речень або мають характер формально простого, або головне речення не несе значного інформаційного навантаження, а лише вводить підрядне. Такі речення легше сприймаються, створюють видимість міркування з наступним висновком, мають апелятивний, стверджувальний характер:

Meine Damen und Herren, wir haben Verbesserungen erzielt, was die Visa-Möglichkeiten anbelangt. Wir hoffen, dass wir hier Schritt für Schritt weiterkommen. Das wird zwar nicht so schnell sein, wie Russland sich das an vielen Stellen wünscht. Aber ich glaube, einige wesentliche Erfolge, gerade auch für diejenigen, die im ständigen wirtschaftlichen Kontakt sind, sind sichtbar. Daran werden wir weiterarbeiten. Ich weiß ja, dass das Thema auch die Vertreter der deutschen Wirtschaft sehr bewegt. [Rede der Bundeskanzlerin zur Eröffnung der Hannover Messe, 11]

Аналіз дозволив виявити важливу роль у персуазивному дискурсі питальних і умовних речень. Всі питальні речення вживаються або у вигляді риторичного питання, що залишається без відповіді, або на поставлене питання відразу дається відповідь самим виступаючим, тобто використовується "питально-відповідний хід", що виконує функцію актуалізації теми, полегшує адресату перехід до неї, оскільки "співрозмовником" є адресат, який представляється вже в якості послідовника, однодумця, виразника спільної думки.

Bei Staffelübergaben – das kennt man schon aus dem Sport – geht es auch immer um die Frage: Wie geht das Ganze vonstatten? Ich habe den Eindruck: Beim Deutschen Industrie- und Handelskammertag geht es gut vonstatten. [Rede von Bundeskanzlerin Merkel auf dem Jahresempfang des Bundes der Vertriebenen, 12]

Серед стилістичних фігур персуазивного дискурсу можна виділити парентезу, паралельні конструкції та повтор. Ці фігури підвищують загальну експресію персуазивного дискурсу, створюючи особливий ритм фрази або цілого смислового фрагменту, служать засобом акцентування найбільш важливих із погляду речника змістовних елементів промови, посилюючи тим самим вплив виступу на адресата. Саме тому такі промови особливо часто використовуються у виступах, що мають передвиборний характер.

Gemeinsam haben wir erreicht, dass die Ausgaben für die Wettbewerbsfähigkeit und die Forschung insgesamt gegenüber der aktuellen Periode von heute um 37,3 Prozent, ansteigen.

Gemeinsam haben wir erreicht, dass die Ausgaben für das Forschungsprogramm "Horizont 2020" und für das wichtige Austausch- und Bildungsprogramm ERASMUS für alle gegenüber dem Niveau von 2013 real zunehmen werden, und zwar um mindestens 20 Prozent.

Gemeinsam haben wir erreicht, dass auch die sogenannte Connecting Europe Facility, also die für die Transport- und Energienetze, in die investiert werden muss, besser ausgestattet wird. [Regierungserklärung von Bundeskanzlerin Merkel zu den Ergebnissen des EU-Rates am 7./8. Februar 2013, 13]

Виявлено широке використання модальних дієслів і конструкцій. Часте використання модальних дієслів пов'язане з їхньою спроможністю подавати висловлення як обґрунтоване, необхідне, можливе й регулювати модальність усього висловлення, готуючи свідомість адресата та сигналізуючи про наміри, побажання, вимоги політика.

Особливо важливими для всіх виступів є дієслова: müssen, що служить вираженню основної цілі виступу – необхідності виконання адресатом дії, wollen і können, що мають підтримуючий основну ціль виступу характер і виражають можливість і бажання виконання цієї дії.

Es gibt Bereiche, in denen wir handeln müssen.

Jetzt muss die Firme auf dem Markt sein.

Alles will gut uberlegt werden. [Rede von Bundeskanzlerin Merkel anlässlich des deutsch-türkischen Wirtschaftsforums, 14]

Особливе значення для всіх різновидів персуазивного дискурсу має використання прономінальних форм I о. мн., тому що вони дозволяють політику реалізувати свої цілі: звертатися до різноманітних груп населення, установлювати зв'язки в рамках групової свідомості в залежності від своїх намірів, створювати почуття спільності, залучати адресата на свою сторону, прямо звертаючись до нього і побічно представляючи себе і свою програму.

"Wir sind ein Land, eine Gesellschaft"
Wir wollen, dass unsere Beziehungen sehr, sehr intensiv sind.
Wir sehen, welchen dynamischen Weg die Türkei geht.
Wir sehen, welche Wirtschaftswachstumsraten Sie haben.
Wir sehen, wie der Wohlstand in Ihrem Land wächst. [Rede von Bundeskanzlerin Merkel anlässlich des deutsch-türkischen Wirtschaftsforums, 14]

Усі ці лінгвістичні характеристики перуазивного дискурсу показують нам, яким саме чином політики, у цьому випадку Ангела Меркель, можуть впливати на людей своїми виступами, промовами**,** переконуючи аудиторію в необхідності прийняти те чи інше рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Алефиренко Н.Ф.* Медиадискурс – modus vivendi на рубеже XX–XXI вв. // Вестн. Вят. гос. гуманит. ун-та. 2009. № 4 (2). С. 30–33.

2. Безменова, Н. А. Риторическая модель речевой деятельности / Н. А. Безменова // Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации / отв. ред. Ф. М. Березин, Е. Ф. Тарасов. – М. : Наука, 1990. – С. 25-40.

3. *Блакар Р. М.* Язык как инструмент социальной власти // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М., 1987.

4. *Голоднов, А. В.* Лингвопрагматические особенности персуазивной коммуникации (на примере современой немецкоязычной рекламы) : Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / А. В. Голоднов : – СПб. : СПбГУ, 2003. – 23 с.

5. *Клушина Н.И.* Интенциональные категории публицистического текста (на материале периодических изданий 2000 –2008 гг.) : автореф. дис. … д-ра филол. наук. М., 2008.

6. *Иссерс О.С.* Речевое воздействие в аспекте когнитивных категорий // Вестн. Омск. гос. ун-та. 1999. Вып. 1. С. 74–79.

7. *Иссерс О. С.* Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. – М., 2003, с. 21.

8. *Hybels S.* Communicating Effectively. – 5 ed. / Saundra Hybels, Richard Weaver. – Boston : Mass. Etc. :McGraw Hill, 1998. – XXV. − 550 p. 462–463.

9. *Lakoff R.* Persuasive discourse and ordinary conversation, with examples of advertising // Analyzing discourse: text and talk. – Washington, 1982. c. 27-28.

10. *O'Keefe D. J.* Persuasion : Theory and Research. – 2nd ed. / Daniel J. O'Keefe. – Thousand Oaks : Sage Publications, Inc., 2002. – 365 p.

11. http://www.bundeskanzlerin.de Rede der Bundeskanzlerin zur Eröffnung der Hannover Messe. Datum: 07. April 2013. Ort: Hannover.

12. http://www.bundeskanzlerin.de Rede von Bundeskanzlerin Merkel auf dem Jahresempfang des Bundes der Vertriebenen. Datum: 13. März 2013. Ort: Berlin

13. http://www.bundeskanzlerin.de Regierungserklärung von Bundeskanzlerin Merkel zu den Ergebnissen des EU-Rates am 7./8. Februar 2013. Datum: 21. Februar 2013. Ort: Berlin

14. http://www.bundeskanzlerin.de Rede von Bundeskanzlerin Merkel anlässlich des deutsch-türkischen Wirtschaftsforums. Datum:25. Februar 2013. Ort: Ankara.

Стаття надійшла до редакції 22.04.13

Ромась Я. В. **,** студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСУАЗИВНОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА ФРГ

Статья посвящена исследованию персуазивного дискурса как процесса вербальной взаимосвязи субъектов коммуникации. Особое внимание уделяется рассмотрению лингвистических характеристик этого вида дискурса на морфологическом, лексико-семантическом и стилистическом уровнях.

Ключевые слова: *манипуляция, убеждение, персуазивний дискурс, политическая речь.*

Romas Y.W.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF PERSUASIVE POLITICAL DISCOURSE IN GERMAN

The article studies the process of persuasive discourse as verbal relationship between subjects of communication. Particular attention is

paid to the consideration of linguistic characteristics of this type of discourse on the morphological, lexical-semantic and stylistic levels.

***Key words**: manipulation, persuasion, persuasive discourse, political speech.*

УДК 811.411.21=133.1

Ружановська М.В., магістрант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ГАЛЛІЦИЗМІВ В АРАБСЬКИХ ДІАЛЕКТАХ МАГРИБУ

Розглядаються французькі запозичення в діалектах арабської мови країн Магрибу (Марокко, Алжир, Туніс). Виділено основні тематичні групи запозичень, за якими можна встановити факти впливу французької мови на арабські діалекти на лексичному рівні.

***Ключові слова:** галліцизм, лексичні запозичення, тематична група, арабські діалекти, Магриб.*

Одним із найважливіших методів розвитку та збагачення лексичного складу мови є запозичення унаслідок мовних контактів різних народів. Найбільш продуктивним способом поповнення лексики діалектів арабської мови Магрибу є використання французької мови. Запозичення з французької, тобто галліцизми, відіграють значну роль у щоденному житті жителів цього регіону.

Магриб – географічне поняття, що означає частину північної Африки. До неї входять Туніс, Алжир, Марокко (власне Магриб), а також Лівія, Мавританія, Західна Сахара, які разом утворюють Великий Магриб [БЭС 2000]. З лінгвістичної точки зору, Марокко, Алжир та Туніс також належать до єдиної діалектальної групи Магрибу, що характеризується широким використанням запозичень з французької мови.

Історія засвоєння французької мови населенням Магрибу тісно пов’язана з колонізаторською політикою Франції, під час якої французька мова в цьому регіоні набула статусу офіційної, досить агресивно витісняючи арабську.

Алжир, який довго вважався французьким, став першою колонізованою Францією країною Магрибу і останньою, що здобула незалежність. Окупований 1830 р. і незалежний з 1962 р., Алжир був колонізований протягом 132 років, що значно вплинуло

на лінгвістичну ситуацію країни. На думку французького історика Б. Стора, місце Алжиру в колоніальній історії Франції є унікальним у порівнянні з іншими колоніями, оскільки колонізатор планував приєднати Алжир до своєї території, керуючись гаслом "Алжир – це Франція" [Stora 2000, 127].

Туніс став французьким протекторатом у 1881 р., Марокко – пізніше, у 1912 р., а незалежність вони здобули в 1956 р. [Azouzi 2008, 39]. На відміну від Алжиру, де французька мова використовувалася в усіх сферах життя, Туніс та Марокко протягом періоду колонізації продовжували користуватися діалектами арабської мови [Grandguillaume 2004, 93].

Після періоду колонізації французька мова відігравала роль другої привілейованої мови. За цієї епохи вона була мовою освіти та адміністрації, а нині, не втрачаючи позицій, залишається в освітніх закладах країн Магрибу найбільш популярною для вивчення іноземною мовою. Можна навіть стверджувати, що з часу здобуття незалежності набагато більша частка населення вивчила французьку завдяки демократизації освіти. Незважаючи на відсутність офіційного статусу, французька мова продовжує відігравати важливу роль у багатьох сферах життя, наприклад, у комерції (торгівлі), науці та технологіях, засобах масової інформації. Вона досі вважається мовою соціального та професійного успіху та займає привілейовані позиції в житті суспільства [Marley 2004, 28-29].

Французька є найпростішою мовою спілкування між представниками країн цього регіону, де з нею найкраще обізнана більшість і вона є найбільш придатною для комунікації. За даними 2007 року, франкофони складають 33,4 мільйони населення Магрибу: це 64 % населення Тунісу, 57 % алжирців та 41,5 % марокканців [Bianchini 2007].

Лінгвістична ситуація в цьому регіоні характеризується настільки тісним переплетенням французької та арабської мов, що нині говорять про появу франко-арабського сабіру (*saber*), тобто змішаної мови. Так, ледь не кожна фраза на алжирському діалекті арабської мови містить певні галліцизми [Daher 2005, 67].

Запозичення з французької мови в арабських діалектах Магрибу можна поділити на такі основні тематичні групи: запозичення у сфері пошти та телекомунікацій, у сфері техніки та технологій, механіки та транспорту, медицини та дієтології, група запозичень-

назв установ чи служб, назв професій, галліцизми у сфері моди та дизайну, фінансів, а також лексика, пов'язана з кулінарією.

Щодо використання арабської та французької мов у сфері пошти та телекомунікацій, варто зазначити, що більшість формулярів (наприклад, накази, чеки, запрошення, стягнення та ін.) двомовні, а документи, пов'язані зі службами телефонії, виконані лише французькою, що сприяє широкому включенню французьких лексичних елементів до узусу населення Магрибу. Хоча для заповнення поштових чи банківських чеків можливе використання двох мов (арабської чи французької), однак, за результатами опитування, проведеного у двох поштових офісах Константини, відвідувачі надають перевагу французькій у 70 % випадків [Queffŭlec 2002, 73]. Окрім того, варто пам'ятати, що міжнародною мовою пошти є французька, тож немає нічого дивного в широкому використанні запозичень з французької мови у цій сфері.

До галліцизмів в діалектах арабської мови Магрибу у сфері пошти та телекомунікації можна віднести такі слова: *numŭro* – *نمرة* ([nemra]) / *نيميرو* – "номер", *colis* – *كولية* / *كولي* – "посилка", *carte postale* – *كارت بوصطال* – "листівка", *timbre* – *تنبر* ([tenber]) – "марка", *boote* – *بواطّة* ([bwāṭa]) – "скринька", *l'indicatif* – *لاندكتيف* – "код" (телефонний), *(l') adresse* – *لدريسة* – "адреса".

У країнах Магрибу французька є мовою спілкування у сфері науки та техніки, вона дозволяє отримати сучасну освіту і, як результат, дає можливості для працевлаштування [Chetouani 1997, 85]. У технічній сфері французька мова має відчутну перевагу над арабською.

До запозичень з французької мови у сфері науки та техніки належать: *lecteur DVD* – *لكتور ديفيدي* – "DVD плеєр", *mŭmoire* – *ميموار* – "пам'ять" (у технічному значенні, наприклад, пам'ять певного пристрою), *cвble* – *كبل* – "кабель", *disque dur* – *ديسك دور* – "жорсткий диск", *tŭlŭphone portable* – *تيليفون بورطابل* – "мобільний телефон", *chargeur* – *شارجور* ([ʃārjōr]) – "зарядний пристрій", *l'adresse e-mail* – *لادريس الكترونية* – "електронна адреса", *numŭro de fax* – *نمرة فاكس* – "номер факсу", *numŭrique* – *نيميريك* – "цифровий", *sous-titres* – *سوتيتر* – "субтитри", *antenne* – *انتانة* – "антена", *triangle* – *ترايجل* – "трикутник".

В арабських діалектах Магрибу термінологія в галузі механіки, зокрема терміни, що називають механічні частини, запозичені переважно з французької мови, і їхнє використання в усному дискурсі залишається стабільним вже понад сорок років [Ben Amor 2004, 15].

Запозичену з французької мови термінологію в зазначеній сфері можна розділити на дві підгрупи: власне назви транспорту та слова, пов'язані з їх управлінням, а також назви частин механізмів.

До першої підгрупи можна віднести такі галліцизми: *navette* – *نافيط* – "корабель", "шаттл", *wagon* – *فاكو* – "вагон", *bateau* – *باطو* – "човен", *camion* – *كاميو* – "вантажівка", *camionnette* – *كاميونت* – "невелика вантажівка", *fourgonnette* – *فركونت* ([forgōnet]) – "фургон", "пікап", *bicyclette* – *بيسيكلات* – "велосипед", *automobile* – *طوموبيل* – "автомобіль", *kilomŭtrage* – *كلومتراج* – "кілометраж", *stationner* – *انصطاسيون* – "зупинятися" (про транспорт), *garage* – *كاراج* ([gārāj]) – "гараж", *piste* – *بيست* ([bīst]) – "доріжка", *embrayage* – *امبرياج* ([ambreyāj]) – "зчеплення".

До другої підгрупи відносяться галліцизми на позначення елементів механізмів: *compteur* – *كونتور* ([kōntōr]) – "лічильник", *pare-brise* – *بار بريز* ([pārabrīz] / [bārbrīz]) – "лобове скло", *batterie* – *باطري / باتري* – "батарея", *moteur* – *موطور* – "мотор", *essence* – *ليصانص* – "пальне", *pneu* – *بنوّة* ([pnouwwa] / [pnш]) – "шина", *pŭdale* – *بدالة* ([pedāla]) – "педаль", *freins* – *فرينوات* – "гальма", *amortisseurs* – *لامورتيزورات* – "амортизатори".

Французька мова використовується на всіх рівнях системи охорони здоров'я: на рівні адміністративного управління медичними закладами, у медичній практиці (в медичних рецептах, у результатах медичного дослідження, автопсії, у процедурах технічного обслуговування і т.д.), протягом постійної кадрової підготовки на медичних та парамедичних факультетах. Хоча нині й відбувається арабізація лексики в медичній сфері, однак галліцизми продовжують широко використовуватись у розмовних діалектах Магрибу.

Серед прикладів галліцизмів у галузі медицини та дієтології можна назвати такі: *l'aspirine* – *السبيرين* – "аспірин", *pŭniciline* – *البنسيلين* – "пеніцилін", *antihistaminique* – *ضد هستميني* – "антигістамінний", *antibiotique* – *انتيبيوتيك* – "антибіотик", *diute* – *دييت* – "дієта", *rŭgime* – *ريجيم* – "дієта", *sirop* – *سيرو* – "сироп", *vŭgŭtarien* – *فيجيتاريان* ([vejetaryān]) – "вегетаріанець", *l'ambulance* – *لابيلانس* – "швидка допомога", dentifrice – دانتيفريس – "зубна паста", *antalgique* – *انطالجيك* – "болезаспокійливе", *angine* – *أنجين* – "ангіна", *SIDA* – *سيدا* – "СНІД", *typhoïde* – *تيفوئيد* – "тифоїд".

Цікавим запозиченням є *SIDA* – *سيدا* – "СНІД", коли наявний арабський еквівалент (*داء نقص المناعة المكتسبة*), але перевага у вживанні

надається французькому акроніму цієї хвороби (*syndrome de l'immunodŭficience acquise*) [GCAM 2012, 204].

В окрему тематичну групу галліцизмів можна віднести слова, що позначають певні установи, соціальні служби. Наприклад: *pharmacie* – *فارماسي* – "аптека", *laboratoire* – *لابوراتوار* – "лабораторія", *clinique* – *إكلينيكي* – "клініка", *douanes* – *دوانة* ([diwāna]) – "митниця", *toilettes* – *طواليط* ([ṭwālīṭ]) – "туалет", *police* – *بوليس* – "поліція", *commissariat* – *كمسرية* ([komisseriya]) – "комісаріат", *bureau* – *بيرو* – "офіс", *piscine* – *بيسين* ([pīsīn]) – "басейн", *stade* – *استاد* – "стадіон", *pвtisserie* – *باتيسري* – "магазин випічки", *buffet* – *بوفاي* – "буфет", *poste* – *بوسطا* – "пошта".

Окрім того, можна виділити окрему групу запозичень на позначення професій, до якої можна віднести такі слова: *architecte* – *ارشتاكت* – "архітектор", *mŭcanicien* – *ميكانيسين* – "механік", *technicien* – *تيكنيسيان* – "технік", *comptable* – *كنطابل* – "бухгалтер", *infirmier (infirmiure)* – *الفرملي(الفرملية)* – "санітар" ("санітарка"), *chauffeur* – *شيفور* – "водій", *coiffeur* – *كوافير* – "перукар".

Галліцизми широко використовуються для позначення елементів одягу: *maillot* – *مايو* – "купальник", *lingerie* – *لانجري* – "білизна", *soutien-gorge* – *سوتيان* – "бюстгальтер", *culotte* – *كيلوت* – "штани", *foulard* – *فولار* – "платок", *cravate* – *كرافة* – "краватка", *robe* – *روب* – "сукня", *ŭcharpe* – *إيشارب* – "шарф", *escarpin* – *سكربينة* – "туфлі-човники", *blouse* – *بلوز / بلوزة* – "блузка", *tailleur* – *تايور* – "англійський жіночий костюм".

У країнах Магрибу надається значна перевага використанню французької мови у сфері фінансів (у бухгалтерській документації, у наказах щодо нарахувань, у фінансових аудитах та ін.) [Queffŭlec 2002, 73]. До цієї тематичної групи галліцизмів можна віднести: *facture* – *فاتورة* – "рахунок", *marchŭ* – *المارشي* – "ринок", *carte* – *كارت* – "плата", "(реєстраційний) формуляр", *place* – *بلاصة* – "місце", *code-barre* – *كود بار* – "штрих-код", *business* – *بزنس* – – "бізнес"

Франція славиться своєю кулінарною майстерністю, тому немає нічого дивного в тому, що протягом багатьох років правління Франції населення країн Магрибу увібрало в свою лексику низку французьких кулінарних термінів, які й нині залишаються, очевидно, запозиченими та широко використовуваними [MacVeigh 2008, 272]. Галліцизми в арабських діалектах Магрибу у сфері кулінарії – це дуже значний та багатоплановий шар лексики. Цю групу можна поділити на дві

тематичні підгрупи: запозичені з французької назви та якості продуктів, а також назви кухонних приладь.

До галліцизмів, що позначають назви та якості продуктів, можна віднести такі: *fromage* – *فرماج* ([formāj]) – "сир", *croissant* – *كرواسان* – "круасан", *surgelй* – *سيرجولي* ([sīrjōlī]) – "швидкозаморожені продукти", *frites* – *فريت* – "картопля фрі", *sardine* – *سردين* – "сардина", *chou-fleur* – *شي فلور* – "цвітна капуста", *thon* – *طون* – "тунець", *yaourt* – *يوكورت* ([yōgōrt]) – "йогурт", *confiture* – *كفيتير* ([kofītīr]) – "конфітюр", *glace* – *كلاس* ([glās]) – "морозиво", *moutarde* – *موطارد* – "гірчиця", *sucette* – *سوسيطة* – "льодяник на паличці", *farine* – *فرينة* – "випічка", *dessert* – *ديسار* – "десерт", *(la) sause* – *لا سوس* ([lā-sōs]) – "соус", *crevette* – *كريفيت* – "креветка", *vin* – *فان* ([vān]) – "вино".

Оскільки Франція відома своїми винами у всьому світі, то до лексики арабських діалектів Магрибу увійшло багато слів-означень до слова "вино": *vin blanc* – *فان بلان* – "біле вино", *pйtillant* – *بيتيا* ([bītiyā]) – "ігристий", *rouge* – *روج* – "червоний", *rosй* – *روزي* – "рожевий".

До іншої підгрупи, тобто до галліцизмів, що позначають предмети кухонного начиння, можна віднести: *serviette* – *سربيتة* ([serbīta]) – "серветка", "рушник", *tasse* – *طاسة* – "чашка", *cendrier* – *صوندريي* – "попільничка", *fourchette* – *فورشيطة* – "виделка", *nappe* – *ناب* ([nāp]) – "скатертина", *napperon* – *نابرو* ([nāprō]) – "невелика скатертина", "серветка", *fourneau* – *فرنو* ([fornō]) – "піч", *frigidaire* – *فريجيدار* – "холодильник".

Отже, адаптуючись та асимілюючись відповідно до законів фонетики, граматики та словотвору арабської мови, до лексики арабських діалектів Магрибу увійшла численна кількість галліцизмів, які можна розділити на дев'ять основних тематичних груп: зі сфери пошти та телекомунікацій, науки та технологій, механіки та транспорту, медицини, група запозичень-назв установ чи служб, назв професій, з галузі моди та дизайну, фінансів, а також лексика, пов'язана з кулінарією.

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що країни Магрибу зазнали сильного впливу колоніальної політики Франції, що відобразилося на розвитку магрибської групи арабських діалектів, які значно збагатили свій словниковий склад завдяки мовним контактам з представниками держави-колонізатора.

Найбільш численними тематичними групами галліцизмів у арабських діалектах Магрибу залишаються групи запозичень, що використовуються у сферах науки, техніки, механіки та кулінарії.

Це свідчить про сприйняття французької мови жителями Магрибу як мови важливої для досягнення певних соціальних та професійних висот, а також простої для комунікації та широковживаної у щоденному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Большой энциклопедический словарь* / Гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.; СПб., 2000. – Електронний ресурс: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/185730 #sel= (у статті – БЭС).

2. *Azouzi A.* Le franзais au Maghreb: statut ambivalent d'une langue // Synergies Europe. – 2008. – № 3. – P. 37-50.

3. *Ben Amor T.* La terminologie dans le discours oral informel: Le cas de la mйcanique auto // La terminologie, entre traduction et bilinguisme. – 2004. – P. 14-25.

4. *Bianchini L.* L'usage du franзais au Maghreb [Електронний ресурс] / L. Bianchini // Constellations francophones, Publiafarum, 2007. – № 7. – Режим доступу: http://www.publifarum.farum.it/ezine_articles.php?art_id=77.

5. *Chetouani L.* Langues du pouvoir et pouvoirs de la parole dans les pays maghrйbins // Mots. – 1997. – № 52. – P. 74-92.

6. *Daher C. M.* Diversitйs culturelles et problйmatiques linguistiques dans l'apprentissage de franзais. Les intйrfйrences de langue entre l'arabe et le franзais. – Algйrie: L'Universitй Ferhat Abbas-Sйtif, 2005. – 117 p.

7. *Grandguillaume G.* Les Langues au Maghreb: des corps en peine de voix // Esprit, Immobilismes au Maghreb. – № 10. – Algйrie: Institut d'Etudes Politiques de Lyon, 2004. – P. 92–102.

8. *MacVeigh J.* International Cuisine. – Cengage Learning, 2008. – 532p.

9. *Marley D.* Language attitudes in Morocco following recent changes in language policy // Language Policy, Vol. 3. – 2004. – №1. – P. 25-46.

10. *Queffйlec A.* Le Franзais en Algйrie. Lexique et dynamique des langues (Champs linguistiques. Recueils). – Bruxelles: De Boeck/Duculot, 2002. – 590 p.

11. *Stora B.* Les mйmoires de la guerre d'indйpendance algйrienne, le franchissement d'un seuil. – Paris: La Tribune, 2000. – 189 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

Ben Abdelkader R., Ayed A., Naouar A. Peace Corps English-Tunisian Arabic Dictionary. Peace Corps, Washington, D.C. – 1977. – 575 p.

Caubet D. Mйtissages linguistiques ici (en France) et la-bas (au Maghreb) // Ville-Ecole Intйgration Enjeux. – 2002. – № 130. – P. 117–132.

Guide de conversation Arabe marocain. Lonely Planet. – 2012. – 240 p. (у статті – GCAM).
Learning Moroccan Arabic (Textbook). Peace Corps training. – 2009. – 217 p.
Tapiiro N. Manuel d'Arabe Algйrien Moderne. Klincksieck. – 2002. – 214 p.

Стаття надійшла до редакції 20.04.13

Ружановская М.В., магистрант
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОСНОВНЫЕ ТЕМАТИЧЕСКИЕ ГРУППЫ ГАЛЛІЦИЗМОВ В АРАБСКИХ ДИАЛЕКТАХ МАГРИБА

В данной статье рассматриваются французские заимствования в диалектах арабского языка стран Магриба (Марокко, Алжир, Тунис). Выделяются основные тематические группы, по которым можно установить факты влияния французского языка на арабские диалекты на лексическом уровне.

Ключевые слова: *галлицизм, лексические заимствования, тематическая группа, арабские диалекты, Магриб.*

Ruzhanovska M.V, postgraduate student
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

MAJOR THEMATIC GROUPS OF GALLICISMS IN THE ARABIC LANGUAGE DIALECTS OF MAGHREB

This article analyzes the French loanwords in Arabic language dialects of Maghreb countries (Morocco, Algeria and Tunisia) and outlines the major thematic groups which determine the facts of the influence of the French language on dialectal Arabic language at the lexical level.

Key words: *gallicism, lexical borrowing, thematic group, Arabic language dialect, Maghreb.*

УДК 811.14’06

Савенко А.О., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПАРТИЦІПІАЛЬНІ ЗВОРОТИ У СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

У статті на матеріалі ранньої творчості Й.Сефериса подано аналіз особливостей використання поетом функціонально-

семантичної категорії персональності для конструювання образу деперсоніфікованого ліричного героя.

Ключові слова: *персональність, деперсоналізація, інтертекстуальність, модернізм.*

Особливості поетики Й. Сефериса стали предметом розвідок таких відомих неоелліністів, як Маріо Вітті, Едмунд Кілі, Насос Вагенаса, Родерік Бітона, Ірина Ковальова, що дозволяє виділити сеферисознавство в окремий напрямок неоеллістичних студій. Проте аналіз творчої системи цього поета як відображення структури його мовної особистості, особливостей його ідіостилю з послідовним використанням методології лінгвокультурологічних досліджень представлено спорадично, що визначає **актуальність** представленого нами дослідження.

Мета роботи – охарактеризувати функціонування партиціпіальних конструкцій як частини механізму персонального дейксису в ранній творчості Й. Сефериса та його вплив на конструювання ідентичності персонажів як проекцій сучасної поетові людини.

Загальною **проблемою** нашої роботи є визначення можливості застосування інструментарію функціонально-категорійної граматики для аналізу художніх текстів.

У своєму попередньому дослідженні ми зупинилися на специфіці поєднання Й. Сеферисом лексичних та формально-граматичних засобів для конструювання механізму деперсоніфікації в межах мітологічного хронотопу (в збірці "Мітісторема" поезія №3 (Орест/ Агамемнон) та № 16 (Орест/Пелопс/≈Агамемнон)) [Савенко 2012]. В основі такої техніки лежить семантична непрозорість, що за допомогою граматичних засобів створює ситуацію контекстуальної амбівалентності, наприклад, неоднозначності в трактуванні особи діяча, злиття в одній особі діяча та спостерігача тощо. Він полягає у використанні граматичних типів та синтаксичних конструкцій у такий спосіб, що релятивність граматичного значення особи витісняє чи ускладнює референцію до фізичної особи. Візьмемо на себе сміливість стверджувати, що поет експериментує з можливостями мови виражати в нашому випадку категорію персональності та з’ясовує, до якої межі можливе її розмивання, яке б символізувало десубстантивацію ідентичності сучасної людини. У цьому контексті не можна не погодитися з Ю. Лотманом, який пише: "У мовній системі сама можливість

передавати інформацію спирається на ототожнення мовця та слухача… Якщо правила мови не є темою повідомлення, предметом розмови, то самий мовленнєвий акт нічого не додає до наших уявлень про ці правила. Між тим художня інформація є у низці випадків інформацією про структуру, про правила побудови…" [Лекции по структуральной поэтике, 1996: 200]. Відтак для структури поетичного тексту характерна семантична та функціональна надлишковість елементів, яка мотивує те, що "семантичне навантаження отримують елементи, яким у звичній мовній структурі вона не є властивою" [Лекции по структуральной поэтике, 1996: 87]. Власне така надлишковість є базовою категорією поетичної функції мови, оскільки вивільняє мовлення від детермінованості світом референтів і відтак інтенційно скеровує його на саме себе. Комунікативна інтенція поета специфікує ідеальний образ комуніканта-адресата, яким є сама мова.

Зокрема, у поезії Й. Сефериса знаходимо цікаві експерименти з партиціпіальними конструкціями, на що звернув увагу М. Вітті, вважаючи, що в безіменній поезії №8 збірки "Мітісторема" саме дієприслівниковим/дієприкметниковим зворотам поет "довірив вирішальну з погляду семантики роль" [Vitti: 90], оскільки "синтаксис (вірша) створює функціональну оману, непомітно змушуючи читача змінити кут зору та прийняти (нав'язувану) звукову ієрархію (що інакше виділяє головні та вторинні елементи – А.О. Савенко), не залишаючи йому можливості приділяти належну увагу підрядним реченням, які розпочинаються з дієприкметників (στριμωγμένες, τριμμένες, δεμένες)". Іншими словами, фрагментація тексту вірша на чотири частини, використання еліптичних ускладнених речень, в яких опущено головне, що виступає основним виразником персональної семантики, має на меті "заплутати" читача і примусити його відповідати на питання, сформульовані дослідником: – Чи йдеться про одні й ті самі душі? У вірші душі названо "нашими", що ставить проблеми визначення характеру колективного Ми, наприклад, чи включено в нього поета, чи може асоціювати себе з ними читач? Якщо йдеться про різні душі, вважає М. Вітті, то з якими з них ототожнює себе поет? Навіть виходячи з певних свідчень біографічного характеру, остаточне визначення є неможливим, адже основною тенденцією тексту є а) фрагментація, розподіл душ на підставі представлення їх як таких, що

перебувають у дії (активні партиціпіальні конструкції) та таких, що є перебувають у певному стані / або є об'єктом дії (пасивні партиціпіальні конструкції), та 2) з їхньою подальшою гомогенізацією, яка за принципом a contrario нівелює будь-які відмінні риси. Наші душі, що подорожують, шепочуть, затираються до дір платівками фонографа, тим не менше, не можуть зберігати своєрідність та відмінність; їхньою основною рисою стає не певна сутність, але функція, яку вони механічно виконують у світі, не потребуючи при цьому ані тілесності, ані в загальному плані зв'язку з людиною, ані з певним місцем:

κολυμπώντας στα νερά τούτης της θάλασσας/ κι εκείνης της θάλασσας,/χωρίς αφή/ χωρίς ανθρώπους/ μέσα σε μια πατρίδα που δεν είναι πια δική μας/ ούτε δική σας. [Σεφέρης 1992: 52]

...у водах плаваючи моря цього/ і того моря,/ без відчуття, без дотику,/ без людей навколо,/ у батьківщині, що більше не належить вже ні нам,/ ні вам. [Сеферис 2013: 37]

В аналізованому уривку душам як агентам дії чи стану в перших трьох частинах протистоїть колективний персонаж (перша особа множини), виражений не займенниковою атрибуцією, а дієслівними формами, однією, що виражає семантику досвідного знання (тому вжито імперфект), та іншою, що виражає семантику хаотичного через відсутність необхідних умов руху, темпорально пов'язаного з моментом мовлення. Відтак персональний вимір тексту набуває виразу у плоті і крові. Цей хаотичний, позбавлений мети рух споріднює осіб із плоті з останньої частини вірша з "нашими душами" попередніх частин, але й демонструє їхню нескінчену відчуженість, що дає підстави М. Вітті стверджувати, що "ця людина… немає нічого спільного з душами попередніх рядків"[Vitti: 88]. Міжрядкові інтервали підкреслюють провалля між тілами та душами. Особливим драматизмом наповнює таку несумісність питання, з якого починається кожна з перших трьох частин і яке, за влучним спостереженням М. Вітті, спочатку не може бути приписане жодній особі, яке з'являється з порожнечі: "Що ж прагнуть душі наші віднайти у мандрах (?)", оскільки цим мовцем є тіла четвертої частини, які безцільно повторюватимуть своє запитання, ніколи не чуючи на нього відповідь.

Схожу ситуацію знаходимо у вірші №22, де поет експериментує з незалежним предикативним використанням дієприслівників.

...γιατί γνωρίσαμε τόσο πολύ τούτη τη μοίρα μας

στριφογυρίζοντας μέσα σε σπασμένες πέτρες, τρεις ή έξι χιλιάδες χρόνια
ψάχνοντας σε οικοδομές γκρεμισμένες που θά ηταν ίσως το δικό μας σπίτι
προσπαθώντας να θυμηθούμε χρονολογίες και ηρωικές πράξεις·
θα μπορέσουμε;

γιατί δεθήκαμε και σκορπιστήκαμε
και παλέψαμε με δυσκολίες ανύπαρχτες όπως λέγαν,
χαμένοι, ξαναβρίσκοντας ένα δρόμο γεμάτο τυφλά συντάγματα,
βουλιάζοντας μέσα σε βάλτους και μέσα στη λίμνη του Μαραθώνα,
θα μπορέσουμε να πεθάνουμε κανονικά; [Σεφέρης 1992: 69]

З позицій нормативного синтаксису перед нами низка зворотів, що уточнюють обставинний характер предиката; у такому вигляді вони синтаксично залежні та функціонально несамостійні. Однак у межах строфи, що дозволяє візуально розділяти текстуальні елементи, надаючи їм ситуативної самостійності, така "жорстка" залежність дієприслівникових зворотів може бути поставлена під сумнів. Нанизування зворотів, які ще й можуть самі керувати підрядними реченнями, створює ефект, подібний до ефекту примноження ідентичностей "душ" з попереднього прикладу, тобто колективне "Ми", яке "добре вже пізнало оцю нашу долю" (γνωρίσαμε τόσο πολύ τούτη τη μοίρα μας), розпадається на фрагменти і констатує свій розпад у риторичному питанні в завершенні кожної строфи: "Чи нам під силу нести це?.. чи вдасться нам померти смертю звичною, померти, як усім?" (…θα μπορέσουμε να πεθάνουμε κανονικά;). Розпад підкріплюється ще й прикладкою "пропащі" (χαμένοι) в другій строфі, оскільки, якщо розглядати її як випадок конверсії, тобто як різновид субстантивації, таке використання зовсім нівелює семантику "особи", залишаючи лише загальне значення "людська істота", і саме ця деперсоналізована людська істота стає центром керування наступними дієприслівниковими зворотами. Про схожу рису деперсоніфікації в поетичному тексті говорить О. Ревзіна в контексті дослідження функцій дієприслівників у поетичному тексті М. Цвєтаєвої: "Інша група прикладів демонструє випадок, коли суб'єкт дієприслівникового звороту з трьома крапками експліцитно не названо. Він може збігатися з ліричним героєм вірша, підтвердження чому надає найближчий контекст… Однозначна вказівка на суб'єкт дієприслівникових зворотів у вірші відсутня. Можна припустити, що ним є сам поет, бог, кожна людина загалом" [Ревзина: 229]. Відтак фрагментація 1-ої особи

множини у Й. Сефериса разом з тим дозволяє розширити межі охоплення ним осіб і поза безпосередньою ситуацією тексту, тобто включає в себе і читача поезії.

Найбільшого вираження експеримент із "абсолютизації" синтаксичної ролі дієприслівника як предиката здобуває в поезії "Слово про літо" зі збірки "Плани на літо".

... Περπατήσαμε μαζί μοιραστήκαμε το ψωμί και τον ύπνο/ δοκιμάσαμε την ίδια πίκρα του αποχωρισμού.../ βρήκαμε τις γυναίκες μας να περιμένουν/ μας γνώρισαν δύσκολα, κανείς δε μας γνωρίζει./ Κι οι σύντροφοι φόρεσαν τ' αγάλματα φόρεσαν... κι οι σύντροφοι σκοτώσανε τα πρόσωπά τους· / δεν τα καταλαβαίνω./ Μένει ακόμα η κίτρινη έρημο το καλοκαίρι/ κύματα της άμμου φεύγοντας ως τον τελευταίο κύκλο/ ένας ρυθμός τυμπάνου αλύπητος ατέλειωτος/ μάτια φλογισμένα βουλιάζοντας μέσα στον ήλιο/ χέρια με φερσίματα πουλιών χαράζοντας τον ουρανό/ χαιρετώντας στίχους νεκρών σε στάση προσοχής/ χαμένα σ' ένα σημείο που δεν τ' ορίζω και με κυβερνά/ τα χέρια σου γγίζοντας το ελεύθερο κύμα.[Σεφέρης 1992: 138-139]

Ми разом йшли, ділились сном і хлібом,/ відчули однакову гіркоту розлуки.../ побачили своїх жінок, що все чекали нас,/ вони нас ледь впізнали, нас більше вже ніхто не впізнає./ Супутці статуями вбралися.../ супутці розбили на друзки свої обличчя; не розумію їх./ Лишається ще й досі жовтава пустка літа,/ хвилі піску, що котяться до виднокола,/ биття ритмічне барабана, безжальне й нескінченне,/ сяйливі очі, що в глибу сонця тонуть,/ руки з манерами птахів, що креслять небо,/ вітаючи шерег мерців стійкою "струнко",/ загублені в чужих краях, які безсилий я означити,/ але вони всевладні наді мною./ Твої долоні занурюються в хвилю, не скуту вже нічим.[Сеферис 2013: 97]

У завершальному фрагменті вірша ми спостерігаємо градаційний перехід від цілісного визначення персональності (1 особа множини) до фрагментованого, недостатнього. Поет с веде мову про колективного персонажа "Ми", після введення позиції "Іншого", який має ідентифікувати особу мовця (жінки) і якому врешті це не вдається зробити, колективний персонаж сам трансформується в "Іншого" (супутці), від якого явним чином поет дистанціюється, використовуючи констатив "Не розумію їх", причому вказуючи, що не розуміє не сам факт існування "іншого", але спосіб, у який він являє себе (букв. "не розумію

їхні обличчя" (тобто маски)). Однак після цього відмежування сцена перетворюється на пейзажний фон, на якому по черзі з'являються картини та фрагменти тіл, і в останньому колі – руки, що спершу можна асоціювати з відбитими руками статуй (пор. поезію №3 зі збірки "Мітісторема"), але в останньому рядку вони набувають "власника" – 2 особу однини, "Тебе", ідентифікація якого можлива лише за умови варіативного прочитання. Це може бути сам поет, його внутрішнє Я, близький поетові адресат та сам читач, а занурення рук у "вільну хвилю" спокушає побачити в цьому натяк на можливість "оживлення" статуй, можливість відновлення внутрішньої гармонії сучасною людиною на фоні вічної природи, що має властивість олюднювати.

У **подальших дослідженнях** видається перспективним розглянути дію механізмів деперсоніфікації на матеріалі всього поетичного доробку Й. Сефериса, їхній інтерпретативний потенціал, порівняти поетичний матеріал з використанням технік деперсоніфікації в романі "Шість ночей на Акрополі".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лекции по структуральной поэтике // Ю. М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа. – М., 1994. – С. 11–246.

2. *Ревзина О. Г.* Из лингвистической поэтики (деепричастия в поэтическом языке М. Цветаевой)// Проблемы структурной лингвистики. 1981/ Отв. ред. В. П. Григорьев. – М.: Наука, 1983. – С. 220–233.

3. *Савенко А.О.* Орест розвтілений: нотатки до інтерпретації образу в збірці "Міт-історія" Й. Сефериса// Мовні й концептуальні картини світу. –К.: Видавничій дім Д. Бураго, 2012. – Вип.39. – С.251-258.

4. *Vitti, Mario* Φθορά και λόγος: εισαγωγή στην ποίηση του Γιώργου Σεφέρη. – Αθ.: Εστία, 1994. – 287σ.

Ілюстративний матеріал

1. *Сеферис Й.* Вибране. – К.: ТОВ "Журнал Всесвіт", 2013. – 399 с.
2. Σεφέρης, Γιώργιος Ποιήματα. – Αθ.: Ίκαρος, 1992. – 373 σ.

Стаття надійшла до редакції 14.04.13

Савенко А.А., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПАРТИЦИПИАЛЬНЫЕ ОБОРОТЫ В СТРУКТУРЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

В статье на материале раннего творчества Й.Сефериса представлен анализ своеобразности использования поэтом

функционально-семантической категории "персональность" для конструирования образа деперсонифицированного лирического героя.
Ключевые слова: *персональность, деперсонализация, интертекстуальность, модернизм.*

Savenko A. A., Cand. of Philol. Sc., Associate Professor,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

PARTICIPLE CLAUSES IN THE STRUCTURE OF LITERARY TEXT

This article gives an interpretation of the usage by the G.Seferis the functional-semantic category "personality" as a mechanism for the construction of the depersonalized image of heroes in his early works.
Key words: *personality, depersonalization, intertextuality, modernism.*

УДК: 81`255:111.161.2

Саволоцька А.А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АВТОРСЬКА МІФОЛОГІЧНА КАРТИНА СВІТУ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ ТВОРІВ ЧІНГІЗА АЙТМАТОВА ТА ОРХАНА ПАМУКА)

Наукову розвідку присвячено АМКС та особливостям її відтворення в українському та англійському перекладах на прикладі повісті Чінгіза Айтматова "Рябий собака, що біжить краєм моря" (переклад Дж.Ріордана) та роману Орхана Памука "Музей Невинності" (переклад О.Б. Кульчинського та Г.В. Рог).
Ключові слова: *міфопоетична свідомість, інтертекстуальні елементи, адекватний переклад.*

Поєднання міфу, фольклору та міфічних алюзій, які можна інтерпретувати як складові елементи інтертекстуальності, становить неабиякий інтерес для філологічних досліджень. Такі розвідки є особливо актуальними, коли описують типологічну єдність перекладену мовою, культурні реалії якої суттєво відрізняються від мови оригіналу. Як зазначає Анатолій Нямцу, "з одного боку – культурні реалії допомагають глибше осмислити універсальні морально-психологічні проблеми загальнокультурних

зразків; з іншого – позачасові у нашому розумінні колізії міфологічних схем, накладені на конкретний національно-історичний матеріал"[Нямцу 2003, 17].

У нашій розвідці, присвяченій особливостям перекладу повісті Чінгіза Айтматова "Рябий собака, що біжить краєм моря" та роману Орхана Памука "Музей Невинності", ми зробили спробу декодувати авторську міфологічну картину світу (АМКС) обох авторів з огляду на функціонування в текстах складових інтертекстуальних елементів.

З огляду на те, що переклад все частіше розглядається як форма міжкультурної комунікації, необхідність у дослідженнях і порівняннях культурологічного матеріалу зростає. ***Актуальність*** обраної теми зумовлена складністю розуміння та відтворення авторської міфологічної картини світу як специфічної перекладацької категорії з огляду на її культурну співвіднесеність з оригіналом.

Сучасне перекладознавство реалізує ідею постійного взаємозв'язку мови, авторської особистості та культури. Власне саме взаємодія мови і культури орієнтує дослідників на оперування такими поняттями як картина світу, мовна картина світу, художня картина світу, ціннісна картина світу. З огляду на різноманітність складових аспектів мовної картини світу, ми виділяємо окремо авторську міфологічну картину світу. АМКС – система неповторних культурних символів, які несуть унікальне міфологічне навантаження, що реалізується крізь призму авторського світосприйняття.

У повісті Айтматова "Рябий собака, що біжить краєм моря" міфопоетичне осмислення дійсності автором набуває особливої якості, воно трансформується у власну АМКС, яка представлена:

- символічним письмом;
- міфологізмом гендерної ознаки;
- міфологічними елементами та паралелями до них (алюзії та візії);
- інтертекстуальністю.

Можна зробити висновок, що міфологічний колорит повісті втілює міфологічний фактор, закладений автором підсвідомо.

У романі "Музей Невинності" міфопоетична свідомість реалізується за допомогою творчої активності Памука, який на відміну від Айтматова, умисно міфологізує роман. Роман Орхана Памука побудований на постійній опозиції Схід – Захід, яка через

своє смислове багатство та культурологічну невичерпність стає домінантною рисою АМКС і представлена:

- інтертекстуальністю;
- образно-філософськими ідеями;
- інтелектуалізмом художнього мислення;
- множинністю інтерпретацій образів-символів.

Відмінність форм реалізації АМКС Айтматова та Памука пояснюється відмінностями міфологічно-фольклорного мислення дискантних культур та історико-генетичними розбіжностями міфологічних систем киргизького та турецького (тюркських) народів. З огляду на те, що в нашій розвідці ми аналізуємо особливості перекладу міфологічно й культурологічно забарвленого тексту англійською мовою, відсутність аналогів міфологічних реалій в англійській мові вимагає адекватних перекладацьких рішень. Варто зазначити, що міфологічний колорит інтелектуалізує твір, тим самим наповнюючи його великою кількістю культурологічних реалій, які є невід'ємною частиною АМКС [Саволоцька 2012, 87].

Фактично ми досліджуємо інтертекстуальність – домінантну рису АМКС обох авторів, які є частинами різних літературно-культурних традицій. Наведемо декілька прикладів:

Чінгіз Айтматов "Рябий собака, що біжить краєм моря" у перекладі на англійську Дж.Ріордана:

1) Ведь в самом начале – в изначале начал – земли в природе не было, ни пылиночки даже. Кругом простиралась вода, только вода… А ***утка Лувр***, да-да, та самая обыкновенная кряква-широконосая, что по сей день проноситься в стаях над нашими головами, летала в ту пору над миром одна-одинешенька, и негде ей было снести яйцо… И тогда утка Лувр села на воду, надергала перьев из своей груди и свила гнездо. Вот с того-то гнезда плавучего и начала земля образовываться [8].

After all, right at the start, at the very beginning of time, there was no earth at all, not even a tiny speck of dust. Water stretched as far as the eye could see, nothing but water… Meanwhile ***the Loover Duck*** – yes, indeed, the very same, the common quacking, duck-billed bird who even today flies above our heads in flocks – used to fly all alone above the world in those far off times. And there was nowhere for her lay her egg… Then she settled upon the waves, plucked feathers from her breast

and wove a nest. And it was from floating nest thatthe earth began to take shape [Aitmatov 1989, 229-230].

Використання елементів нівхської міфологічної традиції дозволяє автору протиставляти сучасному розумінню цивілізації маркери-символи та інтертекстуальні зв'язки, які власне і створюють АМКС. У даному прикладі простежується не тільки емоційно-символічне навантаження архетипу Жінки-матері, яке реалізується у маркері "качка Лувр", а й міфологізм його ґендерної ознаки.

Парадоксально, але в міфології тюркських народів панує патріархальна традиція, яка нібито мінімізує важливість міфологеми материнського жіночого начала. Натомість у центрі АМКС – жіночі архетипні символи: 1) Качка Лувр, 2) Риба-жінка, 3) Собака, 4) Вода (ріка, море), 5) Земля.

У прикладі ***утка Лувр*** було перекладено як ***the Loover Duck***. Ми пропонуємо інший варіант перекладу: ***Louvre*** ['luːvr(ə)] з метою збереження подібності звучання перекладу до оригіналу.

2) Казалось, что нечто невообразимо чудовищное, какая-то иная сущность, неземная, дышащая промозглой влажностью, поглотила весь белый свет – ***и Землю, и Небо, и Море*** … [8].

It seemed that some incredible monster, some alien, unearthly being, breathing dank vapours, had swallowed the whole world, lock, stock and barrel– ***earth, sky and sea*** [Aitmatov 1989, 272].

Своєрідний розподіл міфологічного простору повісті на Землю, Небо та Море символізує триєдність стихій та уособлює їх сакральну семантику. Так, небо, на думку Мискіної М.С., є сакральним началом, яке здатне на спасіння та відплату (помсту) [Мискина 2003, 10].

Варто зазначити, що в перекладі є деякі неточності, а саме: маркери-символи ***Земля, Небо, Море*** пишуться з маленької літери, що призводить до втрати важливості значення. Написання з великої літери прецедентних міфологічно забарвлених імен є нормою для притч, тому ***earth, sky and sea*** у перекладі означають, відповідно, звичайну землю, небо та море, які не несуть жодного символічного навантаження.

Орхан Памук "Музей Невинності" у перекладі англійською М.Фріллі та у перекладі українською О.Б. Кульчинського та Г.В. Рог

1) After all, ***a woman*** who doesn't love ***cats*** is never going to make a man happy[7, 146].

Kedi sevmeyen ***bir kadın*** zaten erkeğini mutlu edemez [Pamuk 2008, 251].

Жінка, яка не любить ***котів***, і поготів не зробить чоловіка щасливим [Памук 2009, 281].

Доволі цікавим символом у цьому реченні є ***кіт***, трактування якого пов'язане з мусульманськими напівапокрифічними джерелами, що стверджують, що в пророка Мухаммеда була кішка Муєцца. Він любив її настільки, що ніколи не будив під час сну і навіть використовував воду, яку пила кішка, для омовіння перед молитвою. Кішка не раз рятувала йому життя. За це він торкнувся її лоба й залишив чотири легенькі лінії, які символізують благословення. За легендою, одна жінка заморила кішку голодом, за що потрапила в пекло [9]. Таким чином, у цьому прикладі ми знаходимо комплексну релігійну алюзію.

Незрозумілою та вмотивованою з точки зору перекладу видається зміна числа іменника як в англійському, так і в українському перекладах. В оригіналі йдеться про ***kedi***, а не ***kediler*** (одна кішка – втілення усіх тварин, тобто здатність людини любити тварин). Це своєрідний ***алегоричний натяк*** на Сібель – наречену головного героя, яка на відміну від Фюсюн не мала особливих прихильностей до тварин.

2) "I dreamt I was in ***a field of sunflowers***," said Fьsun. "And the sunflowers were swaying strangely in the breeze. For some reason they scared me. I wanted to scream, but I couldn't" [7, 68].

"Rьyamda ***bir ayçiçeği tarlasındaydım***," dedi Fьsun. "Ve aуzizekleri hafif rьzgвrda tuhaf bir єekilde dalgalanıyordu. Nedense зok korkutucuydu, bağırmak istedim, ama bağıramadım" [Pamuk 2008, 112].

"Я побувала уві сні на ***соняшниковому полі***, − промовила Фюсун. І соняшники дуже дивно хвилювалися на кволому вітрі. Це чомусь жахало, я хотіла закричати, але не змогла" [Памук 2009, 125].

За давньогрецькою легендою, саме в соняшник перетворилась Клітія – донька царя Вавилона, яку заради іншої покинув бог-сонце Аполлон. Любовний трикутник між Фюсун, Сібель та Кемалем є ***алюзійною антиципацією***, оскільки автор за допомогою цього образу натякає читачеві на майбутній розвиток подій: Клітія за легендою помирає від ревнощів. У цьому випадку це авторська ***антиципація***, адже Фюсунврешті померла, морально розчавлена своїми почуттями.

Проаналізувавши наведені нами приклади, ми можемо зробити висновок, що автори створюють власні АМКС, чим і пояснюється переважання слів-символів, інтертекстуальних елементів та

особливих прийомів символічного письма. Для того, щоб адекватно перекласти доволі складний культурологічно насичений матеріал, необхідно абстрагуватися від ідеї банального декодування інтертекстуальних елементів як однієї із домінантних ознак АМКС, поринути в значеннєвий контекст "міфонарації" твору. Саме міфологізм тексту, як авторський, так і залучений автором із національної міфологічної картини світу, відчиняє двері до істинного розуміння тексту, а в подальшому і до адекватного перекладу іншомовного та іншокультурного твору.

За допомогою комплексного зіставного аналізу культурно маркованої лексики та інтертекстуальних елементів як засобів реалізації культурологічного наповнення різних мовних картин світу, ми прийшли до висновку, що АМКС Орхана Памука та Чінгіза Айтманова складаються із таких структурних елементів, які відповідно до контексту будуть виступати в ролі специфічних культурних особливостей етнолігвокультур:

1. Міфологічний колорит
2. Міфологічні реалії
3. Міфологічні концепти

Незважаючи на те, що кожен автор створює власні закони символічного, міфологічно забарвленого, інтертекстуального письма, структурні елементи АМКС будуть представлені вищезгаданими позиціями. Розуміння авторської міфологічної картини світу є ключем до правильного тлумачення твору в цілому, а отже, й адекватного відтворення в перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Мискина М.С.* Фольклорно-мифологические мотивы в прозе Чингиза Айтматова, Автореферат Томский государственный университет, Томск. – 2003, с.10.

2. *Нямцу А.*Основы теории традиционных сюжетов. – Черновцы: Рута, 2003. – с.17.

3. *Памук О.*Музей Невинності: Роман / Пер. З тур. О.Б.Кульчинський та Г.В.Рог. – Харків: Фоліо, 2009. с. 281].

4. *Саволоцька А.А.* Особливості відтворення міфологічного колориту драми-феєрії Лесі Українки "Лісова Пісня" (на матеріалі перекладу Персівала Канді). – К.: ВПЦ "Київський Університет", 2012. – с.87. Джерело доступу онлайн: http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_42_2/081_088.pdf

5. *Aitmatov Chingiz* "Mother Earth and Other Stories" Trans. J. Riordan London: Faber and Faber, 1989, p.229-230.
6. *Pamuk O.*Masumiyet Mьzesi. – Istanbul: IletiєimYayinlari, 2008. – S.598. Джерела інтернет-доступу:
7. http://www.processtext.com/abclit.html, p.68.
8. http://lib.ru/PROZA/AJTMATOW/pegij.txt.
9.http://www.pravda.ru/faith/religions

Стаття надійшла до редакції 29.04.13

Саволоцька А.А., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

АВТОРСКАЯ МИФИЛОГИЧЕСКАЯ КАРТИНА МИРА КАК ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ ПРОБЛЕМА (НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДОВ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА И ОРХАНА ПАМУКА

Научное исследование посвящено авторской мифологической картине мира и особенностям ее воспроизведения в украинском и английском переводах на примере повести Чингиза Айтматова "Пегий пес бегущий краем моря" (перевод Дж.Риордана) и романа Орхана Памука "Музей Невинности" (перевод О.Б. Кульчинского и А.В.Рог)

Ключевые слова: *мифопоетическое сознание, интертекстуальные элементы, адекватный перевод.*

Savolotska A.A., stud.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

ON THE ISSUE OF AUTHOR MYTHOLOGICAL EARTH PICTURE (AMEP) AS TRANSLATION ISSUE (ON THE MATERIAL OF ENGLISH TRANSLATIONS OF CHINGIZ AITMATOV`S AND ORHAN PAMUK`S WRITINGS)

The study is dedicated to the AMEP and peculiarities of its Ukrainian and English translations on the basis of Chingiz Aitmatov`s tale "Spotted dog running at the edge of the sea" (translated by J.Riordan) and Orhan Pamuk`s novel "Museum of Innocence" (translated by O.Kylchinskiy and A. Rog)

Keywords: *AMEP, mythological consciousness, intertextual elements, adequate translation*

УДК 81’255.4=111

Самусь Ю.І., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

У ПОШУКАХ НОВИХ СВІТІВ:ВІДТВОРЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ АВТОРА В ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглянуто принципи і особливості перекладу поезії, проаналізовано 29-й сонет В. Шекспіра в перекладі українською мовою Д. Паламарчука й сучасною англійською мовою Дж. Сантаяни.

Ключові слова*: поезія, сонет, переклад, Д. Паламарчук, В. Шекспір.*

Хоча в художній традиції поезія значно давніша від прози, людство потроху забуває часи Демосфена й Лісія, коли політичні промови й судові виступи віршувалися. Поезія додає щось дуже важливе й усім потрібне, коли нею тлумачать прозу. І навпаки, поезія щось надзвичайно істотне втрачає, коли її викласти прозою.

Чи є сенс перекладати поезію поезією? Цинічні скептики захитають головами і впевнено скажуть, що поезія не несе ніякої життєво важливої інформації, яку можна знайти, наприклад, на попереджувальній табличці "Обережно, висока напруга!" або ж у згаданих порадах із бджільництва. Власне, читати перекладну поезію – це ніби споглядати зворотній бік гобелену, як висловлювався Сервантес. Навіщо ж перекладати? Відповідь проста: поезія у перекладі розширює межі сприйняття й відкриває нові світи в мові. Переклад оживляє словник, який мертвіє від кліше та прісної повсякденності вираження. Консервативність, узвичаєність мови – цілком необхідна передумова її функціонування як зв’язківця між людьми, але для функції відкриття нових світів цього замало, тому мова змінюється разом із поступом людського пізнання. У кожній мові помітна, з одного боку, тенденція до спрощення і систематизації лексики, граматики, навіть стилів, а з іншого – до зламування й перегляду норм, до нарощення та зсуву значень, до лексичних і семантичних запозичень, які навіть витісняють з мови властиві їй елементи. Переклад знімає плісняву узуального штампу новими римами, вільнішими або жорсткішими за ті, до яких ми звикли. Він живить мову новими звуками, образами, сенсами та запахами.

Чи з’явилася б в українській літературі вишукана сонетна форма, якби сонет з XIII-го сторіччя не перекочував через всю історію

європейської літератури з Італії (Ф. да Барберіні, А. да Темпо, Дж. Бруно, Дж. Маріно, Т. Тассо, Д. Аліг'єрі, Ф. Петрарка) в Англію (Г. Саррі, В. Шекспір), Францію (Ш. Бодлер, П. Верлен, Ж.-М. де Ередія, Ш. Леконт де Ліль) та інші країни? Вочевидь, що ні.

У 1830 році сонет вперше з'являється в українській літературі у переспівах Опанаса Шпигоцького сонетів Адама Міцкевича. Далі український сонет розвивається й утверджує себе в поезії Л. Боровиковського, А. Метлинського, М. Шашкевича, Ю. Федьковича, Б. Грінченка, У. Кравченко, С. Чарнецького, І. Франка, Лесі Українки, М. Зерова, М. Рильського, Б. Антонича й інших [Гром'як 1997, 634-635]. Так сонет стає українським явищем. Освоєння взірців художності продовжується, і то у вищих іпостасях наближеності. Відтак постає інше питання: чи була б українська література сповна багатою без Шекспіра і Ередіа Д. Паламарчука, без Петрарки І. Качуровського та А. Перепаді, без Данте М. Бажана?

Звичайно, неможливо зробити абсолютно точну копію оригіналу. Але ніхто цього й не прагне, коли йдеться про переклад поезії. Тут перекладач намагається знайти гармонію з оригіналом таким чином, щоб народився новий твір, як дитя двох батьків. Неповторний і самобутній, а все-таки генетично детермінований.

Перекладач Д. Паламарчук зазначав: "Переклад – назагал марудна справа. Марудна і довготривала. Інколи доводиться місяцями ходити довкола однісінького віршика. Допоки він, чужий, не стане своїм, не зазвучить у тобі, як рідний. Зразу, на жаль, це ніколи не виходить: не таланить зловити єдино необхідне слово зразу. Але, коли знайдеш, коли зловиш його, тебе радість огортає, наче ти справді той вірш сам написав! Втім, чому "наче"? Таки цією, твоєю, мовою ти ж його витворив, не хто-небудь! Тобто вірш може народитися кілька разів – спершу в оригіналі, як першотвір, потім у літературі вже іншомовній, точніше – в кількох літературах. Був би хист!" [цит. за: Череватенко 1995, с. 18].

Прийнято вважати, що завданням віршового перекладу є створення художньо рівноцінного тексту за допомогою засобів власної системи віршування, яка до певної міри може утримувати й формальні ознаки джерела на підставі схожості систем. Ця формула видається зрозумілою й простою лише за єдиним винятком: не існує цілком тотожних систем віршування. Звичайно, перекладати з близькоспоріднених мов легше, адже їхні мовні узуси та засоби поетичного віршування близькі й аналогічні. Але

як бути з поезією, де не лише мовні, але й історично-літературні традиції кардинально відмінні? Що є головним у тексті? І чим керуватися перекладачеві, відкриваючи нові світи?

Щоб відповісти на ці запитання, з'ясуймо, чим віршовий переклад відрізняється від перекладу прози. Художніми вважають обидва види перекладу, але вірш відрізняється від прози як матеріал, як текст, що складений (чи організований) у певний спосіб, тобто як структура. Для поезії характерні певні ознаки: рима, ритм, розмір, строфіка, мелодика (звуковий лад). Хоча ритм, спорадичні співзвуччя притаманні й прозі, вони не визначають її єства. Ці особливості віршового твору суттєво обмежують свободу перекладача, ставлячи його в жорсткі рамки поетичної структури.

Окрім зовнішніх лінійних (горизонтальних) формально-структурних ознак, необхідно враховувати багатошаровість поезії, складну вертикальну структуру (зчепність елементів), а також безкінечність образу як етимологічну, так і перспективну. При цьому лірика з усім її символізмом та метафоричністю, таємничими алюзіями й зиґзаґами смислу апелює не лише до раціональної логіки здорового глузду, але й до підсвідомого почуття – образ збурює фантазію читача й проникає в його чуттєво-емоційну царину.

Вірш апелює до розуму й серця як окрема поетична реальність. "Окреме слово замикається на собі й, на відміну від звичайної мови, вже не виводиться з контексту. У такій реальності думка, виражена словом, і образ настільки зближуються, що часто накладаються один на одного, створюючи альтернативну реальність" [Гадамер 1977, с. 120]. Замкнутий на собі поетичний текст виходить за межі окремих понять.

Ю. Еткінд наголошує тезу діалектики Геґеля, що зміст без форми взагалі не існує, а форма завжди і безумовно змістовна. Слово і думка – форма і зміст – народжуються разом, як нероздільне ціле [Эткинд 2001, 35]. "У поезії усе без винятку стає змістом. Кожен, навіть найнезначніший елемент форми будує зміст, виражає його: розмір, розміщення і характер рими, співвідношення фрази і рядка, співвідношення голосних і приголосних звуків, довжина слів і речень не у вузькому, звично-побутовому, а в істинному, глибинному, всеохоплюючому значенні цього слова". Ю. Еткінд твердить, що незначна зміна форми неминуче спричинить зміну поетичного змісту [Эткинд 2001, 37]. Які ж допустимі масштаби і наслідки цих змін? Інколи незначна

зміна форми може призвести до викривлення всього змісту тексту, а велика зміна може, навпаки, не вплинути глобально на зміст.

Перекладач Ю. Савченко підкреслював, що "зберегти правильні взаємини всіх компонентів твору – головне завдання перекладача… Перекладений твір мусить являти собою міцно спаяну єдність всіх елементів, що один одного взаємно обумовлюють… Треба визнати абсолютну неможливість зберегти всі елементи художньої конструкції і чимось завжди доводиться поступитися" [Савченко 1927, 63–64].

Ґадамер розглядає найбільш радикальну форму ліричного жанру – чисту поезію (poesie pure). У чистій поезії форма не лише домінує над змістом, стверджує філософ, але й визначає самий зміст [Ґадамер 1977, 122]. Тобто обіграється рівновага звучання змісту, робиться ставка на музичність мови.

Структуризація у вірші звуків, рим, вокалізацій, асонансів тощо виступає стабілізуючим фактором і складником цілого. Окрім структурності, у поезії діють й інші логіко-граматичні форми вибудови осмисленої мови, навіть якщо через вплив структурних елементів вони виходять на задній план, де конотації надають мові повноту змісту, а багатозначність поетичного слова дає волю численним інтерпретаціям. Така завуальованість тексту нерідко приводить тлумача у відчай, але є невід’ємним структурним елементом поезії.

У поезії жодне слово не означає те, що воно позначає в словнику. "Воно ніби повертається до самого себе, тим самим утримуючись від падіння у прозу з властивою їй риторикою" [Гадамер 1977, с.122]. Поезія нехтує строгістю синтаксичних правил, будується ніби з уривків смислу, проте саме так вона творить образно-смислову енергію.

У сонеті важливою є не сама тема, а те, як ця тема стилістично драматизована за допомогою граматики, синтаксису, вибору лексики, тому будь-яке сприйняття віршів з позиції правильного трактування теми втрачає відчуття їхньої первісної краси. Проте переспів (переказ) може також набувати нового звучання, якщо він виконаний пером талановитого майстра.

Американський есеїст, філософ і поет Джордж Сантаяна в 1915 році зробив експеримент, переклавши 29-й сонет Шекспіра сучасною англійською мовою. Порівняймо цю версію з джерелом [Vendler 1999, 7–8]. У Шекспіра:

When in disgrace with Fortune and men’s eyes,
I all alone beweep my outcast state,

And trouble deaf heaven with my bootless cries,
And look upon myself and curse my fate,
Wishing me like to one more rich in hope,
Featured like him, like him with friends possessed,
Desiring this man's art, and that man's scope,
With what I most enjoy contented least;
Yet in these thoughts myself almost despising,
Haply I think on thee, and then my state
(Like to the lark at break of day arising
From sullen earth) sings hymns at heaven's gate,
For thy sweet love rememb'red such wealth brings,
That then I scorn to change my state with kings.

У сучасному прочитанні Сантаяни:

When times are hard and old friends fall away
And all alone I lose my hope and pluck,
Doubting if God can hear me when I pray,
And brood upon myself and curse my luck,
Envying some stranger for his handsome face,
His wit, his wealth, his chances, or his friends,
Desiring this man's brains and that man's place,
And vexed with all I have that makes amends,
Yet in these thoughts myself almost despising, –
By chance I think of you; and then my mind,
Like music from deep sullen murmurs rising
To peals and raptures, leaves the earth behind;
For if you are for me, what need I care
To own the world or be a millionaire?

Структура в обох віршах ідентична. Маємо п'ятистопний ямб, перехресне римування, переважно чоловічу риму. Та, незважаючи на схожість теми, настрою, рими перекладу, це вже не шекспірівський сонет. Зник шарм мови єлизаветинської доби. Проте, втративши нашарування архаїчності й типові біблійні алюзії, сонет набуває актуальності в історично-культурному контексті США початку 21 сторіччя. Дж. Сантаяна вводить ключові поняття у сонет: *wealth, millionaire, handsome face, chances, friends*, –які репрезентують основні цінності американської культури його доби: успіх, гроші, зв'язки, зовнішній вигляд. Очевидно, що це успішна спроба адаптувати Шекспіра до соціально-культурного контексту США.

Шекспіровий сонет сповнений почуттями тривоги та відчаю. Ліричний герой називає себе вигнанцем, відштовхнутим суспільством, який через свою самотність заздрить майже кожному, хто має кращу вдачу. Та коли він згадує про своє кохання, то ніби оживає знову і не відмовляється міняти свою любов на королівські багатства.

Оригінал багатий на **архаїзми**: *beweep – оплакувати, bootless – безплідний, марний, haply – випадково, thee – ти, sullen – похмурий"*; **образи, міфологічні і біблійні алюзії**: *in disgrace with Fortune – в немилості в Фортуни* (алюзія на давньоримську богиню вдачі), *beweep my outcast state – оплакувати вигнання* (алюзія на Старий Завіт, Книгу Йови, де сатана умовив Бога перевірити терпіння й вірність Йови, відібравши в нього все і влаштовуючи йому численні випробування), *deaf heaven – глухе небо, lark – жайворонок, heaven's gate – небесні ворота.* Ці поетичні засоби безумовно належать до цілісного поетичного світу шекспіріани. Без них переклад має право на існування, але двері у нові світи мови так і залишаться зачиненими, доки наступний мандрівний перекладач не наважиться їх відчинити.

З'ясуймо, як інтерпретує цей сонет Д. Паламарчук [Шекспір 1966, 39] і чи вдалося йому зберегти ідейно-тематичний задум і настрій першотексту.

Зневажений і долею, й людьми,
Плачем тривожу небеса даремне,
Становище відреченого темне
Клянучи, обмиваюся слізьми,
Надіями багатшим прагну буть,
Мінятись долею готовий з тими.
Хто друзями оточений палкими,
Кому лягла в мистецтві краща путь.
Тоді, згадавши раптом я про тебе,
Картаю сам себе за слабість ту.
Від хмурої землі у висоту
Я гімн, як жайворон, несу до неба.
Я промінять ніколи б не хотів
Твою любов на славу королів.

Щоб зрозуміти, які труднощі стояли перед Д. Паламарчуком і оцінити його прийоми тлумачення, ми пропонуємо нижче також власний аналітичний, майже дослівний підрядний переклад, максимально наближений до авторського тексту:

Коли в немилості у Фортуни і в очах людей
Я самотньо оплакую свою долю вигнанця
Й глухе до молитов небо марно я молю,
Дивлюсь на себе я і проклинаю долю.
Бажаю бути багатшим надіями,
І якостями того, і іншого, що друзів має.
Прагнучи чужого вміння і чужого розуму,
Тоді як мені наймиліше те, що найменше мене тішить;
І все ж таки з думками цими, майже зневажаючи себе,
Я ненароком згадую тебе, і тоді моя душа
(наче жайворон на сході дня
з похмурої землі) співає гімни перед ворітьми небес,
Бо згадую, що твоє солодке кохання дає таке багатство
Що я б ніколи не помінявся ним із королями.

Переклад Паламарчука має фотографічний характер лише в тому сенсі, що перекладач бачить ціле і мислить цілим. Тлумач точно передає настрій, залишається вірний стилеві, який обрав для свого Шекспіра, тому цей переклад читається легко і невимушено. Ключові поняття першого катрена передають відчай і тривогу оригіналу: *зневажений, плачем, даремне, відреченого, темне, клянучи, обмиваючи слізьми.* У другому катрені, як і в оригіналі, ліричний герой прагне *мінятись долею* з усіма, кому *лягла краща путь.* А в третьому чотиривірші та кінцевому двовірші він, згадавши своє кохання, *як жайворон* із *хмурої землі* летить у небо і проміняти ту любов *ніколи б не хотів на славу королів.* Отже, логіку розвитку образу утримано.

У перекладі є біблійні алюзії: *тривожу небеса, становище відреченого* (натяк на історію святого Йови)*, клянучи, гімн… несу до неба.* Перекладач майстерно витворює нову поетичну реальність, ідентичну настрою оригіналу. Сонет читається легко завдяки близьким українському читачеві фразеологічним висловам: *обмиватися слізьми, палкі друзі, лягла путь.*

Перекласти сонет, донісши сенс слів, – справа нелегка. Зокрема, через відсутність бібліографічної довідки щодо того, кому, за яких обставин і коли адресовано сонет, важко зрозуміти зміст 8 рядка 29 сонета: *With what I most enjoy contented least – Тоді як мені наймиліше те, що найменше мене втішає.*

Що мав на увазі Шекспір? Театр, кохання, зраду чи відмову? Людство може лише здогадуватися, якщо тільки не станеться диво – і хтось не проллє світло на біографію найвеличнішого драматурга

англійської літератури. Д. Паламарчук опускає цей рядок, хоча це надзвичайно цікаве стилістичне явище. Адже тут є антонімія *most* і *least,* є алогічна антитеза. Проте переклад рядка викликає труднощі через брак позатекстових знань.

У катренах римування не завжди перехресне (abab), як в оригіналі. Часто в українському перекладі Д. Паламарчук вдається до кільцевого римування (abba). У двовірші воно традиційно суміжне (аа). Перекладач чергує жіночу й чоловічу рими, що природніше для української мови, ніж переважно чоловічі рими, притаманні англомовному сонету.

Отже, аналіз показує, що, втрачаючи щось у творі (свідомо відмовляючись від певних нюансів змісту чи відчуваючи брак мовних ресурсів для побудови сонета), перекладач водночас розширює межі власної мови, знаходить нові художні розв'язки й стратегії бачення світу (також способи переспіву та адаптації). Д. Паламарчук іде на деякі стилістичні й структурні поступки, освоюючи Шекспіра українській літературі й шукаючи гармонії для форми иа змісту. Нова божественно-поетична реальність створюється ним у жорсткій сонетній структурі п'ятистопного англійського ямба. Внутрішню ритмічну організацію та структуру вірша легше зберегти, перекладаючи з близькоспоріднених мов або інтрамовно (як це зробив Джордж Сантаяна). Д. Паламарчук вдумливо працює над добором кожного слова й глибоко відчуває найтонші нюанси значення. Його переклади є справді поетичними й водночас вільними, що надає сонетам нового звучання. "Нерозумно позбавляти поетичний переклад ознаки власного смаку і світосприйняття. Це все одно, що виганяти з перекладного твору його живу душу" [Эткинд 1963, 114]. Д. Паламарчук дарує читачеві Шекспіра, якого розуміє та любить читач, Шекспіра, якого знаходимо на сторінках школярських хрестоматій, такого Шекспіра, яким його бачив Д. Паламарчук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Гадамер Г.Г. *Актуальность прекрасного /* Ганс-Георг Гадамер. – М.: Искусство, 1991. – 368 с.

2. *Эткинд Е.* Поэзия и перевод / Ефим Эткинд. – Ленинград: Советский писатель, 1963. – 431 с.

3. *Эткинд Е.* Проза о стихах / Ефим Эткинд. – СПб.: Знание, 2001. – 446 с.

4. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.

5. *Савченко Ю.* Почин / Юрій Савченко// Плужанин. – 1927. – № 9-10. – С. 63-71.

6. *Череватенко Л.* "Ні, не загинеш ти безслівно в німім безславії своїм…" передмова до Подзвіння: Зб. Віршів та перекладів Паламарчук Д. / Леонід Череватенко – К.: Укр. Письменник, 1995. С. 5-35.

7. *Шекспір В.* Сонети. Переклад Дмитра Паламарчука / Вільям Шекспір. – Київ: "Дніпро", 1966. – 195 с.

8. Vendler H. The Art of Shakespeare's Sonnets / Helen Vendler. – Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1999. – 672 p.

Статтю подано до редакції 20.04.13

Samus Y.I., postgraduate student
Institute of Phililogy, Taras Shevchenko National Univesity in Kyiv

POETRY TRANSLATION THE SEARCH FOR NEW WORLDS

This article investigates the principles and peculiarities of poetry translation and analyses the translations of Shakespeare's sonnet 29 into Ukrainian by D. Palamarchuk and into modern English by G. Santayana.

Key word*: poetry, sonnet, translation, D.Palamarchuk, W.Shakespeare.*

Самусь Ю.И., асп.,
Института филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПЕРЕВОД ПОЭЗИИ В ПОИСКАХ НОВЫХ МИРОВ

В статье рассмотрены принципы и особенности перевода поэзии, разобраны переводы 29-ого сонета Шекспира на украинский язык Д. Паламарчука и на современный английский язык Дж. Сантаяны.

Ключевые слова: *поэзия, сонет, перевод, Д.Паламарчук, В.Шекспир.*

УДК 811.133.1'35

Сизенко А., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ГРАФІЧНОЇ НОРМИ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

В статті запропоновано аналіз сучасних тенденцій еволюції письмової норми французької мови, пов'язаних, передусім, з розвитком цифрових засобів масової комунікації. Складається нова комунікативно-зумовлена норма письма, яка відповідає сучасним потребам людини та віддзеркалює потужні суспільні тенденції до лібералізації, демократизації та

функціоналізації. Дослідження функціональних графічних новоутворень дають підстави як для подальшого теоретичного осмислення еволюції мовних явищ, так і для практичного формування мовної, комунікативної та культурної компетенцій.

Ключові слова: *орфографія, письмова мова, комунікативна норма, графічна норма, цифрові медіа.*

У мовах із давніми традиціями письма розрізняють усну та письмову норму. Кожна з них має власні засоби вираження (усна – звукові, письмова – графічні), свої більш частотні одиниці та своєрідність у побудові висловлювань.

Письмова мова постає на історико-культурній арені як нова семіотична система та суспільно вироблена комунікативна діяльність, що відповідає новому етапу історичного розвитку суспільства. Система письмової мови розробляється внаслідок необхідності вдосконалення вербальної комунікації. Невпинне зростання ролі письмового та письмово-друкованого мовлення є закономірним наслідком його переваг перед усно-звуковою мовою в цілій низці аспектів суспільно-мовної практики. Дослідження письма було й залишається актуальним і перспективним напрямком сучасної лінгвістики.

В історії цивілізації письмова (а згодом, друкована) мова виявляється більш дієвим засобом творення, накопичення, зберігання та передачі як в просторі, так і в часі знань та норм культурної діяльності людини. Будь-яка система письмової мови, що створюється в доповнення до звукової мови, виступає в якості нового виду комунікації та розумової діяльності.

Графічна система будь-якої мови існує завдяки візуальній пам'яті, правильне використання якої забезпечує реалізацію письмової комунікації у просторі та в часі. Для того, щоб повідомлення було зрозумілішим, його значення слід передати графічними одиницями. Саме ця необхідність асоціювати графічну форму зі значенням породжує кодифікацію форм, забезпечує їх швидке розпізнавання та декодування отримувачем інформації. Нагальні потреби, пов'язані з письмовою комунікацією, призводять до необхідності швидкої асиміляції або розширення мовних систем. Такі фактори, як число користувачів мовної системи, різноманітність оперативних значень, абстрактність повідомлень, роблять економію і ефективність двома моторними силами в розвитку й асиміляції системи письма будь-якої мови.

Графічна норма є історично сформованою системою мовних знаків. Вона постає внаслідок взаємодії фонетичної, лексичної, синтаксичної та орфографічної норм мови, що виявляється на фонетико-графемному рівні. Взаємодія між різними рівнями та чинниками мовної системи зачіпає широке коло суспільних явищ, тому й на графічному рівні існує необхідність в дослідженнях, пов'язаних із ситуаційно-комунікативними, соціально-груповими та особистісними явищами.

Під орфографічною нормою в сучасному мовознавстві розуміється "різновид мовної (мовленнєвої) норми, історично складене та теоретично осмислене оформлення слова на письмі. Орфографічні норми регламентуються правилами орфографії" [Дунев 2003, 123]. Орфографічні правила (норми) становлять одну з умов стабільності та усталеності письмової мови. Норми неорфографічних сфер існують об'єктивно в самій мові. "На відміну від норм мови, норми правопису і пунктуації в розвиненій літературній мові – це (в синхронічному аспекті) те, що кодифіковано, тобто записано в офіційно затверджених правилах" [Іцкович 1968, 172]. Проте, на нашу думку, таке положення є занадто категоричним, і дослідження сфери письмової комунікації доводить, що окрім офіційної орфографії й реалізації приписаних алгоритмів, які є наслідком "канонічних правил", реально існує ще й стихійна орфографія, яка є відображенням того, що вже написано, як написано та як узагальнено в повсякденній мовній свідомості, зі своїми функціональними закономірностями та системою норм, що з них витікає.

Розглядаючи специфіку письмової норми, важливо зазначити, що автори лінгвістичних досліджень, які роблять акцент на об'єктивному змісті норм мови й норм мовлення, власне графічну норму практично не розглядають [Іванова 1991]. У наших дослідженнях ми додержуємося терміна "графічна норма", вважаючи поняття графічної норми, яка охоплює всі можливі випадки реалізації графічних знаків на письмі, ширшим за поняття орфографічної норми, що передбачає фіксацію правил для передачі усного мовлення на письмі.

Не викликає сумнівів, що норма, як і все в мові, повільно, проте безперервно, розвивається під впливом розмовного мовлення, діалектів, запозичень і т.п. Саме тому одна з перешкод кодифікації орфографічних норм полягає перш за все у тому, що під час їх формування діють стихійні та несвідомі процеси [Соколовська 2000, 89]. Орфографічним нормам також властиві внутрішні зміни.

Це підтверджують ті випадки, коли в письмовій мові протягом довгих років існували стихійно сформовані норми (наприклад, правопис складних іменників або складних прикметників), тому що орфографічні норми узаконюються, як правило, через великий проміжок часу після появи стихійно сформованих норм. Також варто зазначити, що кодифікація орфографічних норм не завжди виявляється адекватною стихійно сформованим тенденціям, і це в свою чергу часто призводить до невиконання правил.

Французька дослідниця Ніна Каташ, яка займалася дослідженням змін в системі французької графіки, зазначала, що зміни в мові є настільки ж характерними для мовної системи, як і притаманна їй сталість. Це явище є природнім, воно завжди існувало і повинно існувати, оскільки мова, перш за все, знаряддя соціальне. На думку дослідників, варіативність є природною характеристикою системи орфографії, причому як в діахронії, так і в синхронії [Catach 1978, 1980]. Мову одночасно визначає як норма, так і варіативність, і панування лише однієї з цих характеристик є неможливим. Зважаючи на існуючий зв'язок норми з узусом, вважаємо за доцільне розрізняти графічну норму мови, або прескриптивну графічну норму (закріплену правилами правопису та численним довідниками з орфографії), та графічну норму узусу, або функціональну графічну норму, яка є, на нашу думку, більш демократичною, оскільки керується скоріше функціональними потребами комунікації, а не системними особливостями мови. Так, для реалізації, наприклад, прагматичного ефекту, функціональна норма допускає певні відхилення від норми, які в системі прескриптивної норми мови вважалися б неприпустимими й помилковими.

Щодо норми узусу, або функціональної норми, то сьогодні на графічному рівні існують різноманітні відхилення від норми, які не варто вважати "помилками", оскільки вони є заздалегідь продуманим засобом комунікації, який використовується автором повідомлення з певною метою і які надалі ми пропонуємо називати функціональними графічними утвореннями. Під функціональним графічним утворенням ми розуміємо елемент внутрішньої організації мови, що реалізується на письмі засобами графіки та являє собою порушення прескриптивної норми вживання певного графічного засобу. Функціональні графічні утворення

характеризуються високим ступенем варіативності, що пояснюється їх залежністю від мети та умов комунікації.

Функціональні відхилення від норми на різних рівнях мови стали об'єктом дослідження наприкінці XX століття. Термін "мовна гра" вперше був ужитий Л. Вітгенштейном у роботі "Філософські дослідження", йому ж належить широке трактування мовної гри як "однієї з тих ігор, за допомогою яких діти вивчають рідну мову" [Wittgenstein, 1954]. У дослідженнях останніх років термін "мовна гра" отримав інше, вужче тлумачення: під мовною грою розуміється свідоме порушення норми.

Незважаючи на нібито очевидність та логічність такого протиставлення, у сучасній мовній ситуації не завжди легко визначити межу між помилкою та грою. Так, у лінгвістичних дослідження останніх десятиліть XX століття все частіше зустрічається думка про те, що на заміну відношенню "норма – помилка", приходить відношення "норма – інша норма" [Едличка 1988]. Іншими нормами можуть бути стилістична та контекстуальна, або ситуативна норма, тобто те, що традиційно класифікувалося як помилка, наприклад, невиправдане вживання великої літери в сучасних рекламних текстах, в абревіатурах, при такому підході сприймається не як порушення орфографічної норми, а як реалізація функціональної норми, що визначається задачами рекламного тексту. Загалом стає зрозуміло, що на сучасному етапі розвитку мови питання про нормативність виходить з поля кодифікації, а поняття правильне/неправильне поступово замінюється поняттям доречне/недоречне. Досліджуючи сучасні мовні процеси, все частіше ми стикаємося з лінгвістикою мовлення, для якої, на відміну від лінгвістики мови, правильним є все те, що є слушним, доречним та визначає реальність комунікативної або ситуативно зумовленої норми.

Така тенденція пов'язана з загальним процесом демократизації, або, як зазначає В.Г. Костомаров, "точніше для характеристики цих швидко розповсюджуваних процесів підходить термін лібералізація" [Костомаров 1994, 5]. Для реалізації мовних процесів сьогодні характерне свідоме порушення найбільш категоричних "догматичних" норм, і передусім нас цікавить порушення графічної норми. Саме тут, на нашу думку, відбуваються найбільш помітні зміни, певна революція в області норм. У Франції питаннями змін на рівні орфографії займається ряд дослідників, серед яких

найбільш відомими стали роботи Жака Ані [Anis 1998], Рене Онво [Honvault 1999] та Жан-П'єра Сото [Sautot 2003, 2006]. Зокрема, свідомими порушеннями орфографічних норм присвячено дослідження Вінсента Лучі та Агнес Міле [Lucci et Millet 1992], в якому автори пропонують термін "рето-орфографічна фігура", розуміючи під ним мовну гру, що реалізується безпосередньо над самими словами (разом із конотативним навантаженням). У наших дослідженнях, присвячених різноманітним відхиленням від графічної норми, приманним сучасній французькій письмовій мові, ми пропонуємо об'єднати всі подібні випадки терміном "функціональні графічні явища", що відповідає тлумаченню еволюційних мовних явищ як таких, що відрізняються продуктивністю та зростаючою уживаністю. Аналіз різноманітних графічних утворень, вжитих із порушенням прескриптивної норми, дає уявлення про особливості функціонування подібних графічних явищ у сучасному французькому письмі.

Внаслідок бурхливого розвитку цифрових медіа в сучасному світі ми отримуємо все більше інформації із різноманітних цифрових джерел, а отже, сприймаємо дедалі більші об'єми письмової інформації. Якщо спробувати підрахувати скільки письмової інформації в середньому сприймає людина, приміром, за годину роботи в Інтернеті, перевіряючи електронну пошту, продивляючись новини, шукаючи потрібні дані, не згадуючи вже про кількість рекламних повідомлень, які свідомо чи несвідомо фіксує наш мозок, не важко зрозуміти, що обсяги письмової інформації, які ми отримуємо, значно зросли за останні кілька десятків років і продовжують невпинно зростати. Зростає і варіативність текстів, з якими ми маємо справу. Якщо ще років тридцять тому основними джерелами письмових текстів були літературні твори та періодичні видання, які були носіями правильної, канонічної, прескриптивної норми, то сьогодні серед тисяч письмових повідомлень, що нас оточують кожного дня, переважна більшість підпадатиме під поняття функціональної, комунікативної норми.

Функціональні графічні утворення, що зустрічаються на сторінках засобів масової інформації, на нашу думку, є свідомими відхиленнями від норми і виправдовуються певними цілями авторів. Наприклад, максимальна інформативність повідомлення, що є одним із постулатів масової комунікації, часто досягається завдяки використанню явища

змістової компресії – збільшення або збереження об'єму інформації, що передається, за рахунок економії матеріальної форми вираження. Існування цієї тенденції на графічному рівні можна пояснити саме бажанням передати якомога більше інформації у найшвидший термін та за найменших зусиль. Різноманітні абревіатури та скорочення слів стають засобом економії мовленнєвих зусиль і сприяють певній утилітарності орфографії. Важливо, що саме найуживаніші слова підпадають під вплив цієї тенденції, що свідчить про її поширеність та загальну прийнятність.

Загальновідомо, що сучасна французька мова має універсальний графічний інвентар, який складається з літерних сполучень, суб- і супраграфемних орфограм, літерних фонограм і афонограм, іллетрограм, пунктуаційних знаків, ідеографічних, ієрогліфічних, символічних і піктографічних елементів. Досліджуючи численні приклади вживання функціональних графічних явищ, можна зробити висновок, що як літерні, так і нелітерні знаки французької мови беруть активну участь у реалізації цілого ряду функцій ЗМІ, таких як прагматична, оскільки саме за допомогою нестандартної графічної форми видання зацікавлює свого читача, популяризаторська, оскільки вживаючи на своїх сторінках нові графічні форми, мас-медіа тим самим доводять своїй читацькій аудиторії їх доречність й актуальність, та розважальна, адже всі експерименти з формою подання матеріалу мають на меті не лише інформувати читача, але й розважати його, особливо беручи до уваги розважально-інформаційну тематику досліджуваних нами видань. Окрім того, зважаючи на дві основні характеристики стилю мови мас-медіа, а саме її інформативність та стандартизованість, не можна не зазначити те, що більшість експериментів з графічною формою зумовлені тенденцією до економії мовних засобів, а частотність та певна типовість ненормативних графічних форм на сторінках різних паперових та електронних мас-медіа дозволяють зробити висновок про початок створення певних стандартів та норм щодо функціонування подібних явищ.

Загалом стає очевидним, що сучасна французька орфографія відходить від чітких норм та правил, притаманних їй у минулі століття. Важливо, що поява нових графічних форм не є суто французьким явищем, такі самі процеси притаманні й іншим мовам світу, зокрема англійській, що свідчить про певну загальну тенденцію в розвитку сучасного алфавітного письма. Але графічні

явища, властиві французькій орфографії, безумовно відрізняються від подібних тенденцій в інших умовах, передусім завдяки особливостям нормативної орфографії та наявності розвиненої системи діакритичних знаків. Не менш важливо є і те, що створюючи "нову" мову спілкування, людство використовує здобутки інших, перш за все, стародавніх письмових кодів, таких як ієрогліфіку та ідеографію. Усе це дає підстави стверджувати, що поява нової французької орфографії є не тимчасовим явищем, а таким, що буде з роками розвиватися та вдосконалюватися й ігнорувати його існування буде неможливо. Ми вважаємо дослідження засобів відтворення усного мовлення в письмовому тексті надзвичайно актуальними, оскільки вони дозволяють адекватно сприймати мотивовані відхилення від прескриптивної норми сучасної французької мови, правильно оцінювати їх комунікативне та прагматичне призначення, тим самим сприяючи формуванню, розвиткові та удосконаленню мовної компетенції.

На нашу думку, найважливішим є усвідомлення того, що мовленнєва практика сама диктує певні зміни до орфографії, жодна реформа не зможе переконати людей змінити свої звички, які складалися протягом десятиліть. Проте, якщо ініціатором таких змін є саме суспільство, яке їх творить та активно використовує, процес внесення змін до правил орфографії буде мати більш опосередкований характер, відповідатиме власне узусу й не матиме негативної оцінки громадськості.

Соціальна зумовленість мови ставить зміни властивостей та структури літературної мови в певну залежність від суспільно-історичних перетворень. Різноманітні фактори, часто екстралінгвальні, впливають на розвиток і стан мови. Найбільш динамічно реагує на суспільні зміни словниковий склад мови, у той час як граматичний устрій та орфографічні правила характеризуються більшою сталістю і, як правило, є менш чутливими до впливу соціальних факторів. Проте проведені нами дослідження доводять існування протилежної тенденції, а саме існування та поступову асиміляцію нових функціональних графічних явищ у французькій мові.

Французька мова належить до сильно нормалізованих мов: сучасна норма в цілому склалася ще в XVII столітті та підтримувалась письменниками, офіційними інстанціями. Але й у найбільш літературно оброблених мовах спостерігаються

коливання та зміни норми, як прескриптивної, так і функціональної. Ці коливання пов'язані з такими факторами:

- з варіативністю значної частки мовного матеріалу: нормалізація не виключає варіативність до кінця, особливо це стосується неологізмів, рідкісних та запозичених слів, у мові постійно з'являються елементи з нестійкою нормою;
- з відсутністю чітких кордонів між нормативним і ненормативним;
- з суб'єктивним характером оцінки. Поряд з нормою мови існує норма мовлення;
- з узусом, який відображає специфіку мови в аспекті функціонування.

Мова засобів масової інформації, зокрема сучасні цифрові медіа, у більшій мірі зорієнтована на мовний узус, оскільки постійно тяжіє до виразності, оновлення засобів вираження, підвищення ефективності впливу. Вживання графічних засобів, які перебувають за межами орфографічної норми, забезпечує динаміку в розвитку мови, яка певним чином відбивається і на функціональній, а згодом і на прескриптивній нормі.

Існування в рамках єдиної норми варіативних одиниць, як правило, супроводжується їх змістовим, стилістичним та функціональним розмежуванням, що дає можливість гнучко використовувати мовні засоби, які допускаються нормою, у залежності від цілей та умов комунікації (що й дозволяє говорити про комунікативну доцільність мови).

Володіння нормою передбачає вміння не лише говорити правильно й відрізняти правильні в мовному відношенні висловлювання від помилкових, але й використовувати мовні засоби доречно – відповідно до комунікативної ситуації. Умисне порушення норми зазвичай має певну мету: жарт, іронія, мовна гра. У такому разі перед нами не помилка, а мовленнєвий прийом, який свідчить про свободу, з якою людина користується мовою, свідомо використовуючи цей прийом всупереч нормативним настановам. Велике функціональне навантаження ненормативних графічних засобів свідчить про те, що вони є саме прикладами мовленнєвих прийомів.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що мовна норма зазнає змін, тому серед варіантних норм розрізняють застарілі норми або такі варіанти, що відбивають тенденцію до виникнення нових норм. Стійкість, однозначність одних норм не

виключає можливої варіантності, змінності інших. Функціональні норми менш категоричні й однозначні. Вони здебільшого залежать від стилю, можливих емоційних та експресивних відтінків вираження думки. Масштаби письмової варіантності сучасного французького письма дають підстави зробити висновок, що нові явища графічної системи французької мови поступово асимілюються функціональною нормою мовлення, а в перспективі деякі з них можуть стати частиною кодифікованої норми мови. Подальші дослідження тенденцій розвитку письмової мови матимуть велике значення як для теоретичного осмислення еволюції мовних явищ, так і для практичного формування навичок мовної, комунікативної та культурної компетенцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дунев А. И. Русский язык и культура речи: [учеб. для вузов, под ред. В.Д. Черняк] / Дунев Александр Иванович и др. – СПб.: РИГУ им. А. И. Герцена, 2003. – 323с.

2. *Едличка А.* Типы норм языковой коммуникации / Едличка Алоиз // Новое в зарубежной лингвистике. М., 1988. Вып. XX.

3. *Иванова В. Ф.* Современная русская орфография / Вера Федоровна Иванова. – М.: Высшая школа, 1991. – 190с.

4. *Ицкович В. А.* Языковая норма / Виктор Александрович Ицкович. – М.: Высшая школа, 1968. – 298 с.

7. *Костомаров В. Г.* Языковой вкус эпохи / Виталий Григорьевич Костомаров. – М.: Педагогик-Пресс, 1994. – 294 с.

5. *Соколовская Т. Д.* Категория нормативности во вторичных наименованиях сокращенного типа: автореф. дис. на соискание научн. степени д-ра филол. наук: 10.02.01. / Татьяна Дмитриевна Соколовская. – М., 2000. – 54 с.

6. *Anis J.* Texte et ordinateur. L’écriture réinventée? / Jacques Anis. – Bruxelles: De Boeck, 1998. 7. *Catach N.* L'orthographe / Nina Catach. – P.: Nathan, 1978. – 126 p.

8. *Catach N.* L'orthographe française / Nina Catach. – P.: Fernand Nathan, 1980. – 334 p.

9. *Honvault R.* L’Orthographe? C’est pas ma faute / Renee Honvault. – Revues Panoramiques, 1999. – 183 p.

10. Lucci, V., A. Millet. 1992. " Les noms de magasin ont-ils un sens ? ". LIDIL, N° 7, pp. 63-112.

11. *Sautot J.-P.* (2006). Orthographe et construction du sens / Jean-Pierre Sautot // Honvault R. (Ed.), L’orthographe en questions. – Rouen: 2006. – pp. 125-142.

12. *Sautot J-P.* Construction de la norme orthographique: Quelques avatars pédagogiques / Jean-Pierres Sautot // Dossiers des Sciences de l'Éducation (9). – Toulouse: 2003. – 45 p.

13. *Wittgenstein L.* Philosophical investigations / Ludwig Wittgenstein. – Blacwell Publishers, 2001 (1953) – 592 p.

Стаття надійшла до редакції 18.04.13

Сизенко А., к.филол.н., асист.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ МЕДИА НА ФОРМИРОВАНИЕ НОВОЙ ГРАФИЧЕСКЙ НОРМЫ СОВРЕМЕННОГО ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА

В статье анализируются современные тенденции эволюции письменной нормы французского языка, связанные, прежде всего, с развитием цифровых средств массовой коммуникации. На сегодняшний день складывается новая коммуникативно-обусловленная норма письма, отвечающая современным нуждам человека и отображающая мощные общественные тенденции к либерализации, демократизации и функционализации. Исследования функциональных графических новообразований дают основания как для дальнейшего теоретического осмысления эволюции языковых явлений, так и для практического формирования языковой, коммуникативной и культурной компетенции.

Ключевые слова: *орфография, письменный язык, коммуникативная норма, графическая норма, цифровые медиа.*

Syzenko A., Cand. of Phil. Sc., Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

IMPACT OF DIGITAL MEDIA ON FORMATION OF NEW GRAPHIC NORMS IN MODERN FRENCH WRITING

The paper analyzes new trends in the evolution of the norms of French written language that are linked, primarily, with the advances in digital communication media. Nowadays we witness the formation of new communication-based norms and standards of writing that cater for the current needs of people and reflect powerful social changes towards liberalization, democratization and functionalization. Research on new functional graphic formations provides grounds for further theoretical investigations into the evolution of language phenomena as well as for practical development of linguistic, communicative and cultural competences.

Key words: *orthography, communicative norm, graphic norm, written language, digital media.*

УДК 811.512.161:81’42 [373.7]

Сіленко Н.В., к.філол.н., ст.викл.,
Київський національний лінгвістичний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ТУРЕЦЬКОМУ РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ

Стаття присвячена дослідженню структурно-семантичних рефлексій фразеологічних одиниць у сучасних друкованих турецьких рекламних текстах. У роботі визначено трансформаційні особливості внутрішньої форми фразеологізмів, які використані в повідомленях турецької реклами для успішного досягнення прагматичних цілей адресатом. Розглядається прагматичний аспект турецької друкованої реклами (проблема використання вербальних засобів турецькомовного рекламного тексту з метою найбільш оптимального впливу на адресата – споживача реклами).

Ключові слова*: рекламний текст, фразеологічна одиниця, трансформація фразеологізмів, турецька мова.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Фразелогічні одиниці в різних вимірах їх використання активно вивчаються лінгвістами. У турецькому мовознавстві проблемою дослідження фразеології займалися О. Аксой, Ш. Ельчін, Ш.У. Рахматулаева та інші. Вивчення фразеології як одного з напрямів мовознавства продовжується [Покровська 2006, 8]. На сьогодні важливою частиною наукових досліджень є аналіз різноманітних аспектів фразеологічних одиниць різних мовних картин світу, зокрема й турецької.

Можливість трансформацій фразеологічних одиниць у просторі турецького рекламного тексту виходить зі збереження їхньої початкової форми, буквального змісту та відносної стійкості. Трансформацій можуть зазнавати семантика й структура вислову, використаного в рекламному тексті, які дають можливість адресатам рекламних повідомлень більш яскраво описати образ рекламованого об’єкту, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні фразеологічних одиниць турецьких рекламних текстах, їхніх семантичних і структурних особливостей функціонування.

Об’єктом нашого дослідження є турецькі друковані рекламні тексти.

Предметом вивчення є рефлексії трансформаційних особливостей фразеологічних одиниць турецького рекламного тексту.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Термін фразеологія (від гр. *phrasis* – вираз, спосіб вираження, зворот і logos – слово, вчення) у сучасній турецькій мові вживається на позначення своєрідного засобу вираження думки, притаманного певній соціальній групі, якомусь автору, діалекту тощо.

Фразеологізми – це загальна назва відтворюваних у готовому вигляді словосполучень і речень, у яких цілісність значення домінує над розмежованістю сукупних компонентів – слів [Культура речи 2007, 737]. Важливою характерною ознакою фразеології є метафоричність, образність, оскільки фразеологізми з'являються в мові не для називання предметів, ознак, дій, а для образно-емоційної й оцінної характеристики. Фразеологічні одиниці утворюються в результаті метафоричного переносу, переосмислення значень вільних словосполучень, у процесі "такої взаємодії вказаних суттєвостей і операцій з ними, сприяє отриманню вказаних суттєвостей і операцій з ними, сприяє отриманню нових знань про світ і про співвіднесення цього знання до сфери лінгвістичних понять" [Телія 1996, 136]. Використання фразеологізмів дає адресату можливість економії мовних одиниць та зусиль, одночасно сприяє наданню інформативності й експресивності висловлюванню, вираження ідеї без додаткових пояснень та використання додаткових мовних засобів комунікативного простору.

В.В. Виноградов зазначає, "фразеологізм – це стійке сполучення слів з цілісним узагальнено-переносним значенням" [Виноградов 1980, 28]. На думку О.М. Бабкіна "Фразеологічна одиниця – це така одиниця мови, якій властива цільність, що виникає у результаті послаблення лексичного значення слів" [Бабкін 1990, 54]. Однак у сучасній вітчизняній фразеологічній науці існують й інші думки. Як зазначає у своєму дослідженні І. Покровська, є "два протилежні погляди на це питання: 1) фразеологізми – це словосполучення, що мають семантичну цілісність; 2) фразеологізми – це одиниці комунікативного та номінативного характеру, компоненти яких поєднані між собою семантичною цілісністю (таким чином, до фразеологізмів відносять прислів'я та приказки, а також крилаті слова, складні терміни, афоризми, цитати).

У турецькому мовознавстві не має окремого терміна для позначення поняття "фразеологія". Існує термін "*deyim*" (укр.

перекладається як "вираз", але не ідіома оскільки слід зазначити, що в цю групу фразеологічних одиниць належать і приказки) та "*atasözü*" (укр. прислів'я), що є сталими виразами, тобто вони не є чимось зовсім різним. На думку О.А. Аксой, "прислів'я та фраземи, які зазначені у фразеологічних словниках, не диференціюються один від одного у працях деяких турецьких етнографів – укладачів фразеологічних словників" [Aksoy 1993, 60]. Тож у нашому дослідженні ми вважаємо релевантною позицію І. Л. Покровської та інших учених, що вводять до складу фразеологізмів не лише фразеологічні зрощення, з'єднання та сполучення (фраземи), а також приказки, прислів'я (паремії), крилаті вислови.

Найхарактернішими рисами будь-якої фразеологічної одиниці вважають чітко окреслену граматичну єдність, сталість лексичного складу (при можливих часткових варіаціях), відтворюваність постійно існуючої одиниці мовлення, узагальнене стале значення виразу, його більшу або меншу популярність і поширеність серед значної кількості мовців. Фразеологізми на відміну від лексики – більш складні мовні одиниці як похідні особливої вторинної номінації. "Через лексику приходить вся або майже вся людська практика, через фразеологію – тільки ті її сторони й кордони, дзеркальність відображення яких вторинне переломлюється через випукле скло людських почуттів, сприйняття і їхніх оцінок" [Покровська 2006, 14].

Саме зважаючи на згадані властивості фразеології, на те, що вона відіграє велику роль у складному процесі передачі людського світовідчуття, її широко використовують у рекламі.

У рекламі важливе місце посідають прислів'я, приказки, фразеологізми, сталі вирази, які конкретизують, роблять більш живим зміст рекламного тексту, забезпечуючи його більшу впливовість і зрозумілість, бо аргумент, підкріплений елементом народної творчості, є чи не одним із найсильніших засобів виразності в мові. Вислови фольклорного походження активно проникають у мову рекламних текстів, тому що, як і усне мовлення, "характеризуються емоційною виразністю, експресивною, рельєфністю" [Баранник 1977, 67].

Введення трансформованого фразеологізму до рекламного тексту створює часом яскравий, приваблюючий увагу рекламний текст, і дозволяє "обіграти" рекламоване зображення за допомогою поєднання всіх структурних і змістових вербально й невербально виражених компонентів рекламного тексту.

Використання фразеологічних одиниць у турецьких рекламних текстах базується на збереженні визваних стійким образом змістових і оцінних асоціацій. Цей образ не руйнується, навіть коли він вільно аранжирується автором рекламного тексту. Уведення фразеологічних одиниць до структури рекламного тексту часто зумовлюється зв'язком між семантикою фразеологічних одиниць та функціональним призначенням предмета реклами або його можливими перевагами, відбувається заміщення якоїсь частини фразеологізму:

Puma: *Puma balçıkla sıvanmaz* (букв. Пуму глиною не замажеш). У рекламному повідомлені Пуми використано відоме турецьке прислів'я "*Güneş balçıkala sıvanmaz*" (букв. Сонце глиною не замажеш) – правду не сховаєш. Ми спостерігаємо типове перетворення фразеологічної одиниці із подвійної актуалізацією. Вона полягає в обіграванні значення фразеологізму й спостерігаємо буквальну інтерпретацію одного компонента фразеологічної одиниці.

Фразеологізми можуть використовуватися в турецьких рекламних текстах як образні аплікації, оскільки вони можуть виражати абстрактні поняття через предметні картини, що легко відтворюються в свідомості людини [Сердобінцева 2010, 61]. Такі рекламні тексти привертають увагу значної кількості адресантів, бо невимушена увага реагує на свідому та цілеспрямовану увагу, сприяє кращому запам'ятовуванню і спонукає до бажаної адресату дії.

Bonacur: *Saçı uzun, aklı uzunlara!* (букв.: Довге волосся, довгий розум!)

Це рекламне повідомлення утворене з однієї відомої турецької фраземи "*saçı uzun aklı kısa*", яка тлумачиться в словнику прислів'їв і фразем Турецької спілки мовознавців "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü" як "kadınları aşağılamak için kullanılan bir söz" вираз використовується для приниження жінок – "довге волосся, короткий розум". Але в нашому прикладі рекламується продукція для покращення краси волосся.

"*Armani": Bir Armani'nin nesi var, iki Armani'nin çok strong bi presencesi var.* – Для досягнення успіху потрібно мати дуже строгий вигляд Армані).

Це приклад фраземи '*Bir elin nesi var iki elin sesi var*' в словнику "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü" – "*başarıya ulaşmak için birlik olmak gerek*" (для досягнення успіху треба бути зібраним). У рекламному тексті прихована настанова, порада, яка спонукає до гарного вигляду й зібраності, відповідальності, які є важливими складовими елементами досягнення успіху кожної людини. Якщо уважно проглядати турецькі рекламні тексти, то ми можемо побачити, що в

турецьких рекламних текстах іноді використовують сталі вирази і прислів'я, значно змінивши їхню початкову форму. У наступному прикладі автомобільної реклами використано сталий вираз (тур. *deyim*) *Yükte hafif pahada ağır* (укр.: малий золотник, та дорогий), збагативши його одним словом: *Yükte hafif pahada ağır çeker* (укр.: малий золотник, та дорого важить).

Таким чином, фразеологізми – стійкі сполучення слів, що утворюють єдине ціле з точки зору значення. Вони широко використовуються в рекламних текстах як яскравий, вдалий і легковпізнаний матеріал [Бернадська 2009, 76]. Функціонують у турецьких рекламних текстах не для називання предмета, ознак дій, а для образно-емоційної і оцінної характеристики в різних композиційно-структурних частинах тексту. Виразні семантико-стилістичні якості фразеологізмів, їхня образність, внутрішня форма приваблюють адресатів турецьких рекламних текстів. Вони виконують такі різноманітні стилістичні функції у турецьких рекламних текстах як оцінну, емойціно-експресивну, даючи йому позитивну оцінку рекламованого товару чи послуги та допомагають встановити контакт із адресатом рекламного повідомлення активно функціонуючи в підсвідомості реципієнта. Фразеологічні одиниці значно підвищують виразність турецьких рекламних текстів, незважаючи на їхнє повне чи трансформативне використання в текстах реклами та сприяють більш образному вираженню інформації рекламованого об'єкта. Усе це сприяє кращому досягненню прагматичної цілі – маніпулюванню підсвідомістю адресатів.

Отже, в турецьких рекламних текстах частіше використовуються фразеологізми саме в трансформованому вигляді. Це зумовлено тим, що в порівнянні з кодифікованою фразеологічною одиницею трансформований фразеологізм володіє більшою стилістичною забарвленістю, а саме більшою експресивністю й оригінальністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бабкін О.М.* Російська фразеологія, її розвиток і джерела / О.М. Бабкін. – Л., 1990. – с. 126.

2. *Баранник Д. Х.* Церемоніальний різновид публіцистичного стилю / Д.Х. Баранник // Мовознавство. – 1977. – № 3. – С. 14-19.

3. *Бернадская Ю. С.* Текст в рекламе : учеб. пособ. / Ю. С. Бернадская. – М. : ЮНИТИ, 2009. – 288 с.

4. *Виноградов В В.* Проблема сказа в стилистике / В.В. Виноградов // О языке художественной прозы. – М. : Наука, 1980. – С. 130-136.

5. *Культура русской речи:* Энциклопедический словарь-справочник / Под ред. Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова, Е.Н. Ширяева и др. – 2-е изд., испр. – М. : Флинта: Наука, 2007. – 840 с.

6. *Покровська І. Л.* Національна специфіка семантики турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.13 КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – с. 18.

7. *Сердобинцева Е.Н.* Структура и язык рекламних текстов / Е.Н. Сердобинцева. – М. : Флинта, 2010 – 160с.

8. *Телия В.Н.* Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 288 с.

9. *Aksoy Ömer Asım*. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I / Ö.A. Aksoy. – 7. baskı. – İstanbul : İnkılâp Kitabevi, 1993. – S. 56-101.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Силенко Н.В., к.филол.н., ст.препод,
Киевский национальный лингвистический университет

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ТУРЕЦКОМ РЕКЛАМНОМ ТЕКСТЕ

Предложенная статья посвящается исследованию структурно-семантических рефлексий фразеологических единиц в современных турецких печатных рекламных текстах. В статье определены виды трансформационных особенностей внутренней формы фразеологизмов, которые использованы в сообщениях турецкой рекламы для успешного достижения прагматических целей адресатом. Рассматривается прагматический аспект турецкой печатной рекламы (проблема использования вербальных средств турецкоязычного рекламного текста с целью наиболее оптимального влияния на адресата – потребителя рекламы).

Ключевые слова: *рекламный текст, фразеологическая единица, трансформация фразеологизмов, турецкий язык.*

Silenko N.V., Cand. of. Philol. Sc., Lecturer.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

REFLECTION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE TURKISH ADVERTISING TEXT

The article deals with investigation of structural and semantic reflections of phraseology in modern Turkish print advertising texts. The paper defines transformation features of internal form of phraseology, which are used in Turkish advertising messages for successful achievement of pragmatic goals. The pragmatic aspect of the Turkish print reclaim are

considered (the problem of use of the verbal instruments in the Turkish print text with the aim of the most optimum effect over the addressee – consumer of reclaim.

***Key words**: advertising text, phraseological unit, transformation phraseology, Turkish.*

УДК 811.161.2 : 81’367.622.12

Синиця А.С., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОНІМИ ЯК СКЛАДОВА ВНУТРІШНЬОГО ЛЕКСИКОНУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті здійснено аналіз онімів з позиції когнітивної лінгвістики. Подано огляд мовознавчих праць, присвячених природі цього явища. Оніми розглядаються як приклади "живого слова", як частини внутрішнього лексикону мовця.

***Ключові слова:** оніми, когнітивна лінгвістика, внутрішній лексикон.*

Власні імена як об’єкт наукового дослідження привертають увагу науковців різних гуманітарних напрямів із давніх часів. Філософи, соціологи, історики культури, мовознавці досліджували оніми в різних аспектах. Історія виникнення власних імен, значення і смисл, зв’язок із історією суспільства, зі світоглядом і віруваннями людей породжували чимало суперечок і дискусій.

Окрему сторінку мовознавчих студій складає стилістика власного імені, зокрема функціонування онімів у художніх текстах. Стилістика онімів у художньому мовленні вивчалася В.В. Виноградовим, Ю.О. Карпенком, В.О. Ніконовим, М.К. Фроловим та іншими. Зіставлення антропонімікону поетичного й реального, системність поетичної ономастики та її роль у тексті, поетика власних імен досліджувались у працях В.М. Калінкіна, В.О. Кухаренка, С.І Зініна, В.М. Михайлова, О.І. Фонякової та інших. У працях цих учених помічаємо тенденцію до пошуку індивідуальних інтерпретацій імені в ідіостилі художників слова.

Когнітивний аспект лінгвістичних студій змістив акценти у вивченні власних імен. В.К. Чичагов зазначав, що жодна галузь

мовної діяльності народу не була так тісно пов'язана з його історією, як галузь ономастики. На думку дослідника, залежність розвитку антропонімії від екстралінгвальних чинників зумовлює особливу увагу до соціально-історичних даних [Чичагов 1959, 126]. Розвиваючи цю думку, І.А. Корольова стверджує, що ім'я – це цілий світ лінгвістичної, історичної, культурологічної інформації, яким необхідно оволодіти. Завдання антропоніміки дослідниця вбачає у тому, щоб допомогти це здійснити. На її думку, власне ім'я – це слово, і як слово воно є невід'ємною частиною мови і функціонує відповідно до її законів [Королева 1999, 84]. Невипадково дослідники вказують на соціальну сутність онімів, оскільки вони презентують певний історичний зріз: "Однією з характерних рис минулого було те, що ім'я людини (ім'я у широкому смислі, оскільки це могло бути як з власним іменем, так і з ім'ям по батькові та прізвищами) було інколи своєрідним – або навіть і яскравим – соціальним знаком" [Горбаневский 1988, 20].

Одним із питань, яке і сьогодні не отримало остаточної відповіді, залишається проблема значення власного імені. Тут спостерігаємо безліч думок. Так, Ю.О. Гурська констатує зв'язок древніх уявлень про власне ім'я із сутністю поіменованого. Саме така закономірність дає можливість оніму стати символом етноса, країни, згорнутим культурним текстом, що часто функціонує окремо від свого носія [Гурская 1999, 4]. Вирішення питання ускладнюється самим поняттям "семантика власного імені", до якого включається не лише лексичне значення, не лише вужчий смисл, що передбачає первинне мотивуюче значення, а також ширший – усю інформацію, що несе онім [Соколова 2006, 8].

У цьому аспекті думки зводяться до двох позицій:

1. Оніми не мають власного значення, тому що не містять інформації про властивості предмета, а лише виділяють його серед інших. На думку О.В. Суперанської, оніми нічого не конотують і тому не мають значення [Суперанская 1973, 56]. Цю точку зору підтримують також О.С. Ахманова, В.І. Болотов, С.І. Зінін, О.О. Реформатський. Вони називають оніми "збитковими", "неповноцінними", "порожніми словами", "асемантичними", своєрідними знаками-мітками.

2. Оніми мають значення як у мові, так і у мовленні. "Оскільки власне ім'я відноситься до єдиного предмета, його зміст відповідає всій сукупності його властивостей у їхній неподільній цілісності"

[Ермолович 2001, 11]. Цієї думки дотримуються Ю.О. Карпенко, В.О. Ніконов, О.І. Фонякова, Л.В. Щерба та ін. Аналізуючи проблему визначення значення власного імені, Д.І. Єрмолович зазначає: "Така складність семантики власного імені, що породжує різні підходи до проблеми, призвела до появи взаємовиключних концепцій значення оніма. Одні автори стверджують, що оніми позбавлені значення, інші ж вважають їх значення неповноцінним" [Ермолович 2001, 11].

Якщо говорити про оніми не лише в системі мови, а ще й як про складову внутрішнього лексикону мовця, варто зупинитися на такому понятті як *"живе слово"*. Необхідність врахування специфіки реального життя слова була вже давно помічена вітчизняними мовознавцями. Так, ще в 1862 році О.О. Потебня у своїй книзі "Мысль и язык" писав: "…приклад упередження ми бачимо в понятті про слово. Зазвичай ми розглядаємо слово в тому вигляді, в якому воно подається у словниках. Це усе одно, що якби ми розглядали рослину, якою вона є в гербарії, тобто не такою, якою вона є в житті, а якою вона є штучно підготовленою для цілей пізнання" [Потебня 1976, 466].

Думку О.О. Потебні трактують як вказівку на необхідність звернення до слова як до живого знання на противагу його препаруванню у наукових і навчальних цілях. Такий підхід ученого до вивчення функціонально-семантичних особливостей мовних явищ погляду цілому та слова зокрема з позиції користувача був підтриманий багатьма вітчизняними мовознавцями. Так, І.О. Бодуен де Куртене у 1871 р. у праці "Некоторые общие замечания о языковедении и языке" вказав на необхідність розмежування мови, мовлення та слова людського, підкреслюючи: "Необхідно розрізняти категорії мовознавства та категорії мови: перші представляють чисті відволікання; другі ж те, що живе у мові…" [Бодуэн де Куртенэ 1963, 60]. М.В. Крушевський у своєму "Очерке науки о языке" (1883 р.) звернув увагу на те, що "… внаслідок довготривалого вжитку слово поєднується в таку нерозривну пару з уявленням про річ, що стає власним і повним її знаком, набуває властивості усякий раз збуджувати в нашому розумі уявлення про річ з усіма її ознаками" [Крушевский 1973, 430].

Особливий інтерес для нас становлять ідеї Л.В. Щерби, який застерігав від ототожнення таких теоретично несумісних понять, якими є мовна система (тобто словники і граматики мов, що

виводяться лінгвістами з мовного матеріалу) та мовленнєва організація індивіда, який виступає як індивідуальний вияв мовної системи, але не є рівним їй. У праці "О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании" Л.В. Щерба фактично розглянув не три, а чотири аспекти мовних явищ, спеціально виділив мовленнєву організацію індивіда як фактор, що обґрунтовує й мовленнєву діяльність, і її вияв у мовному матеріалі й у мовній системі [Щерба 1974]. Характеризуючи мовленнєву діяльність, з одного боку, як психофізіологічну за своєю природою, а з другого – як соціальний продукт, Л.В. Щерба особливо підкреслив, що має місце не проста сума мовленнєвого досвіду, а своєрідна переробка досвіду спілкування й розуміння мовлення. Додамо, що індивід переробляє багатосторонній досвід пізнання і спілкування, формуючи особливий продукт – образ світу, поза яким ніякого розуміння або взаєморозуміння бути не може.

Отже, синтезуючи роздуми науковців про *живе слово*, О.О. Залевська вказує на такі лінгвістичні ознаки *живого слова*:

- надбання людини, що користується мовою;
- продукт своєрідної переробки людиною її досвіду пізнання та спілкування;
- засіб доступу до образу світу індивіда;
- специфічне знаряддя різноманітної індивідуальної та соціальної діяльності людини (в тому числі – комунікативної);
- пізнавальна одиниця з подвійною онтологією;
- володіє споконвічною предметністю;
- може викликати уяву про річ з усіма її ознаками;
- дозволяє думати про дійсність (допомагає формувати думку при її формуванні);
- забезпечує взаємодію сенсорики, інтелекту та емоційно-оцінних переживань;
- відрізняється від слова, представленого у словнику [Залевска 2011, 21,23,24].

Розглядаючи оніми як одне із лексико-семантичних угруповань, вважаємо можливим аналізувати їх як "живі слова". Крім того, саме з позиції "живого слова" можемо розглядати оніми як елемент внутрішнього лексикону мовця. Усе більше дослідників звертаються до аналізу мовленнєвих здібностей людини як до структури, що зумовлює можливість спілкування, зокрема до аналізу тих ознак і зв’язків, що знаходяться в основі

упорядкованості одиниць внутрішнього лексикону людини (або лексичного компонента мовленнєвих здібностей).

Вказуючи на ознаки внутрішнього лексикону, О.О. Залевська наголошує на його розумінні як "ієрархічної системи семантичної категоризації", яка визначається когнітивними механізмами, а саме асоціативними зв'язками як результатом обробки інформації, що генерується мозком, при можливій втраті інших зв'язків. За Ю.М. Карауловим, внутрішній лексикон обмежений до словника "мовних одиниць", відомого мовцю, який визначає його як мовну особистість. Г.П. Щедровицький визначав лексикон як знакове утворення, що виникає як результат абстракції й узагальнення [Залевская 1978].

Оніми як частина внутрішнього лексикону людини можуть давати певні "ключі" до розуміння й асоціацій, наприклад, у художньому тексті – "ключі" для посилання на персонажів в інших текстах. Ці асоціативні ряди в свою чергу створюють додатковий смисловий прошарок для правильного прочитання "вихідних" персонажів. Крім того, якщо говорити про художній текст, то в одному і тому ж літературному творі імена персонажів можуть перегукуватися і створювати додаткову смислову ауру героїв. Окрім цих функцій оніми можуть не лише безпосередньо вказувати і бути "ключами", але й натякати на певних персонажів, предмети, або ж і події, які не зазначені у тексті. У цьому випадку оніми послуговуються функцією "живого слова", а саме, зверненням до інтелекту та емоційно-оцінних відчуттів мовної особистості.

Так, О.О. Залевська пише про те, що внутрішній лексикон є надзвичайно складною системою багатошарових полів, що багаторазово перетинаються, за допомогою яких упорядковується і зберігається в більш-менш повній готовності до вживання у процесі діяльності різнобічна інформація про предмети та явища навколишнього світу, про їх властивості і стосунки, про їхню оцінку індивідом і т.п., як і про лінгвістичні особливості вербальних одиниць, що позначають їх [Залевская 1977, 73].

Аналітичний огляд досліджень, що сформували основні принципові уявлення про організацію лексикону людини, показав, що в організації лексикону в єдине функціональне ціле виділяються два найбільш глобальних принципи: асоціативний, що дозволяє розглядати лексикон людини як асоціативно-вербальну мережу, та ймовірний, що дозволяє розглядати лексикон людини як імовірну ієрархію складових його

одиниць. Вивчення онімів із таких позицій знаходиться на початковому етапі й вимагає свого подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бодуэн де Куртенэ И. А.* Некоторые общие замечания о языковедении и языке // Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по об щему языкознанию. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т.1. – С. 47-77.
2. *Горбаневский М.В.* Ономастика в художественной литературе : филологические этюды / М. В. Горбаневский. – М. : Изд-во УДИ, 1988. – 88 с.
3. *Гурская Ю.А.* Личное имя в когнитивном аспекте / Ю.А. Гурская. – Мн. : Ротапринт БГПУ им. М. Танка, 1999. – 16 с.
4. *Ермолович Д. И.* Имена собственніе на стіке язіков и культур / Д. И. Ермолович. – М. : Р. Валент, 2001. – 200 с.
5. *Залевская А.А.* Значение слова через призму эксперимента : монография / А.А. Залевская. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 2011. – 240 с.
6. *Залевская А.А.* Проблемы организации внутреннего лексикона человека / А.А. Залевская. – Калинин: КГУ, 1977. – 83 с.
7. *Залевская А.А.* Вопросы организации лексикона человека в лингвистике и психологических исследованиях: учебное пособие / А.А. Залевская. – Калинин: КГУ, 1978 С. – 88 с.
8. *Королева И.А.* Из истории некоторых русских фамилий/ И.А. Королева // Русская речь. – 1999. – №3. – С. 84-89.
9. *Крушевский Н.В.* Очерк науки о языке // Хрестоматия по истории русского языкознания / под ред. Ф. П. Филина. – М. : Высшая школа, 1973. – С. 417-433.
10. *Потебня А.А.* Эстетика и поэтика. – М. : Искусство, 1976. – С. 465-466.
11. *Соколова Г.В.* Публицистическая корреляция "факт-оценка" как условие функционирования имени собственного в текстах СМИ : АКД : спец. 10.01.10 "Журналистика" / Г.В. Соколова. – Краснодар, 2006. – 27 с.
12. *Суперанская А.В.* Общая теория имени собственного / А.В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
13. *Фонякова О.И.* Имя собственное в художественном тексте / О.И. Фонякова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. – 104 с.
14. *Чичагов В. К.* Из истории русских отчеств и фамилий / В.К. Чичагов // Вопросы русской исторической ономастики 14-17 веков. – М. : Учпедгиз, 1959. – С.126-127.

15. *Щерба Л.В.* О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании // Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Л.В. Щерба. – Л. : Наука, 1974. – С. 24-39.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Синица А.С., студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОНИМЫ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ВНУТРЕННЕГО ЛЕКСИКОНЕ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ

В статье осуществлен анализ онимов с позиции когнитивной лингвистики. Дается обзор лингвистических исследований, посвященных природе этого явления. Онимы рассматриваются автором как примеры "живого слова", как части внутреннего лексикона говорящего.

Ключевые слова: *онимы, когнитивная лингвистика, внутренний лексикон.*

Synytsia A.S., stud.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

ONYMS AS A COMPONENT OF PERSONALITY'S MENTAL LEXICON LANGUAGE

The article presents the analysis of the onyms from a position of cognitive linguistics. An overview of linguistic studies on the nature of the phenomenon is given. Onima considered by the author as an example of "Living word", part of the internal lexicon of the speaker.

Keywords: *onym, cognitive linguistics, the internal lexicon.*

УДК 81'373.2

Синявская О.Е., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

РУССКИЕ ДОРЕВОЛЮЦИОННЫЕ НЕЙМЫ В ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ И НЕЙРОЛИНГВИСТИЧЕСКОМ АСПЕКТАХ

Статья посвящена проблемам присвоения товару коммерческого имени в дореволюционный период. В работе отражена специфика русской коммерческой номинации в ранний и поздний дореволюционные периоды. Проанализированы основные особенности

ретро-неймов в лингвистическом, включая нейролингвистический, аспектах.

Ключевые слова: *нейминг, дореволюционная коммерческая номинация, нейролингвистика, модальность, модель мира.*

"Нейминг" (от англ. "name" – имя) – это процесс и результат создания коммерчески релевантного названия. В качестве сферы профессиональной деятельности нейминг оформился в конце XIX века, когда в связи с технологическим прорывом, развитием науки и ростом производства на рынке начало появляться все большее количество однотипной продукции, что привело к конкуренции и необходимости выделить товар с помощью наименования среди массы подобных.

Исследование коммерческих номинаций XIX века способствует расширению знаний о нейминге как явлении современной действительности и дает возможности проследить факты преемственности в сфере коммерческих имен. В связи с этим анализ дореволюционных коммерческих названий представляется актуальным для лингвистики, рекламистики и других наук.

Нейминг как процесс и результат разработки оригинального названия осуществляется в рамках более общего процесса рекламной деятельности, поэтому целесообразным является обращение к работам, связанным с рекламистикой. Исследования, проведенные в области дореволюционной коммерческой рекламы, представлены работами авторов дореволюционного, советского и современного периодов.

В дореволюционный период шел процесс накопления практического материала, теоретическое осмысление которого началось лишь в XX веке и потому представляло собой не системное, а отрывочное описание отдельных явлений дореволюционной коммерческой деятельности [14]. В связи с этим большинство исследований дореволюционной рекламы посвящено практическим вопросам: важности рекламной деятельности в торговле [4; 15], эффективности воздействия на сознание потребителей того или иного вида рекламы [2; 19], приемам привлечения внимания покупателей [9; 12; 16], клиентоориентированному подходу при создании и распространении рекламы [13]. В некоторых статьях дореволюционных исследований рассмотрены психологические основы восприятия и запоминания рекламной информации, например, привлечение внимания к продукту с помощью выделения и написания большими буквами его названия [10, 560; 16, 343].

В эпоху СССР ученые уделяли внимание, прежде всего, советской рекламе, ее задачам и целям, рассматривая дореволюционный период лишь в историческо-культурном контексте коммерческой деятельности [6]. Одним из самых ранних отечественных исследований в этой области считается статья В. Тренина "Пище-вкусовые жанры", опубликованная в 1928 году в журнале "Новый Леф" [26]. В ней исследователь рассматривал происхождение названий различных советских продуктов, указывал на множество несоответствий и неблагозвучий и призывал к более рациональному "имятворчеству". Более поздние работы по коммерческим названиям были представлены классиками общей теории имени собственного, например, Т. А. Соболевой, А. В. Суперанской [25].

Как объект исследования дореволюционная коммерческая сфера представлена лишь в работах современных авторов, которые посвящены различным аспектам ее анализа. Так, в работах по истории развития коммерческой рекламы (А. Коган [8], Е. В. Ромат [18], В. В. Ученова, Н. В. Старых [27]) рассматриваются такие прототипы современных коммерческих номинаций, как княжеские печати и ремесленнические клейма. История развития товарного знака в конце XIX – начале XX веков рассматривается в работе Э. М. Глинтерник [5]. Компаративный анализ рекламной деятельности дореволюционного, социалистического и новейшего периодов с акцентом на особенностях наименований проведен в работе Я. Н. Романенко [17]. Лингвистический анализ собственных имен и коммерческих номинаций в рекламном тексте начала XX и начала XXI веков представлен в диссертациях Ю. А. Грушевской и М. Новичихиной. Анализ дореволюционных рекламных текстов справочника "Весь Елисаветград" за 1913 год представлен в работе О. А. Семенюка [20]. К лексическим особенностям дореволюционных наименований автор относил мотивированность названий продуктов, отсутствие иноязычных слов или заимствованных морфем в названиях отечественных фирм, наличие имени владельца в названиях фабрик, магазинов и пр. [20, 318]. Системно-лингвистический и лингво-прагматический аспекты феномена русской дореволюционной рекламы представлены в учебном пособии Н. В. Слухай, Н. В. Паршук, Н. Н. Гудковой [24]. В статье Е. Шумилова "Свое дело – свой стиль!" отмечены возможности возрождения дореволюционных традиций в

современной коммерческой сфере: использование ретро-стиля и ясного, звучного и патриотичного наименования "своего дела" [28]. Резонанс модели дореволюционной рекламы сегодня представлен также в статьях Н. В. Слухай, в которых анализируются современные названия алкогольной продукции, сознательно ориентированные на ретро-модель через присоединение к названию известной фирмы ("*Шустов", "Смирновская*"), стилизацию под известную марку ("*Мягков", "Medoff", "Stoletov*"), использование дореволюционной графики ("*Мѣрная", "Бондаревъ*"), указание на давние традиции, "год появления" товара ("*Львівське 1715*") и др. [22; 23].

Однако на данном этапе нет фундаментальной работы, посвященной детальному и системному анализу русской коммерческой номинации в дореволюционный период.

Развитие дореволюционной коммерческой номинации можно условно разделить на два периода: ранний (до середины XIX века) и поздний (со второй половины XIX века). Данное разделение обусловлено качественным различием между коммерческими номинациями выделенных периодов.

В России XVIII – первой половины XIX века профессиональная реклама носила в основном характер справочной информации: русским рекламным объявлениям был присущ деловой тон, лаконичность, правдивость. Коммерческим наименованиям раннего дореволюционного периода характерна слабая развитость системы выразительных средств языка.

К **лексическим особенностям коммерческих наименований раннего дореволюционного периода** можно отнести:

- доминирование исконно русской лексики над заимствованиями, которые встречались только в рекламе иностранных товаров (например, коньяк "*Кюрасо*" и вино "*Марсала*" итальянского винодельного акционерного общества "*Флоріо и К^{о}*");
- частотное употребление конкретных существительных (например, кондитерские изделия "*Подсолнухъ", "Цвѣтъ Яблони*");

- преобладание стилистически нейтральной и общеупотребительной лексики (например, кондитерские изделия "*Детский спорт", "Почта*");
- частое использование в качестве наименований продуктов прямых номинаций (например, торговые лавки "*Сливочная*", *"Съестная*", макаронные изделия "*Макароны*", коньяк "*Коньяк*", вино "*Столовое вино*").

Перечисленные особенности раннего дореволюционного нейминга обусловлены их преимущественной информативностью и тем, что они были адресованы не определенной целевой аудитории, а всем потенциальным покупателям.

Промышленная революция середины XIX века повлекла за собой увеличение количества производителей, что привело к возникновению жесткой конкуренции. Коммерческое наименование стало одним из важнейших инструментов в борьбе за потребителя, что способствовало качественному изменению **позднего дореволюционного нейминга**.

В аспекте **фонетики** дореволюционные исследователи начали уделять внимание созданию "красивых и звучных" названий продуктов: "Анонсируемый предметъ долженъ быть окрещенъ красивымъ и звучнымъ названіемъ, которое благодаря этому легко удерживается въ памяти" [10, 559].

Лексический состав коммерческих наименований позднего дореволюционного периода существенно изменился. Он стал более разнообразным и многофункциональным. Это обусловлено изменением функциональной нагрузки коммерческой номинации: информационная функция дополнилась воздействующей. Рекомендации исследователей позднего дореволюционного периода свидетельствуют о том, что главная задача названия состояла в оказании влияния на потребителя: "Сила словъ всегда была неотразима, и тотъ, кто хочетъ вліять на людей, долженъ, кромѣ внесенія извѣстной идеи, найти нужныя слова. <…> Сильное слово всегда поражаетъ и приковываетъ слушателя" [9, 322].

Процент использования **абстрактных существительных**, по сравнению с ранним дореволюционным периодом, существенно возрос (например, названия кондитерских изделий "*Идеал*", "*Магія*", "*Милосердіе*", "*Модернъ*", "*Фантазия*"). Как утверждает Н. В. Паршук, "использование абстрактных существительных в рекламных сообщениях позднего дореволюционного периода свидетельствует о дальнейшем повышении уровня абстрактности человеческого мышления в XIX веке, чему способствовал скачок культурного развития нации" [14, 40].

В поздний дореволюционный период в качестве наименований активно использовалась **национально маркированная лексика** (например, конфеты "*Боярскій", "Малороссійская", "Славянскіе типы*", "*Русскіе герои*", "*Національная*"), что свидетельствует о повышении уровня национально-культурной самоидентификации.

Поздний дореволюционный нейминг характеризуется частым употреблением **лексики с положительной коннотацией** (пиво "*Богемія*", "*Золотое*", водка "*Несравненная рябиновая*", макароны "*Знатные*"), **экспрессивной, эмоционально окрашенной лекики** (кондитерские изделия "*Шалунья*", "*Дети шалуны*", "*Тать Рябиновый*") и **лексики с семантикой новизны** (пиво "*Новая Бавария*", табачные изделия "*Новый Векъ*"). Использование подобной лексики в наименовании способствует положительной оценке продукции потребителем.

В поздней дореволюционной рекламе также наблюдается появление **неологизмов** в качестве названий, например, кондитерские изделия "*Азра*", "*Тиде*", "*Гурмэ*", какао "*Гротесъ*". Это свидетельствует о том, что с помощью уникального и оригинального названия производители стремились выделить свой товар из ряда однотипных, подчеркнуть его индивидуальность.

Активное установление внешнеэкономических контактов во второй половине XIX века приводит к более частому употреблению в качестве наименований лексики, **актуализирующей географическую семантику** (например, пиво "*Баварское", "Венское*", напиток "*Парижскій Цикорій*", кондитерские изделия "*Англійскіе Бисквиты*", "*Бельгийский*", "*Монпасье Дробсь Англійскій*", "*Неаполитанская*", "*Americain*", "*Негритянская жизнь*") и активному использованию **заимствований** (например, вино "*Сент Рафаэль*", водка "*Кремъ де Ваниль*", кондитерские изделия "*Амбра*", "*Лиллипутъ*", "*Орлекинъ*", "*Манджурія*",

"*Монпансье*", "*Люксъ*", "*Ультиматумъ*", "*Соренто*", "*Субретка*", "*Телефонъ", "Фотографическая*", "*Финь Шампань*", "*Смесь Ренесансъ*", "*Кингъ*", "*Колибри*", "*Бэби*"). Использование иноязычной лексики отсылает реципиента к иной картине мира, что порождает определенную паузу в восприятии текста, удобную для прохождения в сознание нужных рекламодателю идей [14], а также актуализирует стереотипное представление о том, что "заграничное всегда лучше" и, таким образом, влияет на его положительное восприятие.

Развитие **графического** уровня привело к тому, что в поздний период использовалось выделение наименований разным шрифтом и их написание с новой строки. Но, выделению подвергались не только названия товаров и ключевые фразы, а вся информация, содержащаяся в рекламном сообщении. Это приводило к тому, что в одном небольшом объявлении часто употребляли до 10 видов шрифта. Подобная эклектика затрудняла восприятие сообщения [1].

Особенностью дореволюционного коммерческого нейминга было то, что в центре внимания находилось **имя производителя** или поставщика товара (часто с сохранением родительного падежа, например, "*Какао Ванъ-Гутена*", "*Чайная торговля Сергея Алексеевича Спорова"*, "*Березовый Бальзам Д-ра Ленгиля*", "*Столовое вино И. А. Смирнова*"), которое выступало гарантом качественности продукции, при этом положительный образ производителя экстраполировался на рекламируемый продукт. Для выделения имени производителя часто использовались прописные буквы и жирный шрифт, такое визуальное выделение служило эффективным способом привлечения внимания потребителя к определенному товару и способствовало запоминанию имени производителя.

Ю. А. Грушевская, анализируя собственные имена в рекламном тексте отмечает, что в рекламных текстах начала XX века "имя владельца фабрики или завода, имя изобретателя товара, автора издания, то есть владельца рекламируемого продукта, присутствует в преобладающем большинстве текстов. Таким образом, реализуется принцип, по которому имя, фамилия, соответственно, репутация владельца, в которые вложены труд и средства, только они сами уже могут приносить прибыль. Имя владельца является гарантией высокого качества товара" [6,7]. Согласно исследованию коммерческих номинаций М. Е. Новичихиной, 56% коммерческих названий конца XIX – начала XX века в тематическом отношении

представляют собой названия, актуализирующие принадлежность тому или иному лицу (например, "*Трактир Бубнова", "Гастрономический магазин Егорова*") [11, 67].

Особый статус имени производителя подтверждается также тем, что по мере укрепления позиций предприятия на рынке и в случае успешного развития торговли фирма, рассчитывая на знание ее продукции потребителем, постепенно начинает размещать менее информативную рекламу, которая в итоге сводится лишь к использованию имени производителя. Данное явление можно проследить на примере рекламной кампании предприятий "*С. СІУ и К.*" и "*Эйнемъ*".

В аспекте **нейролингвистики** дореволюционная коммерческая номинация демонстрирует широкий спектр имен, которые основаны на сенсибилизации – параллельной ментальному процессу именования стимуляции органов чувств [21]. Скрытое воздействие на органы чувств человека можно проанализировать как определенные модальности (модели опыта [3, 13]). Так, неймам ретро-рекламы свойственна, в основном, **мономодальность**, которая сводится к стимуляции одного преобладающего органа чувств. Например, названия кондитерских изделий апеллируют, как правило, к вкусовым рецепторам: "*Карамель Абрикосовая", "Ягодная", "Фруктовая", "Вишня*", "*Дюшесъ*", "*Даръ Сливы", "Клюква", "Кизилъ*", "*Гренадинъ*", "*Фисташковая*". В дореволюционном нейминге активно используется также **комплексная модальность**, которая предполагает стимуляцию нескольких зон восприятия. Например, среди названий кондитерских изделий распространено обращение к тактильным и вкусовым ощущениям: "*Сладкіе танцы", "Шоколадный Вальсъ", "Вальсъ Монпасье", "Вальсъ Карамель", "Кэксъ-Галопъ", "Танецъ Какао", "Матчишъ*[8]". Реже среди коммерческих номинаций ретро-рекламы встречается использование **расщепленной модальности**, направленной на другие ментально-чувственные зоны, например, зрительную (кондитерские изделия "*Синяя Птица*"), тактильную (кондитерские изделия "*Снежныя Трубочки*"), обонятельную

---

[8] **Матчи́ш** (порт. *maxixe*) – бразильский танец, популярный в Европе и Америке на рубеже XIX–XX веков. Также известен как бразильское танго. Появился в Рио-де-Жанейро в 1868 году. Назван в честь города Машише в Мозамбике [29].

(кондитерские изделия "*Весенніе цветы*"). Как отмечает Н. В. Слухай, "влияние на несколько органов чувств одновременно обеспечивает синестетичность восприятия и способствует позитивации восприятия объекта" [21].

Анализ ретро-рекламы демонстрирует, что дореволюционные коммерческие наименования конструируют, в основном, такие модели мира, в которых декларируется отнесенность продукта к этнически ценным, историческим фактам и событиям, то есть **этнографическую** (вино "*Русское Шампанское*", кондитерские изделия "*Русскіе Герои*", "*Славянскіе Типы*", "*Боярскій*", "*Національная*") и **историческую** (кондитерские изделия "*Юбилейная 1812-1912", "1812 годъ", "Полтавская 1709-1909", "Декабристы", "Восьмидесятники", "В память 300-летія Дома Романовыхъ, "Петръ I*", "*М. Д. Скобелевъ", "Козма Крючковъ",* табачные изделия "*Бурлаки*"). В дореволюционном нейминге также активно употребляются **экономическая** (подчеркивается наивысшая потребительская ценность товара, например, табачные изделия "*Роскошь", "Важныя*") и **географическая** (указание на географическую локализацию товара, например, пиво *"Мюнхенское*", "*Венское Столовое", "Портеръ Англійскій*") модели. В исследовании Н. В. Слухай, посвященном современной коммерческой рекламе в Украине, также отмечено, что среди психологических моделей мира, актуализированных ретро-рекламой, доминирующее положение занимали экономическая, географическая и этнографическая модели; социально-психологическая модель (при которой навязываются стереотипы мышления и акцентируется высокое социальное положение потребителя) встречается в соединении с другими; физиологическая модель (в которой постулируется полезность, экологичность, биологическая ценность товара) не представлена вовсе [23, 337].

При анализе структуры фрейма ретро-рекламы можно отметить, что характерной для дореволюционного нейминга является позиция товара в качестве **объекта** (например, кондитерские изделия "*Шоколадъ для детей*"), которая может считаться нормативной в рамках обобщенной фреймовой схемы "Потребитель приобретает товар". Значительно реже наблюдается иная позиция товара, при которой он выполняет функции **инструмента** (изменений к лучшему, достижение состояния уверенности, защищенности, блага: кондитерские изделия "*Прогрессъ", "Стильная*", табачные изделия "*Важныя", "Победа", "Талисманъ*"), **атрибута** (роскошной жизни, встречи с друзьями, общения в душевной

компании, празднования: кондитерские изделия "*В память 300-летія дома Романовыхъ*", табачные изделия "*Роскошь", "Эфектныя", "Беседа*") или **предиката** (достигается благодаря олицетворению товара с помощью использования в названии прописной буквы). Современные же рекламодатели, как правило, избегают нормативной квалификации товара как объекта покупки [24].

Таким образом, дореволюционные коммерческие наименования с течением времени значительно изменились: доминирование исконно русской, стилистически нейтральной, общеупотребительной, конкретной лексики в качестве названий раннего периода сменилось частым употреблением заимствований, книжной, специальной, абстрактной лексики в поздней дореволюционной коммерческой номинации. В общем, дореволюционный нейминг выглядит довольно упрощенно с точки зрения объективации коммерческой идеи: он выполняет преимущественно информативную функцию, отличается более простым набором актуализированных психологических картин мира и моделей чувственного опыта, а также адекватной структурой фрейма.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. *Агронский В. И.* Шрифты в рекламных сообщениях: Лекции. – М.: РГГУ, 2004. – 288с., с.50
2. *Айзенштейн К. А.* Как рекламировать с успехом. – СПб., 1912.
3. Бэндлер Р., Гриндер Д. Паттерны гипнотических техник Милтона Эриксона. – Сыктывкар. – 203 с.
4. *Веригинъ А.* Русская реклама. – СПб., 1898.
5. *Глинтерник Э. М.* Становление и развитие рекламной графии в России: Торгово-промышленный плакат и товарный знак в конце XIX – начале XX веков: автореф. дисс. канд. искусствоведения. – СПб., 1995. – 24 с.
6. *Грушевська Ю. А.* Власні назви в російському рекламному тексті: лінгвістичний і функціональний аспекти. Авореф. дис….. канд.. філол..н. – Дніпропетровськ, 2005. – 19с., с.7
7. *Даль В.И.* Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – Спб., 1863-1866.
8. *Коган А.* Частна жизнь/ Бюсторазвиватель Экзуберъ и К°. – Режим доступа: http://www.top-manager.ru/?a=1&id=239.
9. *Кофманъ А.* "Себѣ стоимость + 10%" // Торговое Дѣло. – 1913. – №11 (35). – С. 321-324.

10. *Купецъ*. Реклама// Торговое Дѣло. – 1913. – №17. – С. 526-531; №18. – С. 558-562; №20. – С. 621-625.
11. *Новичихина М. Е.* Теоретические проблемы исследования эффективности коммерческой номинации: Дис….д. филол. наук. – Воронеж, 2004
12. *Ольшанецкій Ш.* Лотерея как способъ привлеченія покупателей // Торговое Дѣло. – 1913. – №23 (47). – С. 725-726.
13. *Осокинъ П.* Благодарственныя письма, как реклама // Торговое Дѣло. – 1913. – №10. – С. 304-309.
14. *Паршук Н. В.* Вербализация побудительной интенции в русском рекламном тексте: Дис….к. филол. наук. – Киев, 2008
15. *Плиский Н.* Реклама. Ее значение, происхождение, история. – СПб., 1894.
16. Практическіе совѣты и казанія изъ торговой практики // Торговое Дѣло. – 1913. – №7. – С. 214-215; №11. – С. 342–343.
17. *Романенко Я. Н.* Рекламный текст как объект лингвистического исследования: дис. . канд. филол. наук / Я.Н. Романенко. – М.: РГБ, 2007.
18. *Ромат Е. В.* Реклама: Учебник для студентов специальности "Маркетинг". Изд. перераб. и доп. – К., Х.: НВФ "Студцентр", 2000. – 480с.
19. *Сафроновъ К.* Рекламируйте свои издѣлія// Торговое Дѣло. – 1913. – №23 (47). – С. 776-728.

20. *Семенюк О. А.* Язык эпохи и его отражение в сатирико-юмористическом тексте. – Кировоград: РИЦ КГПУ им. В. К. Винниченко, 2001. – 368с.
21. *Слухай Н. В.* Лингвистические аспекты нейминга // Філологічні науки: синхронічний та діахронічний аспекти. – Суми: СумДУ, 2009 – С. 397 – 405.
22. *Слухай Н. В*. Модель дореволюційної реклами та її резонанс в рекламному просторі сучасної України// Мовні і концептуальні картини світу. Зб. наук. праць. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2005. – Вип.16, кн..2. – С. 201-206.
23. *Слухай Н. В.* Современная коммерческая реклама в Украине: истоки, семантика, структура, резонанс в масс-медийном пространстве. – URL: http://www.rastko.rs/filologija/stil/2005/24Sluhaj.pdf
24. *Слухай Н. В., Паршук Н. В., Гудкова Н. Н.* Лингвосемиотика русской рекламы: история и современность (Часть 1. Дореволюционный период). – К., Изд-во ИФ КНУ. – 91с.
25. *Соболева Т. А.* Товарные знаки/ Т. А. Соболева, А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1986. – 176 с.
26. *Тренин В.* Пище-вкусовые жанры // Новый Леф. – 1928. – Режим доступа: http://www.ruthenia.ru/sovlit/j/3329.html
27. *Ученова В. В., Старых Н. В.* История рекламы. 2-е изд-е. – СПб: Питер, 2002. – 304с.: ил.]
28. *Шумилов Е.* Свое дело – свій стиль! – Режим доступа: http://svoedelo.udm.ru/delo/24/p7.htm.
29. http://ru.wikipedia.org/wiki

Статья поступила в редакцию 17.04.13.

Синявська О.Є., *асп.,*
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РОСІЙСЬКІ ДОРЕВОЛЮЦІЙНІ НЕЙМИ В ЛІНГВІСТИЧНОМУ ТА ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТАХ

Стаття присвячена проблемам присвоєння товару комерційної назви в дореволюційний період. В роботі відображена специфіка російської комерційної назви в ранній та пізній дореволюційні періоди. Проаналізовані основні особливості ретро-неймів в лінгвістичному, включно з нейролінгвістичним, аспектах.

Ключові слова: *неймінг, дореволюційна комерційна назва, нейролінгвістика, модальність, модель світу.*

Syniavska O. E., postgraduate student
Institute of philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

RUSSIAN PRE-REVOLUTIONARY NAMES IN LINGUISTIC AND NEUROLINGUISTIC ASPECTS

*The article is devoted to the problem of assignment of a commercial name to goods during the pre-revolutionary period. Research shows specifics of the Russian commercial nomination in the early and late pre-revolutionary periods. The main features of a retro-names in aspects of linguistics, **i**ncluding neurolinguistic**,** are analysed.*

Keywords: *naming, pre-revolutionary commercial nomination, neurolinguistics, modality, world model.*

УДК 81’255.4=134.2=161.2:821.134.2

Сировець А.Ю., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ГЕНДЕРНА АСИМЕТРІЯ ТА ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА ПРИКЛАДІ ОПОВІДАННЯ ХУЛІО КОРТАСАРА "ДАЛЬНЯ")

Стаття присвячена дослідженню гендерної асиметрії як одного з найактуальніших аспектів художнього перекладу. Дослідження сутності гендерних особливостей людського мовлення, особливості форм, яких набуває жіноча та чоловіча мови, та специфіки передачі при перекладі гендерно зумовленого світосприйняття головного героя/ головної героїні є наразі надзвичайно актуальним, оскільки на перший план виходять не лише суто лінгвістичні труднощі перекладу, але й екстралінгвістичні, які у перекладах художніх творів тісно пов’язані із передачею авторського бачення світу через призму персоналій героїв, їхніх цінностей та особливостей мислення.

Ключові слова*: асиметрія, художній переклад, гендер, мова, мовлення.*

Предметом дослідження є гендерна асиметрія у художньому перекладі малої прози Хуліо Кортасара.

Об’єктом дослідження – оповідання Хуліо Кортасара "Дальня".

Мета дослідження полягає у висвітленні лінгвістичних та екстралінгвістичних особливостей та перепон при перекладі жіночого художнього мовлення перекладачем чоловічої статті.

Актуальність статті зумовлена тим, що досі не було здійснено ґрунтовного аналізу гендерного аспекту в перекладі творів Хуліо Кортасара.

У статті увагу зосереджено на відтворенні у перекладі українською мовою жіночого типу мислення та мовлення, враховуючи, що змалювання внутрішнього світу жінки саме автором-чоловіком є додатковим перекладацьким викликом. Адже мова йде про вторинний переклад, оскільки первинним був переклад з іспанської мови автора-чоловіка іспанською мовою головної героїні-жінки.

Ключовими для проведення дослідження є два поняття: асиметрія та ґендер, тому доцільно розглянути поняття асиметрії в перекладацькому контексті. Н. Г. Гончар зазначає: "У найширшому значенні асиметрія означає відсутність одноманітності в будові у функціонуванні одиниць будь-якого рівня. У зв'язку з тим, що процес перекладу, який розуміється в роботі як процес транспонування смислів, характеризується, перш за все, відсутністю однаковості в плані змісту та вираження текстів, що належать різним мовам та культурам, природно припустити, що асиметрія є не тільки властивістю процесу перекладу, але і його текстоформуючим фактором. Під гармонійним текстом перекладу розуміємо такий текст, який виражає ту ж систему смислів, що і текст оригіналу, але в іншій мові, в іншій культурі" [1]. Іншими словами, асиметрія в перекладі може проявлятися як у гармонічності двох текстів, так і у невідповідностях між текстом перекладу та оригіналом. Якщо перекладацький успіх у досягненні адекватності та еквівалентності при передачі оригінального тексту засобами рідної мови зумовлює таку асиметрію, що стимулює культурний обмін між двома мовами (шляхом запозичення реалій, цілих слів, кореневих морфем, суфіксів, що притаманні мові оригінального твору), то перекладацькі труднощі та невдачі здебільшого стають причиною негативної асиметрії, тобто такої, що є наслідком спотворення оригінального тексту у перекладі.

Найчастотнішими причинами спотворення оригінального тексту є занадто велика увага до суто лінгвістичних факторів без врахування не менш важливої частини оригінального тексту – екстралінгвістичного простору, в якому перебуває текст і який зумовлюється не лише місцевими культурними особливостями країни написання твору, але і є наслідком авторського

світобачення, яким наділяються головні герої. Саме тут і постає фактор сприйняття реальності крізь гендер автора та героя. Удвічі цікавішим для дослідження цей фактор стає, коли ґендери автора і героя є різними, що створює додаткові перекладацькі труднощі. Щодо гендерних особливостей мови та мовлення Дегтярьова Т. О. [2, 5] зазначає таке: "Якщо говорити про гендерні відмінності, слід, перш за все, визначити поняття "гендер" та його відмінності від "статі". Гендер – це соціальна стать, яка синтезує культурні та біологічні компоненти в людині. На відміну від статі, яка є суто біологічною характеристикою, гендер охоплює більший спектр факторів. Стать стосується безпосередньо людини (тобто homo sapiens), тоді як гендер позначає особистість з усіма її психологічними та соціологічними складовими. Якщо мовна картина світу є своєрідною вербальною свідомістю, віддзеркаленою в знаках мови та реалізованою в мовленнєвій діяльності (тексті, дискурсі), то показники гендеру відбивають пізнання світу через призму чоловічої та жіночої свідомості".

Наша увага буде зосереджена на особливостях жіночих мови та мовлення, оскільки, на нашу думку, жіночий тип світобачення має більш ірраціональний характер, ніж чоловічий, що знаходить своє відображення в визначних рисах жіночого мовлення. Гендерні особливості жіночих мови та мовлення були предметом дослідження не лише вітчизняних, проте й зарубіжних авторів, хоча у перекладознавчому контексті це питання мало висвітлене. У лінгвістичному аспекті гендерні відмінності мовлення аналізували Р. Лакофф, А. В. Скрипник, І. В. Кузнєцова, Н.Б. Вахтін, В. Горбань, О. Побережна, Т. О. Дегтярьова та ін.

Цікаву думку висловила Т. О. Дегтярьова [2, 5]: "Якщо мовна картина світу є своєрідною вербальною свідомістю, віддзеркаленою у знаках мови та реалізованою в мовленнєвій діяльності (тексті, дискурсі), то показники гендеру відзеркалюють пізнання світу через призму чоловічої та жіночої свідомості.

Загалом жінки вважаються говіркими, але цей так званий "недолік" містить у собі велику кількість переваг. Жінки, на відміну від чоловіків, можуть одночасно виконувати декілька психологічних ролей під час розмови, їхня комунікативна поведінка гнучкіша за чоловічу. Жінки розуміють байдужість до вербального аспекту як "психологічну глухість" чоловіків. Насправді, чоловіки замкнуті в собі та бачать свою роль у житті у

вирішенні глобальних питань та проблем. Це пояснює той факт, що їхнє мовлення відрізняється добре структурованою композицією та використанням коротких речень. Жінки ж, на відміну від представників сильної статі, ведуть зазвичай вільну бесіду з нечіткою композицією. Варто відзначити широке використання жінками повторів усіх видів. Слід зазначити, що повтори глибоко емфатичні. До того ж вони додають ритму та чіткості висловлюванню".

Важливість урахування гендерного фактору при дослідженні людського мовлення також підкреслює І. В. Кузнєцова [3]: "Поняття гендеру в сучасних гуманітарних та соціальних науках в останні десятиліття набуло характеру знаковості. Західні лінгвісти доклали немало зусиль та наснаги для висвітлення конкретних питань, пов'язаних з вивченням "чоловічої" та "жіночої" мов та виділенням ознак маскулінності та фемінінності, експлікованих у мовленні. Ці численні роботи, незважаючи на багатоаспектність об'єкту дослідження, включають одну спільну тезу: чоловіче мовлення фактично вважається нормою, а "жіноче" – більшим або меншим відхиленням від неї.

Розглядаючи специфіку прояву певних ознак у мовленні чоловічих та жіночих персонажів художніх творів, О. О. Антинеску та Г. С. Двинянінова проводять цікаві висновки, згідно з якими для жінок в цілому (у художніх творах другої половини XX століття) характерний досить високий ступінь частотності використання емоційно-забарвлених мовних засобів (фемінінна лексика, лексика окличного, вигукового та емфатичного характеру), конструкцій, які зменшують категоричність висловлювання, та загальна правильність мовлення й консерватизм".

Як бачимо, жінки тяжіють більше до мовлення емоційно забарвленого та загалом правильного, тобто такого, яке дозволяє їм дати оцінку тому, про що вони говорять, при цьому піклуючись про суто формальну правильність (орфографічну, просодичну, граматичну) свого мовлення, що іноді призводить до перенавантаження власного дискурсу занадто вигадливими конструкціями, які виглядають та звучать неприродно, до того ж ускладнюють взаєморозуміння між співрозмовниками. Іноді тяжіння до "правильного" мовлення призводить до гіперкоректної граматики, коли прагнення бути якомога правильнішою у своєму мовленні призводить до помилок ("під'їзджати" замість "під'їжджати").

Усі тенденції жіночих мови та мовлення доцільно відобразити структурно для кращого розуміння гендерних особливостей жіночого дискурсу. Так, Р. Лакофф [4; 5, 245] дає таку характеристику жіночого варіанта мови у порівнянні з чоловічим:

1. жінки використовують більше "порожніх" оціночних прикметників (наприклад, "милий", "непоганий");

2. жінки використовують питальні форми там, де чоловіки надають перевагу стверджувальним ("було б непогано?", "це цікаво, чи не так?");

3. жінки частіше використовують форми ввічливості;

4. жінки частіше використовують форми, що виражають невпевненість ("мабуть", "певно", "мені здається", "може бути");

5. жінки частіше використовують підсилювачі ("чарівно", "так мило");

6. жінки частіше використовують гіперкоректну граматику.

Отже, існують об'єктивні критерії виділення жіночої мови, яка виступає своєрідною опозицією до чоловічої, оскільки загальномовний дискурс побудований за андроцентричним принципом. Думку про існування жіночого та чоловічого варіантів мови підтверджує вітчизняний вчений Скрипник А. В. [6, 399]: "Дослідження різних лінгвістів на матеріалі різних мов показали, що існують чоловічі та жіночі варіанти мов, які характеризуються особливостями вимови, словотворчими ресурсами, граматичними формами, частотністю використання тих чи інших мовних засобів. Розрізняється оціночна характеристика гендерно–маркованої лексики, наприклад чоловічої та жіночої метафори у різних типах дискурсу".

З вищесказаного можна зробити висновок, що мова жінок багатша та більше тяжіє до оціночних форм, ніж чоловіча, в ній переважає ірраціональний елемент, відображається жіноча невпевненість щодо екстралінгвістичної дійсності, тобто шляхом ускладненої побудови власного дискурсу жінка намагається компенсувати свою невпевненість щодо екстралінгвістичних реалій, у той час як чоловік намагається бути більш лаконічним та тяжіє до передачі більш актуальної інформації. Якщо чоловік тяжітиме більше до складнопідрядних речень, логічних висновків у реченнях та наповнення свого дискурсу якомога більшою часткою фактажу, оскільки бажатиме передати зв'язок між різними подіями чи конкретизуватиме обставини описуваних подій з метою створення повної картини події (подій), що сталися, то жінка,

навпаки, незначну подію буде висвітлювати у найменших деталях, намагаючись не лише передати інформацію про те, що об’єктивно сталося, але й дати власну суб’єктивну оцінку події, про яку йде мова. Іншими словами, чоловік в одному реченні радше стисло повідомить одразу про декілька подій (хоча формально "чоловіче" речення буде довшим за "жіноче"), а жінка волітиме до поінформування про одну подію, але з уточненням певних деталей та наданням власної оцінки тому, що сталося.

У структурному плані мова жінки також має свої відмінності у порівнянні з мовою чоловіка. Наприклад, В. Горбань і О. Побережна відзначають такі особливості жіночої мови при перекладі [7, 26]: "Для "жіночої мови" пхарактерною є нетільки більша кількість займенників, але й часток. В інших випадках в жіночих перекладах частіше, ніж у чоловічих, зустрічається непрямий порядок слів, що пов'язано із певними особливостями тексту мови оригіналу. Оскільки у жінок більше, ніж чоловіків, розвинена права півкуля, то для них характерна образність сприйняття, мислення, фантазування, гіперболізація; і дуже часто в жіночих варіантах підбираються слова з конотацією, незважаючи на відсутність такої в оригіналі".

Таким чином, логічним видається висновок, що й у перекладах художніх творів, в яких домінує жіночий чи чоловічий тип мовлення, додатковим фактором виступає гендер самого перекладача, оскільки очевидно, що жіночий переклад також буде відрізнятися від чоловічого, причому особливості жіночої мови знаходять своє відображення також і в перекладацькій діяльності жінок, адже немає жодних сумнівів, що гендерна асиметрія спостерігається не лише при порівнянні текстів оригіналу та перекладу, але й при порівнянні двох художніх перекладів, які виконувалися представниками різних гендерів. Статистичні дослідження, здійсненні А. Б. Кутузовим, виявили певні розбіжності у чоловічих та жіночих перекладах: "Дослідники сходяться в тому, що жіночий словник бідніший. Це означає, що жінки з більш високою ймовірністю, ніж чоловіки, використовують вже раніше використані в тексті слова. Параметрично це виражається в більш близькому до одиниці співвідношенні кількості слововживань і словоформ в "чоловічих" текстах. Ще одна відмінність, пов'язана з гендером, полягає в тому, що середня довжина речення в усній мові чоловіків також більша, ніж у жінок.

У письмовій мові значних відмінностей в довжині речень не виявлено, проте жінки вживають більше займенників і часток. Можна побачити, що при перекладах у жінок показник лексичного розмаїття трохи нижче, ніж у чоловіків (62,85% проти 64,09%). Середня довжина речення також дещо нижча – 21,07 слова проти 23,12" [8, 100].

Мова йде саме про переклади оригінальних "жіночих" творів, які здійснювалися жінками, та оригінальних "чоловічих" творів, які здійснювалися чоловіками. Таким чином, простежується тенденція до кількісної переваги адекватного відтворення оригінального тексту, породженого автором тієї ж статі, що й перекладач. Дещо відмінною виглядає ситуація у перехресному перекладі "чоловічих" творів жінками та "жіночих" – чоловіками. Хоча параметри оригінальних текстів не змінилися, тобто в середньому жінки пишуть коротшими реченнями, ніж чоловіки, в перехресному перекладі вже спостерігається саме гендерна асиметрія, яка зумовлюється особою перекладача, що й відзначає А. Б. Кутузов [8, 101]: "Практично, це означає, що можна з упевненістю стверджувати: фактор статі перекладача впливає на досліджувані параметри тексту перекладу. Згідно з нашими даними, у перекладних текстах, виконаних жінками, речення в середньому довші, ніж у тих, які виконали чоловіки. Між тим, значущих відмінностей у середній довжині речення в оригінальних текстах, породжених чоловіками і жінками, немає".

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що гендер автора та перекладача відіграє значну роль у художньому перекладі, оскільки до природних властивостей жіночої чи чоловічої мов перекладачів долучаються також намагання останніх імітувати гендерні особливості мови авторів. Не останню роль також відіграє гендер героя твору та автора, оскільки немає жодних сумнівів, що якщо гендер героя та автора не збігаються, у результаті ми маємо дещо відкориговану мову героя відповідно до уявлень автора про особливості мовлення представників протилежного гендеру. Іншими словами, автор створює художній текст не лише відповідно до своїх власних уявлень про світ та об’єктивних даних про нього, але й намагається включити в свій твір точку зору, яку мають його герої. Але не всі герої мають однаковий гендер із автором. Цікавою з цього приводу є думка І. В. Кузнєцової: "Адже в художньому тексті на основі об’єктивної

інформації реалізуються авторські тенденції, надалі формулюється художній зміст тексту, в якому присутнє і особисте ставлення автора до дійсності й до своїх персонажів, і авторське трактування подій, і ставлення героїв до фактів і подій, і естетичні якості твору" [3]. Причому, коли мова йде про змалювання героїні у автора-чоловіка у загальних рисах, тобто гендер лише окреслюється на основі статті героїні, це вимагає як від автора, так і від перекладача суто лінгвістичних зусиль у такому змалюванні героїні, оскільки це лише поверхова характеристика персонажа, яка не відіграє вирішальної ролі у творі. Проте коли йдеться вже про інтенціональне створення персонажа-жінки автором-чоловіком, то декількома лінгвістичними штрихами не обійтися, позаяк автор-чоловік ставить свою героїню в центр твору, будуючи всю його архітектоніку навколо неї. Саме такий тип змалювання героїні наявний у оповіданні Хуліо Кортасара: "Дальня": світ твору базується виключно на мікрокосмі головної героїні, і головним перекладацьким викликом стає відтворення не оригінальних мовленнєвих конструкцій у перекладі, проте світу героїні у всій його цілісності. І тим цікавішим є це відтворення, якщо враховувати, що переклад був виконаний чоловіком. Отже, від теоретичних міркувань перейдемо до конкретних прикладів із оригінального твору та його перекладу українською мовою.

В оповіданні Х. Кортасара "Дальня" ми спостерігаємо декілька випадків непрямого порівняння (тобто без характерних сполучників "ніби", "як", "наче", "немов" тощо), яким автор підкреслює вигадливий та ірраціональний світ героїні [9, 31]: "*yo tan cansada de pulseras y farándulas, de pink champagne y* ***la cara de Renato Viñes, oh esa cara de foca balbuceante, de retrato de Dorian Gray a lo último****. Me acosté con gusto a bombón de menta, al Boogie del Banco Rojo, a mamá bostezada y cenicienta (como queda ella a la vuelta de las fiestas,* ***cenicienta y durmiéndose, pescado enormísimo*** *y tan no ella)." – "Я була жахливо втомлена від показної розкоші та лицедійства, від усього цього pink champagne та* ***обличчя Ренато Він'єса, Господи, цього обличчя буркотливого тюленя, цього портрету Доріана Ґрея на останній стадії****. Я лягла спати с присмаком м'ятних цукерок у роті, мелодією буґі–вуґі із "Червоної Мілини", що не йшла з голови разом з образом наче посивілої мами, яка весь час позіхає (вона завжди така після вечірок:* ***попелясто–сива та засинає на ходу, справжня велика рибина****, геть сама на*

себе не схожа)" [10]. У жіночій свідомості сприйнятий образ (обличчя Ренато Він'єса) відображається не в порівнянні з іншим образом, проте ототожнюється з ним, що натякає нам на те, що дівчина не робить логічний висновок, що чиєсь обличчя виглядає *ніби* писок у тюленя, бо на те є всі об'єктивні причини (дівчина не особливо дослухається до слів Ренато, тому його балачки сприймаються як безглузді звуки, які видає тюлень), а ірраціонально ставить знак рівності між обличчям Ренато та писком тюленя, бо саме так це обличчя нею сприймається. Порівняння обличчя Він'єса (знову ж таки непряме) з ґанджовим портретом Доріана Ґрея в самому кінці твору Оскара Вайльда не лише підкреслює метафоричність мовлення героїні оповідання Х. Кортасара, але й формує інтертекстуальні зв'язки між творами Х. Кортасара та Оскара Уайльда, що створює додатковий підтекст та алюзії в оповіданні, які повинні враховуватися перекладачем при відтворенні загальної картини оповідання при перекладі. Непряме порівняння матері із великою рибиною створює загальне сюрреалістичне тло оповіді героїні та демонструє деяку ворожість образу матері стосовно образу самої героїні, тому при перекладі складного означення *y tan no ella* адекватним відповідником в українській перекладачем був обраний відповідник *геть сама на себе не схожа,* оскільки він підкреслює несхожість цього образу матері із звичним для доньки, тим часом як відповідник *і вся сама не своя* не передає органічності образу великої рибини для самої матері, оскільки в такому випадку цей образ є чужим для самої матері, хоча це не так, що й відображають подальші події в творі (чи, радше, почуття та передчуття головної героїні, якими вона ділиться зі своїм щоденником). Варто відзначити опущення в тексті оригіналу дієслова *estar* у реченні "*yo tan cansada de pulseras y farándulas, de pink champagne y la cara de Renato Viñes, oh esa cara de foca balbuceante, de retrato de Dorian Gray a lo último",* що в українському перекладі було подолано шляхом відновлення цього дієслова "*я була жахливо втомлена*…".

Цікавим є вживання в оригіналі зевгми "*yo apago las luces y las manos*", яка при перекладі потребує трансформації додавання-уточнення: "*Я ж гашу світло та вгамовую тремтіння у руках*". Варто відзначити і вживання частки *ж* у українському перекладі задля збереження загального ритму тексту, що є однією з вимог до художнього перекладу. Непрямі порівняння "*soy una horrible campana*

resonando, una ola, la cadena que Rex arrastra toda la noche contra los ligustros" зберігаються при перекладі: "*я – це дзвін, що жахаюче гримить і резонує, я хвиля, я ланцюг, яким Рекс грюкає всю ніч надворі серед кущів бирючини*", що не є асиметрією як такою, проте такі непрямі порівняння більш притаманні для поетичної мови, тобто асиметрія виникає власне всередині цільової мови перекладу.

Ще одним перекладацьким викликом постає цитата з поезії Федеріко Гарсіа Лорки "Романс про місяць", де мова йде про місяць, який спустився до кузні циганів. В іспанській мові слово *місяць* жіночого роду – *la luna,* і при перекладі українською ця особливість компенсується в подальших рядках, а в цитованому зберігається чоловічий рід слова місяць, що для непідготовленого читача хоча й може створити певні труднощі когнітивного характеру, проте стосовно гендерної асиметрії у перекладі цей приклад слугує прекрасним свідченням важливості урахування гендерного фактору при відтворенні оригіналу українською мовою: "***la luna*** *bajó a la fragua con su polisón de nardos, el niño la mira mira, el niño la está mirando*" – "*У турнюрі кольору нарду місяць завітав до кузні циганів, не зводить погляду хлопчик, ніяк не надивиться на* ***місячну пані***" [9, 31].

Головна героїня оповідання страждає від безсоння, і щоб подолати його, вдається до різноманітних лінгвістичних ігор, як-то пошуку в пам'яті слів із певними голосними, з визначеним порядком чергування звуків, вигадує вишукані паліндроми. І якщо віднайти українською мовою слова із заданими звуковими параметрами не є складним завданням для перекладача, то відтворення дійсно вишуканих паліндромів стає справжнім перекладацьким викликом, який вимагає хоча б часткового подолання. У випадку з перекладом паліндромів недоцільним є розгляд питання про еквівалентность, оскільки фонетичні властивості лексики обох мов досить сильно різняться, проте адекватно передати (хоча й асиметрично) авторський задум у перекладі є можливим: *"salta Lenin el Atlas" – "Арон і Нора"; "amigo, no gima" – "мати, ми – там!"; "átate, demoniaco Caín o me delata" – "Він –о! – тре мак ніжно сам, а сон – жінкам Ертонів"; "Anás usó tu auto Susana" – "Мінона, і Розі морозиво. Лови зором і зорі. Анонім"* [9, 32]. Як бачимо, перекладач намагався зберегти в українському варіанті оповідання формальні ознаки оригінальних паліндромів: використовував звертання у перекладі, якщо воно

було присутнє в оригіналі, створював власні імена задля відтворення їхнього використання в оригіналі (з метою наближення читача до реальності, яку охоплюють авторські паліндроми, позаяк використання власних імен завжди наближує до позначуваної дійсності), намагався зберегти гру звуків (***Anás usó tu auto Susana*** – повторюваність приголосного "s" і голосного "a", яке в українському перекладі було відтворено повторюваністю приголосного "р" і голосного "о" – *Мін**о**на, і **Ро**зі м**оро**зиво. Л**о**ви з**оро**м і з**ор**і. Ан**о**нім; **áта**te, demoni**a**co Ca**í**n o me del**a**t**a*** – голосний "а", в українському перекладі – голосний "о": *Він –**о**! – тре мак ніжн**о** сам, а с**о**н – жінкам Ерт**о**нів*). Таким чином, використання автором паліндромів для підкреслення вивертання свідомості героїні, так би мовити, "навбакир", що спричинює подальші сюрреалістичні перетворення особистості героїні оповідання, стає перекладацькою проблемою, яка призводить до асиметрії у перекладі, яка частково долається завдяки творчому підходу перекладача, позаяк оригінальні паліндроми можна було б відтворити за допомогою виносок.

У реченні "*Pero sí Alina Reyes y por eso anoche fue otra vez,* ***sentirla y el odio***" [9, 32], яке було перекладене як "*Але – Кора Оліве, тому вчора ввечері це знову сталося:* ***відчуття нерозривності з нею і ненависть***", у виділеній частині спостерігається характерна для жіночої свідомості лапідарність у висловленні своїх потаємних відчуттів, яка в оригіналі передається шляхом субстантивації дієслова *sentir* і при перекладі чоловіком не може бути симетрично збережена, оскільки він за природою намагається розтлумачити сказане жінкою, дещо розширити екзистенційні межі сказаного: субстантивоване "*sentirla*" передається як "*відчуття нерозривності з нею*". У цьому випадку така асиметрія полегшує сприйняття тексту українським читачем та пояснює характер зв'язку між героїнею та її містичним альтер его, тобто перекладач діє в цій ситуації відповідно до власного "чоловічого" мислення: експлікує не до кінця зрозуміле. Не виключено, що перекладач-жінка зберегла б оригінальне "*sentir*– *відчувати*": "*це знову сталося: я відчувала її та ненавиділа*", хоча в українській мові при такому перекладі втрачається додаткова семантика дієслова *sentir*, яка переходить на об'єкт дії – дальню. Можливим адекватним варіантом "жіночого" перекладу цього речення на українську може бути: "*це знову сталося: я відчувала її кожною своєю клітиною та ненавиділа*", тобто певна асиметрія у перекладі все

ж присутня, проте краще есплікується конкретна семантика дієслова *sentir* в оригінальному реченні.

Для Кортасара є характерним випущення особової форми дієслова в реченні і використання безособових форм дієслова на позначення предиката в реченні, яким автор послуговується задля достовірного відтворення фрагментарності та переривчатості жіночого мислення [9, 33]: "*y justamente cuando Nora iba a cantar a Fauré y* ***yo en el piano***, ***mirándolo tan feliz*** *a Luis María acodado en la cola que le hacía como un marco,* ***él mirándome contento con cara de perrito***, ***esperando*** *oír los arpegios,* ***los dos tan cerca y tan queriéndonos***" – "*і саме коли Нора збиралася заспівати щось із Форé, а* ***я сиділа за роялем і щаслива дивилась*** *на Луїса Марію, який стояв, спираючись ліктями на край кришки рояля, ніби облямований її контуром в раму;* ***він*** *також* ***дивився*** *на мене* ***задоволеним поглядом цуцика в очікуванні*** *почути мої арпеджіо –* ***двоє, які так один до одного близькі і так одне в одного закохані***". У перекладі спостерігаємо асиметрію, оскільки для української мови непритаманним є сполучення виключно безособових форм дієслова із агенсом, тобто випущення особової форми дієслова при збереженні безособової. Іншим фактором асиметрії в перекладі є реальна роль еліпса та герундія в оригіналі, оскільки вони позначають (явно чи контекстуально) дію, виконувану агенсом. Тому при перекладі окремих частин цього речення українською слушно використані особові форми дієслова: ***я сиділа за роялем і щаслива дивилась; він також дивився.***

Невипадковим є використання емансипованою інтелектуалкою Норою фразеологізму *hicimos un papelón – ми сіли маком,* причому використання одиничне, оскільки фразеологічність мовлення більше притаманна чоловікам, позаяк фразеологізми є усталеними формами метафоричного висловлення своїх думок. Жінки здебільшого надають перевагу своїм власним виразам та зворотам, оскільки так проявляється їхня фантазія та стає можливим висловлення жінкою оціночних суджень з конкретних питань, і при цьому оминається звернення до використовуваних іншими виразів. Хоча така особливість жіночого мовлення не є проблематичною при перекладі жіночого дискурсу, однак оминути її увагою неможливо, оскільки замість усталених мовних зворотів на позначення певної ситуації жіночому мовленні можуть виникати власні одиничні звороти на позначення тієї ж ситуації.

Як уже зазначалося, для жіночого мовлення характерним є невпевненість, невизначеність жінки стосовно комунікативної ситуації чи її теми. У мовленні це знаходить конкретний вияв за допомогою вставних слів *мабуть, певно, напевно, скоріш за все, напевне, вірогідно* тощо. В іспанській мові існують декілька способів висловлення невпевненості та припущення, серед них є як лексичні (*posibleemnte, es de suponer, quizá, a lo mejor, probablemente*, etc.), так і граматичні (futuro simple, futuro compuesto, condicional). Для мови короткої прози Хуліо Кортасара є характерним використання непритаманних для іспанського кастейяно конструкцій *ha de suponer que* (замість *es de suponer que*), *haber+de+infinitivo* з особовими формами дієслова *haber* (замість *deber+de+infinitivo* з особовими формами дієслова *deber*). Проте в цьому оповіданні Х. Кортасара спостерігається новий спосіб висловлення припущення, який не фіксується загальноприйнятою граматикою іспанської мови. Мова йде про конструкцію *deber+infinitivo*, яка в граматиці іспанської мови відображає семантику необхідності зробити щось, семантики обов'язку. Проте в оповіданні ця конструкція вживається у значенні висновку–припущення [9, 34]: "*Debo ponerme tan rara" – "Певно, я маю чудернацький вигляд в такі моменти"*. Х.Кортасар ще більше розширює межі можливих способів висловлення припущення чи невпевненості, що підкреслює той факт, що ірраціональному світу головної героїні оповідання затісно в рамках традиційних конструкцій, які не спроможні висловити підкреслену суб'єктивність її думок та висновків. Неправильне витлумачення цієї конструкції може призвести до значної асиметрії у перекладі, тому перекладачеві варто враховувати можливість такого вживання конструкції *deber+inf.* задля уникнення помилок у перекладі рідною мовою.

Насамкінець хотілося б розглянути одну із головних перекладацьких асиметрій цього оповідання, зумовлених особливостями жіночого мислення, а саме переклад імені головної героїні. В оповіданні присутнє словесне обігравання імені головної героїні – "*Alina Reyes, es la reina y..."* , у перекладі українською *"Кора Оліве, королева і…",* – яке змушую перекладача оригінальну *Аліну Рейес* змінити на *Кору Оліве* задля збереження можливості створення із її імені анаграми *королева і…* Вимушена асиметрія у перекладі покликана зберегти авторський задум, яким був би порушений, якби такої асиметрії не було.

Аналізуючи усе вищесказане, можна дійти висновку, що гендерна асиметрія у художньому перекладі є важливим фактором,

яким не варто зневажати, оскільки через мовну асиметрію досягається адекватність перекладу, яка повинна превалювати над еквівалентністю задля коректного відтворення оригінального тексту та задуму автора у перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.*Гончар Н. Г.* Асимметрия в переводе художественного текста: этнолингвокультурный аспект. *[Електронний ресурс]*. Режим доступу: http://www.dissercat.com/content/asimmetriya-v-perevode-khudozhestvennogo-\teksta-etnolingvokulturnyi-aspekt?_openstat=cmVmZXJ1bi5jb207bm9kZTthZDE7 (дата звернення: 04.04.2013).

2. *Дегтярьова Т. О.* Особливості жіночого мовлення в гендерному аспекті: (на матеріалі англійської, української та російської мов) [Текст] / Т.О. Дегтярьова // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. – 2004. – №1(60).

3.*Кузнєцова І. В.* Особливості гендерної характеризації персонажів та гендерні характеристики автора. *[Електронний ресурс]*. Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/8700/1/%D0%93%D0%95%D0%-9D%D0%94%D0%95%D0%A0.pdf (дата звернення: 04.04.2013);

4.*Вахтін Н. Б.*. "Различия в языке женщин и мужчин". *[Електронний ресурс]*. Режим доступу: http://www.elitarium.ru/-2011/12/26/gender_razlichija_jazyk_zhenshhin_muzhchin.html (дата звернення: 04.04.2013);

5. *Лакофф Робин*. Язык и место женщины. – Гендерные исследования. Харьков, 2000, № 5.

6. *Скрипник А. В*. Гендерні особливості поезії Крістіни Пізанської. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. Наук. Пр./ М–во освіти і науки України, Київ, нац.. ун–т ім. Тараса Шевченка / відп. Ред.. Н. М. Корбозерова. – К, 2002–2010. Вип. 18 / відп. Ред.. Н. М. Корбозерова. – К, 2010.

7. *Виктория Горбань, Ольга Побережная* Генедерная ассиметрия при переводе. *[Електронний ресурс]*. Режим доступу: http://www.philosophy.ua/lib/6gorban-doxa-6-2004.pdf (дата звернення: 04.04.2013).

8. *Кутузов А. Б*. Переводы мужские и женские: есть ли разница? Проблемы перевода, лингвистики и литературы: сборник научных трудов. Серия "Язык.Культура. Коммуникация". Выпуск 15. Том 1. – Нижний Новгород: НГЛУ, 2012.

9. *Julio Cortazar*. "Bestiario". – Madrid, 2010; 10. *Хуліо Кортасар* "Дальня". *[Електронний ресурс]*. Режим доступу (04.04.2013): http://mamboreta.livejournal.com/741.html (дата звернення: 04.04.2013).

Стаття надійшла до редакції 23.04.13

Сыровец А.Ю., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ГЕНДЕРНАЯ АССИМЕТРИЯ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ (НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗА ХУЛИО КОРТАСАРА "ДАЛЬНЯЯ")

Статья посвящена исследованию гендерной асимметрии как одного из наиболее актуальных аспектов художественного перевода. Исследование сущности гендерных особенностей человеческой речи, особенностей форм, которые приобретает женский и мужской типы речи, а также специфики передачи при переводе гендерно обусловленного мировосприятия главного героя/ главной героини является крайне актуальным сейчас, когда на первый план выходят не только сугубо лингвистические трудности перевода, но и экстралингвистические, которые в переводе художественных произведений тесно связаны с передачей авторского видения мира через призму персоналий героев, их ценностей и особенностей мышления.

Ключевые слова*: асимметрия, художественный перевод, гендер, язык, речь.*

SYROVETS A.Y.,stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

GENDER ASYMMETRY IN LITERARY TRANSLATION (USING THE SHORT STORY "THE DISTANT" BY JULIO CORTÁZAR AS EXAMPLE)

This study examines gender asymmetry as one of the most topical aspects of literary translation. Researching the essence of gender-related particularities in human speech and particularities of the forms which female and male languages assume, as well as reproduction of a gender-based outlook of the hero/heroine, is of paramount importance at present, when what comes to the fore is not only the purely linguistic but also extra-linguistic difficulties of translation, which are closely linked in fiction translation with reproduction of the author's vision of the world through the prism of heroes' personalities, their values, and specific ways of thinking.

Keywords*: asymmetry, artistic translation, gender, language, speech.*

УДК 811.161.1’42

Сыромля Н., к.филол.н., доц., мл.науч.сотр.,
Институт филологии КНУ имени Тарас Шевченко

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СИМВОЛА "ДОЖДЬ" В ПОЭЗИИ ДЕТСКИХ ЖУРНАЛОВ УКРАИНЫ

В статье анализируются значения славянского символа "Дождь" на материале поэтических текстов детских русскоязычных журналов Украины. Результаты проведенного анализа свидетельствуют об особой роли детской публицистики в процессе воспитания и образования ребенка,

Ключевые слова*: символ "Дождь", детский журнал, поэзия.*

Лингвистические исследования последних двух десятилетий языка медиакоммуникаций способствовали формированию нового направления в современном языкознании – медиалингвистики. По мнению Т. Г. Добросклонской, правомерность выделения медиалингвистики в качестве направления в языкознании обусловлена "огромной ролью, которую средства массовой коммуникации выполняют для общества и индивида" [Добросклонская 2011, 63–64].

Одной из целевых аудиторий, для которой создается целый спектр масс-медийной продукции (журналы, газеты, интернет-ресурсы и т.д.), является детская аудитория. Отталкиваясь от теоретических основ, определим положение детского журнала и текстов, представленных в нем, в системе координат медиалингвистики: согласно классификации медиатекстов по типам (новости, информационная аналитика и комментарий, публицистика и любые тематические материалы, реклама), тексты детских журналов относятся к публицистике и характеризуются усилением воздействия на реципиента в их художественно-эстетическом варианте [там же, 68]. Остановимся на особенностях воздействия медиатекстов на читателя.

В работах основателя киевской школы медиалингвистики Л. А. Кудрявцевой и ее учеников отмечается, что медиатизация жизненного пространства украинцев уже в 2004 – 2007 гг. достигла критической массы, что привело к реализации одной из моделей воздействия СМИ на социальном уровне – модели медиазависимости [Кудрявцева 2012, 7]. Состояние

медиазависимости формируется постепенно, приобщение к СМИ начинается с детства: так, на Украине издается около 115 детских журналов (это только те журналы, которые представлены в каталоге периодических изданий Украины). Взаимодействие ребенка с журналом ведет к тому, что "под влиянием различных социально-когнитивных опор и вербальных стереотипов" в детском сознании формируется этническая модель мира [Снитко, Кулинич 2005, 28]. Одним из таких носителей "социально-когнитивных опор и вербальных стереотипов" и является детский журнал.

Исследователи отмечают, что реализация модели медиазависимости происходит через воздействие на индивида по когнитивному и аффективному направлениям, а "одним из наиболее эффективных языковых средств структурации понятийной системы человека" является метафора [Кудрявцева, Филатенко 2007, 335].

Объектом нашего исследования являются символы, эксплицированные в поэтических текстах детских журналов. Изучение функционирования символов в стихотворениях детского журнала представляет интерес для медиалингвистики в связи с суггестивным потенциалом символов, попадающих в поле медиатекста (содержащего иллюстрации или звуковое оформление), и транслируемой ими культурной информацией, т.к. "символы наряду с метафорами и фразеологизмами – ценнейший источник сведений о культуре и менталитете народа…" [Маслова 2001, 4].

Особое внимание исследованию символа уделяется в работах Н. Д. Арутюновой, А. Ф. Лосева, М. Ю. Лотмана, В. А. Масловой, М. А. Новиковой, Н. В. Слухай, Ю. С. Степанова и многих других ученых. Однако экспликация символов в текстах детских журналов не являлась предметом изучения лингвистов.

Обратимся к истории возникновения детской публицистики и задачам, которые перед ней ставились.

Как отмечают исследователи, детская литература и публицистика формировались с целью обучения и воспитания. К первым произведениям для детей, которые появились во второй половине XV в., относят статью "О осми частех слова", которая давала сведения о грамматике и строилась как диалог между учителем и учеником, а первой печатной книгой для детей стала азбука, составленная Иваном Фёдоровым в 1574 году. Как видим, данные образцы детской литературы преследовали обучающую цель.

В XVII веке детские издания постепенно становятся отдельной составляющей публицистики и отделяются от учебной литературы [Вологина 2011, 3]. Автор отмечает, что первый русский журнал для детей вышел в 1785 году и назывался "Детское чтение для сердца и разума", под редакцией Н. И. Новикова; в 1813 году в Петербурге вышел первый иллюстрированный "Журнал для детей или Приятное и полезное чтение для образования ума и сердца: с картинками" (1813–1815) (обратим внимание на названия: в них прямо указываются сердце и разум как основные центры духовного развития человека, на которые и направлено воздействие предлагаемой в журнале информации).

Следовательно, произведения детской периодики изначально были призваны следовать традициям высокой литературы, нести преемственность культурных ценностей и художественного вкуса от старших младшим вместе с социальным опытом и информацией об окружающем мире.

Отметим, что "репертуар" детской поэзии на страницах отечественных детских журналов в наши дни представлен произведениями современников и классиков русской литературы: вниманию читателя предлагаются стихи Агнии Барто, А. Блока, И. Бунина, С. Есенина, А. Майкова и других поэтов, представленные, в то же время, и отдельными книжными изданиями.

Проанализировав поэтические тексты, опубликованные на сайте журнала "Познайка" (русскоязычная версия украинского журнала "Пізнайко від 6", согласно рейтингу детских журналов, это "лучший украинский развивающий познавательный журнал для современных детей" [Украинские детские журналы. Обзор [Электронный ресурс]), мы получили следующие результаты.

При сопоставительном анализе текстов стихотворений со "Словарем славянской мифологии" были выявлены символы: ветер, вода, дерево, день и ночь, дождь, заря, земля, звезды, зима, луна, море, небо, облака, огонь, солнце, т.к. по мнению знатока русских обрядов и пословиц И. Н. Снегирева, славянское язычество – это обожествление стихий [Грушко 1995, 8].

Остановимся на выявлении культурного фона, эксплицируемого с помощью символа "Дождь" в поэзии детского журнала. Символика такого природного явления, как дождь, занимает одно из важных мест в славянской "модели мира" (основанной на бинарных оппозициях), т.к. соотносится с архетипами "огонь–

влага", "верх–низ" и др., определяющими пространственные и стихийные характеристики мира [Иванов, Топоров, 1995, 5–15].

Дождь в народной традиции – объект почитания и магического воздействия (вызывания или остановки); связанные с ним верования и обряды сохраняют древнеславянские космологические представления и формы примитивной магии, дождь символизирует оплодотворяющую силу и ассоциируется с мотивом иерогамии неба и земли [Славянские древности 1999, 106]. Данный мотив выражен в строках стихотворения Аполлона Майкова "Летний дождь": ""*Золото, золото падает с неба!*" – *дети кричат и бегут за дождем… – Полноте, дети, его мы сберем, Только сберем золотистым зерном В полных амбарах душистого хлеба!*" (А. Майков) (все примеры из поэтических текстов имеют ссылку: [Журнал "Познайка" http://posnayko.com.ua/ru/reader/knizhnaya-polka/]).

Магические ритуалы, исполняемые во время засухи или при затяжных дождях, обращены к трем стихиям – воде, огню и земле. С водой связаны "увлажняющие" действия, основанные на магии подобия (обливание, кропление водой, погружение в воду и т.п.), огню приписывается "осушающий" эффект (земной огонь, печь, печные орудия, продукты обжига способны остановить дождь), к земле обращены прежде всего искупительные ритуалы, призванные восстановить ее почитание как материнского лона, оплодотворяемого небесной влагой [Славянские древности 1999, 107].

В стихотворении Агнии Барто "Ливень" эксплицирована связь дождя с мотивом земли, т.к. через полевые орудия земля получала магический контакт с водой [Славянские древности 1999, 108]: "*Перестанет ливень лить – выйду землю порыхлить. Лужи высохнут в саду – я порядок наведу*" (А. Барто).

Наш народ очень чтил дождевую воду: "Выбегая на улицы босыми, с непокрытыми головами, деревенский и городской люд становился под благодатные небесные потоки первого весеннего дождя, пригоршнями набирал воду, чтобы вымыть лицо три раза; выносил чашки, собирая целебную влагу, и в крепко закупоренных бутылках сохранял ее круглый год, до нового такого же дождя" [Грушко 1995, 38]: "*Теплой солнечной весной На полянке на лесной, Приподняв слегка реснички, Пробудилась земляничка. Дождевой водой умылась, в изумруды нарядилась…*" (Г. Горовой "Красные щечки").

В словаре "Славянские древности" отмечается, что власть над дождем "приписывается обитателям "того света" – умершим предкам

и особенно "заложенным" покойникам: висельникам и утопленникам, которые считаются хозяевами и предводителями туч – небесных стад коров, быков, волов…" [Славянские древности 1999, 106]. Указанные соотношения переосмысливаются в детской поэзии соответственно возрасту ребенку, тем фоновым знаниям, которыми он обладает и в зависимости от задачи – сформировать положительное отношение к миру, тем самым и мира – к ребенку. Духовная близость и постоянная связь ребенка и мамы – основное наполнение многих произведений для детей, через эти отношения объясняется и взаимосвязь природных явлений: "*Дождик тянется за Тучкой, Шепчет Тучке на ходу: "Мама, скучно, Мама, скучно! Мама! Можно я пойду?*"" (Рената Муха "Дождик"). С помощью игры слов в устойчивом выражении "дождь идет" в строках стихотворения усиливается олицетворение дождя в сторону антропоморфизма: дождь – ребенок своей мамы-тучи, он разговаривает и спрашивает разрешение у мамы на самостоятельное действие (что является одним из важнейших аспектов в воспитании детей дошкольного возраста – учить спрашивать разрешение на что-либо). Таким образом, наблюдается отсутствие актуализация "отрицательно" окрашенного (мир умерших предков и "заложенных покойников") пласта значений символа "Дождь".

В проанализированных текстах выявлены два вида номинации дождя: имплицитная и эксплицитная.

Имплицитная номинация: "*Мокнет Голый клен Вдали, В лужах – Листья-корабли*" (С. Островский "Листья"); "*Но теперь пришла погода: осень, изморось, вода … То-то чудо – Грязь и слякоть, Холод, ветер, мокрый снег. То-то радость – Вместе плакать, Мокнуть вместе – то-то смех!*" (И. Мазнин "Ходит дождь по переулку"); "*Солнце реже смеется, Нет в цветах благовонья. Скоро Осень проснется И заплачет спросонья*" (К. Бальмонт "Осень").

Эксплицитная номинация: "*Огонечки теплятся, Прохожие крестятся, И пахнет весной. Ветерок удаленький, Дождик, дождик маленький, Не задуй огня*" (А. Блок "Вербочки"); "*На листве цветной Осени привет, Дождик затяжной Сыплет свой ответ. Пруд покрылся весь нотками дождя, Пишет небо песнь, в Осень уходя*" (Т. Маршалова "Осени привет"); "*Хлещет ливень по кустам, Бьет без промаху*!", "*Ливень! Ливень! Льется, льется…, Ливень! Ливень! Летний ливень!*" (А. Барто). "*Ходит дождь по переулку И до самой темноты Приглашает на прогулку Сапоги, плащи, зонты*" (И. Мазнин "Ходит дождь по переулку").

По мнению А. А. Потебни, символ эксплицируется с помощью слова, отражающего не все содержание понятия, а один из признаков, который представляется народному воззрению важнейшим [Потебня 1989, 285]. Остановимся на символических признаках, которые актуализируются с помощью ближайшего окружения лексемы "дождь". Компонентный анализ примеров с непрямой номинацией дождя позволил выявить наиболее частотную сема, выражающую его связь со стихией воды: *мокнет, в лужах, листья-корабли, изморось, вода, грязь и слякоть, мокрый снег, плакать, мокнуть, заплачет;* кроме того, в сознании ребенка закрепляется ассоциативная связь дождливой погоды с определенным временем года – осенью и ее погодными характеристиками.

Применение гештальтного анализа [Чернейко, Долинский 1996] позволило определить следующие ассоциативные связи, образуемые в сознании читателя с помощью словосочетаний с лексемой "дождь": в группе с прямой номинацией обращают на себя внимание многочисленные глаголы, характеризующие дождь как некое существо, активно действующее: дождь дышит – *не задуй,* имеет руки или что-то, чем можно сыпать – *сыплет,* он бывает агрессивен – *хлещет, бьет,* находится в жидком состоянии – *льется,* перемещается с помощью конечностей – *ходит,* дружелюбен – *приглашает* (на прогулку).

Таким образом, проведенный лингвокультурологический анализ символа "Дождь" на материале текстов стихотворений, размещенных на страницах русскоязычного детского журнала "Познайка", позволил выявить отсутствие актуализации "отрицательно" окрашенных значений символа "Дождь" и экспликацию следующей символики: *человекоподобное существо, иногда имеющее статус ребенка, с дружелюбным или агрессивным (что свойственно ребенку) поведением; обладание целебной силой; выражение мотива иерогамии неба и земли.*

Актуализация данного фрагмента символики дождя в славянской "модели мира" необходима для формирования языковой личности ребенка на данном этапе его развития с учетом психофизического состояния и имеющихся у него фоновых знаний. Результаты проведенного анализа свидетельствуют об особой роли детской публицистики в процессе воспитания и образования ребенка, которая определяется ее педагогическим, нравственным и эстетическим потенциалом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. *Вологина Е. В.* Становление детской периодики в России: трансформация издательской модели: Автореф. дис. … к. филол. наук / Краснодар, Кубанский государственный университет. – Краснодар, 2011. – 26 с.

2. *Грушко Е. А., Медведев Ю. М.* Словарь славянской мифологии. – Н. Новгород : "Русский купец", "Братья славяне", 1995. – 368 с.

3. *Добросклонская Т. Г.* Медиалингвистика: новая парадигма в изучении языка СМИ // Язык и дискурс средств массовой информации в XXI веке / под ред. М. Н. Володиной. – М. : Академический проект, 2011. – С. 63–71.

4. Журнал "Познайка". [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: http://posnayko.com.ua/reader/knizhnaya-polka/

5. *Иванов В. В. Топоров В. Н.* Славянские языковые моделирующие семиотические системы: (Древний период). М. : Наука, 1965. – 246 с.

6. *Кудрявцева Л. А.* Особенности массмедийного политического дискурса Украины "послемайданного" периода" // Русский язык, литература, культура в школе и вузе. – К. : Издательский дом "Аванпост-прим", 2012. – № 4 (46). – С. 7–15.

7. *Кудрявцева Л. А., Филатенко И. А.* Медиатизация в современном украинском социуме: взгляд лингвиста // Un om, un simbol. – Bucuresti : Editura CRLR, 2007. – С. 331–336.

8. Маслова В. А. Лингвокультурология : Учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр "Академия", 2001. – 208 с.

9. *Потебня А. А.* О некоторых символах в славянской народной поэзии / Слово и миф в народной культуре. – М., 1989. – С. 285–378.

10. *Славянские древности : Этнолингвистический словарь* : В 5 т. / РАН. Т. 2. Д–К. – М., 1999. – 697 с.

11. *Снитко Е. С., Кулинич И. А.* Русский язык в этнолингвистическом освещении : Лекционный курс. – К. : Издательско-полиграфический центр "Киевский университет", 2005. – 88 с.

12. *Украинские детские журналы.* Обзор [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: http://uti-puti.com.ua/view_articles.php?id=411

13. *Чернейко Л. О., Долинский В. А.* Имя СУДЬБА как объект концептуального и ассоциативного анализа // Вестник Московского университета. Сер.9. Филология. –1996. – № 6. – С. 20–42.

Статья поступила в редакцию 19.04.13

Сиромля Н., к. філол. н., доц., м. н. с.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СИМВОЛУ "ДОЩ" В ПОЕЗІЇ ДИТЯЧОГО ЖУРНАЛУ УКРАЇНИ

У статті аналізуються значення слов'янського символу "Дощ" на матеріалі поетичних текстів російськомовних дитячих журналів України. Результати проведеного аналізу свідчать про особливу роль дитячої публіцистики у процесі виховання та освіти дитини.

Ключові слова*: символ "Дощ", дитячий журнал, поезія.*

Syromlia N., PhD,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ANALYSIS OF SYMBOL "RAIN" IN POETRY FOR UKRAINIAN CHILDREN'S MAGAZINES FROM POINT OF VIEW OF LINGVOCULTUROLOGY

The paper analyzes the semantics of traditional Slavic symbol "Rain"on the material of poetic texts of Russian language children's magazines in Ukraine. The results of the analysis show the special role of journalism in the children's upbringing and education

Keywords*: symbol "Rain", children's magazine, poetry.*

ЗМІСТ

Михайлець В.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ЗООМОРФНОГО
КОДУ КУЛЬТУРИ В ПОЕМІ ОВІДІЯ "МЕТАМОРФОЗИ" 3
Михайлова Є.
ЗАЙМЕННИК У ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ 9
Мовчан Б.В.
ЗБЕРЕЖЕННЯ СТИЛІСТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
У АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ) 17
Мовчанюк А. О.
СИНТАКТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ІДІОЛЕКТУ БАРАКА ОБАМИ.....24
Мойсієнко О.А.
АСОЦІАТИВНО-ОБРАЗНА КОГЕРЕНТНІСТЬ У ДИНАМІЧНІЙ СИСТЕМІ
ОПОВІДАННЯ (на матеріалі грецьких і англійських текстів).....31
Мокрівська М.Т.
РЕАЛІЗАЦІЯ ОПОЗИЦІЇ "РАДІСНИЙ - СУМНИЙ"
У ДАВНЬОГРЕЦЬКОМУ РОМАНІ 35
Мосаковська Х.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛАТИНСЬКОМОВНИХ
СФРАГІСТИЧНИХ НАПИСІВ 42
Науменко О.В.
ПЕРЕКЛАД КОЛОРОНІМІВ
З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ
(на матералі роману С. Моема "Розмальована завіса") 48
Несина І.
КОДИФІКАЦІЯ КИТАЙСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У
СЛОВНИКАХ.....57
Нестеренко О.
КОМУНІКАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ ВИГУКІВ
СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ 65
Нечипоренко Б.
ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У КИТАЙСЬКОМУ ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ..... 73
Нікіфорова Є.Ю.
ФЛУД У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-ФОРУМІВ) 81
Омельченко О.
ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ
В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (на матеріалі творів Г. Гарсіа Маркеса).....88
Онопрієнко А.О.
НІМЕЦЬКОМОВНИЙ ДІАЛОГ У ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНОМУ ТА
ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ ВИМІРАХ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ 97

Орличенко О.В.
ОБРАЗ-СИМВОЛ У СУЧАСНОМУ ІСПАНОМОВНОМУ ТЕКСТІ.....105
Орлова І.С.
ВІДТВОРЕННЯ ГІПАЛАГИ У ПЕРЕКЛАДАХ ТВОРІВ Х.Л. БОРХЕСА 113
Охріменко В.І.
СМИСЛОВА СТРУКТУРА МОДАЛЬНОГО ОПЕРАТОРА IN REALTÀ
(на матеріалі італійської мови).....123
Падалка Ю.М.
МОДАЛЬНІСТЬ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ТА ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ 133
Падар Ю. А.
АКСІОЛОГІЧНІСТЬ У СИСТЕМІ ДИСКУРСИВНИХ КАТЕГОРІЙ 139
Петренко О.В.
ФЕНОМЕН ОСТЕНСИВНОСТИ В ЛИНГВОФИЛОСОФСКОМ
ОСВЕЩЕНИИ 147
Півторак М.Д.
СИНТАКСИЧНІ ФІГУРИ У РОМАНІ Ґ. ҐАРСІА МАРКЕСА "ОСІНЬ
ПАТРІАРХА".....155
Підгрушна О.Г.
ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ КУЛЬТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ СПЕЦИФІКИ
ГУМОРУ 162
Пічахчи О.В.
КОРПУС НЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ.....169
Перепльотчикова С.Є.
ПРИНЦИП "МОЗАЇЧНОГО ЛІПЛЕННЯ" ОБРАЗУ МІСТА САЛОНІКИ В
СУЧАСНІЙ НОВОГРЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....175
Плакида Г.А.
ВНУТРІШНІЙ ТЕКСТОВИЙ ОНОМАСТИКОН МЕМУАРІВ ВІНСТОНА
ЧЕРЧИЛЛЯ "MY EARLY LIFE" 185
Плющ Б.О.
ІДІОСТИЛЬ ІВАНА ФРАНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ НЕПРЯМОГО ПЕРЕКЛАДУ:
ПОВТОР ТА АЛІТЕРАЦІЯ 191
Подовіннікова В.
МЕТАФОРИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В СУЧАСНОМУ
НІМЕЦЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(на матеріалі стенограм Бундестагу та Верховної Ради).....200
Покровська І.Л.
ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ СУФІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ
ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ.....210
Попівняк О.О.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ІНІЦІАЛЬНОЇ ФАЗИ ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ (НА МАТЕРІАЛІ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....218
Попович Н.М.
СТАНОВЛЕННЯ ТРИНІТАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД
(НА ПРИКЛАДІ *TOMUS AD ANTIOCHENOS* СВ. АФАНАСІЯ
ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОГО).....228

Прима О.І.
АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРЕЦЬКОЇ ЕТИКЕТНОЇ ЛЕКСИКИ 238
Прожогина И. М.
СИМВОЛИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ГЛАСНЫХ РУССКОГО ЯЗЫКАС ТОЧКИ ЗРЕНИЯ СТУДЕНТОВ–КИТАЙЦЕВ.....244
Проскурякова В.
ВІДТВОРЕННЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ВКАЗІВНИХ ПРИКМЕТНИКІВ ТА ЗАЙМЕННИКІВ У ПЕРЕКЛАДІ (на прикладі "Бекасових Казок" Гі де Мопассана та роману "Жерміналь" Еміля Золя) 253
Радкевич Ю.
СТИЛІСТИЧНІ ТА АКСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ АФОРИЗМІВ І СЕНТЕНЦІЙ 260
Рахно М.Ю.
ХИЖІ ПТАХИ І ЗВІРІ В ГОМЕРІВСЬКОМУ, СКАНДИНАВСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ЕПОСАХ.....268
Radchuk V.
ON VERBAL TOOLS TO OPEN OUR PAST AND FUTURE WIDER 274
Рєзнікова Н.В.
РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИХ ЦІЛЕЙ У ПЕРЕКЛАДІ (на матеріалі японських перекладів поезій Тараса Шевченка).....286
Ременюк Я.
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ВЕРЛІБР ДЖОНА ЕШБЕРІ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ 300
Рижикова М. Д.
ОСОБЛИВОСТІ ЛАУДАЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ ЮВІЛЕЙНИХ ПРОМОВАХ 308
Романченко М.А.
ПРИНЦИПИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ ІТАЛІЙСЬКИХ ГЕРМЕТИКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....317
Романчук С.
СЕМІОТИЧНА МОДЕЛЬ ОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ..... 325
Ромась Я.В.
ЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСУАЗИВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ФРН..... 331
Ружановська М.В.
ОСНОВНІ ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ГАЛЛІЦИЗМІВ В АРАБСЬКИХ ДІАЛЕКТАХ МАГРИБУ 337
Савенко А.О.
ПАРТИЦІПІАЛЬНІ ЗВОРОТИ У СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ..... 344
Саволоцька А.А.
АВТОРСЬКА МІФОЛОГІЧНА КАРТИНА СВІТУ
ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА
(НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ ТВОРІВ ЧІНГІЗА АЙТМАТОВА ТА ОРХАНА ПАМУКА) 351
Самусь Ю.І.
У ПОШУКАХ НОВИХ СВІТІВ:ВІДТВОРЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ АВТОРА В ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ 358

Сизенко А.
ПЛИВ ЦИФРОВИХ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ГРАФІЧНОЇ НОРМИ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ 366
Сіленко Н.В.
ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ТУРЕЦЬКОМУ РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ.....377
Синиця А.С.
ОНІМИ ЯК СКЛАДОВА ВНУТРІШНЬОГО ЛЕКСИКОНУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....383
Синявская О.Е.
РУССКИЕ ДОРЕВОЛЮЦИОННЫЕ НЕЙМЫ В ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ И НЕЙРОЛИНГВИСТИЧЕСКОМ АСПЕКТАХ 389
Сировець А.Ю.
ГЕНДЕРНА АСИМЕТРІЯ ТА ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА ПРИКЛАДІ ОПОВІДАННЯ ХУЛІО КОРТАСАРА "ДАЛЬНЯ").....401
Сыромля Н.
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СИМВОЛА "ДОЖДЬ" В ПОЭЗИИ ДЕТСКИХ ЖУРНАЛОВ УКРАИНЫ.....416

Наукове видання

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 46

Частина 3

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 24,86. Наклад 300. Зам. № 213-0093.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.
Підписано до друку 02.12.13

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.kiev.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02